

Чоловіки під охороною

Робер Мерль

Робер Мерль

УЇКЕНД НА ПІВДЕННОМУ БЕРЕЗІ

Переклад Григорія Філіпчука

Робер МЕРЛЬ

ЧОЛОВІКИ ПІД ОХОРОНОЮ

Роман

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Кімната без вікон, з кондиційованим повітрям. Стіни знизу до половини обшиті дубовими панелями. Вгорі вони білі, на одній з них — єдина гравюра із зображенням сцени щеплення проти віспи на Кубі 1900 року. На підлозі — товстий палас, у який я, ступивши до кімнати, вгрузаю по самі щиколотки. Мені показують на великий стілець, у якому я, сівши, втопаю по стегна.

У кімнаті надовго западає мовчанка. Я прийшов сюди поговорити, але в моїх співрозмовників такий вигляд, ніби вони запросили мене не дуже охоче. Можновладці не люблять відмовляти собі в слові: вони воліють, щоб слухали їх, а не слухати когось самим. Навіть більше, мені цілком зрозуміло, що я тут не зовсім персону ґрата. Ні я, ні те, що я маю сказати. Мені дають змогу понудитися. Щоб я спершу збагнув усю свою малість.

Вони всі троє мовчки сидять за овальним столом, надмірна ширина якого, гадаю, символізує ту відстань, що відділяє Владу від простого громадянина. У мене таке враження, ніби я, раптом помолодшавши, хоч від цього й не відчуваю ніякого задоволення, складаю іспит. А втім, дарма що я досвідчений і відомий невропатолог — усе одно запитую себе, чи зараз не провалюся. Найсмішніше те, що тут не ставиться на карту моя кар'єра: я прийшов сюди захищати загальні інтереси перед людьми, які за них відповідають.

Переді мною три чоловіки. Посередині — такий самий масивний і вугластий, як зведена у "федерально-фашистському" стилі будівля ХЕВ, державний секретар Метьюз. Праворуч від Метьюза — Скелтон, директор департаменту охорони здоров'я — здоров'я, якого, коли судити з його худющої постаті, нема і в нього самого. Ліворуч від державного секретаря — Кресбі, один із блискучих президентових радників.

І Аніта, звісно ж, має рацію. Сказати про Аніту, що вона просто "компетентна", — це однаково, що принизити її. Вона володіє величезними знаннями, за її гарненьким чолом, пишним, кольору червоного дерева волоссям і зеленими очима ховається крихітна обчислювальна машина, яка працює на вельми високому рівні.

Я заявляю це з цілковитою об'єктивністю. Було б неправильно сказати, ніби Аніта

самолюбна. В неї така робота, що ми не можемо жити разом. Вона провідує мене в моєму будинку на Уеслі-Хейтс вечорами двічі або тричі на тиждень і зовсім не приходить, коли в Білому домі починається криза. Мушу не без прикrostі зауважити, що високі дружинині справи не дуже добре позначаються на частоті моїх любовців.

Саме через Аніту я й попередив президента про небезпеку енцефаліту-16, і президент зреагував: обминувши ХЕВ, він зобов'язав Кресбі довірити мені створення комісії для вивчення цієї недуги.

Моя конфіденційна доповідна записка лежить на величезному столі між волохатими ручиськами Метьюза. Він гортає аркуші, щоб показати всім, що не читав її, і водночас дати мені відчуття своє зневажливе ставлення до мого байдикування. Хоч його мовчанка дедалі дужче гнітить мене, я Метьюзові зовсім не докоряю. Спершу президент чомусь діяв наспростець, а коли настав час уживати конкретних заходів, усе пішло в обхід. Це для мене прикро. Навіть гірше — образливо.

Досі я тільки один раз бачив Метьюза по телевізору; тоді в око мені впав його оптимістичний погляд політика й квадратне, випнуте вперед підборіддя, що загалом має заспокоювати кожного щодо майбутнього Сполучених Штатів. Підборіддя не змінилося й тепер, а от в очах під густими чорними бровами привітності вже анітрохи нема — принаймні тоді, коли він дивиться на мене. Я добре знаю, за кого він мене має: за жалюгідного чужинця, якого президент, на радість своїй секретарці, вирішив призначити без відома ХЕВ головою медичної комісії.

Що ж до молодого лисого генія Кресбі, то Метьюз любить його ще менше. Кресбі — небезкорисливий учасник усіх справ, які веде президент за спиною державного секретаря, головна пружина в тому, що Метьюз та його колеги з прикristю називають "паралельною адміністрацією". Метьюз сподівається, за словами Аніти, лише на те, що Кресбі, зарозумілий у стосунках з усіма, інколи навіть і з самим президентом, упаде в його неласку. Аніта теж плекає цю надію.

Щодо директора департаменту охорони здоров'я, худющого й жовтуватого Склтона, то в нього такий вигляд, ніби його зсередини роз'їдає власна жовч. З усього видно, що він ненавидить нас усіх — Метьюза, Кресбі й мене.

З усіх трьох я знаю тільки Кресбі. Це молодий лисань. Жвавий, низенький, щуплявий, з агатовими очима. "Він має славу генія", — не без іронії каже моя друга дружина Аніта, бо відчуває, що якби не теперішня жінконенависницька культурна політика, то вона теж була б у президента радницею, а не просто секретаркою.

Є в кімнаті ще й п'ята особа, хоч її майже не видно. Це жінка. Коли я входив, то почув, як хтось назвав її місіс Уайт. Прізвище досить іронічне: місіс Уайт з ніг до голови сіра. Сіре в неї все — сукня, обличчя, волосся. Навіть усмішка має сірий відтінок. Це жінка непевного віку й неприваблива. Вона в навушниках і порається біля магнітофона. У мене таке враження, що місіс Уайт, як і всі невиразні люди, сама собі підсолила життя.

— Докторе Мартінееллі, вам слово, — нарешті озивається Метьюз з таким виглядом, ніби не надає мені те слово, а позичає. — І говоріть якомога коротше.

Ні, я не стану ніяковіти. В усякому разі, я не винен, що президент щодо своєї посади дотримується автократичної концепції і вирішує справи, не вдаючись до послуг міністрів. Не винен я і в тому, що останні воліють радше ковтати найгіркіші пілюлі, ніж подати у відставку. За міністерську владу треба чимось платити.

Я дивлюся Метьюзові в очі й рішуче починаю:

— Комісію я створив на прохання президента двадцять сьомого липня. Її мета — вивчити вже відомі дані про енцефаліт-шістнадцять.

— Звідки така назва? — грубо питає Метьюз.

Мені хочеться відповісти, що він знав би це, коли б прочитав мою доповідну записку. Проте я спокійно, хоч і не надто люб'язно, кажу:

— Вперше я помітив цю хворобу в палаті номер шістнадцять Джорджтаунської університетської лікарні.

— Розповідайте далі, — каже Метьюз.

— Річ у тім, що ми мали обмаль часу, і поки що нам пощастило провести обстеження тільки у великих містах Сполучених Штатів та зарубіжних країн.

— Облиште зарубіжні країни, — кидає Метьюз.

— Одначе ця частина доповідної записки має неабиякий інтерес з політичного погляду.

— І що ж то за інтерес? — питає Метьюз з погордою, ніби я не досить освічений, щоб порушувати таку тему.

— Як відомо, усі великі пошесті досі поширювалися зі сходу на захід. А ця становить виняток: вона поширюється із заходу на схід. Ось чому в Західній Європі захворювань багато менше, ніж у нас. У СРСР, судячи з усього, ще менше, ніж у Західній Європі, а в Азії спостерігаються тільки поодинокі випадки. Крім того, ми дізналися, що Японія й Китай тепер якомога обмежують контакти свого населення з вихідцями із західних країн.

Я влучаю в ціль. Метьюз зацікавлено зводить густі чорні брови й збирається поставити нове запитання, коли це Кресбі ввічливо, але швидко й напрочуд різко каже:

— Пане секретарю, ми могли б не зупинятися на цьому. Я спромігся прочитати доповідну записку доктора Мартіnellі (коротка й підступна посмішка) й уже порадив президентові, яких політичних заходів треба вжити щодо Азії.

І хоч Метьюз до мене й не дуже прихильний, але цієї миті стає його шкода. Коли щось важливе робиться без його участі, вислухати когось у нього не вистачає терпіння.

Метьюз зціплює зуби. Після гірких пілюль йому ще мовби підсипали й перцю. Але він ковтає і це.

— Розповідайте далі, докторе Мартіnellі, — каже державний секретар, кинувши на мене сердитий погляд.

Ну звісно, зі мною можна так поводитись: я ж не якась там поважна особа!

— Внаслідок розслідування ми з'ясували, — веду я далі, — що сімдесят три відсотки невропатологів зіткнулися з хворобою у великих містах Сполучених Штатів і вона їх дуже стурбувала. Двоє з них — доктор Пірс із Лос-Анджелеса та доктор Сміт із Бостона

— почали, як і я, вивчати сам вірус. Але поки що марно.

— Чому марно? — питає Метьюз якось обурено й здивовано водночас, і це видається мені трохи наївним. Мабуть, він гадає, що американська наука не знає поразок.

— Щодо мене особисто, то я взяв пункції з ураженого головного мозку й намагаюся виростити вірус.

Метьюз, який не відчуває себе певним у цій галузі, мовчки дивиться на мене з-під кошлатих чорних брів, і я веду далі:

— Мета цього досліджу — виокремити й визначити вірус. Але висівання досі не дало ніяких наслідків — очевидно, тому, що засіяне середовище не було адекватне.

Я замовкаю і дивлюсь на Метьюза. Він розуміє, наскільки серйозне те, що я сказав, і хоче поставити ще якесь запитання. Однак, побоюючись виказати свою необізнаність, поводить досить мудро: поважно підводить плечі та підборіддя з тим виглядом відповідальної особи, який, певне, й допоміг йому зробити політичну кар'єру. Потім усім тілом, так наче його шия вгвинчена в тулуб, повертається до Скеルトона й питає:

— Містер Скеルトон, чи не бажаєте поставити докторові Мартінееллі запитання?

Не знаю, на чому виростав Скеルトон, але, звісно, тільки не на молоді людської доброти. Він мовчки дивиться на мене. На його маленькому обличчі морщиться жовтувата шкіра й вищирюються зуби. То посміхається обличчя мерця. Посмішка холодна. Я й собі дивлюся на нього. У Скеルトона такі вузькі груди, що мимоволі запитуєш себе, як природі вдалося вкласти в них легені й серце. І тримається все це на самій злості. А які очі в цього чоловіка! Жовті, як у кота. Зі своєю шкірою він схожий на кам'яну статую. Скеルトона всередині пече природна жовч, і він теж ненавидить мене. Його також обминули. Адже Скеルトон обіймає таку посаду, що доручати мені місію мав би саме він, а не Кресбі. І тепер я переконуюсь, що він страшенно ображений і його вже мало цікавить моя розповідь про стан здоров'я народу в країні.

— Доктор Мартінееллі, — каже він слабким, надтріснутим, якимсь свистячим голосом, — я хотів би поставити вам кілька запитань. Сподіваюся, вони допоможуть скоротити вашу розповідь.

Цікаво! Я ще тільки почав, а моя розповідь уже видалась йому надто довгою.

— Судячи з ваших слів, — провадить Скеルトон, — у Сполучених Штатах не пощастило виробити вакцину проти енцефаліту-шістнадцять.

— Ні в Сполученні Штатах, ні, наскільки нам відомо, за рубежом.

— А чи дають якийсь результат при лікуванні хворих на енцефаліт-шістнадцять випробувані терапевтичні засоби?

— Ні. Принаймні в тих випадках, коли ми їх застосовували.

— Чому ви робите це застереження?

— Інкубаційний період хвороби триває близько тижня. Протягом цього часу вона виявляє себе лише розладом центру природних потреб, зору, мови та руху. Але цей розлад зовсім незначний. Його не супроводжує гарячка, він не змушує хворого

облишити звичну діяльність. Найчастіше хворий навіть не звертається до лікаря. А коли недуга виказує себе, то вже нічого не можна вдіяти!

— І як же вона себе виказує?

— Дуже жахливо. Хворий непритомніє і впадає у коматозний стан. До речі, саме на цій підставі ми дійшли висновку, що маємо справу з новою недугою. Жоден відомий вид енцефаліту не розвивається так блискавично.

— Скажіть, чи вдавалося зупинити розвиток хвороби антибіотиками або кортизоном у тих випадках, коли її починали лікувати відразу після появи незначного розладу, про який ви згадували?

— Наскільки нам відомо, ні.

— Ви можете допомогти хворому, коли він упадає в коматозний стан?

— Ні.

— Чи були випадки самоодужання?

— Якщо й були, то це ставалося до того, як хворий впадав у коматозний стан, і нам не доводилося вивчати таке одужання.

— Якщо я правильно зрозумів, в усіх випадках захворювання, які ви спостерігали самі або про які вам розповідали, наслідок завжди був летальний?

— Так.

Скелтон облизує губи й провадить:

— Як поширюється енцефаліт-шістнадцять?

— Хворий стає носієм вірусу вже з перших днів інкубаційного періоду. — Потім я додаю: — А що хворий навіть не підозрює, що заражений, і період інкубації триває тиждень, то за цей час він може заразити багато людей довкола.

Я знаю, навіщо це кажу. Преса ще не пише про енцефаліт-16. Їй навіть невідома назва, яку ми дали хворобі. І це мовчання мені здається згубним. Я хотів би, щоб уряд опублікував мою доповідну записку і якнайшвидше вжив необхідних профілактичних заходів. Уже цілком очевидно, що слід обмежити пересування людей, хоч би якої шкоди це завдало економіці, коли ми не хочемо, щоб пошесть розпливлася, як розпливається на воді олійна пляма.

— Я хотів би доповісти про один важливий факт, — веду далі я. — На перший погляд, захворювань ще не багато. Тисяча двісті сімдесят п'ять випадків за два місяці в такому величезному місті, як Нью-Йорк, — число нібито незначне. Хочу застерегти вас від такого оптимізму. Тривогу викликає не сама кількість захворювань, а її стрімке зростання в усіх містах, де проведено обстеження. Зростає вона скрізь з однаковою швидкістю, і слід побоюватися, що може спалахнути справжня епідемія.

Я сказав усе, як є. Я виклав свої думки з усією відповідальністю й аж тепер помітив, що мені таки пощастило пробити товсту стіну, яка відгороджувала від мене державного секретаря Метьюза. Хоч він і ховає очі під волохатими бровами, я помічаю в них певну стурбованість. Трохи перегода Метьюз простягає вперед руки з розтуленими долонями, розводить їх і каже розгублено й водночас недовірко:

— Хіба в наш час можливі великі пошесті?

Я вирішую повторити те саме ще раз, щоб нарешті переконати його.

— Пане державний секретарю, з вашого дозволу я буду відвертий і скажу, що у вашому запитанні є певний оптимізм. Ви вважаєте, що сучасна медицина не забариться зупинити цю пошесть.

— Хіба я не маю рації?

— Ні, не маєте. Припустімо, що йдеться про вірус, який не вдається виокремити й дати йому визначення.

— Наприклад? — озивається Сkelтон кволим скрипучим голосом.

— Азіатський грип тисяча дев'ятсот вісімнадцятого року.

— Докторе Мартінеллі, — каже Сkelтон з таким виглядом, ніби захопив мене зненацька, — хотів би вам зауважити, що після тисяча дев'ятсот вісімнадцятого року дослідження у вірусології досягли величезного прогресу.

— Ваша правда, — жваво відповідаю я. — Але це не означає, що найближчим часом ми винайдемо вакцину проти енцефаліту-шістнадцять. На жаль, азіатському грипу вистачило кількох місяців, щоб звести зі світу двадцять два мільйони чоловік.

— Скільки, скільки? — перепитує Метьюз.

— Двадцять два мільйони чоловік.

— Набагато більше, ніж; втратили у першій світовій війні всі країни, що воювали, — докидає Кресбі.

Кресбі сказав правду, та коли судити з його тріумфального тону, то всі ці жертви для нього нічого не важать: вони тільки дають йому привід ще раз кинути камінця у Метьюзів город.

— Прошу вас, докторе Мартінеллі, розповідайте далі, — каже державний секретар і махає рукою, наче проганяючи осу.

— Я хотів би наголосити ще на одному факті. Це — вік хворих. Зі статистики, яку ми маємо, випливає...

— Прошу вас, докторе, постривайте, — озивається місіс Уайт. — У мене тут заминка з магнітофоном... Він перестав записувати.

Очі всіх трьох моїх співрозмовників одночасно втуплюються в місіс Уайт. Вона не молода й не вродлива, тому досі не привертала їхньої уваги. Ця жінка середнього віку виконує другорядні обов'язки, тож вона для них — не більше, ніж стіл. Різниця тільки в тому, що стіл не підводить у роботі, а місіс Уайт підводить! Звісно, це тому, що вона жінка! Вона не вміє як слід працювати з технікою! Всі троє хоч цього разу доходять згоди між собою; я читаю це в їхніх очах — так само, як і вловлюю в них зверхню поблажливість, що з нею вони одностайно вирішують: жіноча нездарність стала на перешкоді великій справі. Коли б не їхнє високе становище, вони підвелися б і за виграшки полагодили той проклятуший магнітофон.

Я певен, місіс Уайт здогадується про те, що ці панове думають про неї. Вона знає, що вони помиляються, але все одно дуже хвилюється і, як я бачу, й справді не може дати собі ради. Розчервонівшись, місіс Уайт зі сльозами на очах насилу опановує себе і запускає магнітофон, раз у раз клацаючи клавішею й витрачаючи вдвічі більше часу,

ніж треба.

— Я готова, — нарешті заявляє вона й випростується; очі в неї блищать, обличчя пашить.

Западає мовчанка. Троє моїх співрозмовників знову звертають погляди до мене. А що магнітофон знову запрацював, то місіс Уайт перестає для них існувати.

— Я говорив про вік хворих, — кажу я. — Тут є одна річ, на якій я хотів би наголосити окремо. В усіх двадцяти дев'яти містах, де ми провели обстеження, захворювання охоплюють людей віком від дванадцяти до сімдесяти п'яти років.

Ці слова нічого не означають для моїх співрозмовників, крім хіба що для Кресбі — адже той прочитав мою доповідну записку.

— Хотів би зробити уточнення: це спостереження викликає подив. На підставі обстежень можемо сказати: ні в США, ні в зарубіжних країнах не виявлено зараженим цією недугою жодного хлопчика, який не досяг статевої зрілості. З другого боку, ми натрапили на дуже мало випадків захворювання чоловіків віком понад сімдесят років. Виняток становлять міцні дідугани, що зберегли здатність до активного статевого життя.

На довгастому виснаженому обличчі Сkelтона промайнула глузлива посмішка, і він кволе, але дуже ущипливо каже:

— Докторе Мартінееллі, здається ви виявили зв'язок між енцефалітом-шістнадцять і статевою спроможністю. Чи не стали ви жертвою моди?

В нього такий агресивний тон, що мені кортить відповісти йому грубістю. Наприклад, сказати: "Якщо статевая спроможність — мода, то ви, мабуть, не часто ставали її жертвою". Однак я кладу обидві долоні на стіл і байдужно промовляю:

— Не слід заперечувати зв'язок між сім'яутворенням і недугами, які, на перший погляд, не вражають статевих органів. Адже ви знаєте, згідно з даними досліджень у Сірак'юзькому медичному центрі, чоловіки, які зробили собі розтин сім'яного каналу, щоб від них не вагітніли жінки, особливо схильні до захворювань на артрит, суглобовий ревматизм і атеросклероз.

— Я знаю про сірак'юзькі дослідження, — відповідає Сkelтон. — Однак тамтешні лікарі вивчили дуже мало випадків і не вважають свої висновки незаперечними.

— Я також цього не вважаю, — кажу я сухо.

— У всякому разі, — озивається Метьюз уже не так різко, за що я йому вдячний, — для нас мало важить природа зв'язку між цими двома явищами. Факти є факти. Докторе Мартінееллі, ви сказали, що, згідно з вашою статистикою, жертвою енцефаліту-шістнадцять не став жоден хлопчик, який не досяг статевої зрілості. Чи можна сказати це саме й про дівчаток?

У цю мить Кресбі повертається до Метьюза й усміхається так зарозуміло, що я аж ніяковію. Кресбі, либонь, не поставив би такого запитання: він же прочитав мою доповідну записку. Я зиркаю на нього. Він почуває себе на сьомому небі. Цьому хлопцеві зверхності не бракує. Йому замало про щось тільки знати. Він прагне перемагати інших і зневажати їх.

Коли врахувати, яка серйозна ця проблема, то поводиться Кресбі не зовсім гарно. Зрештою, ми зібралися тут не для того, щоб глумитися з Метьюза, а щоб переконати його вжити необхідних заходів.

Я дивлюсь на державного секретаря і звертаюся до нього ввічливим тоном, про який сам він, розмовляючи зі мною, забував:

— Я радий, що ви порушили це питання. Воно вельми важливе. Ні в США, ні за рубежем серед жертв енцефаліту-шістнадцять не виявлено жодної жінки.

Скелтон і Метьюз ціпеніють, особливо, певна річ, державний секретар. Плечистий і огрядний, він притискує одну до одної свої величезні волохаті руки, потім спирається ліктями на стіл, випинає вперед хижу щелепу й, зиркнувши на мене з-під густих брів, зачіпливо питає:

— Енцефаліт-шістнадцять не пристає до жінок? Хіба таке можливе?

Хоч його формулювання видається мені не дуже науковим, я терпляче відповідаю:

— Це не єдина відома нам недуга, яка вражає чоловіків і від якої жінок захищає імунітет. Ось, скажімо, гемофілія.

— Що, що? — розгублено перепитує Метьюз. — А який зв'язок між гемофілією і енцефалітом-шістнадцять?

— Ніякого, — докидає Кресбі вбивчим тоном. — Просто доктор Мартіnellі порівнює два імунітети. Жінки мають імунітет і проти гемофілії, і проти енцефаліту-шістнадцять.

— І як ви поясните цей імунітет? — запитує Метьюз із тією самою приголомшливою наївністю, яку я ще раніш помітив у нього.

— Я не можу його пояснити, — відповідаю я. — Це дані досліджень.

Западає мовчанка, довга й гнітюча. І вона навіть до речі. Потрібен час, щоб перетравити цей факт. Мене дивує не мовчанка, а місіс Уайт чи, точніше сказати, те, як ми на неї дивимося. Вона аж тетеріє, побачивши, як раптом усі чоловіки прикипають поглядами до неї. О ні, місіс Уайт не плекає ілюзій! Ця п'ятдесятирічна жінка, з ніг до голови сіра, позбавлена будь-яких ознак колишньої вроди. Вона не звикла, щоб на неї дивились, та ще й так пильно, стільки чоловіків водночас. Місіс Уайт багровіє, відчуваючи себе винною за свій імунітет, і сором'язливо всміхається державному секретареві, мовби вибачаючись перед ним. Але Метьюз і цього разу не всміхається до неї своєю сліпучою білозубою усмішкою професіонального політика. Він тільки злобливо, довго й пильно дивиться на неї.

Насправді все це триває, я певен, лише дві-три секунди, але потім, коли я згадуватиму нашу розмову, саме ця сцена щоразу спливатиме в моїй пам'яті.

Моя зустріч із Метьюзом нічого не дала. Навіть через три тижні після нашої розмови він не вдарив на сполох і не вжив жодних профілактичних заходів, яких я домагався. Але найбільше мене дивує те, що й досі мовчить преса. У ній, як це часто буває, закордонні справи заступають внутрішні. Тепер засоби масової інформації спрямували свої вуха й очі на Таїланд і на ті важливі ініціативи щодо цієї країни, які щойно висунув президент. Газети навіть не замовчують енцефаліту-16. Він їх просто не цікавить. Зрідка з'являються невеличкі замітки про цю недугу, але в жодній із них не

говориться про те, яке серйозне становище склалося.

Однак на таке становище вже звернули увагу невропатологи. Про це свідчить моя пошта й телефонні дзвінки. Але ті лікарі, як і я три тижні тому, надто шанобливо ставляться до адміністрації, довіряють їй і покладаються на очолювану мною комісію, яка має виробити необхідні рекомендації. Що ж до громадської думки, то я доходжу жахливого висновку: число смертельних випадків ще не досягло такого рівня, щоб її хвилювала ця проблема. Навіть більше, багатьом людям здається, ніби в такій пошесті "немає нічого особливого", вона може спалахнути в Африці, в Азії, у крайньому разі, в Латинській Америці, але тільки не в Сполучених Штатах. Коли я сказав про своє занепокоєння одному з редакторів газети "Вашингтон пост", то наштотхнувся на ввічливий скептицизм. Я відкрив у тому чоловікові, як і в багатьох інших, дві віри, що, злившись водно, таки справляють враження: це — сліпа віра в медицину США і ще одна, не менш сліпа віра в здатність адміністрації мобілізуватися проти національної небезпеки.

Мене, мушу сказати, приголомшує й жахає відповідальність, яка лягає на мої плечі й до якої я зовсім не готовий. Я такий занепокоєний, що втратив сон і щоночі розмірковую про те, що повинен робити.

Я з тривогою помічаю, що Аніта помалу перестає бути мені опорою. В міру того, як наближаються президентські вибори, я бачу її все рідше й рідше, і коли ми зустрічаємося з нею, вона говорить зі мною тільки про вибори та про Таїланд. А коли я нарешті нагадую про енцефаліт-16 і про потребу негайно вжити профілактичних заходів, вона намагається ухилитись від цієї розмови. "ХЕВ не забариться вжити рекомендованих тобою заходів, — каже вона. — Май же терпіння, Ральфе. Крім твоєї пошесті, є й інші справи".

І я кінець кінцем переконуюся, що моя комісія та й сам я правлю за алібі для адміністрації, яка з невідомих мені причин не може або не хоче нічого робити. 28 вересня, не сказавши жодного слова Аніті, яка зустріла б це в багнети, я приймаю ухвалу. Я ділюся своїм наміром із членами комісії і прошусь на прийом до Кресбі, щоб доповісти йому про все як є.

Сьогодні молодий лисань не такий неугавний, як звичайно. О, звісно, його маленькі й чорні, мов смола, очі і тепер такі самі жваві. Але обличчя в нього змарніле, заклопотане, на губах заліг смуток. Я одразу ж кажу йому, що більше не хочу бути співучасником мовчання й бездіяльності ХЕВ: я подаю у відставку з посади голови комісії.

Дивна річ, Кресбі навіть не намагається мене відмовити. Навпаки, він схвалює мій намір. Навіть більше, спонукає мене до цього. Досить байдужно Кресбі розповідає про таке, що мені аж не віриться. Виявляється, в бездіяльності ХЕВ винен не Метьюз, як я гадав, а сам президент. Той упіймався в пастку власної спритності. Насамперед президент скористався з того, що преса не виявила ніякої цікавості до енцефаліту-16: він замовчав мої статистичні дані й поклав доповідну записку під сукно. Чому? Та тому, що коли президент її опублікує, то змушений буде вжити заходів, які зроблять його

непопулярним. А президент уже й так досить непопулярний через Таїланд і свою брудну війну там, якої ні від кого не приховаєш. А з іншого боку, якщо президент опублікує мою доповідну записку тепер, то це викличе страшенний галас. Йому всіляко докорятимуть за такий запізнілий крок, його звинуватять у смерті багатьох людей, і він програє президентські вибори сенаторові Шерману.

Я слухаю Кресбі й аж рота роззявляю. Мене дивує те, що бажання залишитися в своєму кріслі президент ставить вище за людські життя, які він міг би врятувати, коли б терміново вжив необхідних заходів. Кресбі сміється:

— Докторе! Ви несправедливі до президента. Гадаєте, він особисто зацікавлений у перевиборах? Анітрохи! Ви ж не знаєте про ту високу місію, яку на президента поклав господь: зберегти американський вплив у Південно-Східній Азії. Справа тут дуже проста: якщо Таїланд лусне, тоді там усе піде шкереберть. Таїланд може врятувати тільки президент. Принаймні так він гадає. Отже, самі розумієте, що означає проти цього невеличка пошесть, яка навіть тут, у США, вкоротила віку сорока тисячам чоловік. Це куди менше, ніж гине за рік у дорожніх катастрофах...

Дивна політична філософія. Виходить, для нас важливе не те, що ми оплакуємо у себе вдома, а те, що відбувається на краю світу! З іншого боку, мені не подобається цинізм, з яким цей молодик говорить про свого хазяїна. Кресбі дивиться трохи спогорда на все, в тім числі й на енцефаліт-16. Він помиляється. Може, сам він народився і в сорочці, але недуга — не злидні, вона не обминає і таких, як він.

Я йому так і кажу. Наголошую, що важить не кількість захворювань, а швидкість, з якою вона зростає.

Тоді Кресбі ділиться зі мною, — щоправда, він робить це натяками, — своїм міркуванням, яке мене спантеличує. Мовляв, якщо я збираюся подавати у відставку, то що може завадити мені обнародувати оту конфіденційну доповідну записку? Зрештою, записка моя, я ж бо її написав.

Я ставлюся до цієї дивної пропозиції холодно. Доповідна записка — не мій власний витвір, це колективна праця комісії, від якої зажадали тримати все в таємниці. Коли б я цю таємницю виказав, переді мною постала б серйозна етична проблема.

По цих словах я, ні про що більше не розводячись, весь насторожений, покидаю Кресбі. Я починаю підозрювати, що цей геніальний молодик посварився з президентом і намагається водити мене за носа. Мета ясна: він хоче скористатися з моїх докорів сумління і зле пожартувати з колишнім своїм шефом. А потім вийде з води сухим, намочивши мене з голови до ніг.

Я телефоную Аніті й прошу її прийти до мене. Вона починає відмовлятися — каже, що багато роботи. Тоді я натякаю їй про свою зустріч із Кресбі, й Аніта одразу ж відповідає: "О'кей, Ральфе, я буду в тебе о десятій".

Звісно, о десятій вечора. До цього побачення у мене ще чимало часу. Я вкладаю в ліжко свого десятирічного сина Дейва — тобто обережно перевіряю, чи він уже ліг спати. Дейва народила не Аніта, в кар'єристських планах якої не залишається місця для дітей, а моя перша дружина Елін, — вона померла від сепсису в

тридцятидворічному віці, коли Дейв мав чотири роки. Потім приймаю душ і надягаю піжаму — одну з тих, що викликають в Аніти сміх, бо я їх ушиваю. Марно я пояснюю Аніті, що в таких, як я, приземкуватих чоловіків не повинна звисати маття.

О пів на десяту входжу до кімнати Дейва і вмовляю його погасити світло. Сусідчин ердельтер'єр Батц, який тимчасово живе в нас, розлігся в ногах ліжка, поклавши морду на лапи. Він уже задрімав і тепер тільки розплющує одне око й б'є хвостом по килиму на стіні. Дейв не ворухиться. Спершись спиною на згорнену вдвоє подушку, він читає. Його чорні вії відкидають на щоки густу тінь. Я сідаю в ногах ліжка й дивлюсь на хлопця. Як на свій вік він дуже малий, але добре збудований, з округлим обличчям, матовою шкірою й хвилястим темно-русявим чубом. Стан, риси обличчя й вії в нього від мене. А очі від Елін. Ось уже шість років я щовечора згадую її погляд.

Влаштовувати життя мені було нелегко. Я маю одну добру сусідку, яка згодилася водити вранці Дейва до школи, а ввечері забирати додому, і другу сусідку, яка не має своїх дітей і тому рада наглядати за моїм сином, поки я повернуся з лікарні.

Оскільки вже мова зайшла про сусідів, то мені приємно сказати, що в перші дні після нашого переїзду на Уеслі-Хейтс вони, готуючись приймати гостей, запитували себе: "Чи не запросити й подружжя Мартінееллі?"

Та вагалися сусіди не довго і досить скоро заприятелювали з нами. Завдяки Елін. Та ще, як вони самі казали, завдяки моєму "латинському чару". Це означає, що зрештою вони більше полюбили того, кого любили менше до знайомства зі мною. Звісно, в цьому є певний присмак расизму, та нехай і так. Поки вони ставляться до мене приязно, я не вередуватиму. Іноді мої сусіди трохи переоцінюють мене й шанують у моїй особі більше італійця, ніж саму Італію. Вони зачаровані мною. Особливо жінки.

— Вимикаю, Ральфе, — каже Дейв так само тактовно, як я від нього й сподівався.

Я встаю, проводжу рукою по синовій чуприні і, переборюючи бажання поцілувати його (хлопцеві це не подобається), повертаюся до своєї кімнати чекати на ту половину, яку так рідко бачу.

Моїм друзям, особливо тим, хто знав Елін, друге моє одруження, та ще на таких умовах, здається невинуватим. І вони мають слушність. Але мене виправдує те, що мені не залишалося нічого іншого. Я одружився тому, що моя колишня теща, яка провідує Дейва, дізнавшись про мій зв'язок з Анітою, звинуватила мене в аморальності. Тепер від цього звинувачення мене захищає свідоцтво про одруження.

Спільно ми живемо далеко не щодня. Я, як каже Аніта, нагадую їй квочку, бо успадкував від своїх італійських предків любов до родини, тому хвицаюсь і форкаю перед дружиною, яку надто рідко бачу. Але Аніта цілком задоволена таким становищем. А чом би їй і не бути ним задоволеною, коли вона довела до нього сама?

Десята година. Ось і Аніта. Тридцятирічна тілиста жінка з волоссям кольору червоного дерева, зеленими очима й "тонко відточеним" носом. Принаймні так вона описує його сама в хвилини, коли на неї наводить марнолюбство.

Аніта влітає вихором і, дуже збуджена, накидається на мене. Їй страшенно хочеться вислухати мене.

Моя розповідь приголомшує її. Вона ще ладна змиритися з моєю відставкою. Але передавати доповідну записку пресі... Ні, я не повинен цього робити! Це було б жахливо! За кілька тижнів до президентських виборів!.. Навіть і з морального погляду я не маю на це права! Доповідна записка не належить мені.

Я даю їй виговоритися, хоча й дивуюсь, що Аніта залучає мораль на службу адміністрації, яка й пальцем не ворухне, щоб захистити здоров'я народу. Коли дружина вичерпує свої аргументи, я зауважую їй, що в даному разі йдеться не про один, а про два обов'язки: формальний, який вона так добре визначила, — той самий, до речі, що його я відкинув, коли на нього натякнув мені Кресбі, — і реальний обов'язок щодо населення країни — будь-що попередити людей про небезпеку, яка їм загрожує.

Сказавши це, я заспокоююсь. Я надрукував тільки один примірник доповідної записки, яка належить комісії, але зберігається в моєму сейфі у банку. Я в жодному разі її не опублікую, бо дуже боюся, що людей охопить паніка. Однак якщо ХЕВ і далі не вживатиме ніяких заходів, то я звернуся до преси як лікар і приватна особа, а не як колишній голова комісії.

Аніта дивиться на мене. Мої слова її заспокоюють. Вона сідає на канапу поряд зі мною, її зелені очі добрішають. Треба віддати Аніті належне: найбільші прикрощі, політичні чи особисті, ніколи надовго не відбивають у неї бажання кохатися чи добре попоїсти. Як тільки напруження в неї спадає, кожна з цих двох її жадоб посилює одну, і тоді Аніта спустошує мій холодильник і радо лягає в моє ліжко.

Я анітрохи не дивуюсь, коли через кілька хвилин застаю Аніту в своїй кухоньці. Вона жадібно їсть яечню з шинкою, яку щойно підсмажила. Користуючись із того, що в неї повний рот і вона змушена мене слухати, я знову серйозно й гаряче наполягаю на потребі вжити невідкладних заходів, яких я домагався. Коли Аніта доїдає вечерю, я, не замовкаючи, йду разом з нею до спальні.

— Любий Ральфе, — каже Аніта, лежачи долілиць з наповненим шлунком упоперек мого ліжка, — ти ж знаєш останні новини з Таїланду: ми стоїмо на порозі другої війни в Південно-Східній Азії. Висновок: за кілька тижнів до президентських виборів шанси в батька (так вона, боячись, що її підслухають, називає навіть у мене вдома президента) дуже впали. Звісно, я батькові доповім. Хай знає, яку роль у всьому цьому відіграє Кресбі. Але, на мою думку, батько не повинен позбуватися Кресбі до виборів. Цей плазун надто багато знає. Ральфе, прошу тебе, не гнівайся! Ти повинен зрозуміти! У політиці доводиться робити вибір. Бувають невідкладні справи. Передусім треба рятувати Таїланд, а щоб урятувати Таїланд, треба виграти вибори. На жаль, тепер не можна заводити розмову про твій енцефаліт, надто довго з ним зволікали, і це стало б жахливим звинуваченням. Нам би сказали: "І оце аж тепер ви б'єте на сполох?!" Усі накинуться на нас, і Шерман здобуде на виборах перемогу.

Я й далі наполягаю на своєму, але даремно. Аніта чемно, — мабуть, для того, щоб змінити тему, — починає розпитувати мене про Дейва. Тут теж нічого втішного нема. У хлопця виявлено ознаки анемії. І тепер, коли я подам у відставку й стану безробітним, то, либонь, повезу його на тиждень десь на свіже повітря. Аніта всміхається, але її

усмішка мене дратує (я чудово знаю, що вона думає про мої взаємини з Дейвом), і я зухвало питаю в неї, чи нормально для жінки, на її думку, не мати дітей.

— Чи нормально? — перепитує Аніта зневажливо. — А я не знаю, що таке нормально. І не розумію, чому мої яєчники повинні диктувати мені, як жити. В мене всім розпоряджається голова.

На цих словах Аніта засинає. Вона засинає враз, так само, як ото перекривається кран. Аніта не тільки талановита людина, а й непохитна натура. Щоправда, може, позбавлена гострої чутливості. Коли я розповів їй, як швидко поширюється енцефаліт-16, і сказав, що помер доктор Морлі (він керував центром реанімації в лікарні, де колись працював і я), вона не дуже засмутилася. Хоч і знала його й іноді разом зі мною обідала в нього.

Цілком ясно, що з цього погляду ми з нею люди різні. Смерть Морлі схвилювала мене до глибини душі, до того ж я — чому не сказати й про це? — міг би поділити його долю, якби залишився в тій лікарні, а не очолив комісію.

Я Дивлюсь на Аніту. Її гарне волосся кольору червоного дерева розсипалось ореолом; вона заснула так, як лягла, — впоперек ліжка. Я не хочу її будити, отож підую ляжу на канапі у вітальні. Аніта спить спокійно, вираз обличчя в неї рішучий навіть уві сні. Вона не помре від енцефаліту-16. Ця думка не хвилює її ні наяву, ні вві сні. З цього погляду Аніта тривоги не відчуває. Ні за себе, ні, боюся, за мене.

Наступного дня я надсилаю листа із заявою про відставку, а ополудні мені телефонує Аніта. Вона не хоче говорити відверто (знову боїться, щоб її не підслухали).

— Ральфе, я все розповіла батькові. Про опублікування доповідної записки не може бути й мови, але Метьюз міг би виступити по телебаченню, попередити людей і дати їм деякі рекомендації.

Я кладу трубку. Це напівобіцянка вжити напівзаходів. Гаразд. Я, як і збирався, на тиждень кудись подамсь, а потім, якщо до мого повернення вони нічого не зроблять, почну діяти.

Я наймаю в глухому куточку у горах Блу-Маунтін на Ямайці селянський будиночок. Тут немає ні вигод, ні радіоприймача, ні телевізора, ні навіть електрики. Зате звідси відкривається чудовий краєвид на південно-східну частину острова.

Після цього "дикого" відпочинку я з Дейвом, трохи підкріпивши здоров'я, прилітаю літаком у Вашингтон, отримую в аеропорту багаж і, пройшовши через митницю, купую газету "Вашингтон пост". І заціпеніло читаю на другій сторінці великі витяги з моєї доповідної записки.

Тоді гарячково скуповую всі свіжі газети й швидко переглядаю їх. Як дивно все змінилося! Ще тиждень тому в них ішлося лише про Таїланд та президентські вибори. А сьогодні на їх сторінках запанувала одна тема, одна-єдина — енцефаліт-16. Усі газети подають довгі цитати з моєї конфіденційної доповідної записки й звинувачують, відверто або приховано, Білий дім у замовчуванні фактів, бездіяльності й неспроможності.

Отже, інформація все ж таки "просочилась", і преса, яка не могла зі мною

зв'язатися, не має в цьому сумніву: я, мовляв, інформацію розголосив, а сам утік. Звичайно, ніхто з журналістів саме таких слів не вживає. Їм досить написати, що я подав у відставку, а сам "зник".

Повернувшись о дев'ятій вечора додому, я телефоную своєму адвокату Луїджі Фабрелло. В трубці лунає пронизливий крик:

— Де ж ти був?!

Не встигаю я навіть рота розтулити, а Луїджі вже знову викрикує:

— Мовчи! Я зараз приїду.

Через годину адвокат переступає мій поріг, брови в нього насуплені, чуб розкуйовджений, а на щоках — та цупка чорна щетина, яка справляє враження, ніби він ніколи по-справжньому не голиться.

— Тебе з хвилини на хвилину мають заарештувати, — каже Луїджі.

Розігравши цю сцену, він замовкає, вислуховує мене, а тоді разом зі мною пише, виважуючи кожне слово, заяву до газети "Нью-Йорк таймс". Потім він радить мені не телефонувати до завтра, поки з'явиться в газеті моя виправдувальна заява, Аніті і з серйозним виглядом виходить, прихопивши з собою текст заяви.

Але наступного дня, в суботу, я не встигаю повідомити Аніту про своє повернення. О восьмій ранку до мене приходять двоє полісменів, — добре, хоч Дейв іще спить, — і старший з них (він більше скидається на університетського професора, ніж на фараона) чемно запитує:

— Докторе Мартіnellі, я маю до вас тільки одне запитання. Чи правда, що ви, подаючи у відставку, зробили фотокопію своєї доповідної записки?

— Правда.

— Ви б не показали мені цю фотокопію?

— Сьогодні зробити цього не можна. Вона лежить у моєму сейфі в банку. А банк зачинений.

— Коли ви поклали фотокопію в сейф?

— Того дня, коли подав у відставку, — двадцять восьмого вересня.

— Відтоді ви хоч раз заходили до свого банку?

— Ні. Двадцять дев'ятого вересня я поїхав на Ямаїку й повернувся звідти вчора ввечері.

Він поштиво хитає головою. Дивний фараон. Йому років п'ятдесят, очі за великими окулярами задумливі, чоло високе, обличчя добродушне, а манери просто-таки галантні.

— Гаразд, — каже він, — якщо ваша ласка, то в понеділок уранці ми приїдемо по вас і разом вирушимо до банку, щоб відімкнути ваш сейф. А поки що, докторе Мартіnellі, прошу вас залишатися до понеділка у Вашингтоні й не пускати до себе журналістів.

Вони виходять. Моєму обуренню немає меж. Цілком очевидно, що вони хочуть звинуватити мене в тому, нібито я, подаючи у відставку, зробив фотокопію своєї доповідної записки. Я розмовляв про це тільки з Анітою. Тепер стає ясно, що то вона

зрадила мене.

Я знімаю трубку й набираю її номер.

— Аніта?

— Це ти, Ральфе?

Її радісний голос викликає в моєму серці щем. Та я похоплююсь і сухо, не підвищуючи голосу, заявляю:

— Я хочу сказати тобі тільки одне. Після доносу, який ти зробила на мене, я більше не бажаю ні бачити тебе, ні чути, ні розмовляти з тобою.

І кладу трубку. Ноги в мене тремтять, по щоках котиться піт.

Я проводжу суботу й неділю дуже погано. Прихід до мого дому того галантного фараона нічого доброго мені не обіцяє. Я майже певен, що в понеділок мене заарештують, і якби не порада Луїджі, то, мабуть, спробував би втекти з Дейвом із міста йдесь сховатися. Я бачу жахливу несправедливість у тому, що сам-один намагався виконати свій обов'язок перед народом, і тепер жорстока рука закону загрожує мені розправою.

Не менш ошелешила мене й поведінка Аніти, а також те, як швидко й грубо я порвав з нею, не давши їй змоги щось пояснити. Ніяк не можу повірити, що вона зрадила мене, і дуже боляче переконувати себе в цьому.

Крім того, проїжджаючи на таксі в суботу пополудні центром міста, я побачив, як один чоловік раптом упав на тротуар. Цілком імовірно, що він був хворий на щось зовсім інше, а не на енцефаліт-16. Але я не попросив таксиста зупинитись. Рефлекс самозбереження переважив професійний обов'язок. Відтоді з думок мені не йде ця моя слабкість, і я не можу собі цього вибачити.

Нарешті настає понеділок, і о дев'ятій годині приходить старший віком фараон. Він люб'язно нагадує мені своє прізвище — Мур, — але потім мовчки сидить біля мене в автомобілі всю дорогу, поки ми їдемо до банку. Відімкнувши сейф, я подаю йому фотокопію своєї доповідної записки.

Полісмен гортає її, але не абияк. На клаптику паперу в нього зазначені певні сторінки, і саме ці сторінки він старанно роздивляється. На це йде хвилин п'ять, не більше. Потім він згортає теку й з привітною усмішкою повертає її мені.

— Докторе Мартінеллі, це знімає з вас підозру. І я радий. Я й не вірив у вашу провину. Ваш психологічний профіль, який ми добре вивчили, свідчить про те, що ви не здатні на злочин. До побачення, докторе Мартінеллі!

Потім полісмен швидко біжить від мене. Та сказати "біжить" буде, мабуть, не достатньо: він просто зникає, наче провалюється крізь землю, і я лишаюся сам біля відчиненого сейфа, здивований, що мене не заарештували. Мур не сказав мені, чому моя фотокопія знімає з мене провину, а що він так швидко зник, то я не встиг у нього про це спитати.

Однак мене дивує не тільки це. Коли я повертаюсь додому, мені телефонує секретарка з Білого дому: місіс Мартінеллі чекає на мене о тринадцятій годині в китайському ресторані. І не встигаю я сказати "так" або "ні", як секретарка кладе

трубку.

Ця невимушеність, з якою Аніта призначила мені в такий спосіб побачення, розчулює мене, і я вирішую піти до ресторану. Навіть починаю шкодувати, що в суботу так грубо розмовляв з нею по телефону.

Колись ми з Анітою частенько ходили по "Йенчінг-Паласу", та потім там стали майже постійно обідати китайці, які приїзять з Пекіна, і Аніта — а вона страждає на підозру, що за нею шпигують, — почала тягати мене до містера Твана. Цей, крім своєї гарної кухні, має ще одну перевагу: він щоразу пропонує нам на перше щось дуже смачне. І ось я застаю тут вишукано вбрану Аніту, що поважно сидить на червоному оксамитовому стільці; чоло її освітлює розмальований золотавими смужками ліхтарик. Я вибачаюся за спізнення, сідаю біля неї і починаю хвалити її шати. Але марно. Не знаю, хто це сказав, нібито комплімент завжди викликає зніяковіння у чоловіка й ніколи — в жінки. Аніта мовчки дивиться на мене своїми зеленими очима.

Невдовзі приходить узяти замовлення місіс Тван. Вона в чорній шовковій сукні з розрізом унизу, в якому видно литку її правої ноги. З губів місіс Тван не сходить усмішка. Місіс Тван незворушно записує наше замовлення на аркушику паперу. Потім згортає його, вклоняється нам і йде. Я не спускаю очей з розрізу на її сукні.

— Тебе знову зачарувала її литка? — питає Аніта.

Вона йде в наступ стримано, її зелені очі безжальні. Я мовчу. Я не збираюся схрещувати шпаги за литку місіс Тван.

— Яка несподіванка! — вигукує Аніта. — Звісно, я вже й не сподівалася тебе побачити. Думала, помру самотньою.

— Послухай, Аніто...

— Як, ти розмовляєш? А я вирішила, що ти більше не бажаєш ні бачити мене, ні чути, ні розмовляти зі мною! Чи я правильно повторюю твої слова?

— Аніто, прошу тебе...

— Ти просиш мене? Яке досягнення! Ось мене знову бачать, чують і навіть розмовляють зі мною!

— Та годі тобі!

— Звісно, я можу помовчати, якщо в тебе псується настрій, коли я розтуляю рота.

— Ні. Навпаки, я вважаю, що нам конче треба поговорити.

— Поговорити! З донощицею!

— Я маю тобі щось сказати.

— Ти викрив ще один донос?

— Угамуйся, прошу тебе, це дуже важливо.

— Для кого?

— Аніто, є. одна нова деталь.

— Я знаю твою нову деталь. Це — твоя брудна манера поводитись зі мною!

— Ця нова деталь тебе не стосується.

— О боже! Якийсь суперник!..

— Угамуйся, Аніто!

— Забудь про перевагу чоловіка над жінкою, докторе! Хоч ти й зневажаєш мене, а право висловитись я маю!

— Аніто, це ти сказала Мурові, що я зробив фотокопію з доповідної записки? Ти чи ні?

— Я, ваша честь! І в такий спосіб зняла з вас вину.

— Ти вже знаєш про це?

— Ну звісно. Мур повернувся з твого банку й подзвонив мені.

— І моєї фотокопії вистачило, щоб мене виправдати?

— Стривайте, шановний. Спершу вибачтесь!

— Вибачитись ще до того, як ти все поясниш?

— Еге ж. Бо яка користь із твого вибачення буде потім?

— Вибачаюсь.

Зелені очі втуплюються в мене. Вони анітрохи не заспокоїлись.

— Ральфе, — із запалом каже Аніта, — ти гидко розмовляв зі мною по телефону, страшенно гидко!

— Я вже вибачився перед тобою.

— О, як це легко! Сказав "вибачаюсь", і ми вже квити. Все залагоджено!

— О ні! — відповідаю я роздратовано. — Вибачаєш ти мені чи не вибачаєш, а тепер ми часто говоритимемо про цей телефонний дзвінок!

Приходить усміхнена місіс Тван, приносить тацю з чашками й тарілочками і розставляє їх на столі. Рухи в неї такі самі, як і усмішка: коректні, швидкі, легкі й витончено плавні, вони просто зачаровують відвідувачів ресторану.

Місіс Тван відходить. Моє вибачення не розвіяло остаточно Анітиного гніву, і тепер це роблять пиріжечки з креветками. Аніта жадібно їсть, і настрої у неї поліпшується.

— Звичайно, — каже вона з повним ротом, — я ні на хвилину не повірила, що то від тебе просочилася інформація.

— Чому?

— Через Дейва.

— Як це через Дейва?

— Хіба б ти ризикнув опинитись у в'язниці й залишити Дейва на свою тещу?

— Я про це не подумав.

-. Ти свідомо про це не подумав.

Аніта настрикує на палички ще одного пиріжечка і жадібно його відкушує. Я ще й не починав їсти. Я дивлюся на неї. Вона зачаровує мене своїм апетитом і тим, як розуміє мою поведінку.

— По-друге, на фотокопії, яка потрапила до газети "Нью-Йорк таймс", друкарські помилки виправлено від руки.

— То й що?

— Ти ж ледар.

— Я ледар?

— Еге ж, коли ти передруковуєш доповідну записку чи статтю, то ніколи не

виправляєш на своєму примірнику друкарських помилок. Тож я була певна, що послана до редакції "Нью-Йорк таймс" фотокопія знята не з твого примірника, і попросила Мура це перевірити.

Я почуваю себе трохи ошелешеним. Аніта все Помічає, все пам'ятає, а коли настає час, діє. А я саме тоді, коли вона рятувала мою ставку в цій грі, обкачав її в багнюці.

— Аніто, — кажу я, — тепер, коли я все знаю, що мені робити? Кинутись тобі в ноги? Стати перед тобою навколішки?

Аніта кладе ліву руку на мою праву й досить поблажливо каже:

— Любий Ральфе, тільки ти вмієш так вибачатись!

По цих словах вона ковтає ще один піріжечок. Я, не дуже задоволений, мовчу. Її поблажливості мене ображає.

— Хто послав ту фотокопію до "Нью-Йорк таймс"? — питаю я. — Кресбі?

— А хто ж іще!

— Мур має докази?

— Ні. Та й що це дасть? У всякому разі, батько пішов на дно.

Дивна річ, але оце "у всякому разі" її не дуже засмучує. Навпаки, вона навіть трохи пожвавішала, повеселішала... Я дивлюся на дружину і все не наважуюсь узятися до їжі. Хоч мені й слід було б із цим поспішити. Упоравшись зі своїми піріжками, Аніта накидається на мої. І це заважає їй водночас розмовляти.

— Тебе не було десять днів, Ральфе. І ти не знаєш останніх статистичних даних про енцефаліт-шістнадцять. Вони жахливі! (Сама Аніта, правда, не дуже нажахана.) До того ж є ще одне, Ральфе, куди гірше. Ми довідалися, що великі страхувальні компанії збираються розірвати угоди про страхування життя.

— Хіба вони мають право це робити?

— Вони його собі привласнять. Батько втонув, Ральфе. Його шанси, за останнім опитуванням Геллапа, впали до тридцяти двох відсотків.

— Але ж у сенатора Шермана теж неприємності. Я прочитав у суботніх газетах, що в його напарника інфаркт. Шерманові треба якнайшвидше знайти іншого кандидата на віце-президента. А це нелегко.

— Все позаду, — відповідає Аніта. — Він уже знайшов.

— Звідки ти знаєш?

— Вона мені телефонувала.

Я вражено втуплююся в Аніту.

— Вона? Це жінка? Жінка буде віце-президентом?

— Я гадаю, — каже Аніта, роздивляючись мене й піднявши вгору свої палички, — що за нинішніх обставин (вона робить на цих словах наголос) Шерман зарекомендував себе неабияким реалістом і спритним політиком, вибравши кандидатом на віце-президента жінку. — Вона бере двома паличками піріжечок і ковтає його.

— Хто вона?

— Сара Бедфорд.

Я надуваю губи. У США багато всіляких РВЖ, і Сара Бедфорд належить до

найрадикальнішого з них.

— І що вона сказала тобі по телефону?

— Сара добре розуміє, що я мушу поки лишатися з батьком, аби в хвилину його поразки подати йому руку, але після виборів вона розраховує на мене.

— Як на секретарку?

— Як на радницю.

Западає коротка мовчанка.

— Ти ростеш, — мимоволі кажу я досить сухо.

Але Аніта не звертає уваги на мій тон. Вона мене не слухає. І навряд чи бачить. Її зелені очі горять вогнем, вона з переможним виглядом закидає назад волосся кольору червоного дерева й захоплено каже:

— Це буде чудове підвищення, Ральфе! І не тільки для Сари й для мене. Для жінки! Поміркуй сам, Ральфе! Якщо Шерман помре, то Сара стане першою жінкою-президентом Сполучених Штатів!

Я, як того й хоче Аніта, міркую. До Шермана особливої симпатії я не відчуваю. Я бачив його двічі-тричі по телевізору, це чоловік років сорока, атлетичної будови, на вигляд молодший свого віку. Якби, за Анітиними словами, не "обставини", ніхто й не подумав би, що найближчим часом Шерману загрожує смерть. І я можу заприсягтися, що не тільки Аніта вже уявляє собі цю смерть і навіть її бажає. Отож нещастя — не таке вже й велике лихо, адже воно відкриває дорогу — якими точними бувають слова! — "чудовому підвищенню".

— Залиш мені бодай один-два пиріжечки, — кажу я перекодя.

Аніта перестає жувати, зиркає на тарілку й сміється. Я теж сміюсь — трохи запізно й без особливої радості.

Анітине бажання здійснюється. Її пророцтво збувається. Через місяць після виборів президент Шерман занедужує на енцефаліт, і Сара Бедфорд захоплює в свої тверді рученята долю Сполучених Штатів.

Мене в ті дні у Вашингтоні вже не було, і свідком сходження на вершину Сари Бедфорд, а разом і Аніти, я не став. Я найнявся на роботу до фірми "Гельсінгфорс" і тепер керую в Блувіллі, штат Вермонт, лабораторією, що досліджує вірус енцефаліту-16. Дейв теж зі мною.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Блувілл, штат Вермонт

Я вижив, це факт. Проте в мене нема гарантії на майбутнє. Поки що я належу до жменьки американців, котрих журналісти називають ЧО (чоловіки під охороною). Це особи, які мають неабияку економічну або наукову вагу й довкола яких створено охоронну зону — ОЗ, — що оберігає їх від зараження.

Як я підкреслював у своїй доповідній записці, енцефаліт-16 поширюється не носіями інфекції — скажімо, комарами чи кліщами, — а через контакт хворого із здоровим і тільки тоді, коли недуга перебуває в інкубаційному періоді. З цього випливає, що особи, які мають біологічний імунітет до цієї недуги — жінки та малолітні

хлопчики, — можуть контактувати з ЧО, не заражаючи їх. Навпаки, дорослих чоловіків не можна вважати здоровими й допускати без ризику до охоронної зони, перш ніж вони відбудуть карантин у термін, довший за інкубаційний період. Отож по приїзді в Блувілл я й пройшов цей карантин,

У штаті Вермонт — своєю колоритною назвою він завдячує французові Шамплєну (неподалік там Канада) — так само, як і в сусідньому штаті Мен, є кілька населених пунктів і місцевостей, що їх назви закінчуються на "вілл". Я схильний вважати, що у випадку з Блувіллом (це, по суті, не містечко, а ранчо) англійський колонізатор, який прийшов сюди після французів, англізував французьке "bleu" на "blue" і, втомившись, не став далі перекладати "ville" англійським "city" чи "town". Клімат у Блувіллі трохи холоднуватий, особливо для того, хто десять років прожив у Вашингтоні. Зате тутешні рівнини, принаймні тоді, коли вони не вкриті снігом, геть зелені. А гори, теж зелені, хоч і трохи темнуваті, порослі чудовими хвойними деревами.

Блувілл — ансамбль, у якому помітне деяке відхилення від норми. Сама будівля не має нічого спільного з тим, що звичайно розуміють під словом "ранчо". Це своєрідний палац, зведений у псевдоготичному стилі і схожий на численні університетські будинки в усій країні. Він має властиву для споруд цього стилю ваду — незграбність. Я сумніваюсь, чи навіть через сто років Блувілл видасться комусь гарним. Саме через величину й химерний стиль цього будинку ми жартوما називаємо його замком. Принаймні він має ту значну перевагу, що в ньому розмістилися всі наші служби — кафетерій, бібліотека, в якій є вдосталь наукових творів, конференц-зал, інші численні зали, а в підвалі — басейн з підігрітою водою.

Людей у замку живе небагато. Управитель ранчо містер Берроу з дружиною, доктор Рільке та Емма Стівенсон — особиста секретарка місіс Гельсінгфорс. Що ж до кухаря Майка, двох його помічників, а також трьох покоївок, то вони мешкають у підвалі. Всі вони білі. Негрів не видно навіть на полях навколо ранчо. Подейкують, нібито місіс Гельсінгфорс, єдина "монархія" в цій місцевості, просто не може їх терпіти. Це дуже дивно, бо сама вона ніколи тут не з'являється.

За лабораторії та житло для дослідників правлять дерев'яні бараки, поставлені довкола "замку" в колишньому парку. Розчищаючи місце для цих дерев'яних споруд, тут вирували чимало дерев, а тоді весь ансамбль обслуговували колючим дротом, який довколишнього краєвиду загалом не псує.

Єдиний в'їзд до цієї загороди охороняють вартові, що складаються з самих жінок. Їхній барак відрізняється від нашого з двох поглядів: він довший, а на одному причілку має дерев'яну сторожову вишку, що здіймається над усім ансамблем будівель. На цій відкритій увсїбіч вишці під гонтовим дашком міститься спостережний пункт з важким кулеметом, який повертається на всі боки. Взимку я часто із болем у серці дивлюся на вартових, які, загорнувшись у шубу, насунувши на самі очі хутряну шапку й накинувши на шию ремінець із біноклем, мусять стояти там по дві-три години на сибірському морозі. Вночі потужний прожектор, сполучений, сам не знаю як, із кулеметом, обмацує разом із ним місцевість довкола.

Стайнмеєр запевнив мене, що вся територія ранчо теж обнесена з усіх боків колючим дротом. Я нічого того не бачив, бо коли приїхав сюди вночі автомобілем, то спав, а на плечі в мене спав Дейв. Цієї огорожі я й потім жодного разу не бачив, хоч нерідко вирушаю з Джесперсеном та Стайнмеєром у довгі прогулянки верхи по неосяжних преріях та горах ранчо.

Джесперсен керує розробкою "проекту", який відрізняється від мого.

Стайнмеєр теж. Я не знаю, що вони роблять. Нас зобов'язали нічого не казати один одному про свої розробки. Не розумію, чому місіс Гельсінгфорс зажадала від нас тримати все в таємниці, але ми, хоч і вважаємо це безглуздом, її вимогу виконуємо. Джесперсен за фахом хімік; цьому високому білявому скандинаву з ясним обличчям та крижаними блакитними очима десь за тридцять, та попри свою сувору зовнішність він завжди веселий і безтурботний.

Стайнмеєра ми називаємо просто Стайном, бо йому не подобається власне ім'я Отто, а його дружину — Муч, бо так він називає її сам. Джесперсен каже про Стайна, що він "обтяжений роками, сивим чубом і лупою", хоча насправді тому не більше шістдесяти. Обличчя в Стайна зоране глибокими зморшками, а під очима по два-три мішки. Здається, його сіро-голубі очі з мішками внизу й численними зморшками, що звисають з повік, ледве-ледве пробиваються до людей. Але погляд у нього живий, молодечий і бойовий. Крім свого фаху, Стайн володіє чималим багатством інших знань. Фізично він не надто дужий. Низького зросту, навіть нижчий за мене, згорблений, вузькоплечий, із запалими грудьми. Проте щонеділі пополудні Стайн їздить із Джесперсеном і мною верхи, бо коли навчився сидіти на низенькій кобилі, яку йому дали, до нього прийшла певність. У Стайна з'явився неабиякий смак до чвалу — либонь, через те, що він не любить ходити пішки. А ходить Стайн вельми чудернацько. Він робить надто короткі кроки, — при цьому здається, ніби стегна його майже не ворухаться, — і викидає вперед то праву, то ліву ступню, які теж дуже малі, а носки черевиків трохи повернуті всередину.

Хоч у Стайна, як і в Муч, серце м'яке, він досить замкнутий. Завжди дратівливий, із насупленими бровами й зневажливо скривленим ротом, Стайн гнівається, бурчить, кляне й лається багатьма мовами. А в нападі люті він удається до ідиш. Обличчя в нього весь час сіпається від тику, до того ж він має чимало дрібних дивацтв, одне з яких особливо неприємне — це коли Стайн раз у раз нагадує, що він єврей, ніби докоряючи вам у тому, — що ви — не єврей. Кажучи це, Стайн наскрізь просвердлює вас поглядом, мовби намагається вловити у вас бодай найменшу рисочку антисемітизму, якої раніше не помічав.

Стайн — відомий біолог, він опублікував багато праць, але я, сказати щиро, їх не читав. Зате він, навпаки, виявив цікавість до моїх книг і публікацій, що їх на моє прохання закупила бібліотека "замку". Тож Стайн добре обізнаний із моєю розробкою "проекту", хоча воліє не признаватись у цьому, поважаючи таємницю, дотримуватись якої від нас вимагають.

Я розповідаю про Джесперсена та Стайна тому, що вони стали моїми друзями. Але

тут є й інші дослідники, поділені на три групи. З ними живуть їхні дружини й діти; кожна така родина має окремий барак. Але їмо ми всі разом у "замку". А ввечері збираємося цілими родинами в залах і намагаємось веселитися. Інколи ми співаємо, танцюємо, сміємося й навіть ставимо п'єси. Та всі ці розваги досить вимушені й неприродні, вони, на мою думку, нагадують розваги в'язнів.

Звісно, я не в'язень. Я — "чоловік під охороною", або, простіше кажучи, ЧО. Одначе я помітив, що в Блувіллі всі, крім зацікавлених осіб та їхніх дружин, вимовляють цю аббревіатуру з деяким відтінком глуму. Ні, нас не зневажають. Якби в ставленні до нас бракувало ввічливості, то це легко було б виправити. Тут усе набагато складніше. Нам дають зрозуміти, що нас терплять за нашу роботу, хоч ми не заслуговуємо ніякої пошани, а тим більше приязні.

Підтримка, яку нам надають, досить непевна. У кабальній угоді, яку ми мушили підписати з місіс Гельсінгфорс, — ніхто з нас, до речі, так ні разу цю жінку й не бачив, — вона зберегла за собою право будь-коли розірвати її і прогнати нас зі свого ранчо геть.

Особисто я мав би почувати себе певніше, ніж мої колеги. Важливість моїх досліджень мала б уберегти мене від можливого звільнення. Та дарма. Я анітрохи не відчуваю себе вбезпеченим від такого рішення. Кажу "відчуваю", бо моя інтуїція ґрунтується тільки на невловимих ознаках. Проте вона дедалі міцніє. Я таки вцілію, але тривога за завтрашній день мене не полишає.

Незважаючи на Дейва, я відчуваю себе досить самотнім чи, краще сказати, покинутим. Аніта, яка тепер сидить, мов біля трону, праворуч від президента Сари Бедфорд, провідує мене раз на місяць. І щоразу в мене складається враження, ніби я в'язень, бо перерви між її відвідинами довгі, а самі візити — короткі. Ось чому я зустрічаю дружину зі смутком, майже в поганому настрої. І ще не встигла Аніта приїхати, а мені здається, ніби вона вже поїхала назад.

Блувілл чимось нагадує військове містечко — і не тільки через озброєну жіночу міліцію, що охороняє нас: тут панує суворий розпорядок дня і діють численні заборони.

Нас будить о сьомій годині сирена. О восьмій кожен уже повинен бути у своїй лабораторії. Обід рівно о першій дня. Вечера о сьомій вечора. О десятій починається комендантська година.

Це означає, що на цей час ви повинні лежати в ліжку. А втім, ви самі прагнете лягти саме о десятій, бо за п'ять хвилин до цього сирена двома гудками попереджає вас, що в приватних бараках зараз погасне світло. Після того світять лише ліхтарі в парку та потужний прожектор на сторожовій вишці, який, повертаючись, освітлює проходи між бараками. Якщо він вихопить вас із темряви після настання комендантської години за межами житла, мегафон накаже вам стояти на місці доти, доки під'їдуть дві вершники з числа вартових, запишуть ваше прізвище й відведуть вас до барака. Вартові ввічливі, але суворі. Марно пробувати заходити з ними в розмову. Вони супроводжують вас, їдучи верхи поруч. Ви змушені ступати по снігу між двома кінями, ваша голова мало не торкається чобіт охоронниць, і раптом у вас виникає

враження, ніби ви — негр, заарештований верховою поліцією в одному з південних штатів.

А другого дня ви знаходите на своєму письмовому столі цидулку від управителя містера Берроу. Він із жалем повідомляє, що йому доведеться вирахувати з вашої платні десять доларів як штраф за порушення блувіллських правил.

Якщо ви вчините таке порушення знову, то отримаєте від містера Берроу другу цидулку. Він накладе на вас новий штраф, що тепер становитиме вже двадцять доларів, але цього разу на додачу дістанете ще й такого коротенького застережного листа:

"Містере Мартінеллі!

Я до певної міри стурбована тим, що Ви не можете дотримуватися запровадженої в Блувіллі дисципліни. Будь ласка, надалі постарайтесь її не порушувати.

Гільда Гельсінгфорс".

Коли ви отримаєте такого "люб'язного" листа від особи, якої ніколи не бачили, але яка будь-коли може вирішити, чи жити вам, чи померти, то я здогадуюсь, яке враження це на вас справить.

Я чудово розумію: вартові тут для того (в усякому разі, так офіційно твердить блувіллська адміністрація), щоб охороняти нас від гангстерів, адже в нинішні часи анархії вони можуть удертися до ранчо й пограбувати наші продовольчі запаси. Ці запаси зберігаються в бараці поруч із сторожовою вишкою. Я розумію також, що ми мусимо ощадливо користуватися електрикою. Її виробляє для Блувілла електростанція на річці, яка протікає через його землі. Отож комендантська година цілком виправдана, так само як і заборона ходити вночі з барака в барак. Адміністрація хоче бути певна, що після десятої вечора вартові не приймуть когось із дослідників за мародера.

Куди важче зрозуміти, нащо тут такий суворий розпорядок і чому до нас ставляться нешанобливо. Адже ми не якісь там дармоїди. Ми працюємо над завданнями, які вимагають вельми високої наукової кваліфікації. З чого живе велика фірма, що найняла нас? Хіба її капіталовкладення й могутність тримаються не на праці таких дослідників, як ми? Якщо я зумію знайти вакцину проти енцефаліту-16, то, коли її пустять у виробництво, це моє відкриття принесе місіс Гельсінгфорс величезні прибутки. Проте мене шпетять за кожну мою "провину", мов школяра, що погано поводить, і майже відверто погрожують прогнати геть, якщо я не виправлюся.

Ми зазнаємо також усіляких дріб'язкових, незбагнених для нас утисків. Так, нам забороняють мати транзистор, а в замку ніде не побачиш ні радіоприймача, ні телевізора — принаймні в кімнатах, відведених для нас. Одначе, коли ми проходимо повз барак вартових, то бачимо у відчинене вікно, як пропливає зображення на телеекрані. Одного разу восьмирічний син місіс Пірс Джонні зачаровано зупинився перед цим вікном, і мати дозволила йому трохи там постояти. Тоді одразу ж підвелася одна з вартових і, навіть не глянувши на Джонні, зачинила в нього перед носом вікно й запнула завіски.

Ми отримуємо пресу, але із запізненням на три-чотири дні й дуже обмежену

кількість примірників. До того ж деякі номери до нас узагалі не доходять, ми не знаємо чому й починаємо думати, що їх вилучає цензура. Мимоволі запитуєш себе, чому це відбувається, бо коли газети надходять без окремих сторінок, то втрачають свою вартість. Їхня цілковита вульгарність просто викликає збентеження. Інформація в них украй убога, а колись такі жваві суперечки про діяльність президентської адміністрації скидаються на своєрідне офіційне вуркотіння.

Мені впадає в око, що у виданнях, які ми одержуємо, дедалі менше пишуть про енцефаліт-16 і вже не наводять статистичних даних. З цього погляду президент Бедфорд зуміла краще за своїх попередників забезпечити замовчування. Не менше приголомшує й те, як мало цікавості виявляють до пошесті засоби масової інформації. Я побоююсь, і Стайн поділяє мою думку, що зрештою виробиться певна звичка. Звісно, звикнути можна до всього; скажімо, ми звикли впродовж багатьох років скидати тонни нечистот у річки та моря й спокійно дивитись, як від цього люди довкола нас мруть, наче мухи. Але ж чоловіки, які тепер помирають, мають наречених, матерів, дружин. Чому громадська думка стала така байдужа до цієї гекатомби?

Так, це гекатомба, годі й сумніватися. Безперечно, нас навмисне позбавили серйозних засобів інформації. Та, незважаючи на жорстоку внутрішню дисципліну й підслуховування (іноді навіть чути, як клацають магнітофони, коли їх вмикають), у Блувіллі ми маємо вільний доступ до телефону. Попервах я користувався ним, але з часом мої друзі один по одному перестали мені відповідати. Я вже не наважуюся дзвонити тим, хто ще залишився живий. Я волю більше нічого не знати.

За словами Аніти, в самих тільки Сполучених Штатах померли мільйони людей. Але навіть Аніта, яка, певне, знає точні цифри, мені їх не називає. Це наводить мене на думку, що ті цифри не перестають рости. Тож мене тримають у Блувіллі подвійні кайдани: невідкладне завдання, розв'язавши яке, можна буде покласти край пошесті, і думка про те, що коли мене з Блувілла вижбурять, то я муситиму відновити медичну практику за його межами й так само, як Морлі, як багато інших моїх побратимів, померти. Правду кажучи, атмосфера в Блувіллі викликає у мене таку огиду, що я ладен уже й піти на цей ризик. Але мене стримує Дейв. Я майже певен, що коли я помру, то Аніта, незважаючи на обіцянку, якої я від неї домігся, про мого сина не подбає. Хіба вона робитиме те, чого їй не хочеться робити? І тоді Дейв потрапить до рук колишньої моєї тещі, Мілдред Міллер.

До переїзду в Блувілл я навіть не здогадувався, як високо ставив свою гідність. Звісно, мене ніколи не хвилювало, яке враження справляла на людей моя зовнішність. Але вона надавала мені одну перевагу: я знав, що завдяки їй я подобаюся жінкам. Шанобливе ставлення до себе я відчував особливо в лікарні, де працював. У Блувіллі мої матеріальні статки непогані, але на кожному кроці відчуваю, що я вже не стільки людина, скільки низькопробна статуя.

Так, я почуваю себе в житті зневаженим. А от що сказати про Анітин тріумф? Коли дружина навідується до мене, я бачу, що вона вся аж сяє, впевнена в собі й горда за свою високу посаду, за ті зусилля, яких докладають тепер жінки, перебравши до своїх

рук функції чоловіків.

Аніта пояснила мені, що в країні склалося досить серйозне економічне становище, але не катастрофічне, як цього слід було б сподіватися. Смерть чималої частини "білих комірців" не дуже позначилася на роботі великих фірм. Навпаки, відчутно простішим став бюрократичний апарат. А ось вимирання робітників спочатку дезорганізувало виробництво. Щоб якось дати йому раду, чоловіків довелося замінювати — звісно, жінками, — а також широко ввозити чоловічу робочу силу, що її, за Анітиними словами, "в міру того, як вона зникає, треба поновлювати".

Незважаючи на все це, виробництво продукції впало, але через смерть великого числа чоловіків, які залишили своїх удів без коштів, різко зменшилося й споживання, отож у цій нестачі встановилася сяка-така рівновага.

Я спитав у Аніти, який наслідок дало масове залучення жінок до економічного життя країни. Дружина відповіла неоднозначно. Спершу вона зазначила, що до спалаху пошесті в Сполучених Штатах у всіх галузях працювало куди більше жінок, ніж вона гадала. До того ж багато з них виконували роботу, яка далеко не відповідала їхнім справжнім здібностям. Тож швидке підвищення жінок на посадах не захопило їх зненацька. І вони чудово призвичаїлися до свого нового становища.

Проте Аніта чесно розповіла мені й про деякі вади в жінок. На виробництві вони працюють швидше за чоловіків, але не такі ініціативні й на високих щаблях менш гнучкі. Не дуже вони й пунктуальні і часто не виходять на роботу.

Але, на думку Аніти, всі ці їхні вади породжені — цитую її — "історичним саботажем життя жінок у родинному рабстві". Коли їх звільнять від цього тягаря, то, цілком можливо, ці вади в них зникнуть.

І навпаки, сказала Аніта, коли жінки обіймають керівні посади або успадковують великі підприємства, вони виявляються не такими вразливими й не впадають у розпач, як чоловіки. Серйозні фінансові втрати, що на початку пошесті викликали стільки самогубств серед чоловіків, на жінок так згубно не вплинули. Менш горді, ніж їхні чоловіки, вони не такі чутливі до поразок, зокрема фінансових, і життя не так швидко викликає в них огиду.

Вимирання чоловіків ще тяжче позначилося на рівні наукових знань. У цій галузі довелося звернутись, і не без успіху, до перестарілих дідів, яким нові обов'язки, що вивели їх із пенсійного смутку, додали, здається, сили й бадьорості. До того ж з'явилася ще одна каста, яка в економічному житті країни з дня на день набувала дедалі більшого значення.

І Аніта коротко й із запалом розповіла мені одну історію.

Десь у ті дні, коли я, відрізаний від усіх новин, проходив у Блувіллі карантин, у Сполучених Штатах величезного успіху досяг якийсь світський проповідник, що мандрував від міста до міста. Звали його Джонатан Бладдерстер. Успіх цьому чоловікові забезпечили його неабиякі акторські здібності й тема — щоразу майже та сама — проповідей, запозичена в одного знаменитого фізика: якщо доведено, хоч і досить туманно, зв'язок між сім'яутворенням та енцефалітом-16, то кожному християнинові

має бути все ясно. Господь, насилаючи недугу на чоловіків, захотів покарати їх за зловживання статевою силою. Цю силу слід використовувати тільки з метою відтворення людства. На жаль, усе склалось інакше. Охоплені егоїстичним прагненням утіхи, чоловіки змушували своїх дружин до частих любощів, іноді навіть, як сумно казав проповідник, щоденних.

Коли Бладдерстер, досить вродливий сорокарічний чоловік, описував ці надмірності — а описував він їх, щоб викликати до них відразу, з усіма подробицями, — його привабливі чорні очі й теплий голос зачаровували слухачів. Одне слово, доходив висновку Бладдерстер, енцефаліт-16, караючи чоловіків за плотські гріхи, водночас указує їм шлях, яким вони повинні йти, щоб дістати прощення. Що ж до нього особисто, то він виніс собі з усього цього великий урок і закликає своїх братів у Христі зробити те саме. За обопільною згодою з коханою дружиною (у цю мить на сцену виходила спокуслива пухкенька білявка місіс Бладдерстер і, чарівно всміхаючись, брала чоловіка за руку), він вирішив надалі утримуватися від плотських утіх і жити з нею, як брат із сестрою, чистою любов'ю. (Бурхливі оплески, супроводжувані релігійним співом.)

Бладдерстер урочисто проголошував, що стриманість не тільки приховує в собі духовні чесноти, а й є, зрештою, найкращою профілактикою проти енцефаліту-16. Хоч цей погляд далеко не науковий, бо за відсутності статевих зв'язків сім'яутворення не припиняється (навіть не доведено, чи воно сповільнюється з роками в цнотливих священиків, коли статевий потяг вже притуплюється), у пропонованому аскетизмі було щось від проповідей апостола Павла, і це не могло не вразити аудиторію, яка складалася з християн. І справді, багато чоловіків, які, незважаючи на ризик заразитися, вливались у величезні натовпи, щоб послухати проповідника, дуже швидко сприйняли бладдерстеризм як догмат віри.

Потім сталися дві події, які бладдерстеризм похитнули й навіть відкинули. Місіс Бладдерстер порушила справу про розлучення зі своїм чоловіком. Вона заявила, що він виводив на сцену не її, а фальшиву місіс Бладдерстер, яку випадково підібрав для своїх зустрічей із слухачами. Крім того, вона звинувачувала Бладдерстера в тому, що він мав з тією особою любовні стосунки. На підтвердження своїх слів місіс Бладдерстер опублікувала в газетах свою фотографію. Я її не бачив, бо, як уже зазначав, проходив у Блувіллі карантин, але Аніта запевнила мене, що коли Бладдерстер вивів на сцену свою справжню дружину, його героїзм, з яким він проповідував стриманість, впав у очах слухачів ще більше.

Бладдерстер рішуче запротестував проти цих "наклепів", але довго протестувати йому не довелося. Сталася подія, якої ніхто не міг передбачити, навіть сам Бладдерстер, хоч він і стояв так близько до бога: проповідник занедужав на енцефаліт-16.

Так чи інакше його смерть мусила стати подзвоном по бладдерстеризму: або Бладдерстер мав, як його звинувачувала дружина, надто тісні взаємини з тією білявкою і був, звісно, справжнім дурисвітом, або ж він таки нехтував подружні стосунки, як

радив робити й іншим, і тоді стриманість, у супереч його твердженню, — не є профілактичним засобом.

Однак логіка й правда аж ніяк не додають людям розважливості. Це часто не без гіркоти помічали в Сполучених Штатах: що облудніший, верткіший і хитріший був політик, то менше він виконував обіцянки, які давав під час виборчої кампанії, щоб дістатися до влади, і при цьому мав куди більше шансів бути обраним, ніж його чесніший конкурент.

І все ж таки в усьому цьому було якесь передвістя. Смерть Бладдерстера вдихнула в бладдерстеризм нове життя.

Але послідовники ідола наслідували його не без чвар. Вони сварилися і за духовну спадщину Бладдерстера, і заразом за величезні прибутки, що їх принесло проповідникові його пророцтво. Зрештою бладдерстеризм розколовся на дві різні течії: "цнотливців" і "скопців".

Перші, вірні його закликам, усіляко розхвалювали цнотливість і як профілактичний засіб на цьому світі, і як аскетизм, що за нього Господь винагородить на тому світі. Набагато радикальніші "скопці", яких спочатку було дуже мало, стали видаляти собі сім'яники й радили робити це своїм прихильникам.

З погляду релігії, настанову останніх не можна розглядати як традиційну. Різні церкви загалом проти оскотчення. Вони воліють тільки обмежити любові, а, скажімо, католицька церква дійшла до того, що заборонила їм своїм пастирям зовсім. Колись юних співаків з єпископальної каплиці позбавляли змоги мати інтимні зв'язки лише для того, щоб вони краще оспівували сотворіння життя, — чи не прикрою іронією було це для них?

З наукового погляду, оскотчення, хоч воно травмує і принижує чоловіка і тому робити його лікарі ні в якому разі не рекомендують, викликало певний інтерес, бо внаслідок остаточного припинення сім'яутворення у скопців ефективно вироблявся імунітет до енцефаліту-16 — той імунітет, що його мали малолітні хлопчики та діди на схилі віку.

У матеріалістичному суспільстві ніщо не сприймається так схвально, як успіх. Незважаючи на боротьбу, що почалася всередині бладдерстеризму, число скопців, яких попервах було дуже мало, швидко зростало тільки завдяки тому, що вони не помирали. Марно цнотливці доводили, ніби гекатомба розріджує їхні лави тільки тому, що Господь розпізнає рабів своїх і кличе їх до себе, щоб винагородити за непорочність. Скопці відповідали, що Господь забирає до себе хтивих та розпусних. Скопці, звісно, не зневажали цнотливців, хоч жертву самі принесли надто велику. Як колись Авраам, а може, в певному розумінні й більше за нього, вони пожертвували чимось важливішим, ніж плоттю від плоті своєї: самою можливістю батьківства.

Скопці могли похвалитися тим, що на всій території Сполучених Штатів кожного дня до їхніх лав виявляло бажання приєднатися більше чоловіків, ніж за браком хірургів їх можна було прийняти. Смерть не пощадила й лікарів, отож через нестачу хірургів кількість операцій не дуже зростала. Зрештою дійшло до того, що хірурги

почали вимагати за таку операцію величезні гроші. Не менше обходилося й звичайне вихолощення. До речі, тижневик скопців "Скоп" запротестував проти такого здирства і в одному зі своїх номерів запитав: чи не стане оскоплення невдовзі розкішшю? В деяких штатах ціну за таку операцію обмежили. Це тільки призвело до появи, з одного боку, чорного ринку, де за шалені гроші перепродувалися черги на оскоплення, а з другого — дешевих кубел, де операції, що їх виконували некваліфіковані шарлатани, досить часто закінчувалися смертельними випадками.

Слід зазначити, що спочатку скопці відкидали вихолощення хімічним способом, бо, з релігійного погляду, воно здавалося їм не досить жертвним. Одначе зменшення числа лікарів зрештою змусило їх удатися до стерилізуючих препаратів. Спершу вони вживали ципротероацетат — засіб, що гальмував статевий розвиток. Але попит на ці ліки у вигляді пігулок по п'ятдесят міліграмів, які треба було випивати по одній вранці та ввечері протягом місяця, був такий великий, що вони зникли з продажу. Тоді було відкрито, чи, правильніше сказати, знову відкрито один наркотик, який діяв так само, як і ципротероацетат, тільки набагато повільніше.

Про цей наркотик Аніті не довелося мені розповідати. Я про нього знав, хоч у Сполучених Штатах він і не продавався. Я багато написав про нього в своїй книжці, присвяченій нацистським лікарям у концентраційних таборах часів другої світової війни. Ці лікарі, якщо так можна назвати тих нелюдів, мали намір широко використовувати його для того, щоб робити безплідними чоловіків єврейської національності, яких Гітлер звозив з усієї Європи й ув'язнював у своїх каторжних тюрмах. Кінець кінцем нацисти відмовилися від свого плану, бо вони мусили б транспортувати з Латинської Америки чималу кількість сировини, а перетинати Атлантичний океан їхнім вантажним суднам було тоді, в 1941 році, надто ризиковано.

Ця сировина, *caladium seguinum*, — трав'яниста рослина з бульбовим корінцем родини односім'ядольних. Вона самосійно росте в Бразилії у вологих або заболочених місцях і в дуже густих лісах. Але, певна річ, щоб широко використовувати цю рослину, як збиралися робити нацисти, її слід інтенсивно вирощувати, бо потрібен не корінь і не плід, а екстракт, що виготовляється з її соку.

Властивості екстракту, який добували, безперечно, примітивними способами, відомі були ще з давніх-давен від аборигенів континенту. За переказами, зібраними серед індіанців екваторіальної Америки, той екстракт застосовували ще їхні предки, щоб, позбавивши своїх полонених ворогів статевої спроможності, зробити їх покірними рабами. Однак ті сердеги, мабуть, дуже опиралися вживати каладіум сегіnum, бо його екстракт — у всякому разі, той, що продавався в Сполучених Штатах, — являє собою липку зеленувату рідину, неприємну на запах і смак. Але діє він надійно й швидко, анітрохи не змінюючи зовнішності людини. Сім'яники й передміхурова залоза мертвіють, що спричиняє спершу повне припинення сім'яутворення, а потім — остаточне руйнування сім'ятворної тканини.

Скопец Ф. М. Гаммерсміт створив у Бостоні компанію "Юнайтед каладіум сегіnum компаній (ЮКАСЕК), яка закупила в Бразилії придатні землі й почала вирощувати,

збирати й завозити до США цю рослину; щоправда, сам Гаммерсміт не прожив і трьох місяців після того, як його підприємство домоглося величезного успіху. Він помер у п'ятдесятирічному віці в своєму кабінеті від серцевого нападу, ставши жертвою напруженої праці, а особливо своєї непогамовної жаги робити багато справ водночас. Як з'ясувалося, тієї хвилини, коли настала смерть, Гаммерсміт пив віскі, кури́в сигару й гладив груди своїй молодій секретарці, кубинці за походженням, диктуючи їй листа. Дівчина сама підтвердила, що відіграла в цій трагедії воднораз пасивну й активну роль. На запитання журналістів, чому вона дозволяла своєму шефові такі вільності в поводженні, секретарка відповіла, що вони були невинні, адже Гаммерсміт був скопець, до того ж вона, незважаючи на різницю у віці, відчувала до нього майже материнські почуття. "Навіщо було заважати робресіто гратися?" — сказала дівчина зі слізьми, що котилися по її щоках і падали на пишні перса.

Тільки-но поховали покійника, як його вдова Дора Магнус Гаммерсміт опинилася перед загрозою занепаду своєї імперії: скориставшись із тимчасової слабкості армії та поліції, до влади в Бразилії прийшов лівий уряд, зажадав від ЮКАСЕК передати йому п'ятдесят один відсоток акцій, а ще лівіша фракція в уряді висунула вимогу негайно націоналізувати компанію. Становище ускладнилося для Дори ще й тим, що ЦРУ, п'яту частину особового складу якого скосила пошесть, виявилось нездатним вплинути своїми звичними методами на справи в Латинській Америці.

Дора діяла дуже енергійно. Вона відразу пішла на прийом до президента, пристрасно пояснила їй, яку небезпеку для зовнішньої торгівлі Сполучених Штатів та здоров'я їхніх громадян приховує в собі конфіскація власності ЮКАСЕК, і домоглася від Сари Бедфорд рішучого втручання. Президент вдалася до жорсткого тиску на Бразілію, пригрозивши навіть, як сказала Аніта, атомним бомбардуванням.

Бразилія поступилася. А згодом стало відомо, що екстремістська фракція в бразильському уряді, чиї вимоги націоналізувати компанію "Гаммерсміт" спонукали втрутитися президента США, була підкуплена й діяла з намови бразильських агентів ЮКАСЕК. Але президент анітрохи не розгнівалася на Дору Гаммерсміт за цей її хитрий тактичний хід, а навпаки, перейнялася до неї ще більшою симпатією і, коли помер державний секретар, запросила її зайняти цей високий пост. Дора одразу посадовила у своє директорське крісло в ЮКАСЕК скопця П. Дж. Баррі, якому щодня давала розпорядження по телефону.

Ця розповідь в Анітиних устах нагадувала звичайнісіньку success story , чималу огиду до яких у нас викликали численні романи та кінофільми. Гадаю, Аніта розказала її, щоб переконати мене, що жінки, перебравши в свої руки велике діло, такі самі дійові, як і чоловіки. Вона марно старалася: я в цьому вже пересвідчився сам.

Коли ЮКАСЕК легко вдалося проникнути до промислових країн Європи й поступово збільшити там свій експорт, то, нав'язуючи свій товар Латинській Америці, компанія, навпаки, наштотхнулася на чималі труднощі, і особливо рішучий був опір в усіх знедолених країнах Африки та Азії. Що далі на південь, до слаборозвинених і бідних країн, намагалася пробитись компанія, то затятіше трималися чоловіки за свою

статеву спроможність і воліли радше померти, ніж калічити себе. Я з великою огидою дізнався, яких сміховинних зусиль докладала Дора Магнус Гаммерсміт у своїй подвійній ролі офіційної і підлесливої особи, аби будь-що, навіть удаючись до неприпустимого тиску на урядовому рівні, нав'язати цим бідолашним людям наркотик, який вони вважали ганебним.

Ганебним — може, й надто гучно сказано, але особисто я, якби мене витурили з Блувілла, напевне не згодився б скористатися тим наркотиком. І річ тут зовсім не в гордині фалократа, в якій часто звинувачували мою статтю. Я не заперечую, обожнення фалоса існує, але воно властиве тільки нервово хворим людям, надмірний статевий потяг яких дуже підозрілий, бо він став у них самолюбством. Та, з іншого боку, ніяк не можна виправдати добровільну відмову чоловіка від властивості, без якої немислима, крім біологічних потреб, його життєрадісність і творчий порив.

Я наголошую тут лише на очевидному, але цього очевидного не бачать ті, хто тепер тисячами, навіть десятками тисяч уливається в лави скопців, хто після церемонії, схожої на хрещення, в товаристві своїх однодумців п'є каладіум сегіnum. А втім, вони могли б обійтися й без цього ритуалу, адже каладіум сегіnum продається в усіх аптеках. Але насправді дуже мало чоловіків уживають його на самоті. Нові члени руху знаходять красномовне виправдання посвяченню в скопці у релігійних мотивах, а також у прагненні належати до могутнього табору, який відіграє дедалі важливішу роль в економіці країни.

Між іншим, дослідження, проведене групою психологів Колумбійського університету на чолі з професором Герріеттом Стейнфілдом, показало, що в мотивах нових членів руху, які походили переважно із середніх верств, економічне виживання й підвищення на соціальній драбині важило більше, ніж страх перед смертю. На ринку праці дуже швидко зріс попит на тих, кого алегорично нарекли "С" (а дотепники з числа невихолощених прозвали їх "С із мінусом"). І справді, С мали всі переваги стабільних працівників і покірних виконавців. Навіть більше, завдяки своїм технічним знанням, яких жінки загалом ще не мали, вони були вельми цінні, їх запрошували на високі пости, що звільнялися після масового вимирання чоловіків. Тож вони враз діставали посади й оклади, про які раніше й не мріяли.

Серед численних інтерв'ю, що їх опублікував у своєму дослідженні професор Герріетт Стейнфілд, мабуть, найбільш викривальною була розмова з інженером К. Б. Мілзом із Клівленда, штат Огайо. Мілз прийняв Герріетта Стейнфілда в своєму заново оздобленому кабінеті. Огрядний і сповнений сил, інженер сидів у новісінькому кріслі, почувавши себе задоволеним і впевненим у собі.

— Повірте, — сказав він, усміхаючись, — я ні за чим не шкодую. Передусім тому, що С ніколи не полишають один одного в біді. Серед нас панує цілковита солідарність! Більша, ніж серед євреїв! Я коли подумаю, як жив досі, то тільки радію за своє рішення.

— Ви жили в дуже поганих умовах, містєре Мілз?

— Ні. Можна сказати, умови були навіть досить пристойні. Але щоб забезпечити їх,

я мусив крутитися, мов у пеклі. Я вибивався з сили, бо тільки те й робив, що клопотався векселями та рахунками. Я лише платив, платив і платив: то за будинок, узятий на виплат, то за три автомобілі — свій, дружинин і старшої доньки, то за два кольорові телевізори, куплені в кредит, то за новий холодильник. І, звісно ж, щоб на все це заробити, я працював, працював просто-таки як раб. Одне слово, в сорок п'ять років мене спіткав інфаркт. Лікуючись, я витратив усе, що мав, і ще глибше погруз у трясовину.

— Отже, тепер ви щасливіший?

— Годі й порівнювати! Я зробив фантастичний стрибок уперед. Мені набагато більше платять, а працюю я менше. Самі бачите, я недавно відремонтував свій будинок, збираюсь купити четвертий автомобіль і третій телевізор.

— Тож ваше щастя не затьмарене нічим?

— Нічим.

— Містере Мілз, я хотів би торкнутися трохи делікатного питання... Вам сорок вісім років, ви ще не старий і одружені з дуже привабливою жінкою...

— О, це мене анітрохи не турбує! — відповів містер Мілз, знову всміхнувшись.

— Я попрошу вас, якщо вам неважко, пояснити мені чому.

— Знаєте, я скажу вам щиро: до свого посвячення в С я так мучився, стільки дбав про гроші й так кепсько почував себе після інфаркту, що не торкався своєї дружини хтозна-скільки — може, навіть років два. Отож бачите, змінилося в мене небагато.

У своєму дослідженні професор Геррієтт Стейнфілд додав до цього інтерв'ю коментар, що спершу видався мені жорстким. Професор зауважував, що навіть до свого посвячення Мілз, як і чимало інших його співвітчизників, проміняв статеву спроможність на автомобілі, телевізори та холодильники, бо тягар витрат примушував його працювати до сьомого поту й зробив нездатним кохати. Одне слово, був висновок Стейнфілда, Мілз без вагань дав себе оскопити, бо він уже й так був, по суті, скопцем.

Я вгледів у цьому зауваженні певну несправедливість, та коли дізнався з приписки, що інтерв'ю й коментар прочитав і схвалив до публікації сам Мілз та інші чоловіки, в яких брали інтерв'ю (до того ж у дослідженні були вміщені їхні фотографії), я зрозумів, що вони не соромилися свого нового стану, а навпаки, вбачали в ньому запоруку свого успіху.

До речі, мені впало в око, що в Блувіллі всі без винятку С, де їх було більше, ніж ЧО, встромляли собі в петельку великий зелений значок, на якому вирізнялося золотаве готичне "С". Коли я вперше побачив цей значок, мені спала на думку невірна жінка з "Червоної літери", приречена у в'язниці вишивати в себе на сукні це ж таки "С" — знак своєї подружньої зради; вона навмисне-так усіяла вишивку арабесками та візерунками, що перетворила ганебне тавро на герб честі. Звісно, різниця тут у тому, що такий поширений значок скопців відчиняє всі двері для властолюбних і навіть став емблемою певної моральної чистоти.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

Неділя в Блувіллі — вихідний день. Уранці в замку відправляє службу місіонерка,

щоразу інша, але вона неодмінно належить до тієї чи тієї протестантської церкви, бо католицька, здається, стала жертвою свого споконвічного жінконенависництва і досі не зважилася висвятити в священники бодай одну жінку.

Ходити на відправу не конче, і ми ніколи не бачили там Гільди Гельсінгфорс. Однак майже всі ми — зокрема і я, незважаючи на свій скептицизм, — постійно ходимо туди, бо після відправи в нас зав'язується коротка розмова з місіонеркою, а що вона приїздить із-за меж ранчо, то ми сподіваємось почути від неї про щось цікаве. Позбавлені радіо й телебачення, одержуючи лише вихолощені газети, ми прагнемо новин про світ — справжній, той, що розпростерся за нашим колючим дротом.

Я запам'ятав, зокрема, місіонерку, яка відправляла у нас службу в неділю п'ятого травня. Це була страшенно худя жінка, і всі форми, що їх вона колись мала, зникли назавжди, залишивши по собі статуру, яку я назвав би безстатевою. До того ж превелебна Рут Джеттисон коротко підстригала волосся й носила антрацитово-сірий чоловічий костюм із церковним комірцем, так що визначити її стать було ще важче. Але її обличчю з горбуватим носом, випнутим підборіддям та фанатичними, нерухомими чорними очима не бракувало мужності.

Богослужіння й проповідь проходили в замковому конференц-залі, який вміщував чоловік сто, хоч ми ніколи й не заповнювали його цілком. Я сказав "ми", але тут слід було б дещо уточнити: богомольці займали місця відповідно до старшинства; цей порядок виробився ще до мого приїзду в Блувілл і не змінювався весь час, поки я там був.

У першому ряду сідають особи, які мешкають у замку: управитель містер Берроу та його дружина, доктор Рільке, секретарка господині Емма Стівенсон та ще троє-четверо, чийх посад і імен я не знаю. Посередині цього ряду стоїть крісло — схоже на трон і шанобливо залишене порожнім, його вщерть заповнює, якщо можна так висловитись, постійна відсутність місіс Гельсінгфорс. Не скажу, що мешканці замку вклоняються цьому кріслу, проходячи повз нього, як швейцарці вклонялися капелюхові Геслера, проте зауважу, що вони обходять крісло з таким виразом на обличчі, ніби там хтось сидить.

У другому й третьому рядах сідають самотні жінки Блувілла, дуже різні віком і зовнішністю, але однакові поведінкою: вони ніколи не позирають на ЧО.

Третій, четвертий і п'ятий ряди займають С, кожен з яких носить у петельці зелений значок із золотистою літерою свого руху. Сидять вони гуртом, дуже задоволені собою, і воліють на людях ігнорувати нас, хоча більшість із них у лабораторіях нам підлягають. Хочу підкреслити, що серед С є чимало одружених, але їхні родини, на противагу родинам ЧО, залишилися за межами ранчо, і впевнені в своєму імунітеті С мають право час від часу до них виїздити, не боячись заразитись, хоч, гадаю, своїм дружинам вони дають тими приїздами мало втіхи.

І нарешті, в останніх рядах уможовнюються зі своїми дружинами та дітьми ЧО; це мовби має означати, що вони перебувають на останніх щаблях соціальної драбини в Блувіллі й цілком підлягають тим, хто сидить поперед них.

Превелебна Рут Джеттісон порушила в проповіді тему, яка своїми посиланнями нагадувала бладерстеризм, але відрізнялася від нього висновками. Мовляв, цілком очевидно, що енцефаліт-16 — не що інше, як господня кара. Всевишній підняв свою десницю на людей, щоб покарати їх за гріхи (скільки разів я чув цю давню пісеньку!). Однак не слід усе ж таки приймати на віру те, що проповідував колись Бладерстер. Від давніх-давен і до нашого часу найбільший гріх чоловіка полягав у тому, що він перетворив жінку на рабину.

Тут Рут Джеттісон малювала картину, яка, незважаючи на певні перебільшення, відсутність деталей та історичної перспективи, мала досить широку палітру. Та після цього закономірного засудження прадавнього чоловічого жінконенависництва проповідь починала скидатися на сон рябої кобили. Рут Джеттісон, блискаючи очима, затинаячись і мстиво розмахуючи руками, силкувалася показати, як чоловіки "ненавидять" жінок.

За допомогою дрібних, старанно препарованих фактів та висловів, схожих на цитати, але без зазначення кому вони належать, коли й де їх виголосили, а особливо за допомогою низки анекдотів — у них нездорова, садистська поведінка розбещених підлітків з дівчатами поставала як норма чоловічої поведінки — Рут Джеттісон намагалася довести, що чоловік завжди відчував глибоку відразу до жіночої плоті, відразу, яка переросла, за грубим висловом проповідниці, у "ненависть до піхви".

Мушу сказати, що грубі слова, парадоксальні твердження, а надто не дуже вишуканий спосіб, у який ця місіонерка прагнула переконати нас, викликали в ЧО іронічні посмішки, сміх і заперечливі похитування головою. Адже для дослідників у залі було цілком очевидно, що Рут Джеттісон, висуваючи свої твердження, жодного разу не послалася бодай на якусь серйозну наукову розвідку або на одне з численних і ґрунтовних інтерв'ю з ученими, а безсоромно й безглуздо вдалася до підтасовок. Наче перевернута піраміда, її твердження ґрунтувалося на кількох окремих фактах; відкинувши метод наукових досліджень і вдавшись до демагогічних запевнень, Джеттісон із кількох кротовин нагорнула цілу гору.

Релігійна чи прорелігійна думка завжди досить проста. Нею можна замінити все. І ось Рут Джеттісон, зблискуючи очима, надричним голосом, що тремтів від священного гніву, і приголомшливими словами нарешті піднесла нам висновок: чоловік, заявила вона, дивиться на жінку як на бридку посудину, куди він скидає своє сім'я, або, ще краще сказати, на своєрідну плювальницю, від якої він з огидою відвертається, плюнувши в неї.

Слухачі відреагували промовисто, хоч і по-різному. Адміністрація в першому ряду й "одиначки" в другому гаряче і, як мені навіть здалося, заподадливо заплескали в долоні. Скрушно мовчали, немовби їх гнітив спогад про власні гріхи, яких вони, на щастя, позбулися. Однак серед ЧО та їхніх дружин зчинився гамір. Рут Джеттісон насупила густі брови і, втупивши в наш гурт пильний погляд своїх великих чорних очей, майже погрозовим голосом викрикнула:

— Хтось із вас хоче поставити мені запитання?

Запала така довга й невластива для американців мовчанка, що мені здалося, ніби ми вже зрікаємося свободи слова. Мене так обурило фанатизм місіонерки і кинутий нам виклик, що я вирішив дати їй відсіч. Але я не встиг підвестися. Моя сусідка, місіс Пірс, схопила мене за рукав піджака й тихо, однак рішуче сказала мені на вухо:

— Ральфе, бога ради, не заводьте з нею сварки, це провокація.

Про місіс Пірс, дружину мого найближчого колеги, я розповім трохи далі. Вона не дуже славилася своєю статуєю, але я шаную її за прозорливість. Згоряючи від непогамовного гніву, я змовчав.

Позад нас почулася якась шамотня, і я озирнувся: там відбувалась така сама сцена, тільки цього разу все було навпаки. Стайн схопив за руку дружину й щомога намагався примусити її мовчати.

Та це було однаково, що зупинити бульдозер. Муч випручалася, встала й чистим голосом промовила:

— Я не збираюся ставити запитання, а хотіла б зробити одне зауваження.

— Робіть, — зневажливо кинула Рут Джеттісон.

Муч, хоч і мала диплом психолога, приємного враження не справляла. Вона була низенька, опасиста, але її обличчя під білявим волоссям мало люб'язний, трохи байдужий вираз. Щодо нас, то ми знаємо, чого варта Муч. Вона добровільно і з невичерпною енергією взяла в свої руки виховання дітей ЧО у Блувіллі: робота справді героїчна, бо дітей аж дванадцятьоро і віком вони від п'яти до чотирнадцяти років.

— Я згодна, — сказала Муч чудовою англійською, хоч і з відчутною німецькою вимовою (яка, на жаль, почала передаватись і її учням, зокрема й Дейвові), — що чоловік обмежив діяльність жінки в соціальній та економічній сферах.

Але це не тому, що він відчуває ненависть до її плоті. Скоріш навпаки, він плоть переоцінює, правда, на шкоду іншим якостям жінки. Досить тільки розплющити

очі, щоб побачити цю перебільшену оцінку. Вона дається взнаки скрізь — у моді, в рекламі, в мистецтві, у літературі. Гадаю, ви навели тенденційні приклади. Може, тим розбишакуватим хлопчикам, про яких ви казали, що вони гвалтують, ображають і б'ють дівчат, властивий сильний чоловіколюбний потяг, який вони тамують у собі, і він виявляє себе в такій поведінці. Сказати, що жінка — плювальниця, може лише психічно нездорова людина, садист. Така поведінка нетипова для чоловіка. Зовсім нетипова. І я не розумію, як тут можна помилятися. Жінки, які твердять, нібито геть усім чоловікам притаманна "ненависть до піхви", викликають у мене підозру, що вони, либонь, відчувають ненависть до фалоса. (Сміх серед ЧО.) В усякому разі, вони не дуже добре роблять, коли намагаються переконати решту жінок, буцімто чоловіки їх ненавидять. Це може призвести до того, що жінки зненавидять чоловіків, а така ненависть тепер, коли чоловіки помирають, мов мухи, була б, дозволю собі сказати, ганебною. Особливо приkre те, що саме християнка сіє отак ненависть між чоловіками й жінками. З іншого боку, може, я вже трохи стара, але, скажу правду, я була просто ошелешена, коли почула, як духовна особа вжила в своїй проповіді слово "піхва". (Муч вимовила це слово з усією німецькою енергійністю.) Крім того, ви, превелебна, гадаю, по-справжньому не

знаєте, що таке подружня пара. Запевняю вас, я не плювальниця для свого чоловіка. Переконана, він любить усю мене, разом з піхвою. (Сміх серед ЧО. "Золотце моє!" — промовив Стайн упівголоса й підніс угору руки.) Ось що я хотіла вам сказати, — додала Муч, почервонівши й сердито сідаючи на стілець. (Гамір у перших рядах, бурхливі оплески серед ЧО.)

Поки Муч говорила, Рут Джеттісон поводитася, як людина істинно євангельської віри. Підвівши плечі й стиснувши кулаки, вона пожирала ЧО такими очима, які в давніші часи не обіцяли б їм нічого іншого, крім смерті на вогнищі. Муч сіла, а місіонерці мовби заціпило. Та коли до неї нарешті повернулася мова, вона свистючим голосом насилу процідила крізь зуби:

— Цей виступ примітний своїм невіглаством, пихатістю й марнослів'ям. Особа, яка щойно говорила, належить до тих, кого я назвала б задоволеними рабіннями. Та хай вона не сподівається почути від мене відповідь! Я звертаюся лише до вільних жінок. Наша розмова скінчилася. (Протести й викрики серед ЧО: "Дайте відповідь! Дайте відповідь!")

Уже другого дня на нас посипалися покарання. Гільда Гельсінгфорс присоромила Муч за її "неввічливість" цидулкою. Покарали й Стайна як чоловіка, що відповідає за вчинки дружини, — з його платні вирахували двісті доларів; а щодо ЧО, які своєю нечемною поведінкою підтримали Муч, то їм заборонили протягом цілого тижня збиратися, як звичайно, в замку після вечері. Містер Берроу навіть дав нам зрозуміти, що коли ми вчинимо так ще раз, то наші короткі зібрання будуть заборонені назавжди. Усім нас страшенно прикро. Якби була змога вибратися з Блувілла, не прирікши себе на смерть, ми подалися б звідси негайно і навіть відмовилися б від роботи, яка для кожного з нас стала метою життя. Ми бачимо, як у Блувіллі глумляться над свободою слова й думки, і мимоволі запитуємо себе: невже ми й досі живемо в Сполучених Штатах? Чи не перевезли нас без нашого відома до однієї з тих латиноамериканських країн із диктаторським режимом, що їх увесь час підтримувала "американська демократія"?

Коли через тиждень наші короткі товариські зібрання в замку відновилися, я вирішив не ходити туди. Не тому, що вони мені обридли, а тому, що став завдавати клопоту Дейв. Ми з ним живемо в невеличкому бараці з двома кімнатами, які розділяє кухонька й ванна. Вночі я не причиняю дверей до своєї кімнати, щоб чути Дейва. Віднедавна він майже щоночі, тільки-но заснувши, прокидається й кличе мене сповненим тривоги криком. Я біжу до нього, він згортається клубочком у мене на руках і розповідає, затинаючись, про свій страшний сон, щоразу майже той самий.

Дейву приснилося, що він ішов кудись посеред людського потоку. Нараз він відчув, як у нього ні з сього ні з того стислося серце. Люди, які йшли тротуаром у той самий бік, що й він, були дуже бліді. Раптом один з них спіткнувся й упав непритомний. Потім другий, третій. Незабаром вони падали вже десятками, цілими гуртами. Ніхто не важився подати їм допомогу, навіть підійти до них. Усі петляли, обминаючи тіла на тротуарі. Хоч Дейв і знав, що йому не загрожує ніяка небезпека, його охопила

страшенна тривога, він злякався й заплакав, та ніхто не звертав на нього уваги. Він підійшов до жінки з волоссям кольору червоного дерева й узяв її за руку. Але жінка вихопила свою руку й відштовхнула Дейва. Він знову заплакав. І раптом серед людей Дейв упізнав у спину мене — я йшов за метрів двадцять попереду. Син відчув велику полегкість і радісно гукнув мене. Я обернувся й усміхнувся йому; він побіг до мене, і я теж швидко пішов йому назустріч. Однак за два метри від нього звалився на тротуар. Дейв закричав, став кликати на допомогу, але люди проходили, навіть не помічаючи нас.

Я прибіг, почувши перший же крик Дейва. У головах біля нього світився нічник. Дейв, увесь спітнілий і в сльозах, стояв на ліжку. Я взяв сина на руки, але він не переставав схлипувати, і я ще довго заспокоював його.

Коли Дейв жив на Уеслі-Хейтс, він ніколи не бачив сцени, яку описав мені. Та хоч хлопець і згустив барви, сцена була досить правдоподібна. Незадовго до свого приїзду до Блувілла я бачив, як на вулиці падали чоловіки, а перехожі навіть не обминали їх — вони просто тікали. Я ніколи й словом не прохопився про це Дейву і тепер не можу збагнути, звідки ці його кошмари. Дивує мене й інше. Дейв не знає, що з дня на день мене можуть викинути за огорожу Блувілла і що я живу в постійному страху стати жертвою недуги й залишити його сиротою. Однак цей сон красномовно передає тривогу хлопця перед осиротінням.

Сьогодні ввечері я пишу Аніті листа. Сиджу, нашорошивши вуха. Я вже помітив, що Дейв, перше ніж несамовито покликати на допомогу, ледь чутно схлипує, і якщо я прибіжу саме в цю мить, то позбавлю сина найжахливішої частини сну: про мою смерть і його самотність. Принаймні так він сказав мені, прокинувшись сьогодні звечора. Перегодя я залишив його й знову сів за столик. Хоч подвійні дерев'яні перегородки добре ізолюють кімнати, барак опалюють погано, і в ньому досить холодно. Вночі в Блувіллі заощаджують енергію. Я надягаю пуловер, а зверху накидаю ще великий халат. Та тільки-но я беруся за ручку, як до мене входить Дейв, теж увесь закутаний.

— Я тобі не заважатиму, Ральфе?

— Анітрохи.

Дейв сідає на моє ліжко, я обертаюсь і роздивляюся його. Він підріс, схуд і трохи зблід. На його довгастому змарнілому обличчі чорні очі з густими вигнутими віями займають надто багато місця.

— Працюєш, Ральфе?

— Ні, пишу листа.

Він, як завжди, стримано мовчить, і я додаю:

— Аніті.

Помовчавши, Дейв каже невиразним голосом, який уже починає ламатися:

— Ральфе, тобі бракує тих зібрань вечорами в замку?

Так, Дейв уже подорослішав і делікатно виявляє турботу про інших.

— Знаєш, там немає нічого цікавого, — відповідаю я лагідно.

Дейв знову без будь-якого переходу запитує:

— А Аніта скоро приїде?

Але цього разу я починаю розуміти все набагато швидше. Я здогадуюсь: Дейв турбується про мене, а не про себе. Той епізод з кошмарного сну, коли його, Дейва, відштовхує жінка з волоссям кольору червоного дерева, свідчить проте, що хлопець розчарувався в Аніті. Навідуючи нас, вона дедалі менше дбає про нього, тримає його на відстані від себе. Одначе Аніта привозить йому — тобто привозила, поки не зубожіла країна, — розкішні подарунки, здебільшого щось з одягу, але ті речі були на хлопця то замалі, то завеликі, і це його дуже ображало. До того ж Дейв надто чутливий, він добре знає, що Аніта задаровує його через брак у неї тепліших почуттів до нього.

— Не знаю, — знову відповідаю я лагідно. — Вона не телефонувала, — мабуть, дуже заклопотана.

Дейв мовчить. Я не знаю, чи це моя безтурботність так вплинула на нього, в усякім разі, він прискіпливо дивиться на мене. Потім його очі кліпають, він позіхає, потягується й каже:

— Піду спати.

Я згідливо киваю головою, і раптом Дейв зовсім іншим голосом — ніжним, зворушливим, дитячим — питає:

— Ральфе, ти мене віднесеш?

Щойно він видавався таким дорослим, і тепер це його хлоп'яцтво мені не до вподоби. Я хочу відмовити синові в його забаганці. Але не наважуюсь. Я не знаю, як ця відмова вплине на нього. Мабуть, з мене не дуже добрий вихователь, але я дотримуюсь одного правила: не слід лагодити наручний годинник молотком.

Я скоряюсь. Може, мого мимовільного вагання цілком вистачило і син зрозумів, що все це мені не подобається. Я беру Дейва попід пахви, піднімаю й пригортаю до грудей. Він одразу ж обвиває мені шию руками й притискається щокою до моєї щоки. Як завжди, це мене розчулює. Ця коротка мить додає мені сили в моєму нелегкому житті.

Я не хочу згущувати барви. Тривога стала в Блувіллі моїм постійним супутником, вона ні на хвилину не полишає мене. Однак я дуже швидко звик до всього, зокрема й до страху. Навіть у засудженого до страти в його камері мають бути хвилини, коли майбутнє перестає гнітити його думки. Без цього тимчасового послаблення він не зміг би жити. Принаймні це саме я можу сказати про наше животіння в Блувіллі: наш присуд не остаточний. Найгірше в нашому становищі — це, мабуть, його непевність.

Джесперсен, Стайн і я часто заводимо про це мову, але дуже обережно, бо не маємо сумніву, що в Блувіллі скрізь стоять мікрофони. Ніхто з нас трьох та й узагалі ніхто з ЧО ніколи не бачив Гільду Гельсінгфорс. Ми знаємо, що вона тут, бо містер Берроу при нас розмовляв із нею по селектору. Але вона лишається невидимою, як сам Господь бог. І, як він, всевидюща і всесильна, хоч і не така безмежно добра.

У своїх позбавлених будь-якої ввічливості цидулках, лаконічність яких усіх аж ображає, вона тільки грубо вичитує нас і оголошує нам догани. Приїхавши до Блувілла, я написав їй листа, в якому запитував, чи не можна роздобути для Дейва одного поні — вартість його можна було б вирахувати з моєї платні. У своїй наївності я дійшов до того,

що написав їй, як згубно позначилася на Дейвові загибель його хом'ячка.

Через тиждень я отримав таку цидулку:

"Докторе Мартінеллі!

Затямте собі: ЧО не повинні ні писати, ні телефонувати мені, ні домагатися побачення зі мною.

Що ж до вашого прохання, то затямте також: ваші родинні проблеми мене не обходять.

Гільда Гельсінгфорс".

Я прочитав цидулку Стайнові, і він тільки сказав упівголоса: "Це типово!"

Жінки-одиначки (ми так називаємо їх через те, що вони не мають у Блувіллі супутників життя, як не мали їх, зрештою, і до Блувілла), ставляться до нас так само, як і С. У лабораторії ми ще маємо з ними та з С певні взаємини, про які я розповім згодом. А от за межами лабораторії ці жінки й С ігнорують нас. Коли ми підходимо до них, вони одразу ж замовкають, потуплюють очі й відвертаються. Для них не існують не тільки ЧО, а й їхні дружини, крім місіс Пірс. Щоправда, ми не відчуваємо себе, як у гетто, бо в замку є єдиний для всіх кафетерій, та якщо хтось із нас ненароком сяде за стіл, де вже сидять С або "одиначки", розмова в них уривається, і западає холодна тиша.

В хвилини безсоння на світанку я щоразу питаю себе про те саме: "Чому до нас так ставляться? Що ми такого зробили? В чому провинились? Кому ми загрожуємо?" Сьогодні вранці я заговорив про це зі Стайном, але в нього дуже поганий настрій, і він повів мене на прогулянку.

— Ти справжній гой, набитий йолоп! Усе нарікаєш, нарікаєш. А навіщо нарікати? Тебе добре годують, не б'ють, не плюють тобі в пику, ти маєш цікаву роботу, тож роби так, як я: ні на що не звертай уваги. — Потім він сумовито додає: — Я зазнав куди гіршого.

Гадаю, Стайн і справді зазнав гіршого, перше ніж 1936 року виїхав з Німеччини. Але не думаю, що йому до всього цього байдуже, бо настрої у нього весь час препогані. Стайн дедалі частіше вибухає, щось викрикує мовою ідиш, і Муч насилу його заспокоює. Либонь, у нього, як і в мене, вже вривається терпець, хоч він і закликає мене бути терплячим.

"Одиначки" (а мені їх щиро жаль, бо вони далеко не всі потворні) воліють за вечерею й після неї розмовляти лише з С. Від свого столика в кафетерії чи з крісла в залі я з люттю бачу, як вони всміхаються до тих кастратів або навіть кокетують з ними. Проте тримаються "одиначки" з С усе ж на певній відстані — і даремно. Можна подумати, ніби в їхніх очах С, хоч і відмиті від свого первородного гріха, й досі лишаються підозрілими.

Майже всім С уже під п'ятдесят. Якщо вони й мають дітей, то ці діти вже дорослі й розкидані по всьому світі. В усякому разі, С наші діти цікавлять не більше, ніж "одиначок". Адже дискримінація, якої зазнаємо ми, поширюється й на наших дітей і, хоч як це дивно, однаково й на дівчаток, і на хлопчиків. Можна подумати, що сам факт

народження дітей підриває до них довіру. Одначе ні "одиначки", ні С не з'явилися на світ якось по-іншому. Чи не збираються вони змінити сам спосіб появи людей на світ, який утверджувався на землі впродовж двох мільйонів років? Я запитую себе про це, бо вчора прочитав у газеті "Нью-Йорк таймс" (а вона пише далеко не про все так, як є) статтю, підписану Деборою Грімм. Особливо мене ошелешили такі рядки:

"Суспільство повинно перестати використовувати статеві стосунки для відновлення населення".

На перший погляд, хочеться знизати плечима. Але я знаю від Аніти, що Дебора Грімм належить до найближчого оточення президента Бедфорд і що її вплив на господиню Білого дому чимдалі витісняє Анітин вплив.

Аніта вважає (але я не поділяю її думки), що ні держава, ні її закони, ні репресивний апарат не можуть вирішувати, повинна жінка мати дитину чи ні. Право жінки розпоряджатися собою невід'ємне. Шанувати життя по-справжньому — це шанувати жінку, і її слід розглядати як вільну особу, а не як суб'єкт, що через нього проходять, хоче жінка того чи ні, такі потрібні державі майбутні громадяни. Жінка не машина, що виробляє солдатів, робітників чи віруючих. Вирішувати за себе має вона сама й тільки вона.

Дуже серйозним у позиції Дебори Грімм мені здається те, що вона, хоч нібито й заходить далі за Аніту, насправді повертається в стару колію. Впадає в око категоричність її твердження, що не допускає жодного вибору: "Суспільство повинно перестати використовувати статеві стосунки для відновлення населення".

Але якою жахливою владою наділяє Дебора Грімм суспільство! Невже суспільство, створене, якщо не помиляюся, для того, щоб служити людям, а не закабаляти їх, має право нехтувати природу й позбавляти людей можливості паруватись, аби відтворювати свій рід? У мене таке враження, ніби все це мені сниться. І що ж буде тепер зі свободою жінки? Приречена реакційною державою бути матір'ю всупереч власній волі, відтепер вона стане приреченою більше нею не бути, якщо навіть цього схоче?

Яким же невтішним стане цей світ, коли програму Дебори Грімм втілять у життя? Подружні стосунки між чоловіками й жінками припиняться, поняття матері зникне, штучно фабрикованих дітей з першого ж дня передаватимуть у ясла, де вони житимуть двадцять чотири години на добу сирітським життям... Який жах, яка жорстокість! У чому ж тоді полягатиме сенс життя? Навіщо ж, як пише Дебора, "відновлювати населення"? Навіщо увічнювати рід людський? І що то буде за тваринна потреба мати нащадків тоді, коли люди стануть рукотворним продуктом? І який сенс матиме відновлення цього продукту? Якщо я правильно розумію, тоді вироблятимуть людей для того, щоб вони виробляли продукти — і споживали їх! Яке страхітливе безглуздя! Виготовлятимуть штучних дітей, щоб вони пили штучне молоко...

Увечері я заводжу в замку розмову із Стайном про статтю Дебори Грімм і звертаю його увагу на речення, яке я підкреслив олівцем і тепер читаю йому впівголоса. Він зводить брови й невдоволено каже:

— Не знаю, чи це для людей бажано, але з погляду науки — можливо.

Я хочу поставити йому ще одне запитання, але тут Муч кидає на обох нас убивчий погляд, і я не пускаю й пари з уст. Муч, цілком очевидно, гадає, що ми повелися дуже необережно: Стайн сказав надто багато, а я не повинен був так відверто заводити мову про статтю.

Не знаю, чи це наслідок нашої необережності, але тепер "Нью-Йорк таймс" надходить ще рідше.

Я вже говорив про убозтво, замовчування й вульгарність газет. Коли сьогодні читаєш "Нью-Йорк таймс" або "Вашингтон пост", то мимоволі думаєш, що якийсь лихий дух вихолостив і їх. Кожному відомо, як колись преса маніпулювала фактами з життя господаря — хоч би хто ним був — Білого дому. Та часи змінилися. В газетах, що тепер надходять до нас дедалі рідше, я знаходжу лише підсолоджені й осоружні похвали на адресу Сари Бедфорд та її життєпис у фотографіях, що робить із неї взірєць чесноти для недільної школи.

У мене опускаються руки. Адже ще не так давно, п'ять-шість років тому, Сара Бедфорд заявила про себе через засоби масової інформації, прогулюючись на 14-й вулиці Вашингтона на чолі двох десятків подруг. Разом із ними Сара розмахувала плакатами, на яких можна було прочитати: "Ми — лесбіянки. То й що?"

Мене приголомшував не сам цей плакат. Я не бачу вагомих підстав переслідувати гомосексуалістів та лесбіянок, що так довго і нібито з добрим наміром робилося в нашій країні. Мені не до вподоби благоговійний і єлейний тон, яким тепер говорять про Сару, так наче вона враз стала богородицею — тільки без немовляти.

Про події, що відбуваються за межами ранчо, я дізнаюся не з газет, більшість номерів яких осідають у блувілльській цензурі, а від Аніти.

Коли пошесть зачепила й персонал конгресу, Сара Бедфорд домоглася прийняття закону, що його назвали "Законом про заступниць"; він передбачає, що кожен конгресмен чи сенатор повинен мати обрану з числа жінок заступницю, котра у разі його смерті автоматично посідає його місце в конгресі чи в сенаті. На жаль, зацікавлені особи самі змінили закон, унісши в нього поправку, яка позбавляє цю процедуру її демократичного характеру: сенатори й конгресмени надали собі право самим добирати для себе заступниць і пропонувати їхні кандидатури виборцям для голосування. Основна ідея поправки полягає в тому, щоб зберегти кількісне співвідношення між двома великими партіями: тож демократи пропонували в заступниці демократок, а республіканці — республіканок.

Було й гірше. Оскільки отриманий конгресменом від виборців мандат — це своєрідна вотчина, яку родина не хоче випускати із своїх рук, то більшість законодавців обирали собі в заступниці власних дружин. Може, вони вважали, що в такий спосіб, сказати б, виживуть навіть у разі своєї смерті. Однак цей розрахунок виявився невдалим, бо вдови, число яких дедалі зростало і які помалу захоплювали конгрес, були погано підготовлені політично, не могли навіть висидіти на засіданнях і гадали, що головний їхній обов'язок — одержувати платню від федеральних властей за те, що

засідають у конгресі. І все ж вони забезпечили президентові, принаймні попервах, більшість покірних голосів.

Саме вдови, які на той час посіли більше половини місць у палаті представників, проголосували із заплученими очима за закон про засоби масової інформації, що викликав розпачливий гамір серед уцілілих конгресменів-чоловіків. Одначе всі зусилля й досвідчених політиків виявилися марними. Вони не помилилися, вбачаючи в "Законі про безпеку" — так назвала його Сара Бедфорд — злочинне порушення конституції Сполучених Штатів і свободи преси. Та вдови розцінили цю рішучу опозицію як виступ проти статі президента й зневажили її.

У законі йшлося про те, що кожен орган інформації, який опублікує новий факт чи коментар до нього, здатний посіяти паніку, порушити порядок або деморалізувати населення, — визначення досить розпливчате й загальне, тому під цей закон може підпасти будь-яка стаття в газеті, — буде тимчасово або остаточно закрито й покаране штрафом у сумі від десяти тисяч до п'ятдесяти тисяч доларів.

Цей закон, що його почали застосовувати негайно і якнайсуворіше, мав у короткий час привести до придушення свободи слова. Адже внаслідок економічної розрухи засоби масової інформації, позбавлені реклами, вже й так дихали на ладан. Зокрема, щоденні газети, які з дня на день утрачали передплатників, переважно чоловіків, під загрозою зникнути зовсім не могли ризикувати й наражатися на подвійне покарання — тимчасове закриття й величезний штраф. Отож вони скорялися досі й самовихолощувались.

Сара Бедфорд досягла такої могутності, якої не досягав у Білому домі жоден її попередник, бо майже диктаторську владу, яку надає президентові конституція, досі відчутно стримували засоби масової інформації, громадська думка й конгрес. На жаль, тепер законодавчий орган перетворився на зібрання, що тільки й твердило: "так". Громадська думка, травмована стількома смертями, ні на що не реагувала, а загнuzдана преса мусила мовчати. Вистачило двох законів "Закону про заступниць" і "Закону про безпеку", — щоб задушити демократію.

Отож усе, що діється в Блувіллі, — це, мабуть, жорстоке віддзеркалення тиранії, яка запанувала за його межами. Якщо це й справді так, то є чого впасти в розпач. Бо коли одного дня пошесті буде покладено край чи вона припиниться сама, ЧО, вибравшись із Блувілла, не знайдуть свободи й за його дротом.

У неділю пополудні, поки Дейв плаває в басейні, Джесперсен, Стайн і я з дозволу адміністрації прогулюємося верхи за першою огорожею на володіннях ранчо. Коні належать ранчо, одначе ми за них платимо і навіть досить дорого. Хоч як це дивно, але верхова їзда для нас — не привілей. Я здогадуюся, Гільда Гельсінгфорс зацікавлена підтримувати в нас добру фізичну форму, щоб у лабораторіях віддача від нас була якнайвища.

Єдина незручність на цих прогулянках у тому, що нас невідступно супроводжують дві озброєні вершники з числа жіночої міліції, щоразу ті самі. З настанням весни в них змінилася уніформа: за винятком чорних чобіт, тепер вони — за плечем карабін, на

поясі револьвер — з ніг до голови вдягнені в мундир кольору нафти. Однак вираз обличчя лишився той самий: крижані губи міцно стулені. Нарешті, ми знали їхні імена чи, правильніше сказати, прізвиська, якими вони називають одна одну. Обидві біляві, і вищу, хоч вони обидві високі, Звати Джекі, а нижчу, яка своїми очима, посадженими аж біля скронь, скидається на kota, — Пуссі. Молодому й неодруженому Джесперсену та й мені (я ж бо так рідко бачуся з Анітою) вони здаються гарненькими. Навіть їхні мундири не відштовхують. А особливо нам важко змиритися з думкою, що ці такі молоді й привабливі жінки — все ж таки наші вороги, навіть коли ми, зустрівшись із їхніми немилосердними поглядами, одразу ж потуплюємо очі.

Коли ми виїздимо верхи за першу огорожу з колючого дроту, Джекі й Пуссі їдуть поперед нас, називають наші прізвиська й здають наші особисті жетони вартовій під сторожовою вишкою. Вартова, майже щоразу інша, пильно оглядає нас, мовби хоче запам'ятати наші такі ненависні їй риси. Нарешті пропускає нас, називаючи наші прізвиська й матрикулярні номери: доктор Джесперсен — 235, професор Стайнмеєр — 226, доктор Мартінееллі — 472.

Як бачите, вона не забуває ні наших титулів, ні відтінків, що їх різнять. Коли ми повертаємося, кожен по черзі називає своє прізвисько та матрикулярний номер і, не злазячи з коня й не спиняючись, отримує жетон. Я щоразу помічаю, що вартова намагається не торкатись наших рук.

Коли ми проминаємо сторожову вишку, Джекі й Пуссі супроводять нас за метрів двадцять-тридцять позаду, але маршрут прогулянки ми обираємо самі. Ми серйозно сперечаємось між собою, обговорюючи його, бо тільки в цьому ще й маємо трохи свободи. Але вибір наш ні разу не змінюється: спершу ми якийсь час їдемо клусом і чвалом по рівнині, а тоді звертаємо на північ — до гірських путівців.

Ці лісові путівці, які петляють між пишними ялинами, такі широкі, що ними проїде й вантажна машина. Тож ми маємо змогу всі троє скакати поряд, пліч-о-пліч, не боячись кінських вибриків, якщо тільки моя кобила йтиме посередині.

Кличка в неї Чучка. Жоден кінь у Блувіллі не дозволить собі зневажливо поводитися з Чучкою, і я не знаю, чим можна пояснити цю її владність, як не крутим норовом, адже кобила низька (метр п'ятдесят п'ять у загривку) і, звісно ж, набагато легша за великих коней, яких тероризує.

Як тільки стежка починає підійматися вгору, ми переходимо на ступу. Саме тепер Джесперсен, Стайн і я маємо змогу погомоніти. Тобто Стайн здебільшого слухає нас, бо запальний і трохи дивакуватий (дарма що чудовий хімік) молодий Джесперсен без утаву говорить про Джекі та Пуссі, а я заперечую йому. Стайн сидить на кобилі Мірті, вилазить він на неї з неабиякими труднощами, насуплює брови, щось бурчить, підводить плечі, надуває губи й раз у раз із зловливим виглядом поправляє свій невеличкий тірольський капелюх.

Перегода я обертаюсь до Стайна й намагаюся втягти його в розмову.

— А що ти, Стайне, думаєш про це?

— В мене цих проблем нема, — каже Стайн, насупившись. — Я одружений.

Джесперсен регоче. Бачити в нашому становищі таку безтурботну веселість — справжнє задоволення. Мені подобається вислів "сміятися на все горло", хоч він, правда, й безглуздий — адже сміються не стільки горлом, скільки вустами. Але саме ця безглуздість робить дивною радість такого молодика, повного Сил і запалу, як Джесперсен із його блакитними очима, яким обличчям і білявим, майже білим чубом. Сміючись, він нахиляється над передньою лукою сідла й випростовується, широкоплечий, з юнацьким струнким станом, не повним, але м'язистим животом, увесь у полоні дитячої веселості. Я знаю, чому йому смішно. Мені пригадуються різкий виступ Муч проти Рут Джеттісон минулої неділі, особливо її остання фраза. Коли ми залишаємося самі, Джесперсен повторює ту фразу багато разів — вона здається йому смішною. Він дуже наївний і навіть не уявляє собі, що подружжя в такому віці, як Стайн і Муч, уже не кохаються.

— Я теж одружений, — відповідаю я, обертаючись до Стайна, — але якщо моя дружина так рідко приїздитиме сюди й далі, то переді мною постане проблема.

Джесперсен знову сміється й каже:

— У такому разі попереджаю тебе: я беру собі Джекі!

Це щось схоже на солодку дитячу мрію: подумки володіти чимось зовсім недоступним. Але я добрий товариш і приєднуюся до гри, бо вона, хоч у ній і є щось дитяче, сказати правду, дає втіху й мені.

— Я вибрав би Пуссі, — кажу я. — В неї чарівне личко, а сама вона лукава й зрадлива. Дякую тобі, мене цілком задовольнить і Пуссі. В уніформі чи й без.

— Ви розумово відсталі чоловіки, — сердито каже Стайн. — Джесові дванадцять років, а тобі — дванадцять з половиною.

— Ну що ти, Стайне! — відповідаю я. — Дівчатами можна цікавитись навіть у шістдесят років.

— Тільки не цими.

— Вони тобі не дуже вродливі?

— Мені начхати на їхню вроду!

Джесперсен, щоб краще бачити Стайна, якого я застую, схиляється над передньою лукою сідла й спирається на шию коня.

— Що тобі, Стайне, в них не до вподоби?

Помовчавши з хвилину, Стайн цідить крізь зуби:

— Надто вже вони справжні гої.

Джесперсен вирячує на Стайна свої блакитні очі.

— Що ти хочеш цим сказати?

— Ну, вони високі, біляві й зухвалі...

Джесперсен сміється.

— Який расизм, Стайне! Я ж бо теж високий і білявий.

— Це зовсім інша річ, — сумовито каже Стайн, утупившись перед себе. — Ці дівчата викликають у мене спогади. Я вже бачив такі пики й погляди.

Гаразд. Я все розумію. Але це не підстава псувати Джесперсенові настрої. До того

ж Стайн сам собі перечить: ще вчора він докоряв мені в тому, що я надміру драматизую обставини, а сьогодні драматизує їх ще більше за мене. Я звертаю увагу на ще одну суперечність, бо вона просто смішна.

— Стайне, ти підходиш до гоїв з різними оцінками. Колись ти обізвав мене гоєм, бо я був "м'якотілим". А тепер для тебе гої — мерзотник. Тож давай з'ясуємо, хто ж такий гої — м'якотіла людина чи нестерпний тип?

— І те, і те, — відповідає Стайн, не моргнувши оком.

Джесперсен сміється. Ми замовкаємо, і я чую в тиші розмірений тупіт копит на розгуженому путівці. Ця хвилина мені вкарбовується в пам'ять: травневий день, сонце, чие проміння цідиться крізь ялинове гілля, яскраво-зелена трава на узбіччі і, незважаючи на весняну пору, ледь відчутна суха прохолода. Стайн у тісній куртці на хутрі й насунутому на очі тірольському капелюсі має трохи вайлуватий вигляд. Я в своєму пуловері зі згорнутим коміром милуюся Джесом у самій картатій сорочці, широко розстебнутій на м'язистих грудях (щоправда, вона вовняна). Позад нас за тридцять метрів їдуть з карабінами за плечима дві охоронниці — як каже Джес, наша "козацька варта".

Ця хвилина мені вкарбовується в пам'ять тому, що подальші події розгортаються надзвичайно швидко й зовсім несподівано.

За метрів сто попереду путівець роздвоюється. Правий повертає різко на північ, а лівий, вигнувшись дугою, спершу стелеться на захід, а потім — на південний захід. Саме ним ми завжди і їдемо. Він знову приводить нас до Блувілла.

— Ральфе, — каже Джесперсен, — пам'ятаєш Фростового вірша "Дорога, якою ми не ходили"?

— Еге ж. Колись я знав його напам'ять.

— Я також.

— Чому ми ніколи не звертаємо на правий путівець? — питає Джес, обернувшись до Стайна.

— Бо звертати на нього заборонено, — бурчить Стайн, і слово "заборонено" звучить англійською в його вустах з тією ж приреченістю, з якою звучить "verboden" німецькою.

— Хто ж це заборонив? — доскіпується Джес. — Я не бачу ніякого напису.

— "Козацька варта", — відповідає Стайн.

— Вони мені про це не казали.

— Зате мені казали. Півроку тому. І доручили мені сказати, тобто переказати це вам.

— Як сумно... — зітхає Джесперсен. — Перед нами дорога, якою ми ніколи не пройдемо. — І вигляд у нього справді сумний. Потім він додає: — А якщо в кінці тієї дороги є якась дівчина? Справжня, з посмішкою на вустах.

Стайн знизує плечима. Я мовчу. Я думаю про те, що опинитися такому тридцятирічному молодикові, як Джесперсен, за колючим дротом із жінками, котрі хтозна-чому його ненавидять, — річ, певно, вельми прикра. Ми їдемо лівим путівцем, але Джесперсен раптом круто повертає коня, їде назад і ось уже скаче по правому

путівцю.

— Ти схибнувся! — кричить Стайн, зупинивши свого коня. — Туди їхати заборонено!

— Я звертаю на дорогу, якою ми не ходили! — кричить Джесперсен і пускає коня учвал; його сорочка у велику червоно-голубу клітину вилискує на сонці.

Я кидаю йому навздогін:

— Джесе! Вернися! Не роби дурниць!

Повітря розтинає пронизливий свист. Це Пуссі. Вона примчала до нас із блідим від гніву обличчям, випередивши на багато метрів Джекі. Знову лунає свист. Джес не обертається. І раптом Пуссі, — я навіть очам своїм не вірю, — зупиняє свого мерина, кидає віжки на загривок, хапає карабін і прикладає його до плеча.

Я кричу:

— Не стріляйте!

Я не встигаю зважити все як слід. Мої ноги діють швидше за думку, підострожуючи Чучку й кидаючи її на мерина Пуссі. Той, злякавшись, різко повертається, лунає постріл, я чую, як у повітрі свистить куля, і бачу, як ноги Пуссі вислизають зі стремен, а сама вона падає, випускаючи з рук зброю.

Зляканий мерин з вибриком відбігає від Чучки, зупиняється на двадцять метрів нижче й починає скубти на узбіччі траву. Я насилу стримую Чучку і, борючись із нею, сам не знаю що кричу. Стайн також кричить, і Джес, нарешті примчавши до нас, накидається на Джекі:

— Це ви стріляли в мене!

Джекі, злякавшись, вихоплює тремтячою рукою револьвер і наставляє його на Джеса. Я кричу йому:

— Ні, не вона, то стріляла Пуссі!

Джеса рятує те, що коні тепер задкують на вузькій дорозі, бо Чучка кусається й хвищається, відганяючи їх від себе. Ми всі розгублено гарцюємо на місці й сердито лаємося. Дивно, що жоден кінь не зачепив копитом Пуссі, яка, страшенно бліда, й далі сидить на землі, схопившись лівою рукою за правий лікоть і перелякано скривившись.

Саме ця її поза й вираз на обличчі повертають мені холоднокровність. Спрацьовує давній рефлекс: я знову стаю лікарем. Спішившись, я прив'язую Чучку до низької гілки, щоб вона не могла більше кусатись і щоб заспокоїлась решта коней. Підходжу до Пуссі. Отже, їй теж властиве почуття страху. На щастя, вона не може дотягтися лівою рукою до свого револьвера й робить спробу дістати його правицею, але несамовито зойкає і, знову скривившись, кусає губи. Проте Пуссі не непритомніє й кричить мені:

— Не торкайтесь мене!

— Не кажіть дурниць! — відповідаю я, уключаючи навколішки біля неї. — Я лікар. Покажіть свій лікоть.

Я чую, як позад мене Стайн докоряє Джекі, що вже сховала револьвер у кобуру, й Джесові. Я беру руку Пуссі, якою вона тримається за свою шию, і легенько, через рукав уніформи обмацую лікоть. Мабуть, вона просто його вивихнула, але треба буде

просвітити руку рентгеном, щоб цей висновок підтвердити чи спростувати. А оскільки Пуссі не може встати, то я припускаю, що вона, либонь, вивихнула ще й ногу. Я підводжу очі на свою пацієнтку. Пуссі теж дивиться на мене. Дивний у неї погляд: сповнений страху і огиди водночас. Він розчаровує мене. Навіть у собаки в таких випадках очі світяться вдячністю.

Я підводжусь і йду до Джекі. Сварка зі Стайном її заспокоїла. А може, похилий вік і сивий чуб Стайна? Чи мовчання Джеса? Чи те, що я не задушив і не зґвалтував Пуссі, як цього слід було б сподіватися?

Коли я підходжу до Джекі, вона, тамуючи гнів, звертається до Джеса:

— І не кажіть, ніби ви не знали, що їздити тією дорогою заборонено. Вам сказав про це професор Стайнмеєр. Я сама чула!

Я презираюсь із Стайном. Вона чула нас за тридцять метрів? Власними вухами чи за допомогою однієї з отих проклятих іграшок, призначених для шпигування на відстані? То ось нащо, крім усього іншого, ця "козацька варта"! Я занепокоєно згадую свої прогулянки, але не знаходжу нічого підозрілого, крім отих грубих жартів з приводу Пуссі. Мабуть, вона сприйняла їх за чисту монету, тому так і ненавидить нас.

Джекі перехоплює наші погляди, здогадується, що припустилась помилки, і червоніє, від чого анітрохи не поганішає. Це висока гарна дівчина з ясним, з правильними рисами — в стилі героїнь фільмів Інґріда Бергмана — обличчям, і вона зовсім не людиноненависна, хоч саме на таку думку наводять її черстві очі й холодна мовчазність. Джекі дозволила ворогові захопити її у відкритому бою, розмовляє з ним і дивиться на нього. Стайн зав'язує з нею типову суперечку: чи ми дослідники, чи військовополонені? Ви супроводжуєте нас, щоб охороняти чи стріляти в нас? Джекі намагається виправдатись, розгублюється й водночас утрачає контроль над ситуацією.

Коли я підходжу до неї, щоб поговорити про Пуссі, то зауважую, що вона дивиться на мене без будь-якої злоби. Мої очі опиняються на рівні її коліна, і в цю мить мені зовсім недоречно спадає на думку, що я не проти неупереджено погладити її, хоч у такому ділі навряд чи можна бути неупередженим. Мабуть, мені чужа та особлива ненависть, про яку говорила в своїй проповіді Рут Джеттісон.

— Треба повертатись додому, — кажу я. — Пуссі вивихнула руку, її треба негайно вправити. Зараз ми з Джесом посадимо її на коня. Сподіваюсь, вона зможе триматися на ньому. Ви зі Стайном їхатимете обабіч неї й пильнуватимете, щоб вона не впала. А ми з Джесом поїдемо попереду.

— Гаразд, — каже Джекі.

Впіймати мерина виявилось нелегко, а ще важче було посадити на нього Пуссі. Та коли ми це зробили, Стайн підкликав мене й сказав:

— Ральфе, будь ласка, знайдіть мого капелюха. Ви ж знаєте, як важко мені буде знову сісти на цю шкапу, якщо я спішуся.

Я шукаю тірольський капелюх і zarazом знаходжу карабін Пуссі, про який розгублена "козацька варта" геть забула. Я підбираю карабін і, тримаючи його за ствол, з усмішкою простягаю Джекі; вона зніяковіло бере його. Слід було б зауважити Пуссі,

що я врятував її від військового трибуналу, але робити це я не маю бажання. Права нога в неї випадає із стремена, зігнута права рука лежить на животі, а пальцями Пуссі притримується за уніформу. Пуссі дуже бліда, і навряд чи їй буде приємно трястися на мерині всі п'ять або й шість кілометрів дороги.

— Мій капелюх, — нагадує Стайн.

А ось і він. Я неухважливо подаю його Стайну, і той раптом червоніє. Всі обертаються до нього, крім Пуссі, яка, сидячи в сідлі, не може собі цього дозволити. Стайн розмахує своїм тірольським капелюхом. З обох боків подовжньої складки на верхівці капелюха видніють дві дірки: то його прошила сліпа куля Пуссі.

Стайн підганяє свою кобилу до Пуссі й мовчки, але гнівно показує їй, що вона наробила. Пуссі мовчить, докладаючи чималих зусиль, щоб не знепритомніти. Стайн так само швидко, як і скипів, заспокоюється. Потім, розвернувши Мірту, стає поряд із Джекі й суворим голосом каже:

— Я вважаю, що ви повинні мовчати про цей інцидент — окрім падіння Пуссі, яке залишило свої сліди, і випадкового пострілу. (Він наголосив на слові "випадкового".) Що ж до мене, то я не збираюсь ні про що доповідати. Самі вирішуйте, що вам робити.

Я дивлюся на Стайна. Його очі під важкими повіками зблискують. Цілком очевидно, що "козацька варта" перевищила свої повноваження. З нашого боку Джес теж не мав рації. Старий Стайн щойно уклав із супротивником компромісну угоду. Без зайвих слів. Він намагається врятувати долю наших майбутніх прогулянок і впіймати вартових у пастку мовчазної змови.

Дівчата не зронюють жодного слова. Одна тому, що страждає від болю, а друга — тому, що збита з пантелику, принаймні так я гадаю. Але через кілька тижнів я зміню свою думку про Джекі.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

У медпункті замку зчиняється метушня. Лікаря Рільке, якого через його негарну, мавпоподібну зовнішність ЧО називають доктором Хайдом, тут немає, фельдшера також. Вони належать до С, отож сьогодні роз'їхалися в різні кінці Сполучених Штатів до своїх родин. Коли Джесперсен і я принесли на руках Пуссі, управитель, містер Берроу, аж розгубився, я навіть сказав би, що його охопила тривога.

Це високий широкоплечий чоловік, хоча й досить кволий. Череватий, з брезклим, олійного відтінку обличчям, круглими очима й хирлявими руками. Його коліна за кожним кроком чомусь погойдуються, і складається враження, ніби він підстрибує над землею. Маківка, на якій не лишилося жодної волосини, блищить від поту. Я певен, ця його неприваблива зовнішність анітрохи не пов'язана з посвяченням у скопці, бо я бачив у кабінеті на стіні фотографію молодого містера Берроу, що стискає на грудях згорнутий у трубку університетський диплом: він уже тоді був такий.

А втім, не слід упадати в оману: містерові Берроу притаманні зовсім несподівані якості. Він добрий управитель, послужливий бюрократ. Мене зачаровує його плазування перед Гільдою Гельсінгфорс. Коли містер Берроу розмовляє з нею по телефону, мені щоразу здається, що він ось-ось простелеться їй до ніг, мов підстилка.

Одначе за цією м'якою зовнішністю приховується нелюдська суворість. Він мовби гумовий робот. Але із залізними нутрощами.

Щойно я переступаю поріг медпункту, як мені стає все ясно. Оскільки лікаря Рільке на місці нема, до найближчого міста двісті кілометрів, а вправляти вивихнуту руку треба негайно, то зараз я це зроблю з допомогою місіс Берроу, яка спершу зробить кілька рентгенівських знімків ліктя. Я ж бо знаю, що вона працює в Рільке асистенткою-рентгенологом.

Та що я сказав! Я ж не маю права й словом прохопитися про те, щоб покласти Пуссі на операційний стіл. Вона мусить задовольнитися звичайним стільцем. Я повинен забути про будь-які зручності! Тим часом містер і місіс Берроу пошепки, але різко сперечаються між собою, і містер Берроу відверто заявляє Джесперсенові, що тому нема чого тут стовбичити. Джесперсен блідне від гніву й одразу мовчки виходить, грюкнувши дверима.

Мене теж бере гнів.

— Я також можу піти звідси, — сухо кажу я, — і залишити хвору з вивихнутим ліктем. Ви за все відповідатимете самі.

— Докторе Мартінеллі, — каже містер Берроу, повертаючись до мене обвислим черевцем і міряючи мене круглими очима, — ви повинні зрозуміти, що ваша допомога, з огляду на ваше особливе становище в Блувіллі, ставить перед нами, з адміністративного погляду, делікатну проблему.

У містера Берроу і голос особливий — солодкуватий, але з нотками погрози, що нагадують сталеві кульки, які перекочуються в олії.

— Ви хочете сказати, що оскільки я належу до ЧО, то не маю права лікувати людей?

— Саме так! — відповідає містер Берроу. — Саме це я й хотів вам сказати!

— Якщо бути відвертим, то я нічого не розумію.

— Все дуже просто, — каже містер Берроу. — Згідно з укладеною з нами угодою, ви — дослідник, а не лікар.

— Але ж виникла потреба в невідкладній допомозі! І мій обов'язок лікаря — цю допомогу подати. Це просто недопустимо, щоб потерпіла й далі сиділа на стільці і ніхто про неї не дбав.

— Докторе Мартінеллі, — править своєї Берроу, — річ не тільки в угоді. Річ і у вашому особливому, як я вже сказав, становищі... Потерпіть, будь ласка, кілька хвилин, дайте мені з'ясувати одне питання, яке стосується тільки мене.

Останню фразу містер Берроу виголосив надивовижу ввічливо. Зате слова "ваше особливе становище" він повторив з такою бридкою і невдоволеною гримасою, ніби те, що чоловік зберіг свої статеві органи, — страшний гріх. Після цього управитель відвернувся від мене й знов заходився сперечатись із місіс Берроу.

Я не повинен упадати в оману: мене зневажили. І хто! Я дивлюся на Пуссі: дівчина дуже бліда, обличчя перекривлене, а коли я втуплюся в неї, вона заплющує очі. Спасибі їй. Спасибі й місіс Берроу, що, відколи я зайшов до медпункту, жодного разу не

глянула на мене. Я відходжу від цієї трійки бевзів і самотньо стою біля вікна. Я весь тремчу від німого гніву й намагаюсь досягнути все його безсилля.

Водночас я нашорошую вуха. Подружжя Берроу і далі пошепки сперечається. Якщо я не помиляюся, містер Берроу хоче відвезти Пуссі до міста, а місіс Берроу вважає, що лікоть слід вправити негайно, хай навіть "брудними" руками. Мабуть, вона таки переважить. Це доказ того, що жінки мають неабиякий вплив навіть на С. Містер Берроу бере трубку й благоговійним голосом розмовляє, як я здогадуюся, з Гільдою Гельсінгфорс. А мені уявляється така картина: містер Берроу лежить на черевці й лиже своїй господині п'яти.

— Можете діяти, докторе Мартінеллі, — пихато каже містер Берроу і кладе трубку.

Цей слимак завжди викликатиме в мене подив. Я питаю себе, як йому вдається так швидко змінювати свою личину: щойно був слинько слиньком — і раптом стільки пихи!

Я обертаюсь до нього й сухо кажу:

— За умови, що місіс Берроу допоможе мені.

— Ну звісно, лікарю, — каже, не чекаючи рішення свого чоловіка, місіс Берроу, але на мене й далі не дивиться.

Я прошу її роздягти Пуссі, а сам стягую з дівчини чоботи. Коли я роззуваю її праву ногу, вона скрикує. Я оглядаю ногу: незначне розтягнення зв'язок. Потім я мию руки, а місіс Берроу розпорює Пуссі лівий рукав уніформи. Це забирає кілька хвилин. Повертаючись до дівчини й витираючи на ходу руки, я помічаю, що місіс Берроу виконує свою роботу дуже вміло, вона мені справді подобається. Ця жінка зустрічає своє сорокаріччя в розквіті сил. Вона низенька на зріст, але пухкенька й міцна, її ноги твердо стоять на землі, а кругла голова надійно посаджена на кремезних плечах. Чорнявка з коротко постриженим волоссям, могутньою щелепою, здатною пережувати й залізо, і жвавими, іскристими очима. Від неї пашисть здоров'ям, холоднокровністю й розважливим спокоєм. Коли дивишся на неї, мимоволі спадає на думку, що її серце битиметься до ста років. Місіс Берроу постійно їздить верхи, ніколи не п'є снотворного, і сім'яники не завдають їй клопоту. Я ладен запрягтися, що їй чужі всілякі комплекси, неврози й тривоги, вона крокує по життю з високо піднесеною головою, весела, активна й щедра поруч із цим бездушним і липким чудовиськом, якого — хто знає, — може, й любить.

Під уніформою в Пуссі вовняна сорочка без комірця, рукави якої закачати не можна. Я допомагаю місіс Берроу скинути з Пуссі сорочку. З'являються настовбурчені дівочі перса (ліфчика в Пуссі нема), і поки місіс Берроу підкочує до нас рентгенівський апарат, я, потупивши очі, спокійно милуюся ними.

Раптом я відчуваю, що за спиною в мене хтось стоїть. Я обертаюсь і бачу містера Берроу. Мене охоплює безглузде почуття — почуття ревності.

— Містере Берроу, — кажу я люб'язно, — дозвольте нагадати вам, що ви не маєте ніякого права бути присутнім при медичній операції.

— Я дістав вказівку бути тут, — відказує містер Берроу, який почув у моїх словах тільки офіційну суть, тому й відповів на них під таким самим кутом зору.

Я знизую плечима й зічено кажу:

— Зрештою, тут нема нічого особливого.

Містер Берроу хоче різко відрубати мені, але йому бракує злості, і він банально відповідає:

— Ну що ви, навпаки, тут усе особливе.

Мені здалося, що на вустах у місіс Берроу промайнула ледь помітна усмішка.

Рентгенівські знімки мене заспокоюють. Нема ні перелому, ні тріщини в кістці. Звичайний вивих: плечова кістка навіть не вискочила із суглобної впадини. Я ставлю її на місце. Пуссі скрикує й мало не непритомніє. Містера Берроу хтось викликає по зовнішньому телефону, і він покидає медпункт. А місіс Берроу, що стоїть біля мене, підводить голову, дивиться мені у вічі й усміхається.

Я не хотів би, щоб цей її погляд і усмішку хтось сприйняв хибно. Вони не провокаційні, навіть якщо приховують у собі той небайдужий еротичний заряд, який майже невинно переходить від жінки до чоловіка у ділових, позбавлених таємних думок, взаєминах або, скоріше, таких, коли таємні думки прагнуть пробитися на поверхню й визріти у певний намір. Тож місіс Берроу дивиться на мене й усміхається, скажімо, із симпатією, щиро й співчутливо. І я з удячності за такий несподіваний подарунок одразу теж усміхаюсь їй і розчулено дивлюся на неї, за що вона дякує мені, кліпаючи віями, й одвертає голову.

Все це тривало не більше, ніж півсекунди. Коли Пуссі розплющила очі, то вже нічого не побачила. Місіс Берроу знову стала зовсім іншою; вона перетворилася на камінь, а Пуссі — на бетон, бо нічого мені не сказала й не подякувала. Вона навіть не подивилася в мій бік, коли я, натерши й перев'язавши їй щиколотку та побажавши якнайшвидше одужати, рушив з медпункту. Щоправда, Пуссі, мабуть, не забувала, що впала саме через мене.

Коли я спускаюся сходами замку, згадуючи усмішку місіс Берроу, в мене, як у християнина з "Подорожі пілігрима", з'являється бажання "зробити три невеличкі стрибки, щоб виразити так свою радість".

Досі мої взаємини з друзинами блувілльських колег були нормальні. І все ж таки я відчував, яке низьке з суспільного погляду моє становище, хоч з погляду професійного воно досить високе. Сьогодні я вибрався зі свого гетто. О, звичайно, це нічого не змінить, це тільки сплеск радості. Я не маю ні найменшого наміру — та й ніяких шансів — перекидати місточок до місіс Берроу. Але її потайний погляд лишиться для мене неоцінним скарбом, я пам'ятатиму його й дорожитиму ним. У цьому погляді я знову знайшов те порозуміння між чоловіком і жінкою, яке колись було в моєму житті щоденним щастям.

Тепер я краще розумію ситуацію в Блувіллі. Щодо ЧО, то тут помітна певна "лінія". Її тиранічно нав'язав хтось із-за меж ранчо, тому вона й не зовсім утвердилась. Тож не слід гадати, що всі тутешні жінки нас ненавидять.

Мої веселощі тривають недовго. Через кілька хвилин переді мною серйозну проблему ставить Дейв.

Коли я повертаюся на годину пізніше до свого барака, там ніде, навіть у Дейвовій кімнаті, не світиться. Я натискаю на вимикач і не знаходжу на синовому робочому столику записки, яку Дейв звичайно залишає, повідомляючи, куди пішов. Я хвилююся, хоч і знаю, що це безглуздо. З оточеного колючим дротом табору, єдиний вихід звідки охороняють вартові на вищій, втекти неможливо. Телефоную до замкового басейну. Мені відповідають, що Дейв пішов звідти ще годину тому. Додзвонитися до інших бараків ЧО я не можу й вирішую бігти від дверей до дверей і шукати Дейва.

Нарешті я знаходжу його на кухні Муч: самої господині вдома немає. Щойно я бачив її у Пірсів. Дейв сидить на червоному пластмасовому стільці й читає; коли я заходжу до кухні, він навіть не підводить очей.

— Що ти тут робиш? — питаю я. — Я тебе скрізь шукаю.

Дейв і не зирне на мене. Його довгасте обличчя схилилося над книжкою, а очі з густими й вигнутими чорними віями, що відкидають на щоки тінь, потупилися.

— Я тут, — холодно відповідає Дейв.

— Ти ж бо в помешканні Муч, а самої її тут немає.

— То й що? Муч начхати на це. Мені теж.

Не люблю я цей тон. Це говорить не Дейв, а хтось інший, кого посадили на його місце. Я сідаю перед сином.

— Мабуть, тобі здалося, що я забарився. Одна з охоронниць упала з коня, вивихнула лікоть, і я повинен був їй допомогти, бо лікаря Рільке немає.

Дейв і оком не моргне. Досі він на мене не дивився. А тепер і не слухає.

— Дейве, ти мене чуєш?

— Чую, — відповідає хлопець з холодною зухвалістю, старанно перегортаючи в книжці сторінку.

Я одразу бачу, що він не прочитав у ній жодного рядка.

— Я пояснюю тобі, що спізнився не з власної вини.

— Я розумію, — каже він тим самим тоном.

Я вирішую пояснити ще дещо.

— Не можна було зволікати. Вивихнутий лікоть треба негайно вправити. Після прогулянки я з Джесперсеном подався просто до медпункту.

— Знаю, — каже син. — Стайн заходив до басейну і сказав мені.

— Що ж, коли ти все знаєш, то перестань на мене дутися.

— 'А я не дуюсь, — відповідає Дейв із холодною гідністю.

— Та ні, дуєшся. Навіть не дивишся на мене. Гадаєш, мені дуже цікаво говорити, наче до стіни.

— А я і є стіна, — відказує Дейв, не підводячи очей.

Він агресивно наголошує на отому "є" і різко перегортає пальцем ще одну сторінку. Ми обидва мовчимо. Я не знаю, що діяти. Дейв уже не раз виявляв до мене певну ворожість, але ніколи не робив цього так відверто й так довго. Можна подумати, що з наближенням статевої зрілості в нього зростає роздратування. Та найгірше те, що я насилу зберігаю самовладання. До горла мені підкочується клубок, а з думок не йдуть

складні й банальні проблеми виховання: може, я не досить чуйний батько? Чи не повинен я постати перед Дейвом у владнішому, а отже, й безпечнішому "образі батька"? Не знаю. До цих категоричних настанов я ставлюся недовірливо.

Я встаю і якомога привітніше кажу:

— Ходімо, Дейве, додому.

— А мені й тут добре, — відказує він, навіть не ворухнувшись і не відірвавши очей від книжки.

Що мені робити? Підвищити голос? Дати хлопцеві ляпаса? Взяти його в оберемок і навалити собі на плече? Я вдаюся до хитрощів.

— Що ти читаєш?

Дейв закладає сторінку і, згорнувши книжку, подає її мені, навіть не глянувши на мене.

— Ага, "Пригоди Гекльберрі Фінна", — кажу я. — З цим героєм ти дружиш давно.

Мені подобається, що Дейв читає такі чудові книжки. Але це мене й непокоїть, бо ця книжка, зрештою, — історія нелюбого хлопчика, який утікає з дому.

Щоправда, з Блувілла не втечеш.

Я повертаю синові книжку й питаю:

— До чого ти дочитав?

Та Дейв не дає втягти себе в літературну дискусію. Він відповідає коротко:

— Я щойно почав її читати.

І одразу ж, блідий, байдужий і рішучий, вдає, ніби знову схиляється над книжкою.

— Ходімо, Дейве, не примушуй мене чекати.

Він мовчить.

— Ну ж бо, Дейве! — Я підвищую голос.

Дейв насуплює брови й відчужено каже:

— Я ж уже сказав: мені й тут добре.

Знову западає мовчанка.

— Чекатиму на тебе в кафетерії, — безбарвним тоном промовляю я.

Дейв не відповідає. Я зачиняю двері кухні, але, перше ніж піти з чужої оселі, тихо заходжу до ванної, відкриваю аптечку і, роздивившись, що там лежить, — даруйте мені, Муч, — забираю тюбик снотворного.

Я знаю, що знайду Муч у Пірсів, тому йду відразу до їхнього барака. Пірс працює зі мною в лабораторії. Безперечно, це чудовий дослідник, а місіс Пірс — незвичайна жінка. Хоч вона й не має освіти, але розум у неї гострий, як кинджал. Вона висока й худа, загострений ніс і випнуте підборіддя мовби тягнуться одне до одного, і це робить її профіль схожим на соколиний. Проте така зовнішність досить оманлива: місіс Пірс добра жінка, і головна здобич для неї — не люди, а події. Постійно насторожена, вона зазирає в усі закутки, тому помічає й чує за день удесятеро більше, ніж будь-хто інший. Попервах ми не вірили в чуття і нюх Джоан Пірс, але вони з дня на день розкривалися дедалі дужче, і наш скептицизм, зрештою, розвіявся.

Місіс Пірс ніколи не розлучається з великою чорною шкіряною сумкою, що в ній

носить, хоч як це дивно, маленькі ляльки, — вона робить їх сама, — а також чималий бінокль. Часто вона, розмовляючи з друзями, м'яко підходить до вікна, приставляє до очей бінокль і пильно роздивляється, що там діється надворі.

Але для того, щоб зазирнути в майбутнє чи через стіну, збільшувальні скельця місіс Пірс не потрібні. Талант пророчиці в неї доповнюється талантом ясновидиці. В перші дні після мого поселення в Блувіллі місіс Пірс передбачила, що Аніта провідуватиме мене дедалі рідше. Це її передбачення, на жаль, збулося, і тепер я довірливо вислуховую її, коли вона описує Гільду Гельсінгфорс, якої ніхто тут ніколи не бачив і яка, за словами місіс Пірс, дуже висока й гарна. Риси обличчя в неї нібито класичні, й узагалі вона скидається на кам'яну статую. "Однаке все це чомусь змарновано..."

Джесперсен прозвав місіс Пірс Чаклункою. Сама вона говорить про своє передчуття куди скромніше. Але "чаклунство" чи "передчуття" — це тільки слова. Я радше сказав би, що місіс Пірс притаманна неабияка спостережливість та кмітливість, і вона усвідомлює не ці свої властивості, а лише їхні наслідки. Вона, мабуть, навіть не помічає того, як накопичує в собі факти, аналізує й синтезує їх, бо ця величезна робота — єдина втіха в її житті.

Коли місіс Пірс відчиняє двері, її гострий, наче пташиний дзьоб, ніс цілиться мені в очі, і вона, сміючись, каже:

— Бідолашний Ральфе, я бачу, вам завдає клопоту Дейв. Але в його поведінці немає нічого такого, що насторожувало б. Ви прийшли побачитися з Муч? — не змовкає місіс Пірс. І, стиснувши руку вище ліктя, — пальці в неї теж вельми гострі, — веде мене до кімнати, де спить її син; ця кімната вдень, коли ліжко складають у стінну шафу, править їй за вітальню.

Муч сидить за столом, перед нею лежить шкільний підручник. Її кругле зморшкувате обличчя під густим сивим волоссям досить спокійне. Муч і тримається та розмовляє спокійно, і це підбадьорює Стайна. Я сідаю навпроти неї і розповідаю про свою розмову з Дейвом. Мабуть, моя розповідь не цікавить Джоан Пірс, бо згодом вона підводиться, стає біля вікна, яке виходить на барак охоронниць, і, піднісши до очей бінокль, довго спостерігає, що там відбувається.

Муч притаманна рідкісна риса: вона вміє уважно слухати. Ця жінка вловлює кожне ваше слово. А коли чогось не розуміє, то перепитує. Коли я закінчую розповідати, вона всміхається й каже з отим німецьким акцентом, який чомусь заспокоює мене:

— Передусім, Ральфе, перестаньте докоряти собі. Ви ж не винні, що ваша дружина померла.

Я ще раз помічаю, що ні Муч, ні Джоан не вважають Аніту моєю справжньою дружиною.

— Ви робите для Дейва все, що можете, — додає Муч.

— У Ральфа ніжне серце, — озивається місіс Пірс напівіронічним, напівзамріяним тоном. Кажучи це, вона навіть не повертає голови й не перестає стежити за барак охоронниць. Це доказ того, що її вуха можуть слухати одне, а очі — спостерігати інше.

— Ні, ні, Джоан, — заперечує Муч, — не кажіть цього! Ми ніколи не буваємо надто

ніжними! Дитина здатна вбирати в себе без кінця-краю нашу любов. Вона просто впивається нею. І дитині завжди її мало!

Я намагаюсь повернути її до своєї теми:

— А чому ж Дейв відштовхує мене, як зробив це сьогодні?

— Ну що ви, Ральфе, це природно.

— Природно?

— Звичайно, Ральфе. Поставте себе на його місце. Дейв залишився без матері. Тепер він страшенно боїться втратити й батька. Ось чому хлопчик так тримається за вас. Гадаєте, коли ви їдете верхи на прогулянку, він бавиться в басейні? Аж ніяк! Він чекає на вас. А коли ви спізнюєтесь, Дейв не знаходить собі місця. Ось чому я, дізнавшись, що ви вже повернулися до замку й пішли подавати медичну допомогу Пуссі, послала Стайна попередити хлопчика про це (вона, як і всі ми, називає свого чоловіка Стайном).

— Дякую, Муч. Дейв мені сказав.

— На жаль, це нічого не дало. В нього вже урвався терпець.

— Що ви хочете цим сказати?

— Що Дейв уже не зміг позбутися тривоги, яку в нього викликало ваше спізнання.

— У такому разі він, побачивши мене, мав би зрадіти.

Муч хитає головою.

— Так реагує доросла людина. У дітей тривога не минає довше. В них рефлекторне гальмування надто слабке. І ось що сталося з Дейвом: він утратив самовладання. Хлопчик утратив самовладання, бо дуже тримається за батька. Тому й гнівається на вас.

Я дивлюся на Муч.

— Ви хочете сказати, що він гнівається зі страху втратити мене?

— Саме так. Цю його поведінку викликав розпач.

— Жах, — кажу я впівголоса.

— О ні, — озивається місіс Пірс, не повертаючись і не відриваючи очей від бінокля.

— Ви, Ральфе, не дуже журіться. В його поведінці нема нічого страшного. То звичайна гра. Дейв добре знає, що його сварка з вами не така вже й серйозна. Він просто намагається якимось вас покарати.

— І випробувати вашу любов до себе, — докидає Муч.

Я замислююсь, і чим довше розмірковую, тим більше мені здається, що вони мають рацію, Я дивлюсь на них. Тобто дивлюся на обличчя Муч і на спину Джоан. Мене сповнює почуття глибокої вдячності до цих жінок і водночас трохи пригнічує їхня мудрість, яку я переймаю в них.

— І що ж тепер робити? — питаю я досить стурбовано.

— Тепер я піду додому, — відповідає Муч, — візьму Дейва і поведу його до кафетерію. Там ми заповнимо свої таці й сядемо за ваш стіл.

Я встаю.

— Дякую, Муч. Дякую за все. І даруйте мені, що забрав з вашої аптечки ось це.

Оскільки я не кажу, що саме, заінтригована місіс Пірс відриває від своїх соколиних очей бінокль, полишає спостережний пункт і біжить до нас. Побачивши тюбик, регоче:

— Можна подумати, що в Дейва не витримують нерви!

— Гадаєте, мої побоювання марні?

— Звісно ж! — відказує Джоан.

— Вам погано в Блувіллі, Ральфе, — озивається Муч. — Ви тут постійно відчуваєте тривогу. Дейв також. Які думки можуть народитися в такого хлопчика, як Дейв, коли він помічає, що ні С, ні "одиначки" не хочуть його бачити? Але накласти на себе руки — ні, це на нього не схоже. Звичайно, Дейв думає про смерть — про вашу й про свою, — але він не накладе на себе руки. Ні в якому разі. Заспокойтеся. Викиньте такі нісенітниці з голови!

— Думайте про щось приємне, — каже місіс Пірс. — Наприклад, про охоронниць. Є серед них і гарненькі.

Вона лукаво сміється. Муч також. Вони презираються і поглядають на мене трохи глузливо й водночас захоплено. Слухаючи сміх цих жінок, я почуваю себе під їхніми поглядами, наче Чарлі із "Золотої лихоманки", — кумедним і розчуленим.

Я не боюся видатись їм невдячним і покидаю їх. Мабуть, я такий збудливий через свій низький зріст, і я не хочу, щоб із мене глузували, навіть і ці люб'язні жінки. Я дуже їх шаную, але отакі повчання мене дратують. Місіс Пірс і Муч завжди дуже самовпевнені. Одна з них із своїми гострими передчуттями забагато мовчить, а друга аж надто балакуча. Я здогадуюся, про що, чи то пак, про кого, і якими словами вони збиралися заговорити зі мною, оплакуючи мою самотність. Та тільки мені відомо, що я думаю про Аніту, яка довго не приїздить і так рідко пише листи. Але мені не хочеться, щоб вони гудили її й жаліли мене.

Очевидно, Джекі й Пуссі пристали на пропозицію Стайна мовчати чи принаймні не роздувати довкола інциденту пристрастей, бо ніхто з нас, навіть Джесперсен, не дістав від містера Берроу записки про штраф, який вирахували б із нашої платні. Прогулянки в неділю пополудні й далі відбуваються своїм звичаєм, тільки замість Пуссі тепер нас супроводжує незграбна, просто неотесана й така сама холодна висока чорнявка. Мені, хоч як це дивно, бракує Пуссі, дарма що вона жодного разу не посміхнулася до мене, жодного разу не глянула в мій бік. Проте я відчував утіху, коли дивився на неї.

Коли ми під'їздимо до гори, я зупиняю Чучку, обертаюсь і чекаю на "козацьку варту". Нарешті Джекі порівнюється зі мною, і я цілком природно запитую її, як себе почуває Пуссі. Моя сміливість приголомшує Джекі. Мовчазгна угода, нещодавно укладена між нами, викликає в неї таку ніяковість, а те, що я лікував її подругу, так зворушує Джекі, що вона відповідає:

— Пуссі почне виконувати свої службові обов'язки наступного тижня.

Я наздоганяю Джеса та Стайна, і Джес заводить пісню. Ми співаємо, щоб заглушити звукоуловлювач "козацької варти". Коли я розповідаю Стайнові про свою розмову з Джекі, він знизує плечима, трясє сивим чубом і бурчить:

— Якого це дідька вас зацікавило те дівчисько?

— Вона ж бо моя пацієнтка, — відповідаю я.

Після цих моїх слів Стайн скося зиркає на мене. Проте він задоволений.

— Тепер, — каже, — вони змушені будуть розмовляти з нами.

І справді, наступної неділі ми, щойно в'їхавши в ліс, дожидаємось "козацької варти", потім Стайн під'їздить до Пуссі, дивиться їй у вічі й осудливим голосом питає:

— Скажіть, ви, коли цілились у доктора Джесперсена, мали намір застрелити його?

Пуссі страшенно червоніє й надсадно вигукує:

— Я не цілилась у нього? Я хотіла вистрілити в повітря! У тому, що сталося, винен доктор Мартінееллі — він пустив свою Чучку на мого коня!

Я сухо кажу:

— Звідки мені було знати, що ви не хотіли застрелити Джесперсена? Ви завжди ставитеся до нас із лютою ненавистю.

Пуссі ніяковіє, але не дивиться на мене.

— Ми не відчуваємо до вас ненависті, — відповідає вона, захищаючись. — Ми виконуємо вказівки.

— Годі розмовляти! — рішуче втручається Джекі.

— Ті вказівки забороняють вам і розмовляти з нами? Тоді скажіть, хто ми у ваших очах? Чудовиська? Безправні істоти? Злочинці?

Цей мій раптовий наступ збиває їх із пантелику; я користуюся з нагоди й звертаюся до Пуссі:

— Вам вистачило мужності сказати, що ви не відчуваєте до нас ненависті. Але ж ви навіть не подякували мені за медичну допомогу.

— Невже я повинна дякувати їй за те, що ви збили мене з коня?!

— Ви добре знаєте, що я не мав наміру збивати вас з коня. Ви забуваєте, що коли б я не наполог і не подав вам негайної допомоги, то містер Берроу відвіз би вас до міста! Двісті кілометрів автомобілем! Три години в дорозі! Ви відчули б, що це таке!

— Що ж, дякую, — сердито каже Пуссі, але цього разу не відводить погляду, і я встигаю зазирнути їй в очі.

— Ну годі! — сичить Джекі. — Прошу вас припинити розмову!

Ми повертаємо коней. Ідемо далі. В мене складається враження, що я здобув перемогу. Але так триває недовго, бо Стайн майже відразу й розвіює моє враження. Він киває Джесові головою, щоб той співав, а сам накидається на мене з докорами. Голос у нього низький, свистючий, у його англійській дедалі помітнішою стає німецька вимова.

— Ральфе, я не збираюся розтлумачувати тобі все ще раз. Ти такий самий божевільний, легковажний і безвідповідальний, як і Джес, і це ще м'яко сказано. Що діється між тобою і цією дівчиною? Вдаєш, ніби сваришся з нею, а сам залицяєшся! А вона, дурепа, відповідає тобі взаємністю! Розмовляти, звісно, можна! Але ж не так! Чим це для тебе скінчиться? Ще гіршими неприємностями. І для нас також. Подумай про Дейва, якщо не хочеш думати про нас! У всякому разі, якщо ти поведешся так ще раз, якщо я знову побачу, що ти дивишся на цю дівчину, то зроблю дуже просто: відмовлюся від прогулянок, і ви їздитимете самі!

— Стайне, ти користуєшся тим, що старший від мене, — роздратовано відповідаю я.
— Але твій вік не дає тобі ніякої влади наді мною! Мені не потрібен татусь, який би радив, що я маю робити.

Стайн замовкає, Джес перестає співати. А я дивуюся, що мене так раптово охопив гнів. І водночас хвилююсь. На мою думку, в цій моїй реакції є щось ненормальне. Симптоми неврозу або, точніше, його наближення. О, знаю, це даються ознаки мої напружені взаємини з Дейвом, суспільне приниження, якого я зазнав, мовчанка Аніти. Гаразд. Я не вірю — принаймні в моєму випадку — у цілющі властивості психоаналізу. Навпаки, я вірю в лікувальну спроможність людської поведінки. Змінивши поведінку, я, гадаю, зможу певною мірою полегшити свої страждання.

Я махаю рукою Джесові, щоб він знову глушив співом нашу розмову. Цього разу він не співає, а декламує "Дорогу, якою ми не ходили" Роберта Фроста, що може видатися "парубоцькій варті" зухвалою іронією.

Я обертаюся до Стайна й досить спокійно кажу йому:

— Я не зовсім усвідомлював, що залицявся до цієї дівчини. Але ти маєш рацію. Це безглуздо. Більше не буду.

Стайн зводить брови, і з-під обвислої шкіри його повік у мене втуплюються проникливі очі. Він не вимовляє ні слова, — але я знаю, що він про мене думає: чемний хлопець, покинутий дружиною, і таке інше. Я погамовую роздратування, нахиляюся, поплескую Чучку по спині, потім підбираю повідки й кажу:

— Но-о, Чучко, рушаймо!

Я легенько б'ю чобітьми кобилу під боки, вона зривається з місця, і ми мчимо до недосяжного обрію. У вухах свистить вітер, і я відчуваю себе вільним.

Другого дня я отримую від Аніти дуже короткого листа. Вона приїде наступної суботи, і цього разу, мовляв, напевне. Але я не вірю. Я сердито жмакаю листа й засовую його в кишеню. Потім, згадавши про свій лікувальний прийом, одразу ж повільно дістаю листа, розгладжую, дбайливо згортаю і статечно кладу в гаманець. Та це нічогісінько не дає. До горла мені підкочується клубок, долоні пітніють, ноги тремтять: я знаю, Аніта не приїде. І мені доведеться чекати ще один нескінченний тиждень, поки вона відмовиться від поїздки, знов.

Вже півроку я тупцюю зі своїми дослідями на місці. Я хотів би повернутись у минуле й пояснити, чому. Сировини, звісно, вистачає, головного мозку нам привозять стільки, скільки треба, не бідні ми й на піддослідних тварин, маємо чудове обладнання. Вся причина в людях. Ні, річ не в тому, що вони некомпетентні чи їм бракує знань, та й чисельно їх доволі. Але вони чужі мені й нездружені між собою через кастовий поділ. У моїй лабораторії працюють три ЧО — Пірс, Сміт і я, а також десяток С та сім жінок. Жінки за своїми посадами займають найнижчі щаблі службової драбини. Але з суспільного погляду вони стоять у Блувіллі на самісінькій верхівці — вище за С і за мене самого.

У двох випадках я бачу явну несправедливість. Дві з цих жінок заслуговують більшого, ніж обмежених знань, до чого їх прирекла наша жінконенависницька

культура. Але, з іншого боку, я ніяк не можу змиритися з чоловіконенависництвом, жертвою якого став і сам. Внаслідок усього цього склалося нестерпне становище. Я почуваю себе чорним лейтенантом, що командує взводом білих солдатів. Отож мушу підкорятись і терпіти зневагу.

Лабораторія — це передусім колектив, і треба, щоб цей колектив працював, згуртований однією метою, щоб його членів бодай трохи єднало людське тепло. А саме цього нам і бракує. За таких несприятливих умов я теж не дуже добрий керівник, та й не можу ним бути. Неважко зрозуміти причину.

Серед моїх працівників найблискупчий, найбагатший ідеями і найталановитіший — Гребел. Це міцний чоловік, якому пішов п'ятий десяток. Високий, худорлявий, з негнучким станом, проте спритний, голова лиса, широке чоло математика, чорні очі маленькі, пронизливі й завжди насторожені, ніс довгий, рівний і гострий, губи тонкі, підборіддя клинцем. Обличчя теж довгасте й загострене, мов лезо ножа.

За нормальних умов доктор Гребел, коли зважити на його досвід, розум і талант, мав би бути моїм найближчим помічником, ближчим за Пірса й Сміта — загалом чудових дослідників, про яких я можу сказати лише те, що їх не дуже розпирають ідеї. І справді, я, приїхавши до Блувілла, мав намір запропонувати Гребелові підвищення, але відразу на це не зважився й добре зробив.

Гребел належить до С. До речі, легенда про те, нібито кастрат неодмінно має гладшати, однаково неправдива і щодо чоловіків, і щодо коней. І ще одну легенду я хочу розвіяти: про сумирність кастратів. Хоч у Гребела назавжди припинилося сім'яутворення, агресивності в нього й далі аж надто багато. До того ж Гребел, належачи до С, дуже хизується своїми кастовими привілеями: навіть на білий халат він чіпляє зелений значок із золотистою літерою і безліччю дрібних деталей, дає мені відчуття, що моє становище нижче за його. Тож я призначив його на другорядну посаду з вузькою спеціалізацією, щоб між ним і справжнім станом дослідів була щільна перегородка. Я зажадав від Пірса й Сміта також тримати все від Гребела в таємниці. Я ніколи не залишаю кабінету, не замкнувши дверей і не сховавши ключ у кишеню. А з недавнього часу ще й забираю ввечері додому записника, в якому день у день тайнописом роблю позначки про досягнення, коли вони є, в нашій роботі.

Атмосфера недовіри, напруженості й потайливості, що панує навіть у лабораторії, цілком очевидно, дуже шкідлива. На жаль, я не можу використовувати блискупчий Гребелів розум для більш творчого завдання. А ще прикріше те, що я не можу відверто обговорювати зі своїми колегами проблем, які постають перед нами. Отож поділ персоналу на три касти й моє ганебне низьке становище зробили з мене поганого керівника: суворого, несправедливого, владного, потайного. Цілковитою протилежністю того, який я є насправді і яким був в інших лабораторіях, очолюючи їх.

На перший погляд, у лабораторії ніби все гаразд. Ми розмовляємо між собою чемно, всі мої вказівки виконуються, робота посувається, чи, правильніше сказати, буцімто посувається. Але час від часу зринає щось таке, що, мов шашіль, підточує наші зусилля.

Гребел, який завдяки своїм здібностям і могутній волі має таку велику владу над С і навіть над жінками, що ці останні забувають про свої привілеї і розмовляють з ним, мов із рівним, ненавидить мене. Тому ми з ним потрапили в сумне хитросплетіння неприязні. Спершу він зневажав мене й стежив за мною. Потім я почав підозрювати його й відвів йому другорядну роль у лабораторії. Згодом я впевнився, що він пише на мене доноси. Відтак я почав уже насилу терпіти його присутність в одній зі мною кімнаті і, коли мені треба було йому щось сказати, робив це через Пірса. Згодом Гребел заходився підбурювати С, жінок лабораторії та управителя з тим, щоб звільнити мене з посади.

Пірс і Сміт скаржаться, нібито провадити дослідження їм перешкоджали вже на самому початку. Насправді, вони, гадаю, помиляються. Одначе їхні підозри свідчать про ту гнітючу атмосферу, що панує в лабораторії. Зі свого боку, я постійно стежу, щоб С і жінки з моєї лабораторії не припускалися промахів, і ретельно вираховую саму ймовірність цих промахів.

Така поведінка зовсім не відповідає моїй вдачі. Але я змушений вдаватись до неї.

Через три місяці після мого приїзду до Блувілла, — якщо бути точним, то двадцять шостого січня, — криза загострилася: я одержав із замку таку записку:

"Докторе Мартінеллі!

Мене не задовольняє Ваше ставлення до жіночого персоналу і С у вашій лабораторії. Прошу змінити його.

Гільда Гельсінгфорс".

Ця записка приголомшила мене й не залишила мені жодної змоги виправдатися. Як я довідався з першої записки від Гільди Гельсінгфорс, нам заборонено писати їй чи домагатися побачення з нею. Тож я пішов до містера Берроу. Він прийняв мене із зневажливою чемністю. І справді, хтось написав йому на мене скаргу. Він прочитав її і передав Гільді Гельсінгфорс. Містер Берроу відмовився сказати, хто написав ту скаргу, відмовився він і сказати, що про неї думає. Я зауважив йому, що, не маючи змоги поговорити ні з місіс Гельсінгфорс, ні з ним, Берроу, я не можу захиститись чи бодай дізнатися, в чому мене звинувачують. Містер Берроу підніс угору руки. Мовляв, тут він нічого не вдіє, всі внутрішні проблеми в лабораторії його не стосуються. Під час цієї розмови містер Берроу знову здавався мені брезклим, слизьким і чіпким, мов спрут.

Від того дня я став у лабораторії вдвічі обережнішим, із жінками й С повадився вельми поштиво й усіляко обминав Гребела, але так, щоб не дати йому підстави в чомусь мене звинуватити. Саме тоді, до речі, я й почав вираховувати оті ймовірні промахи, про які я вже казав.

П'ятнадцятого березня, коли я вважав, що своїми зусиллями вже майже нейтралізував Гребела, з замку мені надійшла друга цидулка:

"Докторе Мартінеллі!

Ви не врахували моєї поради від 26 січня, і Ваше ставлення до жіночого персоналу та С у Вашій лабораторії коли й змінилося, то тільки зовні. Вдруге прошу Вас подумати про свою поведінку.

Гільда Гельсінгфорс".

Ця цидулка ошелешила мене, та коли я отямився, то зрозумів, що далі лишатися пасивним не слід. Я надіслав містерові Берроу доповідну записку про персонал своєї лабораторії. Соромно сказати: ця записка — справжній взірець несправедливості. Звісно, я не писав брехні: всі факти, на які я спирався, були правдиві. Але я узагальнив і подав їх зовсім неправдиво, відірвавши від перспективи й контексту. Доповідна записка приховано, дуже приховано кинула тінь на Гребела — мого найкращого дослідника. На жаль, я міг Гребелові дорікнути лише в одному, але саме про це й не слід було писати: що він хоче посісти, навіть захопити моє місце і з допомогою С та жінок усіляко намагається мене витіснити.

Доповідну записку я подав управителеві особисто. Коли він зрозумів, про що йдеться, його обличчя олійного відтінку різко відкинулося назад, і він з огидою подивився на мене, трохи аж розгубившись. Він не знає, сказав містер Берроу, чи має право брати таку записку й чи повинен передавати її далі. Я сказав йому, щоб він вирішував це сам, і вийшов з кабінету, приголомшивши управителя своєю "зухвалістю". Саме так він охарактеризує згодом мою поведінку.

Проте Гільда Гельсінгфорс таки одержала мою доповідну записку, бо через тиждень містер Берроу передав мені відповідь від неї:

"Докторе Мартінеллі!

Ви скаржитесь на своїх працівників, а ваші працівники скаржаться на Вас. Цілком очевидно, що у Вашій лабораторії склалося дуже погане становище, і саме через це, безперечно, Ви й домоглися в своїх дослідках таких малих успіхів.

Гільда Гельсінгфорс".

Цидулку Гільди Гельсінгфорс містер Берроу передав мені за вечерею в кафетерії, а я розгорнув її аж після того, як уклав Дейва в ліжку. Мені здалося, ніби з моєї голови відпливла вся кров. Я мусив сісти. У мене тремтіли ноги, і я з соромом дивився на них. Перегодя я все ж таки підвівся, зайшов до кухні й вихилив повну склянку віскі. Поселившись у Блувіллі, я почав пити спиртне гомеопатичними дозами, і тепер віскі не збадьорило мене, а нагнало страшенну нудьгу. Я сидів нерухомо, сумний, заціпенілий, і намагався зібратись із думками. Досі Блувілл у такі хвилини здавався мені незбагненним і жорстоким. Але цього разу мене охопила не якась невиразна тривога, а справжня паніка. Записка, яку я щойно прочитав, мала лише одне значення: вона готувала мене до того, що через тиждень-два я отримаю повідомлення, що мене звільнено. Отже, я приречений на смерть. Дейв теж. І це станеться не в такому вже й далекому майбутньому.

Нараз мене занудило — це було ніби передчуття агонії. Я тільки встиг добігти до туалету й там виблював усе віскі й усю їжу, яку з'їв за вечерею. Потім побачив своє відображення в дзеркалі. Ні, я не зблід. Обличчя в мене посиніло, подекуди аж позеленіло. Цієї миті я збагнув сенс вислову "панічний страх" і, хоч як дивно, розсміявся.

З цієї хвилини мені полегшало.

Перш ніж лягти, я випив добрячу дозу заспокійливого й міцно заснув, а вранці, прокинувшись, зрозумів, що не зможу далі жити зі страхом, який поймав мене напередодні ввечері. Склалося безглузде становище, і якщо я з ним змирюся, то ризикуватиму пуститися берега. Все сталося за кілька секунд. Я вирішив подати у відставку.

Звичайно, я сам віддавав себе в лабету смерті, але волів іти до неї з власної волі, а не ждати, поки хтось мене підштовхне. Тільки-но визріло моє рішення, тільки-но я вбив у собі всю надію, як до мене прийшла відвага.

Я одразу ж написав заяву про відставку й після сніданку подав її містерові Берроу. На жаль, він не став її читати при мені. А так хотілося побачити його реакцію!

Потім у голові мені сяйнула одна думка, і я заходився нетерпляче втілювати її в життя. Я помчав до лабораторії, викликав до себе доктора Гребела, замкнувся з ним у кабінеті й відразу почав лютувати. З півгодини я шпетив Гребела, всіляко докоряючи йому й навіть грубо лаючись. Гребел намагався відбиватись і пригрозив, що ця сцена коштуватиме мені посади. Тоді я урвав його, тріумфально заявив, що вже сам подав у відставку, й знову накинувся на нього, не даючи бідоласі сказати й слова. Гребел зблід і тільки мовчки кліпав очима. Та особливо мене вразило те, що я цілком несподівано прочитав у його очах певну симпатію й навіть повагу до мене.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

Третього квітня я отримав від Гільди Гельсінгфорс таку відповідь:

"Докторе Мартінееллі!

Угода, яку Ви підписали, зв'язує вас з акціонерною компанією "Гельсінгфорс" на два роки, і коли вона й дає право компанії звільнити Вас будь-якого дня, то за Вами не визнає права подавати у відставку, хіба що Ви бажаєте залишити компанії весь свій заробіток, який ми заморозили на вашому рахунку в наших банківських книгах.

Гільда Гельсінгфорс".

Я мало не скрикнув на радощах, коли прочитав цю записку: мені відмовили у відставці, і Гільда Гельсінгфорс зійшла зі свого п'єдесталу! Переді мною було вже не всесильне садистське божество, а зажерлива патронеса, яка вела мову про контракт і дрібняки.

Я відчув свою перевагу й одразу ж вирішив скористатися з неї. Четвертого квітня я написав містерові Берроу такого листа:

"Шановний містере Берроу!

Місіс Гельсінгфорс має рацію. Те, що в моїй лабораторії досі не досягнуто значних результатів, слід віднести на напруженість, яка виникла між мною та С.

Що ж до мене особисто, то я й далі домагаюся своєї відставки і задля волі ладен відмовитись від сум, які мені винна компанія "Гельсінгфорс".

Доктор Мартінееллі".

Я був певен, що цей лист нічого не змінить. У ньому я звинуватив лише С, не згадавши й словом про жінок, які, однак, поставили переді мною в лабораторії стільки проблем. Я промовчав про них з тактичних міркувань: не хотів битися водночас з двома

ворогами.

Гільда Гельсінгфорс надіслала відповідь п'ятнадцятого квітня:

"Докторе Мартінееллі!

Я беру до уваги, що Ви вже двічі подавали заяву про свою відставку. Це дозволяє мені того дня, коли ми з Вами розлучатимемось, не виплатити Вам вихідної допомоги, передбаченої угодою.

А поки що прошу й далі виконувати обов'язки, які на Вас покладено.

Гільда Гельсінгфорс".

Конверта я розпечатав, як і доти, аж тоді, коли залишився в помешканні сам. Я боявся спокусити долю. Але потім зітхнув і вишкірив зуби. Так, я вишкірив зуби. Зусилля партнерки по угоді нагнати на мене в останню мить бодай якогось страху ("того дня, коли ми з Вами розлучатимемось"), здалися мені грубими, непевними й малопереконливими, а думка, нібито я клопотатимусь про вихідну допомогу, коли мене проганятимуть із "забороненої зони", — зовсім смішною.

У цьому листуванні з Гільдою Гельсінгфорс я відчув себе переможцем, і це дало мені неабияку втіху. Але вона тривала не довго. Радість анітрохи не скидається на рослину, яка може рости в Блувіллі. Власне, коли все добре зважити, цей епістолярний двобій нічого не змінив. Справи в лабораторії йшли й далі погано. Дослідження не посувалися.

У мене було надто мало надії на Анітин приїзд, тому я нікому не сказав, що вона пообіцяла навідати мене наступної суботи. Одначе місіс Пірс здогадалася про це. Невже на мені все написано? Невже її очі прочитали Анітиного листа (зіжмаканого, а потім розгладженого) крізь мій костюм і шкіряний гаманець?

Звісно, якщо місіс Пірс довідалася про майбутній Анітин приїзд, то в Блувіллі про це знають уже всі. У тім числі й "одиначки" та С. Місіс Пірс — єдина дружина ЧО, якій пощастило налагодити взаємини з вищими кастами. І хоч її розпалює невситима цікавість, вони не замовкають, коли вона опиняється в їхньому колі, не кидають на неї холодних поглядів і не гримають. Вона розтопила їм серця своєю привітністю, зворушила їх своїми передчуттями і збентежила пророкуваннями.

Її мисливське поле — кафетерій. Заповнивши тацю, місіс Пірс ніколи не сідає за стіл ЧО, навіть за стіл свого чоловіка. Вона знає, що з нами може побачитись коли їй заманеться, і приберігає нас на вечір. У кафетерії Джоан, покрутивши пташиною головою й понишпоривши довкола яструбиними очима, вибирає собі майбутню жертву, а тоді раптом кидається до столу С або "одиначок" — де тільки побачить вільне місце. Потім умоститься, заволодіє увагою сусідів і починає без упину розмовляти. Ця жінка знає все й про всіх, і їй легко вдається розважити й розчулити людей.

Місіс Пірс зачаровує кожного ще й своїми здібностями. Вона графолог, фізіономістка й хіромантка. Джоан знає імена та прізвища всіх мешканців Блувілла, знає вік, смаки, турботи й слабкості кожного. З доктором Гребелом вона щоразу заводить мову про колекціонування (хтозна-тільки, звідки вона довідалася про цю його пристрасть, адже він небалакучий). Спробувала Джоан взяти штурмом і місіс Берроу й

здодала її менше, ніж за тиждень. А містер Берроу чинив га опір цілий місяць — усе вислизав з її рук. ("Ральфе, мені ніяк не щастить схопити його, він надто слизький".) Та зрештою Джоан таки знайшла пастку й на нього: марнославство. Воно в містера Берроу справді велике, гіпертрофоване, навіть патологічне. Я бачив, як діяла місіс Пірс: це було незабутнє видовище. Підстрибуючи на своїх довгих, як у чаплі, ногах, вона з виглядом чародійки підкрадалася до містера Берроу і, як тільки опинялася біля нього, починала щедро обсипати його компліментами. Управитель сприймав їх залюбки: навіть надто перебільшені компліменти не викликали в нього зніяковіння. Я відвів місіс Пірс убік і сказав: "Джоан, ви не маєте почуття міри, ви розливаєте похвалу ополоником!" Вона засміялася уривчастим, пронизливим сміхом, схожим на крик чайки. "Ні, Ральфе! Не ополоником, а кельмою! На містера Берроу похвалу треба ляпати тільки кельмою!"

У середу ввечері, коли я проходжу під вікнами барака Пірсів, хтось ізсередини стукає в шибку. Я підводжу голову, але не бачу нікого. Та я знаю звичаї Джоан і заходжу.

Вона стоїть біля вікна і, приклавши пальця до губів, киває мені головою, щоб я сів. Я сідаю. Джоан тримає біля очей бінокля, а оскільки завіски запнуті, то я питаю себе, що вона бачить надворі. Але тут я помічаю в завісці перед скельцями бінокля стирчать двоє кружалець, які вона вирізала, але не до кінця, в тканині; в дві дірочки. Крізь них Джоан бачить усе, що діється надворі, тоді як її звідти не видно. Мабуть, коли Джоан не веде своїх спостережень, вона закріплює ці двоє кружалець на місці клаптиком клейкої стрічки.

Я чекаю добрих хвилин п'ять, але не нудьгую. Джоан Пірс подобається мені, як може подобатися жінка, що до неї анітрохи не відчуваєш потягу. З цього погляду я можу бути спокійний: потягу в мене до неї нема. Джоан позбавлена будь-якого чару, принадних форм, ба навіть звичайних статевих ознак. Та коли я забуваю про її тіло, то відчуваю велику приязнь до неї й дорожу її приязню, вмінням підкоряти мене собі й особливо тим, що кожного разу, коли Джоан киває мені головою, вона має сказати мені щось нове. А в цьому відлюдному блувілльському житті, де ми не знаємо нічого, крім роботи й тривоги за майбутнє, будь-якій новині немає ціни.

Я сиджу, і Джоан, наче велика артистка, яка впевнена в публіці й приборігає свої ефекти, примушує мене чекати.

Ну ось, нарешті я визрів. І вона, зі свого боку, теж уже готова. Джоан відриває бінокль від очей, знову прикладає палець до губів, простує в куток кімнати, вклякає навколішки й чаклує над чимось біля плінтуса, але над чим саме, я не бачу, бо вона повернулася до мене спиною. Коли місіс Пірс нарешті підстрибом підходить до мене, то скидається на усміхненого яструба й голосно регоче; цей її регіт нагадує пронизливий зойк. Вона сідає навпроти мене в крісло-гойдалку й заходжується радісно погойдуватись. Мені стає страшно, бо коли я довго дивлюся на неї, мене починає нудити.

— Ральфе, розмовляйте вільно! Я вимкнула підслухувач. А оскільки в суботу до вас

приїде Аніта, то й вам, Ральфе, раджу знайти вдома свій. Не треба, щоб містер Берроу втішався вашими пустощами!

І місіс Пірс знову сміється криком чайки й шалено розгойдується в кріслі. Я потуплюю очі й зніяковіло всміхаюся.

— Годі вам, Ральфе! — гукає вона сміючись. — Годі вдавати незайманого хлопчика!

— Годі й вам гойдатися, мені неприємно дивитись.

— О, даруйте, Ральфе, я забула!

Вона зупиняє крісло. Я зиркаю на неї.

— А як ви дізналися, що Аніта має приїхати?

— У понеділок ви одержали від неї листа.

— Ви впізнали її почерк на конверті?

— Та ні. Ви забуваєте, що отримуєте свою пошту в лабораторії. Я помітила, з яким поважним виглядом ви обідали.

— Не знав, що на моєму обличчі можна все прочитати, — трохи роздратовано кажу я.

— Заспокойтеся, Ральфе, далеко не все. До того ж зробити це можу тільки я, бо знаю контекст.

— Який контекст?

Джоан сміється.

— Невже я повинна договорювати все до кінця? Ну що ж, назвімо це... збудженням, що його викликає у вас присутність будь-якої жінки (добре сказано!), й тривогою за ваші майбутні взаємини з Анітою.

— І що змінилося в цьому контексті?

— З понеділка це збудження стало гарячковим (сміх), на вашому обличчі можна було побачити й надію, й розпач. До того ж ви куди менше говорили і майже не турбувалися про Дейва.

— Я міг думати про іншу жінку.

Знову сміх, схожий на крик чайки.

— Так, так, Ральфе, ви думали й про іншу жінку! Не намагайтесь обвести мене круг пальця, лицеміре! Але інші жінки, на вашу думку, недоступні, і ви, мріючи про них, дали їм належну оцінку...

Я мовчу. Отже, вона здогадалася про Пуссі. Але як? Не думаю, що Стайн... Ні, ні, це на нього не схоже.

Мене збиває з пантелику її талант ясновидиці, і я, навіть не обмірковуючи свій вчинок, такий схожий на вчинок людини, яка просить ворожку поворожити, запитую в місіс Пірс:

— Джоан, як ви гадаєте, Аніта й справді приїде?

Місіс Пірс більше не сміється. Вона дивиться на мене лагідними проникливими очима.

— Цілком можливо. Але не гнівайтесь на неї, якщо вона два-три рази не дотримає слова. Чи якщо буде змушена приїздити до вас дедалі рідше. Ні, Ральфе, не кривіться

так. Аніта не може робити того, що їй заманеться. Особливо зважте на те, що вона обрала шлях, на якому ви не можете бути її супутником. Вона багато попрацювала, не знаючи ні хвилини спокою, й зробила велику кар'єру. Аніта не відмовиться від неї заради вас.

Я байдуже відповідаю:

— Тоді я відмовлюся від своєї.

— О ні, ви залишитесь у Блувіллі! Ви прив'язані до нього, як жінка до домашнього вогнища. А Аніта — велика людина й весь час у високих справах. Вона думає про вас. Але не може бути поруч із вами.

— А ви не думаєте, що вона приїздила б частіше, якби кохала мене дужче?

Лунає сміх, схожий на крик чайки.

— Ральфе, ви міркуєте, як жінка! Аніта поділила своє життя, як чоловік, на дві шафки: у більшій — її кар'єра, в меншій — ви.

— Чудово!

— Та й ви, Ральфе, будьте відвертіші. Ви теж не закохані до нестями в Аніту. Ви мрієте й про інших жінок...

Я переймаюсь якимсь двоїстим почуттям до Джоан. Вона водночас захоплює й дратує мене. Місіс Пірс усе бачить, усе знає й ніколи не дає вам про це забути! Вона мало зважає на те, що ображає вас, проникає у ваші таємниці, ганьбить вас.

Я гордовито мовчу, але моя погорда її не обходить. Скоріше розважає. Їй додає сили приязнь, яку вона відчуває до мене й на яку я відповідаю взаємністю. І місіс Пірс, впевнена в цій силі, добирає ще гостріших слів. Вона просто кидається в наступ, викликаючи в мене хвилювання й трепет. Якщо вона так діятиме й далі, то невдовзі цілком залізе мені в душу.

Джоан сміється.

— Не забувайте, що Аніта вельми небайдужа до вас.

І знов уривчастий, пронизливий сміх. Ніби ціла зграя чайок злітає в повітря.

— А втім, я її розумію, — каже місіс Пірс, роздивляючись мене своїми колючими очима. — Ви гарний хлопець, Ральфе, і все у вас у міру! Прошу вас, не жахайтесь! Я не роблю вам пропозицій. А втім, що б ви робили з таким кістяком, як я! Еге ж, адже ви любите пухкеньких жінок. (Звідки вона про це знає?) До того ж самі знаєте, я не можу похвалитися хтивістю. Ні, ні. — Вона сміється. — Бідолашний Реджіналд. (Реджіналд — її чоловік.) Мені, Ральфе, особливу втіху дають тільки мої очі.

Мене вражає невимушеність, з якою Джоан Пірс говорить на заборонені теми. Я розумію, чому в Блувіллі вона має такий успіх. Вона в усе втручається, може що завгодно сказати, в неї нема ніяких комплексів. І це допомагає й решті людей звільнитися від своїх комплексів. Наприклад, я дуже ніяковів, особливо замолоду, через свій низький зріст. І тепер мені приємно, що Джоан натякнула на мій зріст, не зачепивши мене за живе, навіть пожартувала з цього приводу ("і все у вас у міру!"). Її жарт навіть нагадує комплімент. А втім, такі жарти не минають безслідно. Найменша колючка, проколовши вам шкіру, лишає на ній слід, навіть якщо в ту мить ви цього й не

відчули. Мені здається, що колись я неодмінно розгніваюсь на Джоан.

Найгірше те, що я весь час ніяковію й не можу цього приховати.

— Джоан, що ви ото спостерігали, коли я прийшов?

— Дивовижні речі, — відповідає вона сміючись. — Ви знаєте, Ральфе, що серед наших охоронниць процвітає лесбійство, наче у відповідному закладі?

— Я про це здогадувався.

— А я тепер цього певна. Сердешні дівчата! Та не це мене цікавить. А те, що серед них є один "вільний стрілець".

— "Вільний стрілець"?

— Еге ж. Розумієте, мабуть, їх добирали не дуже суворо. Ця дівчина користується однією іграшкою, і це свідчить про те, що вона тужить за чоловічим тілом.

— Ви маєте на увазі вібромасажер?

Вона заливається сміхом, що нагадує крик чайки.

— О ні, то не вібромасажер! Це щось більше, набагато більше, досконаліше й витонченіше. Та я не стану описувати вам ту штуkenцію. Сподіваюся, що колись зможу її вам показати. Це щось досить дивне.

Вона сміється, аж їй перехоплює дух. Я уриваю її.

— А хто та охоронниця? Я її знаю?

— На жаль, ні, бідолашний Ральфе, це не Пуссі. Не відпирайтеся! Я знаю про цю вашу слабінку до Пуссі відтоді, як ви вправили їй лікоть. Того вечора, коли ви, шукаючи Дейва, прийшли до мене, ви мали зовсім очманілий вигляд. Я ще подумала, що чоловіка навряд чи так збентежить якийсь лікоть!

Її добродушні соколині очі дивляться на мене, і я теж сміюся. Бо місіс Пірс не тільки чародійка, вона ще й весела жінка. Вона вміє позбавити серйозності будь-яку проблему, а в Блувіллі такий людині ціни немає.

Я кажу їй про це, і вона одразу ж насуплюється.

— Ні, Ральфе, ви помиляєтесь. Веселість — мій захист. Я хвилююся так само, як і ви. Навіть більше, коли подумаю, що можу передчувати події. А ви здаєтесь мені безтурботним.

— Я? Безтурботним?

— Я знаю, ви дуже турбуєтесь про Дейва, і про Аніту теж. Та повірте мені, вам треба хоч трохи позбутися особистих клопотів і більше думати про майбутнє ЧО в Блувіллі. Тут мені дещо не подобається. Д дещо навіть викликає в мене страх.

— Що саме?

— Наведу вам такий приклад: ви зраділи, коли Гільда Гельсінгфорс відмовила вам у відставці? Атож. Я вас розумію. Але що це загалом означає? А те, що ви — в'язень. Що вони вирішили завадити вам вибратися звідси. Кажу відверто, Ральфе, якщо завтра ви складете Дейвову й свою валізи й підете до сторожової вишки, то, гадаєте, вас випустять?

Я дивлюся на місіс Пірс і раптом, коли мій погляд зустрічається з її, виразно уявляю собі сцену, яку вона щойно намалювала, бачу цю сцену її прозорливими очима й

відчуваю цілковиту певність, що вартові не випустять мене за ворота. І нараз усвідомлюю, що я це давно знав. Але якщо людина довго була вільна, то, щоб збагнути рабство, в яке вона потрапила, їй треба добре його скуштувати.

Джоан простежила за всіма моїми думками.

— Ви знаєте, як Стайн називає Блувілл? — веде вона далі. — Розкішним концтабором! І справді: чудові харчі, басейн з підігрітою водою, зали, прогулянки верхи... Але довкола — загорожа з колючого дроту, кулемет на сторожовій вишці, комендантська година, скрізь підслуховувальні апарати, телефон під наглядом, розпечатані листи. Я ще забула: ні радіоприймачів, ні телевізорів. І час від часу кілька розрізнених газет. Ральфе, невже ви думаєте, що я тицяю свого носа в усі закутки тільки задля власної втіхи? Я хочу все знати — і край! Нам конче треба все знати, коли нас тримають у цілковитій таємниці.

Вона говорить пристрасно, із запалом. І я відкриваю для себе таку Джоан, якої ще не знав: розважливу й сповнену відповідальності. Досі я захоплювався її здатністю передбачати майбутнє, але мені була не до вподоби її схильність до жартів і пліток. Тепер бачу, що насправді це дуже рішуча жінка. Моя повага до неї дедалі зростає.

— Джоан, — кажу я переходя, — дякую за довіру, з якою ви розмовляєте зі мною. Але коли ви розповідаєте мені все це, то я розумію, що для цього є певна причина. Що ж, я вас слухаю.

Джоан чудова акторка. Коли від неї чогось чекаєш, вона замовкає. Або, скоріше, мовчки зважує свої думки. Ця її мовчанка нагадує червоне світло, яке, спалахнувши, починає моргати: увага, я мовчу, а це означає, що зараз я скажу щось важливе.

— Облиште, — каже вона нарешті. — Винаходьте свою вакцину. І якомога швидше! Ви навіть не уявляєте собі, яка вона потрібна!

— Та здогадуюсь, — кажу я трохи зніяковіло.

Її не спиняє ніщо. Вона не зважає на моє зніяковіння, іде в наступ, руйнує всі мої загрози, вдирається на мою територію.

— Цього не скажеш! Ваша лабораторія працює вкрай погано! У вас не вщухає війна між кастами! Ви там більше воюєте, ніж працюєте.

Її слова не тільки вражають мене, а й викликають у моїй душі гнів. Місіс Пірс і справді переступає всі межі! Ще якось можна змиритися з тим, що вона втручається в моє приватне життя. Але хай дасть спокій моїй роботі! Моя лабораторія її не стосується! Хай Джоан не тицяє свого носа й туди!

Я засовую руки в кишені, насуплюю брови й, підвищуючи голос, кажу:

— Невже це Реджіналд так поінформував вас про мою лабораторію?

Краще було б мені мовчати: я дав їй привід для дальшого наступу.

— Ні, шановний! — переможно кричить вона. — Реджіналд нічого мені не розповідає! Реджіналд — вірний раб доктора Мартінееллі! Мій чоловік належить до тих, хто радше дасть себе вбити, ніж заговорить. — Місіс Пірс переводить дух. — Але я все знаю. Знаю, що жінки й С у лабораторії вас ненавидять. І цілком справедливо! І що ви, в свою чергу, ненавидите їх! Браво! Прекрасна робота! Чудові умови для дослідів!

Тепер мені не лишається нічого іншого, як іти в контрнаступ, але не забуваючи про обережність.

— А ви, звісно, підставили б і другу щоку й зробили б із моєї лабораторії маленький рай.

— Звичайно ж, Ральфе, — відповідає вона з приголомшливим спокоєм. — Саме це тепер і треба робити. Принаймні, якщо ви хочете досягти мети. Те, що вам відмовили у відставці, зміцнило ваше становище. Скористайтеся з нього, Ральфе! Але обережно! В ім'я примирення й справедливості...

Джоан має слухність. Мушу сказати, сам я не додумався скористатися своїм міцним становищем, зокрема й задля цієї мети. Геніальна Джоан! Її проникливість мене ошелесила, мені бракує думок, дух перехопило, і я тільки ледве збираю докупити уламки свого самолюбства і обережно відступаю.

Я силувано всміхаюся їй, випростуюсь перед нею і кажу:

— Пане генерале, ви збираєтесь дати мені ще якісь вказівки?

— Авжеж, — спокійно відповідає Джоан. — То все були дрібниці. Тепер я маю показати вам щось сенсаційне.

Це нагадує добре продуману з самого початку й несподівану розв'язку. Джоан підходить на своїх цибатих ногах до столу, бере з нього велику чорну сумку і, стиснувши її в своїх пазурах, повертається до мене. Невже вона зараз дістане із цієї сумки одну з отих своїх ляльок? Або, наче штукар, видобуде звідти кролика чи випустить цілу зграйку голубів?

Ні. Все набагато простіше: Джоан розмахує в худій руці ілюстрованим журналом.

— Цьому журналові, Ральфе, немає ціни! Це один із номерів "Нью ери", який вони не показали нам. І чому?! Вчора я ледве знайшла його в кошику для сміття у містера Берроу. На щастя, в мене гострий зір. Хоча було нелегко відкрити сумку, підійти до кошика, нахилитись — і то весь час ляпаючи кельмою похвалу на чоловіка, який ходив сюди-туди по кабінету, розповідаючи мені про свою кар'єру. Ось цей журнал. Почитайте його, Ральфе! Нікому про це не кажіть і поверніть його мені назад.

— Але ж він датований четвергом!

— Еге ж, як бачите, свіжий. З дня його виходу не минуло й тижня. І особливо в ньому привертає увагу стаття під заголовком "Закон і порядок". Прочитайте її, самі побачите, що вона проллє вам нове світло на світ за межами нашого ранчо.

— Дякую, Джоан, — відповідаю я, згортаючи журнал і ховаючи його під полою піджака.

Я легенько вклоняюсь їй і простую до дверей, але вона зупиняє мене і втуплює свої гострі очі в моє обличчя.

— Ральфе, і ще одне, останнє. В кафетерії не дивіться так на місіс Берроу. Бо зрештою це помітять.

Журнал "Нью ера", номер якого я несу, мов злодій, під полою піджака, був заснований невдовзі після приходу до влади президента Бедфорд і відбиває офіційні погляди Білого дому. Я чекаю, коли Дейв ляже спати, замикаю на ключ двері барака,

запинаю штори на вікні в своїй кімнаті і досить гарячково, з приємним почуттям, що роблю щось заборонене, починаю читати статтю "Закон і порядок".

Стаття досить довга, але вельми цікава, тим більше, що написала її Дебора Грімм, чия горезвісна фраза про статеві стосунки я вже наводив. Сказати правду, ця багата на факти стаття має чим привабити читача. Отже, я не розчаровуюсь, мої сподівання справджуються.

Дебора Грімм почала з того, що адміністрацію Бедфорд дуже занепокоїв такий факт: пошесть енцефаліту-16 підкосила поліційні сили, і це тим страшніше, що вони постійно контактують з населенням; отож постало питання про підтримання порядку. Певна річ, відразу ж було створено жіночу міліцію. Але вона нечисельна й малодосвідчена. Тому багато хто чекав різкого зростання злочинності й особливо появи озброєних грабіжників, через що вулиці великих американських міст стануть такими самими небезпечними, якими за середньовіччя були окремі квартали Лондона.

Цього не сталося. Хоч як дивно, але число озброєних пограбувань, зґвалтувань і вбивств зменшувалось в міру того, як падала дієвість поліції. "У своїх припущеннях, — цитую Дебору Грімм, — адміністрація не врахувала важливого фактора. Вад злочинного світу — азартні ігри, наркотики й проституція — майже винятково були привілеями чоловіків".

Тож пошесть завдала відчутного удару рекету, до якого вдавалися переважно чоловіки, бо вона косила чоловіків із поганими звичками й розріджувала середовище сутенерів, торговців наркотиками та власників гральних закладів. Ланцюг організованої злочинності розпадався з двох кінців. Нью-йоркські повії, що процвітали і в місті, і в порту, щодня втрачали звідників і клієнтів.

Однаке мала ця картина й "свої тіні". Повії, що були не жертвами, а співницями злочинних чоловіків, спробували поставити на ноги інший рекет і домоглися певного успіху. Серед жінок, яких заразили їхні партнери, був іще досить великий попит на наркотики, і новоспечені комерсантки намагалися поновити канали доставки їх з Далекого Сходу до Сполучених Штатів.

Жіноча міліція негайно виступила проти цих постачальниць отрути. Хоч вона й не мала достатнього поліційного вишколу, а все ж досягла великих успіхів у боротьбі з жіночим злочинним світом, який почав підводити голову. Запорукою цих успіхів стала "одна якість, якої ніколи не мали полісмени-чоловіки, — непідкупність". Але злочинність не обмежувалася самими наркотиками. Злочинниці виявляли спритність і на іншому ґрунті. Тому адміністрація Бедфорд під загрозою суворого тюремного покарання закрила секс-крамниці, заборонила виготовляти й продавати еротичні предмети, особливо ті, що призначаються для жінок. Безперечно, цей закон позитивно вплинув на моральні засади суспільства, але він не зміг завадити зростанню попиту на предмети фалічного характеру, "і це незважаючи на той факт, нині науково доведений, що жінці дає втіху подразнення клітора, а не введення чоловічого статевого органа в жіночий" (!).

Звісно, тут треба враховувати — цитую — "вкорінені звички й тисячолітні забобони

серед жінок, які надавали такого великого значення символу свого пригнічення".

Хай там як, а жіночий злочинний світ не забарився відкрити для себе джерело величезних прибутків, розпочавши підпільне виготовлення фалічних іграшок, найдосконаліші з яких невдовзі потрапили на чорний ринок, де збувалися за високу ціну.

Під час недавнього обшуку, писала Дебора Грімм, проведеного в підвалі невеликого каучукового заводу, жіноча міліція знайшла непримітні коробки з гумовими предметами. На етикетках стояв невинний напис: "Superdoll" . Та коли цю "суперляльку" накачати за допомогою ножного насоса, що продається з надувним гумовим човном, то вона набуває вигляду й твердості голого чоловіка натуральної величини. Між лопатками такого "чоловіка", в зручному місці для жінки, якій забаглося б його обійняти, розташований кнопковий пульт, що регулює твердість фалоса і дає змогу додатково його підкачувати, а також запускати в дію цю "ляльку" (вона працює, як вібромасажер, на двох швидкостях —і випорскує теплу густу рідину).

"Суперлялька" за заводською ціною коштувала вісімсот доларів і продавалася з доставкою поштою, а також у кредит. Розслідування показало, що, крім звичайної торгівлі "суперляльками", розвинувся й підпільний перепродаж їх по тисячі доларів за штуку. Мабуть, спекулянтки, закупивши через пошту ці "іграшки", вщерть заповнили ними свої склади, бо коли закрили завод, вони почали носити "суперляльки" від дверей до дверей, пропонуючи їх по дві тисячі доларів і не гарантуючи постачати запасні деталі до них.

Якби вчасно викрили фабрикантку й розповсюджувачок цієї "бридкої іграшки" (!), то не було б і покупниць, адреси й прізвища яких, зрештою, відомі — принаймні тих, котрі придбали собі "суперляльку" через пошту. На думку міністра юстиції, придбання такої забавки — не злочин, бо "використання її навряд чи може спричинитися до неприємних наслідків суспільного плану" .

Міністр юстиції, навпаки, куди суворіше засудив учинки, які вимагають "присутності й участі в них чоловіка". Щоправда, до цієї категорії злочинців він не відніс ЧО, яких, з огляду на їхнє наукове й економічне значення, повідсилали в "охоронні зони" і вважають невинними — адже за ними наглядають з усіх поверхів влади. ЧО більше не завдають властям клопоту. Міністр має на увазі мільйонерів, які з першою хвилиною пошесті позабивалися в свої ранчо й організували самозахист, виселивши звідти працівників чоловічої статі або зажадавши від них посвятити себе в скопці.

Залишилася ще одна категорія чоловіків, яка незабаром поставила перед жіночою міліцією серйозні проблеми. Це — неодружені чоловіки або, як їх невдовзі назвали поліцейським жаргоном, "кавалери без дам".

Цього вечора я не зміг прочитати до кінця статтю Дебори Грімм: у моїй кімнаті погасло світло. Дивна річ, але я на мить відчув себе винним, наче хлопчак, якого зненацька застукали за читанням забороненої книжки. Потрібно було кілька секунд, поки я усвідомив, що мене не покарали, — просто вже десята вечора, і в таборі настала

комендантська година. Я навпомацки роздягся в темряві, яку через рівні проміжки часу розсіював, незважаючи на щільні штори, прожектор на сторожовій вищці. Надягши піжаму, я сховав журнал під подушку й на коротку мить увімкнув кишеньковий ліхтарик (у мене лишилася остання батарейка, тому я світив ощадливо), щоб поставити стрілку будильника на пів на шосту ранку.

Спав я погано. Я читав статтю Дебори Грімм з глибокою відразою. Мене приголомшив фанатичний і репресивний характер суспільства, яке вона описувала. В статті я знайшов не тільки підтвердження того, що ЧО — й справді в'язні, яких суворий нагляд зробив "невинними". Тепер напрошувався й ще один висновок: у світі за межами ранчо образ чоловіка поставав цілком негативним, а стосунки між двома статями вважалися настільки неприпустимими, що найменша видимість їх розглядалась як злочин.

Незважаючи на те, що стаття справила на мене гнітюче враження, я не міг не поставити собі кілька запитань з приводу тієї охоронниці, котру Джоан Пірс назвала "вільним стрільцем" і котра користувалася "іграшкою", що, либонь, не дуже відрізнялася від "суперляльки". Джоан запевняла, нібито йдеться не про Пуссі, але я питав себе, чи повинен цій жінці вірити й чи не намагається вона розвіяти мої мрії. В усякому разі, Джоан не досягла своєї мети, принаймні коли говорити про мої сновидіння. Цієї ночі вони не покидали мене до самого світанку, в них на зміну жахливим картинам (превелебна Рут Джеттісон силоміць напувала мене каладіумом сегуїнумом) мені являлися сцени любовців то з Анітою, то з жінкою, яка була схожа водночас на Пуссі, Джекі й місіс Берроу.

Коли задзвонив будильник, я схопився, мов ошпарений, і сів на ліжку, весь спливаючи потом. Потім прийняв душ, накинув грубий халат і, розсунувши штори, сів за стіл. Дейв іще спав, і я мав цілу годину, щоб дочитати статтю Дебори Грімм.

І все ж таки цієї неспокійної ночі я, мабуть, досить непогано відпочив, бо дивився на все куди оптимістичніше: я зрозумів, що стаття Дебори Грімм, коли добре подумати, констатувала поразку адміністрації Бедфорд і що нові заборони президента, по суті, нічого не давали. Підбадьорений цим висновком, я з полегкістю почав читати далі й навіть знаходив у собі силу час від часу сміятися. І хоч у витворі Дебори Грімм не було ні крихти гумору, контраст між піднесеним тоном, високою мораллю та нісенітницями, що їх вона подавала як самі собою зрозумілі, іноді викликав у мене сміх. Але це був сміх, як то кажуть, крізь сльози. Подеколи я відчував обурення й відразу.

Як і досі, я лише коротко викладаю тут думки Дебори Грімм, наводячи у лапках тільки найбільш пам'ятні фрази.

"Кавалери без дам", писала далі Дебора Грімм, — це молодики, які після спалаху пошесті покинули роботу в містах і тепер блукають селами, живучи з грабунків. Попервах вони збивались у ватаги, а що до ватаг брали всіх підряд, то й "кавалерів" почав вражати енцефаліт-16, Отож невдовзі ватаги порозсипалися. Вцілілі молодики зробили необхідний висновок з набутого досвіду й тепер живуть на самоті, підходячи лише до чоловіків із зеленими значками та до жінок — "здебільшого, щоб їх

згвалтувати" .

Саме серед цих невідступно переслідуваних жіночою міліцією "кавалерів без дам", які ведуть непевне життя в сільській місцевості, жіночий злочинний світ набирає розпусників, погамовуючи ними апетит своїх багатих клієнток. Переслідувати "кавалерів" було дуже важко з самого початку, бо вони розсипаються по багатьох фермерських будинках, господині яких здають туристам на ніч одну-дві кімнати. За ці не вельми розкішні кімнати вони вимагають таку високу ціну, що далеко не кожна туристка може її заплатити.

Зовні все виглядає пристойно, але ця пристойність досить оманлива. "Кавалери без дам" у білих блузах із зеленими значками працюють там барменами або коридорними й відмовляються від чайових, хоч би якої послуги від них зажадали. Отже, факт розпусти встановити неможливо, тим більше, що такий "кавалер без дами" дуже вишколений і ніколи не поводить себе визивно. Він тільки виконує вимоги клієнток.

Наглядати за цими будинками та віддавати до суду їхніх господинь можна було б тільки тоді, коли б квартирантки засвідчили, що мали там стосунки з "кавалерами без дам". Тож мимоволі довелося змиритись з безкарністю тих господинь. А квартирантками були переважно багаті вдови середнього віку.

У цих вдів "за час їхньої тривалої практики вкорінилися гетеросексуальні потяги", і вони, досягши віку, коли можуть нормально вдовольняти ці потяги, хмеліють від нової свободи й влади над чоловіком, яку їм дають гроші. Замолоду експлуатована в статевому відношенні чоловіком, а потім овдовівши, така жінка тепер, у свою чергу, має змогу експлуатувати статі, яка колись панувала над нею, і дозволяє собі втішатися "справжньою статевою токсикоманією". Декотрі з удів устигають пройти через усі такі кубла одного штату, щоразу ночуючи в іншому домі. Іноді жіноча міліція вирушає назирці за ними, не заарештовуючи їх, і в такий спосіб визначає ці будинки. Якщо вдови після арешту виявляються зговірливими й дають свідчення, які дозволяють звинуватити господинь-звідниць і "кавалерів без дам", то до таких вдів ставляться поблажливніше. Одне слово, цих бідолах штрафують і за їхні ж кошти кладуть у лікарню, "де привітні молоденькі медсестри за допомогою відповідних вправ дуже скоро відучають їх від поганих звичок" (!).

Звідницям, що торгують "кавалерами без дам", дають від двох до п'яти років ув'язнення, а самих "кавалерів без дам", на відміну від повій тих часів, коли ще панував чоловік, карають немилосердно суворо. Власне, правосуддя виходить із того, що експлуатація їх, незаперечна з економічного погляду, "не допомагає забути їм про колишнє своє панування, бо вони й тепер відчують це панування під час статевих стосунків". Саме тому їх і засуджують аж до десяти років ув'язнення. Проте цей термін їм можуть зменшити до одного року, якщо вони згодяться прийняти посвячення в скопці. Але така вже "невиліковна статева гординя в цих упертюхів", що досі жоден із них не згодився достроково вийти на волю на таких умовах".

Удови або неодружені жінки середнього віку, про яких ми розповідали, колись мали чоловіків або коханців. Тож їм можна "пробачити звички, що в них раніше виробилися".

Але що сказати про юних дівчат і властиві їм моральні збочення? У школах, коледжах та університетах щодня почали читати лекції із статевого виховання, які викривають пригнічення жінки чоловіком упродовж багатьох століть, залежність рабині від хазяїна, до якої неодмінно призводять будь-які взаємини з ним, садистський і брутальний характер його обіймів, ризик завагітніти й заразитися венеричною хворобою від партнера й нарешті всю марноту статевих стосунків, бо органом відчуття втіхи є Клітор. Незважаючи на все це й на пильний нагляд за дівчатками, незважаючи на те, що вони ніколи не бачать юнаків свого віку, бо тих переховують по віддалених фермах, чимало з них страшенно прагнуть зв'язків, від яких їх оберігають.

Пишучи про "зв'язки", авторка статті мала на увазі не "кавалерів без дам" і не скромні будинки на лоні природи, ціни за ночівлю в яких були недоступні для юних дівчат. Ці злочини щоденно кояться в містах "і, я б сказала, на наших очах".

"Ось випадок, — писала далі Дебора Грімм, — на жаль, не поодинокий, про який я розповім детальніше, бо він має суспільне значення. Ідеться про містера Б., сімдесятип'ятирічного протестантського пастора, що живе в Далласі. В нього зіпсувався автомобіль, і коли він добирався пішки додому, на нього напали двоє дівчат. З револьверами в руках дівчата — вони виявилися сестрами — примусили старого сісти в їхній автомобіль і— повезли його до самотнього будинку на околиці міста, який належав їхній тітці, що саме кудись поїхала. Про все, що потім сталося, містер Б. розповів на судовому процесі, відповідаючи на запитання жінки-адвоката, яка його захищала.

АДВОКАТ Б. Чи можете ви розповісти, що було, коли Меггі й Бетсі привезли вас до того будинку?

Б. Чи конче треба відповідати на це запитання?

СУДДЯ. Ви повинні це зробити. Не забувайте, що ви тут як співучасник, а не як свідок. У ваших інтересах допомогти правосуддю дізнатися правду про цю сумну справу.

Б. Постараюсь, ваша честь. (Пауза.) Меггі й Бетсі завели мене до кімнати і, погрожуючи зброєю, наказали роздягтися.

СУДДЯ. Ви підкорилися?

Б. У мене не було вибору.

СУДДЯ. Відповідайте, так чи ні.

Б. Так.

АДВОКАТ Б. Що вони вчинили потім?

Б. Прив'язали мене до ліжка.

АДВОКАТ Б. Горілиць чи долілиць?

Б. Горілиць.

АДВОКАТ Б. Руки й ноги вам теж зв'язали?

Б. Так.

АДВОКАТ Б. Що сталося потім?

Б. Вони спокусили мене.

СУДДЯ. Говоріть голосніше.

Б. Вони спокусили мене.

АДВОКАТ Б. Як?

Б. Меггі довго мене гладила, а тоді сіла на мене обличчям уперед.

АДВОКАТ Б. А потім?

Б. Бетсі біла мене по обличчю й усіяко обзивала.

АДВОКАТ Б. Чому?

Б. Вона не розуміла, що тепер я вже був ні на що не спроможний.

АДВОКАТ Б. Що ви зробили?

Б. Спробував їй пояснити, що в моєму віці спроможність так швидко не повертається.

АДВОКАТ Б. Вона задовольнилась вашим поясненням?

Б. Ні. Вона була дуже наївна.

СУДДЯ. Що ви цим хочете сказати?

Б. Бетсі гадала, що спроможність у чоловіка залежить від його волі.

АДВОКАТ Б. Що було далі?

Б. Бетсі вийшла купити чогось поїсти. У мене з носа текла кров, і Меггі мені допомогла й утішила мене. Ще й відв'язала від ліжка. Потім повернулася Бетсі з продуктами й собачим нашийником.

СУДДЯ. Ви хочете сказати — із священицьким комірцем ?

Б. Ні. Йдеться про справжній собачий нашийник з досить довгим шкіряним повідцем.

АДВОКАТ Б. Що було далі?

Б. Бетсі накинула на мене нашийник, розв'язала мені руки й ноги і, тримаючи в одній руці повідець, а в другій револьвер, повела мене до кухні. Там вона примусила мене лізти навкарачки під стіл.

АДВОКАТ Б. А потім?

Б. Вони їли.

АДВОКАТ Б. Вони були вдягнені?

Б. Ні. Обидві були голі.

АДВОКАТ Б. Вони вас нагодували?

Б. Ні. Бетсі була проти цього. Вона дала мені копняка під столом і погрозливим тоном спитала, чи до мене вже повернулася спроможність. Я знову пояснив їй, що це неможливо, оскільки мене б'ють, ображають, ще й морять голодом.

АДВОКАТ Б. Що було потім?

Б. Дівчата почали сперечатися. Бетсі хотіла лупцювати мене доти, доки я, мовляв, усе зрозумію. А Меггі була проти. Вона твердила, що ніжністю вони доможуться більшого. На щастя, вона взяла гору в цій суперечці.

АДВОКАТ Б. А далі?

Б. Дівчата посадовили мене за стіл, хоч собачого нашийника з мене й не зняли, дали їсти й пити.

АДВОКАТ Б. Що то був за напій?

Б. Віскі.

АДВОКАТ Б. Ви багато його випили?

Б. Боюся сказати, але більше, ніж треба. В мене сплохували нерви.

СУДДЯ. Скільки саме ви випили?

Б. Півпляшки.

АДВОКАТ Б. Що було далі?

Б. Коли я випив, Бетсі зажадала, щоб я її гладив.

СУДДЯ. Де це відбувалося?

Б. Я вже сказав, на кухні. Бетсі смикала мене за повідець, щоб я підійшов до неї ближче. І розмахувала револьвером.

АДВОКАТ Б. Що зробили ви?

Б. Я скорився.

АДВОКАТ Б. Далі.

Б. Згодом Бетсі помітила, що до мене повернулася снага. Вона посадила мене й сама сіла зверху.

СУДДЯ. Вона була незаймана?

Б. Не можу сказати. Я був трохи п'яний.

АДВОКАТ БЕТСІ. Я хотіла б зауважити, що снага повернулася до містера Б. цілком мимовільно.

АДВОКАТ Б. Я заперечую, ваша честь! На Б. накинули нашійника, йому погрожували револьвером, його били та ображали. Його напоїли!

СУДДЯ. Заперечення не приймається.

АДВОКАТ БЕТСІ. Я хотіла б звернути увагу присяжних на зізнання підсудного: снага повернулася до містера Б. не тому, що його гладила Бетсі, а тому, що він, навпаки, безсоромно гладив малолітнє дівча.

АДВОКАТ Б. З її наказу і під загрозою револьвера.

АДВОКАТ БЕТСІ. А хіба Б. усвідомлював ту загрозу, коли до нього повернулася чоловіча снага? Запевняю, що ні!

АДВОКАТ Б. А я кажу, що усвідомлював. Загальний контекст залякування й погроз впливає вже з того, що Б. силоміць привезли до цього будинку. Мало місце зґвалтування.

АДВОКАТ БЕТСІ. Я заперечую проти того, що чоловіка можна зґвалтувати. Саме повернення до нього снаги — ознака його агресивності.

АДВОКАТ Б. Не забувайте, що йдеться про чоловіка, якого на кухні прив'язали повідцем до стільця й залякували револьвером.

АДВОКАТ БЕТСІ. Тут ідеться, певна річ, про еротичні ігри. Вони не могли не сподобатися Б. і не завадили припливу до нього чоловічої снаги. Навіть більше, Б. залишався в тому будинку цілих два тижні — так би мовити, поневолений двома сестрами! Та хто повірить, що такий дужий чоловік, як Б., не знайшов би нагоди втекти?

АДВОКАТ Б. Він був весь час прив'язаний.

АДВОКАТ БЕТСІ. То й що?! Якби чоловіча снага до нього більше не поверталася, то Бетсі й Меггі не забарилися б його відпустити.

На цьому, — писала далі Дебора Грімм, — я закінчую наводити уривки із звіту про цей ганебний судовий процес. Слід додати тільки, що суд відмовився визнати двох дівчат винними в тому, що вони викрали Б., поневолили його й зґвалтували. Однак за аморальну поведінку їх усе ж таки засудили до одного року поселення у виправному будинку для малолітніх. Що ж до містера Б., то він дістав п'ять років ув'язнення.

Я не маю жодного сумніву, — писала далі Дебора Грімм, — що вирок горопашному Б. цілком справедливий. Але цього не можна сказати про присуд дівчатам. Він грішить надмірною суворістю. Викрадення й зґвалтування літніх чоловіків у нетрищах великих міст дедалі частішають і "нерідко закінчуються скаліченням жертв". Ці зґвалтування цілком гідні осуду, якщо до них підходити із суспільного погляду. Але вони — наслідок виховання наших дівчат. І цілком можна зрозуміти "їхню загалом здорову реакцію, хоч вона й виявляється негідним чином", коли свою вину дівчата скидають на партнерів і каються, що піддалися спокусі. Ці дівчата ще не зовсім зіпсовані, і їх треба перевиховувати, а не кидати до в'язниці. Мушу зазначити, що їхні вчинки нині оцінюють у країні саме так.

Що ж до невихолощених чоловіків похилого віку, напади на яких почастишали, то тут проблема зовсім інша. Нізачо не згоджуючись посвятити себе в скопці, вони зажадали, щоб задля безпеки їм дозволили носити на людях зелений значок із золотистою літерою С. Однак скопці рішуче заперотестували. Генеральний секретар Федеральної асоціації скопців (ФАС) заявив, що хоч дідуганів пошесть і не бере (в них сповільнилося сім'яутворення), проте вони не мають такого, як у С, імунітету і можуть стати носіями вірусу, отож решта чоловіків повинні й далі їх остерігатися. Вихід, заявив генеральний секретар ФАС, цілком очевидний: асоціація лишається відкритою для всіх чоловіків, які бажають, незважаючи на свій вік, посвятити себе в скопці й так дістати всі соціальні, моральні та профілактичні переваги.

До цього заклику мало хто прислухався. Було підраховано, що лише неповних десять відсотків американців, яким перейшло за сімдесят п'ять, згодилися посвятити себе в С. Згідно з опитуванням, проведеним одною жінкою-психологом Гарвардського університету, чоловіча гордість глибоко вкорінилася в цих дідуганах, і вони навіть пишалися тим, що зберегли спроможність, якої багато куди молодших за них чоловіків з власної волі себе позбавили. "Коли вже помирати, то помирати! — сказав в інтерв'ю дев'яносторічний негр. — Я волію померти невихолощеним!" — "Хіба ви не знаєте, — спитала його психолог, — що у цьому великому місті вас без літери С можуть викрасти, зґвалтувати й убити?" — "Краще так померти, ніж жити мертвяком", — відповів старий негр з масною посмішкою на вустах.

Цілком очевидно, що це були дуже примітивні індивіди чоловічої статі, але психолог дійшла висновку, що на такі самі низькі мотиви посилались і білі дідугани, які свого часу дістали вищу освіту: в усіх випадках "переважувала статева гордість і

приховане прагнення агресивності та панування над індивідами нашої статі".

Дідугани, завершувала Дебора Грімм, являють собою куди більшу небезпеку, ніж "кавалери без дам", бо останні живуть непевним життям у сільській глушині й доступні тільки купці привілейованих жінок. Отже, сьогодні питання стоїть так: чи дозволятимемо ми "в ім'я застарілого поняття свободи особистості" невихолощеним чоловікам похилого віку й далі калічити юне населення міст, чи нарешті зважимося задля загального добра вдатися до примусу й ухвалимо закон, який зобов'яже їх приєднатися до лав скопців?"

Скінчивши читати, я побачив, що в мене ще багато часу, поки встане Дейв. Я ще раз перечитав статтю від початку до кінця. Але цього мені було замало: я втретє переглянув окремі місця, зокрема допит Б. і виклад думок "справедливого" суду, який дав йому п'ять років ув'язнення. Потім я знайшов місце, де Дебора Грімм згадує про виховання, яке день у день калічило душі дівчат у навчальних закладах. Нарешті я повернувся до останнього абзаца й перебіг його очима, зупиняючись, зокрема, на словах, спрямованих проти "застарілого поняття свободи особистості".

По суті, Джоан Пірс мала слухність. Я був надто безтурботний, просто погруз у дрібних особистих клопотах. Досі я жив у Блувіллі таким собі короткозорим егоїстом, який бачить не далі огорожі з колючого дроту. Джоан Пірс розуміла, що стаття Дебори Грімм пролле мені світло на багато подій. Проллю світло? Ні, краще сказати, осяє блискавкою! І те, чого я не розумів як слід, здавалося жахливішим за те, що я чітко собі уявляв.

Подумати тільки: ще тиждень тому відмова у відставці мене майже заспокоїла! З якою легкістю я покладався на надію! Як покірно я змирився з тим, що мене позбавили газет, будь-якої інформації взагалі, що мене тримали, мов хлопчика, у повному невіданні, що я не міг розпоряджатися власним життям і сліпо зосередив усю свою увагу на Дейві, Аніті, невеликому колі друзів у Блувіллі, на своїх мріях і злигоднях.

Тепер я прокинувся, і це пробудження виявилось жахливим. Порівняно з нетрищами за колючим дротом Блувілл був майже оазою. Звісно, атмосфера тут задушлива, але жити якось можна. Тут за вами шпигують усі двадцять чотири години на добу, але ви не ризикуєте, виходячи з дому, зазнати нападу. Вас не кидають до в'язниці за те, що ви дали себе викрасти. Слова "чоловік під охороною" все більше втрачають іронію, коли ви дізнаєтесь, що діється за огорожею. Пекло для неоскоплених чоловіків не в Блувіллі, як вважав я і Стайн, а за його колючим дротом.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

Моя розмова з Джоан Пірс відбулася в середу ввечері. Наступного дня, у четвер, я вирішив піти в рішучий наступ на працівниць своєї лабораторії. Щоб освіжити атмосферу, мені слід було, цілком очевидно, поговорити з людьми. Але не хотілося робити це з усіма водночас: переді мною постало б тоді забагато проблем. Тож я поділив персонал на частини: спершу вирішив узятися до жінок, потім — до доктора Гребела, а відтак і до решти С. Тобто я брав на себе три випробування, і кожне наступне з них мало бути легшим, якщо тільки я доможуся успіху в першому. Власне, я

гадав, що коли мені пощастить перетягти на свій бік жінок, то так я позбавлю доктора Гребела його найвпливовіших прибічників.

Я не скористався з невеличкої зали лабораторії, де ми звичайно дивилися кінофільми й проводили короткі збори. Мені хотілося надати розмові більшої інтимності. Я приніс до свого кабінету шість стільців і розставив їх не перед столом, а колом, бо вирішив сидіти не на своєму місці — це поставило б мене у зверхнє становище над працівниками, — а серед них, як рівний серед рівних. Ось так приготувавшись, я почав викликати їх одну за одною по селектору.

Жінки сходилися, здавалось, досить схвильовані й запитально, навіть стурбовано презиралися між собою, хоча насправді вони, коли зважити на їхнє привілейоване суспільне становище, не мали чого мене боятися. Гадаю, в цьому легкому трепеті, що впав мені в око, слід убачати й "укорінені звички", які оплакувала в своїй статті Дебора Грімм. Незважаючи на настанови, що їх дістають жінки, вони не можуть не бачити в мені начальника, причому начальника чоловічої статі, особу подвійно панівну.

Хоч моя кінцева мета полягає в тому, щоб перемогти жінок, я не поспішаю її досягати. Навпаки, прибравши байдужого вигляду, я зустрічаю їх з тією холодною й педантичною ввічливістю, якої сам не терплю, бо за нею неважко розгледіти, чого від тебе хочуть. Але я поводився так з цими жінками відтоді, як отримав першу цидулку, де Гільда Гельсінгфорс критикувала мої взаємини з ними. Я й тепер поведжуся так само. Передусім я хочу, щоб перша чверть години видалась їм досить неприємною: тим вище вони оцінять мою подальшу лагідність.

Мої лаборантки всідаються колом, і я — серед них. Вони дивуються. Потім на зміну подиву приходять ніяковість і хвилювання. Нас не розділяє лискучий стіл. Я навіть торкаюся своїх працівниць. І що це для них за доторк! Це доторк статевого ворога номер один! Жінконенависника! Фалократа! Нижчого демонічного створіння! Але водночас, припускаю я, цей доторк усе ж таки приємний для жінок, яких суспільство прирекло приймати в себе тільки С.

У наступ іду одразу ж. Дістаю з кишені доповідну записку, що її написав містерові Берроу у відповідь на скаргу на мене, і зачитую жінкам нарікання, висловлені на їхню адресу. Звісно, я, як уже зазначав, виклав їх у цьому документі з єдиною метою: спрямувати вогонь на доктора Гребела. Одне слово, я піддав критиці деякі професійні промахи жінок — хоч, правду кажучи, й дрібні, однаке незаперечні, бо в доповідній записці зазначено дні й години, коли вони сталися, а також прізвища тих, хто їх припустився.

Скінчивши читати (в мене склалося враження, що нічого нового вони від мене так і не почули), я з хвилину мовчу, а потім питаю:

— Може, хтось бажає заперечити щойно наведені мною факти?

Знову западає мовчанка, відтак Дія Берідж спокійно каже:

— Щодо мене особисто, то я цих фактів не заперечую.

З її тону можна зрозуміти, що вона збирається заперечити щось інше. Та я, перше ніж надати їй слово, вирішую зміцнити свої тили.

— Ще хтось хоче зробити якісь зауваження?

І по черзі дивлюся на кожну з жінок. Вони мовчки хитають головами. Мені хочеться добре розгледіти ці непроникні обличчя.

Ці п'ять жінок мають різний вік — від тридцяти до сорока років. Жодна з них не потворна й не дурна. Жодна не лінива. Дві найрозумніші — подвійна несправедливість для решти — водночас і найвродливіші: місіс Дія Берідж і місіс Елізабет Кроуфорд. Звичайно, я, як "триклятий фалократ", іноді вживаю давні форми звертання. Сьогодні їх викинуто з ужитку й заборонено неписаним законом, бо всі ці слова — "містер", "міс" і "місіс" — надто вже підкреслюють статеві ознаки. З настанням найновітнішої ери треба звертатися просто: "Кроуфорд", "Берідж", "Мартінеллі".

Правду кажучи, я не завжди вживаю слова "міс" або "місіс". Часом я роблю винятки. Елізабет Кроуфорд я називаю просто Кроуфорд. Вона вдова й уже скинула з пальця обручку. А ось Дія Берідж, що менше піддалася новим звичаям чи, може, більше шанує пам'ять про свого чоловіка, носить обручку й досі. Звертаючись до неї, я зухвало порушую той неписаний закон і називаю її місіс Берідж. Вона ніколи не докоряла мені за те, що містер Берроу назвав би "браком смаку" з мого боку. Але чому тоді, хай йому дідько, всі називають Берроу містером Берроу? Що означає цей недоречний наголос на статі, яку в цьому випадку подвійно стерто?

— Місіс Берідж, — кажу я, обертаючись до неї, — ви, здається, хочете щось сказати?

— Так, докторе.

Погляд у неї холодний, але голос ввічливий. Я вже здогадуюся, що за мою крижану чемність вона відплатить мені з верхом, і чекаю. В душі я навіть відчуваю до Дії Берідж симпатію — передусім через обручку, зберегти яку в неї вистачило сміливості, а також через її волосся кольору червоного дерева, що нагадує мені про Аніту. В неї таке саме біле обличчя, такі самі витончені жіночі форми. Однак очі не зелені, а блакитні. Блакить ця справжня, вона не розчиняється й не ховається за віями. Навпаки. Вона шукає ваших очей, мов шаблю, щоб зустрітися з нею у двобої і несподівано завдати удару.

— Я заперечую не самі промахи, — сухо каже Дія, — а те, що вони такі серйозні.

Гаразд. Настав час і мені бути відвертим. Минулої ночі я вирішив більше не бути таким несумлінним, як у своїй доповідній записці.

— Справді, ви маєте рацію, — кажу я спокійно. — Вони не такі вже й серйозні. За інших обставин я про них вам навіть не нагадав би.

Усі витріщають на мене очі, особливо Дія Берідж. Вона саме наготувалася дати мені бій і раптом побачила, як я наближаюсь до неї з незахищеними грудьми! У неї спрацьовує рефлекс, який робить їй честь: вона не зважається вдарити шаблею.

— В такому разі, — озивається Кроуфорд, — я нічого не розумію.

— Що ви не розумієте? — спокійно питаю я.

Елізабет Кроуфорд — низенька, грайлива, жвава чорнявка, але не така розважлива, як Дія Берідж. Проте її професійні якості незрівнянно вищі. Тож вона має повне право

говорити про найменші дрібниці, які стосуються особисто її. Я не збираюся сперечатися з нею.

Спокійно, навіть упевнено я пояснюю, що одержав одну за одною дві записки від Гільди Гельсінгфорс; вона, мовляв, докоряє мені за моє погане ставлення до жінок і до С, які працюють у нашій лабораторії; кажу їй про скаргу на мене, про яку я дізнався від містера Берроу. Але я не зміг довідатися ні про те, хто написав Гільді Гельсінгфорс цю скаргу, ні про те, які мені робили закиди.

Я заявив про це тоном не різким. Я, мовляв, нікого не звинувачую.. Я просто констатую факти. Тільки факти: немає жодного сумніву, що в моєму столі вмонтовано мікрофон.

Я замовкаю і обводжу жінок очима. Моя мовчанка викликає у Дії Берідж ніяковість, і вона не зразу наважується заговорити знову. Але по її блакитних очах я бачу, що від серця їй не відлягло.

— Виходить, ваша доповідна записка — то своєрідна помста?

— Слово "помста", здається мені, не зовсім відповідає дійсності. Хто не знає, що я тут особливо вразливий? Я, можна сказати, написав ту записку для самозахисту.

Мовчання.

— Докторе, — веде далі місіс Берідж, — а чи не простіше було б, якби ви, замість писати містерові Берроу, сказали про свої претензії нам?

— Маєте рацію, місіс Берідж, це було б простіше, нормальніше, по-товариському і, я б ще сказав, набагато порядніше. Тому й викликає подив те, що автор доносу на мене виклав свої претензії містерові Берроу, а не висловив їх особисто мені.

Лія Берідж густо червоніє. Колір її обличчя й очі не дають їй приховати почуттів. І під поглядами, що повтуплювалися в мене, я трохи ніяковію.

Тоді Кроуфорд вдається до звинувачень, але зовсім не брутально, а навіть досить стримано, щоб не сказати із симпатією.

— Знаєте, докторе, ви ніколи не справляли враження дуже доступної людини.

"Ви не справляли враження"! Цей минулий час приносить мені величезне задоволення. Ось, мабуть, і настала пора скористатись із знаменитого чару латинянина. Мені таке не дуже подобається, це, на мою думку, трохи нагадує кокетування, але хіба кокетування, зрештою, — не зброя слабкішого?

Я якомога привітніше всміхаюся до Кроуфорд.

— Хочете сказати, що я різкий, пихатий і владний?

— Приблизно щось таке, — відповідає Кроуфорд.

Я сміюся, й імпульсивна Кроуфорд сміється теж. Крім Лії Берідж, у всіх на вустах пробігає усмішка. Це розряджає атмосферу: статую з п'єдесталу скинуто. Батька побито... Звісно, все це метафори. Але ніщо так не окрилює душу, як образ.

Крім Лії Берідж... Вона не відриває від мене своїх блакитних очей.

— Якщо дозволите сказати, лікарю, — озивається вона, не кліпнувши оком, — ви поводитесь явно несправедливо.

Всі усмішки враз зникають, і я раптом починаю усвідомлювати три речі: по-перше,

Лія Берідж натякає на становище, в яке я поставив доктора Гребела; по-друге, Лія Берідж — досить чесна і відважна жінка; а по-третє, саме завдяки оцим своїм рисам вона й стала ватажком серед жінок у лабораторії. Якщо я переманю Лію Берідж на свій бік, то вона, звісно, виявлятиме й до мене таку саму чесність і сміливість.

— Хочете сказати, що я несправедливий до доктора Гребела?

— Гадаю, ви не бажаєте визнати його заслуг.

Мовчанка.

— Помиляєтесь. Я їх визнаю. Доктор Гребел дуже розумна людина й чудовий дослідник. Якщо я покину Блувілл, він буде цілком гідний замінити мене.

Оціпеніння. Жінки мовчать. Тільки презираються між собою.

— В такому разі... — нарешті озивається Лія Берідж і не доказує фрази.

Але цієї фрази й не, треба доказувати. Я примирливим тоном промовляю:

— Поставте себе на моє місце, місіс Берідж. Я не Ісус Христос. Як я можу підвищити на посаді працівника — навіть коли він цього й заслуговує, — який подав на мене доповідну записку?

Цієї миті лунає крик, який майстри сцени на своєму жаргоні називають "драматичним". Цю викривальну фразу Лія Берідж виголошує одним духом.

— Але ж доповідну написав не доктор Гребел! — кричить вона.

Плечі в неї здригаються, груди рвучко підіймаються, волосся відкидається назад. Чудове видовисько! Я дивлюсь на неї, намагаючись запам'ятати цей образ, щоб згодом навітшатися ним. А поки що холодно кажу:

— Звідки ви знаєте?

— Бо її написала я!

Я не чекав першого викрику, а тим більше цього другого, отож збентежено замовкаю. Нараз я осягаю всю абсурдність своїх підозр. Як я міг подумати, що доктор Гребел, цей звичайнісінький С, дозволив собі написати доповідну записку містерові Берроу з проханням передати її Гільді Гельсінгфорс! На це могла зважитися тільки жінка, що відчуває свою кастову вищість і не боїться звернутися до іншої жінки через голову кастрата! Тільки жінка могла доповісти високій владі про помилки чоловіка, який, хоч він на службі й начальник, усього-на-всього нікчемний ЧО.

Я не обурююсь. Зрештою, чи здивувався б радянський генерал, якби політичний комісар написав партійному керівництву доповідну записку, засудивши в ній його, генералову, поведінку?

Я мовчу. І подумки ставлю собі кілька запитань. Цікаво, чи очевидний вплив Дії Берідж на своїх колег, який я щойно відніс на рахунок її "винятковості" й моральних чеснот, не пояснюється і її офіційними обов'язками, які оце спали мені на думку? Чи випадково вона не стала в моїй лабораторії очима й вухами Гільди Гельсінгфорс? Або, принаймні, найзапеклішим носієм віри й ортодоксальності?

Я зиркаю на неї і безбарвним тоном кажу:

— Дозвольте поставити вам одне запитання. Ви ознайомилися з моєю доповідною запискою, яку я подав містерові Берроу?

— Ну звісно, — відповідає Дія Берідж, ніби це — звичайнісінька річ.

— Тільки ви особисто чи й усі?

— Всі ми.

— І С теж?

Це запитання викликає в жінок поблажливі посмішки.

— Звичайно, ні! — відрубуює Берідж.

Гаразд. Я беру це до уваги. Для мене щойно відкрилися таємниці новітньої ери. С за ієрархією стоять не так близько до жінок, як я собі гадав.

— Вам більше пощастило, ніж мені, місіс Берідж, — сухо кажу я. — Я не маю змоги ознайомитися з доповідною запискою, яку ви написали на мене містерові Берроу.

— Цілком природно, — відповідає вона, і її спокійні блакитні очі втуплюються в мене.

Я ладен розгніватись, але згадую про мікрофон і стримую себе.

— Не так уже це й природно, — кажу я трохи напруженим голосом. — Коли я не знаю, в чому ви мені докоряєте, то як я виправлю свою поведінку?

— Вам треба було тільки спитати нас, — відповідає Дія Берідж.

— Отож я й питаю, — відважно кажу я.

І треба ж таке: на початку цієї розмови я думав, що перша чверть години для них будуть нелегкими! Та ось уже через десять хвилин я стою, прив'язаний за ноги й за руки до стовпа, й чекаю їхніх стріл. Я, кому досі ніколи не вдавалося здобути перемогу над жодною жінкою-принаймні з тих, котрих я кохав! Я готуюся до найгіршого.

Мовчання. Жінки жваво презираються, так мовби радяться між собою. Перший томагавк у мене кидає Дія Берідж.

— Ми вважаємо, що ви поводитесь з нами не так, як слід.

— Не так, як слід?! — обурююсь я. — Але ж я з вами ввічливий.

— Ви ввічливі вдавано, штучно, — каже Кроуфорд. — Насправді, крім сьогоднішнього дня, ви ставитеся до нас неприязно.

— Зневажливо, — докидає Морріссон (колишня місіс Морріссон).

— До того ж, — озивається Джоунс (колишня місіс Джоунс), — ви щохвилини ладні вийти за межі пристойності.

— Я?! За межі пристойності?!

— Ви цього навіть не усвідомлюєте! — вигукує Мейнс (колишня місіс Мейнс). — Насправді ви поводитесь, як зашкарублий фалократ. Ви просто чманієте від своєї чоловічої вищості! І скрізь носитеся зі своєю статтю!

Невже я стану новим Орфеем, якого розтерзають, оці менади?

— Наприклад? — питаю я глухим голосом.

— Я наведу вам не один приклад, а безліч, — відповідає Дія Берідж, дивлячись своїми блакитними очима в мої. — Ви декого з нас дискримінуєте з метою роз'єднати жінок. Кроуфорд ви називаєте Кроуфорд, Морріссон — Морріссон, а мене — місіс Берідж. Чому?

На це в мене відповідь готова. Я спокійно кажу:

— Я помітив, що Кроуфорд і Морріссон поскидали обручки, а ви свою носите. Я подумав, що ви, мабуть, трохи старомодна, тому, оскільки я теж старомодний, і називав вас місіс Берідж.

Це пояснення дало несподіваний, а для мене навіть образливий наслідок: воно їх розвеселило. Крім Дії Берідж, усі жінки сміються. Вони дивляться на мене насмішкливо й поблажливо водночас. А Кроуфорд, і далі така сама жвава, глумливо, але незлостиво каже:

— Він нічого не зрозумів!

Це послаблення місіс Берідж, — даруйте, просто Берідж, — не до вподоби. Вона прицмокує язиком і, дивлячись на Кроуфорд, поважно веде далі:

— Те, що хтось із нас скинув чи носить обручку, не має того значення, яке ви, докторе, в цьому вбачаєте. Я не скинула своєї обручки тому, що в мене розповнів палець.

Знову лунає сміх, але Берідж одразу ж уриває його. Коли настає тиша, я намагаюся захиститись.

— І в цьому виявляється моя непристойна поведінка?

— Ні, — відповідає Берідж. — Це — брак смаку. Містер Берроу вам про це вже сказав, але ви його зауваження не врахували.

— Тоді чому містер Берроу? Хіба це — не старомодно?

— Містер Берроу — управитель. До того ж це не має значення: містер Берроу належить до С.

Така логіка ошелешує мене. Отямившись, я веду далі:

— Повернімося до моєї нібито непристойної поведінки.

— Вона не нібито непристойна, — каже Берідж. — Вона справді непристойна. П'ятого січня ви взяли за руку Джоунс і показали їй, як слід правильно готувати препарат.

На згадку про це білява Джоунс (колишня місіс Джоунс) червоніє і сором'язливо опускає очі, тоді як у неї втуплюються співчутливі погляди.

— А хіба я не повинен був цього робити? — питаю я здивовано.

— Ні.

— Але ж треба було їй пояснити!

— То й пояснюйте. Словами. А до неї не доторкайтесь.

— Але ж я не надавав цьому аніякісінького значення!

Берідж дивиться на мене ясними очима, в яких прозирають усі її чесноти.

— Докторе, може, ви й справді свідомо не надали цьому значення. Але Джоунс мала підставу поскаржитися на вас. І я виконала свій обов'язок, передавши її скаргу далі.

Намагаючись надати своєму обличчю якомога байдужішого, позбавленого чоловічих рис виразу, я змірюю поглядом цю діву, на яку так вплинув мій доторк. Раптом у мене виникає враження, ніби ця новітня ера — щось на зразок повернення до вікторіанства. Принаймні на початковій стадії міжстатевих взаємин. Оскільки про

останню стадію не може бути й мови. І я скрушно кажу:

— Пробачте мені, Джоунс.

— Дарма, — відповідає та, багровіючи. — Я вже про все забула, докторе.

Моя покірливість справляє добре враження на всіх, крім Берідж. Певно, вона зрозуміла, що моє каяття не таке вже й щире.

Суворо, мов суддя, Берідж провадить:

— Лікарю, я помітила за вами іще одну рису, куди тоншу й непристойнішу. Коли, на вашу думку, можна, ви користуєтеся своїм голосом, поглядом і усмішкою, щоб спокусити нас.

— А я гадав, ви маєте мене за пихату людину!

Берідж переможно заявляє:

— А ви такий і є! То ви пихатий, агресивний і владний, — що с, по суті, брутальним виявом статевої зверхності, то ви кокетуєте, що є вже прихованим виявом тієї самої зверхності.

— Наведіть приклад кокетування.

— А щойно з Кроуфорд. Або тоді, коли ви питали в неї, чи вона вважає вас "різким і владним".

Мені лишається тільки одне: вдавати з себе наївного чоловіка.

— Кроуфорд, ви зрозуміли мою поведінку так само, як і Берідж?

Кроуфорд сміється.

— Ну, звісно, докторе. І вона дуже розважила мене.

— Вона тебе не тільки розважила! — каже Берідж, опаливши Кроуфорд поглядом.

І присоромлена Кроуфорд мовчить, кусаючи губи. Справді, Берідж помічає своїми блакитними очима просто-таки все.

— Ви кокетуєте навіть зі мною, — веде далі звинувачувальним тоном Берідж. — У ту мить, коли я вам казала: "Але ж доповідню написав не доктор Гребел", — ви безсоромно роздивлялися мене, наче звичайнісінький сексуальний об'єкт.

Мені вже вривається терпець, я насилу стримую гнів. Хочеться грубо вилаяти цю Берідж. Але. ні, не слід забувати про свою мету: будь-що домогтися миру з цими неопуританками.

— Помиляєтеся, Берідж, — глухо кажу я. — Ви говорили з запалом, і мені здалося, що такий запал вам дуже до лиця.

— Ви не повинні звертати увагу на мою зовнішність.

— Але як цього досягти? Я вас бачу. Ви ж не примара.

— Ви можете дивитись, не міряючи мене таким поглядом. Доктор Гребел ніколи на мене так не дивиться.

Мені хочеться заскреготати зубами, але я зберігаю спокій.

— Мабуть, у доктора Гребела естетичні почуття розвинені не так, як у мене.

— Хочете сказати, що ви мною милуєтесь? — питає Берідж тоном, сповненим звинувачення, і втуплюється в мене своїми пильними блакитними очима.

Мене спантеличує поворот, якого набирає суперечка.

— Перше ніж вам відповісти, — кажу я, — мені хотілося б зробити одне зауваження. Я взагалі дуже чутливий до краси. Наприклад, я милуюся Джесперсеном. Проте я не гомосексуаліст.

— Будьте відвертий, докторе. Ви дивитесь на Джесперсена не так, як щойно подивилися на мене.

Я знову лукавлю:

— А як же я на вас подивився?

— Ви дали мені зрозуміти, що я вам подобаюсь.

— Анітрохи, — відповідаю я. — Ваша правда, я подивився на вас замилювано, але це замилювання загальне. Воно стосується як ваших моральних якостей, так і вашої зовнішності.

— Це і є один із лицемірних, оманливих компліментів, — зневажливо каже Берідж і обертається до подруг, щоб завершити своє позування, — що їх колись чоловіки робили жінкам. Вони вдавали, нібито звертаються до їхньої душі, а насправді прагнули тільки їхнього тіла!

— Що ви хочете цим сказати? — обурено питаю я. — Що моя дружина Аніта для мене — звичайнісінький сексуальний об'єкт? Що я одружився з дурепою тільки заради її гарного тіла? З лялькою заради її вродливого личка? З манекеном заради його елегантності? Чи я одружився з дуже розумною і добре освіченою жінкою, що, як ви самі знаєте, працює на високій посаді далеко від мене?

Берідж не сподівалася такого випадку. Вона мовчки дивиться на мене. Я вловлюю в її очах певну розгубленість.

— Усе ж таки, — веду далі я, — хотів би вам пояснити, як лікар і як чоловік, що зовсім уникнути взаємного потягу в професійних стосунках між чоловіками і жінками не можна, хоч особисто я завжди зводив його до мінімуму. Я ніколи не залицявся до своїх медсестер чи лаборанток. Не ходив з ними на прогулянки. Ніколи не запрошував їх пообідати зі мною.

Берідж похмурніє.

— Докторе, той погляд, який ви щойно на мене кинули, приховує в собі далеко не мінімум потягу. А втім, коли йдеться про чоловічу агресивність, то що таке мінімум потягу, я не знаю.

— Чи не можна покласти край цій суперечці? — питає Кроуфорд. — Вона вже набирає суто особистого забарвлення.

Кроуфорд хочеться взяти бодай невеличкий реванш над Берідж. Але вона, зрештою, має слухність. Я намагаюся переконати Берідж, що в моєму замилюванні нею чоловічої хоті анітрохи нема. Однак вона стоїть на своєму: мовляв, цілком очевидно, що в ньому є якась двозначність...

Берідж також чутлива до замилювання, тому замовкає. Але замовкає вона, можна сказати, з честю, не повертаючись більше до того, що вже сказала, але й не роблячи поступки.

Я насилу зважуюся знову заговорити і, щоб зберегти гідність, починаю лукавити:

— У всякому разі, я вдячний вам. Розмова була дуже корисна. Я сказав вам про все, що, на мою думку, в нас кульгає. Ви сказали мені про те, що, на вашу думку, в нас негаразд. Тож і ви, і я це врахуємо.

— Відкритим лишається питання про доктора Гребела, — каже Берідж тремтячим голосом.

Гадаю, на неї можна розраховувати, вона не забуде нічого.

— Щодо доктора Гребела, — спокійно відповідаю я, — то це була моя прикра помилка. Я вважав його автором доповідних записок, які насправді писала Берідж. Ми це непорозуміння з'ясували, і я більше не тримаю зла на доктора Гребела.

Але чому я не повинен тримати його на Берідж, тільки сам бог знає! Одначе всі тут, у тому числі і я, сприймають це як щось саме собою зрозуміле...

Берідж із зверхністю королеви згоджується з тим, що має право на цілковиту безкарність. Але Лія не відпускає мене так просто, вона переслідує мене, шпигаючи шаблею під бік.

— Що ви збираєтесь робити з доктором Гребелом?

— Дати йому завдання, рівноцінне з завданням доктора Пірса.

Берідж схиляє голову, тож я, якщо розумію її правильно, дістаю від неї схвалення. Свою останню стрілу пускає Кроуфорд.

— Докторе, — каже вона з лукавою посмішкою, — чи можна поставити вам ще одне запитання? Свою доповідну ви написали місяць тому. Але чому ви завели з нами розмову про неї аж сьогодні?

Я теж усміхаюся до неї. Усміхаюся недовго і, сподіваюсь, без статевої зверхності, а тоді кажу:

— А ось чому. Нещодавно я отримав від Гільди Гельсінгфорс коротенького листа, в якому вона писала, що досі ми не домоглися особливих успіхів через мої незгоди з жінками й С у лабораторії. Я зробив із цього листа висновок і написав їй заяву про свою відставку.

Я дивлюся на жінок і особливо пильно на Берідж. Очевидно, вона про це не знала. Вона довірена особа, якій довіряють, мабуть, не все.

— Так, — кажу я, — я двічі подавав заяву про відставку. І Гільда Гельсінгфорс обидва рази мені відмовляла. Тож я дійшов висновку: Гільда Гельсінгфорс вважає, що свої взаємини з жінками та С я можу поліпшити. І ось сьогодні я спробував це зробити. — Помовчавши, додаю: — Час покаже, чи досяг я успіху.

Ця розмова, що, з огляду на підслуховування, була бездоганна, справляє на жінок певне враження. Мені це впадає в око. Моя поведінка мимоволі виявилася досить гнучкою: під час усієї розмови я дозволяв жінкам ставити мене в скрутне становище, і тільки наприкінці взяв над ними гору, вдаривши козирною картою.

Одначе підсвідомо я відчуваю свою гнучкість. На цьому мені хочеться завершити розмову, я підводжусь і кланяюся жінкам. На сцену виходить колишня слабка стать. Прощайте, колишні об'єкти, що стали суб'єктами! Але чому задля свого визволення ви неодмінно маєте зневажати мене? Де ж справжня рівноправність?

Згодом я сідаю за стіл. У Блувіллі зі мною таке траплялося часто: я знову відчуваю якусь нереальність. По суті, мене зовсім не шокує, що мої помічниці спонукали мене до самокритики. В цьому нема нічого страшного. Я знаю багатьох великих дослідників у медицині, лабораторії яких працювали б набагато краще, якби ті дослідники погодилися на самокритику.

Ні, глибоку тривогу викликають претензії до мене блувіллських жінок: усмішку, погляд, доторк руки вони розглядають як злочин. Я ніколи не зможу змиритися з таким фанатично ворожим ставленням до другої статі.

А особливо мене дивує те, які піддатливі бувають люди. Як же швидко вони дозволяють маніпулювати собою! Мільйони німців з волі Гітлера повірили в шкідливість євреїв! Мільйони американців схвалили варварське бомбардування Ханоя! А сьогодні жінки... Просто важко повірити! Вистачило всього півроку, щоб нав'язати цим розумним лаборанткам сучасне фразерство та ідеї, які воно в собі несе.

Я думав, що мені буде нелегко помиритися з доктором Гребелом. Але я помилився. Всі його лихі почуття до мене вмить розвіяла радість, яку в Гребела викликало його підвищення на посаді. Водночас я помирився з усіма членами його касти.

Серед С запанувала справжня солідарність. Образити когось одного з них означає образити Всіх їх. У моїй лабораторії С чомусь вважали, що я ставлюся до них зневажливо. І тепер вони почувають себе так, ніби заново народилися, й узялись до роботи з іще більшим завзяттям. Коли С. задоволений життям, він стає справжнім в'ючаком. У нього тільки один інтерес, одна втіха, одна мета: робота. Дайте йому роботу до вподоби, можливість рости на посаді, добру платню, і він тягтиме своє ярмо, як віл. Ні на крок не відступить із борозни, цілими днями ходитиме в упряжі, виявляючи неймовірну витривалість і зразкову покірливість.

При нагоді я розширив повноваження Дії Берідж, і це дало непогані наслідки. Її науковий багаж досить незначний, зате вплив на всі три касти величезний. Берідж — це наш цемент.

Але мої особисті взаємини з Берідж, на відміну від взаємин із Гребелом, повинні бути невинними. Мені не можна дивитися на неї, всміхатись їй і, звісно ж, торкатись її, навіть кінчиком пальця, отож я надолужую все у сновидіннях. Атож, я часто бачу сни! В них я повертаюсь у свою юність! Тож уночі Дія Берідж разом із Пуссі, Джекі та місіс Берроу з'являються в моїх таємних садах. А вдень, коли вона підходить до мене, я поводжуся зовсім байдуже: примружую очі, розмовляю приглушеним голосом, горблюсь і наслідую кволі рухи С. Це вершина лицемірства, бо що більше я намагаюся прибрати безстатевої подоби, то глибше вдихаю приємний запах Дії. Коли вона йде від мене, я випростуюсь, і тоді мені хочеться заіржати.

Берідж, зі свого боку, грубо випробовує мої нерви. Я помічаю це з деяким острахом: її нагляд за мною послаблюється, їй не вдається при мені цілком контролювати свою поведінку. За день Берідж по три-чотири рази змінює своє ставлення до мене. На людях вона, звісно, й далі така сама холодна — я маю на увазі наші ділові зустрічі в моєму кабінеті. Наприклад, сьогодні я мав справу з чотирма різними Діями. Вранці в

мене була насуплена й небагатослівна Дія Берідж (змарніле обличчя, стомлений вираз, темно-сині кола під ясно-блакитними очима). Об одинадцятій годині Берідж була заклопотана начальними проблемами, метушлива, діяльна, а зі мною відверта й приязна. О четвертій годині вона бозна-чому нагадувала крижану брилу. А наприкінці дня затіяла в моєму кабінеті справжню суперечку. Мабуть, підслуховувальний апарат, що стоїть у моєму кабінеті, в її кабінеті можна вимкнути, а то вона була б обережніша.

Всі наші зустрічі починаються з якоїсь службової сварки й закінчуються сімейною сценкою. Я вчинив новий злочин! О третій годині зустрів у коридорі Кроуфорд і всміхнувся їй. Марно заперечувати: Дія це, мовляв, сама бачила! Відповідаю: я всміхаюся докторові Гребелу, то чому б мені не всміхнутись і Кроуфорд? Це ви, Берідж, сексуальна маніячка! Ви в усьому бачите лихі наміри.

Тут я, і далі дотримуючись бездоганих манер, дозволяю собі кілька жартів. Прилюдно розхвалюю фахові якості Кроуфорд, особливо наголошую на її врівноваженості. Висновок: Кроуфорд має одну благодатну властивість — вона робить мене не таким колючим.

І тоді агресивність Берідж зростає вдвічі, стає майже визивною. Блискаючи очима, важко сапаючи, аж груди підстрибують, розмахуючи гривовою кольору червоного дерева (що так нагадує мені про Аніту), Лія накидається на мене й засипає докорами. Я, мовляв, — проклятуший лицемір! Якщо я гадаю, що вона не розуміє моїх гримас, то я помиляюсь! Вона мене розкусила! По суті, я зовсім не змінився: й далі такий самий пихатий! Запеклий фалократ! Я змінив тільки тактику: вдаю з себе святенника, щоб легше було спокушати.

Кого спокушати? (Сміх.) Вас? Кроуфорд? Чи оту сердешну Джоунс? Усе це надто безглуздо. Що ж, шпигунко, пишіть іще одну доповідну, мені на неї начхати. До побачення, колючий їжаче! Мені навіть не хочеться з нею сваритись. І я грюкав за собою дверима.

Звісно, мій гнів удаваний, у наших взаєминах, зрештою, все фальшиве. Просто парадокс: у запеклій боротьбі проти сексуальності все між нами сексуалізувалося. Вже нічогісінько нема невинного — жодної манери, жодного руху, жодного погляду. Блукаючий погляд неодмінно має бути підозрілим. Ми з Берідж у своїх сварках говоримо теж тільки про статеві стосунки, вона щоразу натякає на мою чоловічу спроможність, і, сподіваюся, не лише для того, щоб її засудити. Одне слово, суть її натяків не тільки в цьому! Хіба можна зводити моє призначення лишень до цієї простої функції? Цінувати мене тільки за наявність відтворюючого механізму? Адже я ще й невропатолог, дослідник, люблячий батько й розчарований чоловік.

У суботу напівпророцтво місіс Пірс не здійснюється. Ополудні, коли я вже сподівався побачити через кілька годин Аніту, дзвонить телефон. До горла мені одразу ж підкочується клубок. Аніті дуже прикро, але приїхати сьогодні ввечері, як пообіцяла в листі, вона, мовляв, ніяк не може. Зате цілком напевне (мені вкарбовуються в пам'ять ці два прислівники) вона приїде в середу. Пауза. "В середу? — питаю я недовірливо. — Посеред тижня?" — "Еге ж, у середу". Мені не вдається витягти з неї ніякого

пояснення з приводу її приїзду в такий незвичний день, і я, вкрай засмучений, кладу трубку. А ввечері я, шукаючи підтримки, розповідаю про цю розмову Джоан Пірс. Однак вона не коментує мою розповідь. "У середу?" — тільки й перепитує Джоан. І двічі поглядає на мене: першого разу мовби обпалює мене блискавкою, а другого — співчутливо й поважно.

Субота й неділя минають надзвичайно погано. Прогулюючись верхи, я майже не звертаю уваги на Пуссі й анітрохи не допомагаю Стайнові, який, насунувши на очі свого простреленого тірольського капелюха (з дірочки від кулі вибивається довге пасмо сивої чуприни), всіляко намагається завести розмову з охоронниками. Я їду на Чучці трохи віддалік, насуплений і мовчазний. Я не стрепенувся навіть тоді, коли Джекі — так, так, саме Джекі! — несподівано подивилася на мене й усміхнулася. Я вже переситився цими незбагненими міжстатевими взаєминами.

Коли я повертаюсь додому, Дейв уже вдруге — хоч і не так виразно — виявляє своє невдоволення мною. Йому не до вподоби мої недільні верхові прогулянки. Мабуть, син побоюється, що я, розтявши шаблею череп одній охоронниці й поклавши впоперек сидла другу, подамся до близької Канади, а його покину в Блувіллі. Але тепер мені все так остогидло, навіть сам Дейв, що я сприймаю його примху невдавано байдуже, і це дає непоганий наслідок: він одразу ж угамовується. Навіть більше, вночі він уже не прокидається о другій годині від кошмарного сну. Добрий урок. Я його запам'ятаю.

На щастя, в понеділок я не встигаю задуматися про себе. З ранковою поштою приходить новина (а в Блувіллі новина — це все, що проникає з-за його меж), яка глибоко нас вражає.

Я одержую листа.

"Шановний докторе Мартініеллі! З огляду на пошесть, що сіє смерть серед чоловіків Сполучених Штатів, а також на необхідність відновлювати населення в країні, Федеральний сім'яний банк, створений у Вашингтоні 2 травня ц. р., назвав нам Ваше прізвище й дав Вашу адресу як знаменитого вченого, що, проживає в "охоронній зоні" у Вермонті й може постачати нам сім'я.

Якщо Ви згодні, то о 19-й годині 3 червня до Блувілла приїде група лаборантів".

Листа підписав доктор Ф. Б. Малберрі, який назвав себе представником Федерального сім'яного банку в Монтпельєрі. Лист розмножений на ротаторі, лише моє прізвище вдруковане на машинці.

Я дійшов висновку, що таку цидулку отримав не тільки я, і обережно запитав про це в Стайна та Джесперсена. Чи одержали листа за підписом Малберрі? Таке саме запитання я поставив і Пірсові та Сміту, але вони відповіли заперечливо, тоді як Стайн і Джесперсен (перший вельми стурбовано) дали ствердну відповідь і вирішили прийти ввечері до мене. Чому саме до мене? Тому, що я, чекаючи на приїзд Аніти, розшукав у своїй кімнаті підслуховувальний апарат і тепер можу на якийсь час його вимкнути.

Стайн сідає на моє ліжко, не скидаючи капелюха (хоча його сива чуприна досить буйна, а в кімнаті тепло), а Джес умищується в одне з двох моїх крісел. Якийсь час ми всі мовчимо. Нарешті Стайн починає розмову, говорячи то мовою їдиш, то по-

німецькому, а то по-англійському. Я кажу, що погано так розумію, і його сіро-голубі очі непривітно зиркають із численних складок на повіках, ніби звинувачуючи мене в тому, що ми одержали ці листи від Малберрі.

— Ну ось, маєте! — вибухає він і заходжується швидко говорити по-англійському з німецькою вимовою. — Ми знов опинились у полоні цієї старої задрипаної євгеніки! Як у часи нацизму! Я мав би про це здогадатися, коли по приїзді сюди мене примусили відповідати на бридкі запитання про моїх родичів. Ральфе, завжди стережись людей, які цікавляться твоїми дідусями й бабусями! Вони або расисти, або євгеністи! І ті, й ті — одного кореня зілля.

— Ти перебільшуєш, — каже Джесперсен. — Євгенізм не таке вже й погане вчення. Наприклад, обезпліднювання індивідів з вадами мені здається дуже важливим захисним засобом.

— Ти нічого в цьому не тямиш, хіміку! — багровіє Стайн. — По-перше, обезпліднювання малоефективне, домінуючі вади виникають шляхом мутації знов. А рецесивні вади можуть передаватися й через здорових людей. Та найважливіше те, що, слухай добре, обезпліднювання — це відкрита дорога для найрізноманітніших зловживань. Чи знаєш ти, що в штаті Каліфорнія, де оскоплення засуджених за статеві правопорушення було дозволене задовго до приходу на пост президента Бедфорд, тільки двоє суддів засудили до вихолощення аж сто одного обвинуваченого! А то ж були всього лиш гомосексуалісти й чоловіки, що полюбляли привселюдно роздягатися догола.

— Звідки тобі про це відомо, Стайне? — питає Джес, мовби дивуючись, що звичайний біолог знає закони штату Каліфорнія.

Стайн знизує плечима, насуплює брови й, стримуючи гнів, каже:

— Відомо, бо я паскудний єврей з довгим носом і великими вухами, який розпізнає беззаконня на відстані.

По цих словах він одвертається від Джеса, ніби не бажає більше його бачити. Я мовчки дивлюсь на Стайна. Його обличчя геть покраяне зморшками, очі сховані за мішками повік, а обабіч опущених, міцно стиснутих губів на задирливе підборіддя збігають дві сумні складки.

— Ну що ти, Стайне! — втручаюсь у розмову я. — Не втрачаймо здорового глузду. Поки що йдеться не про наше оскоплення, а про те, щоб узяти в нас сім'я. Це ж зовсім інша річ.

Навіщо я це сказав?! Стайн обпалює мене зневажливим поглядом.

— Ральфе, — каже він глухим голосом, — ти легковажна людина. Це не зовсім інша річ. Оскоплення й селекція — це лицьовий і зворотний боки євгенізму. Що робить тваринник, який хоче поліпшити поголів'я своїх тварин? Він оскоплює більшість самців, вибираючи серед них одного-двох найкращих. Селекція ґрунтується на оскопленні.

— Дозволь сказати, — озивається Джес, — селекція поганих наслідків не дає, особливо у розведенні коней.

Стайн здимає догори руки й рвучко схоплюється з ліжка:

— Aber Mensch! Ми ж не коні! Ми люди! Ми вільні істоти! Ніхто не має права поводитися з нами, як із худобою. Ніхто не має права сказати: ось із оцього ми зробимо вола, а в цього братимемо сім'я для штучного запліднення корів! Donner wetter, Mensch! Я не бугай! Я чоловік! І не збираюся давати й міліграма свого сім'я, щоб ним запліднили якусь дурепу через двадцять років після моєї смерті!

— Через двадцять років після твоєї смерті? — питає ошелешений Джес, а що Стайн і далі не хоче на нього дивитись, то він обертається до мене.

— Може, й не через двадцять років після його смерті, — відповідаю я. — В усякому разі, через десять-дванадцять років після того, як візьмуть сім'я. Тут проблем нема, сім'я зберігається добре.

— То таке вже робили? — питає Джес.

Я мовчки дивлюся на нього. На Джеса дивитися приємно. Симфонія пастельних тонів, де переважають білизна чуба, рожевість щік, блакить очей. Але він трохи обмежений фахівець у своїй галузі.

— Тепер, — кажу я, — здається, ми вже маємо Федеральний сім'яний банк. Колись були тільки приватні такі банки. Вони зберігали сім'я при температурі рідкого азоту десь за двадцять доларів на рік.

— Але навіщо? — питає Джесперсен, підводячи брови.

— Скажімо, ти зробив собі розтин сім'яного каналу, але хочеш, незважаючи на це, зберегти здатність мати дітей.

— Тоді навіщо ж робити собі розтин сім'яного каналу? — сміється Джес.

— Гадаю, тут нема нічого дивного. Були чоловіки, які вважали, що то вони повинні стати безплідними, а не жінки, з якими вони живуть. І ті чоловіки зберігали в одному з банків своє сім'я — на той випадок, коли б їхні дружини забажали завагітніти.

— Йолопи! — скрикує Стайн. — Невиліковні йолопи!

Джес зиркає на Стайна, але той не зав'язує з ним розмови, і Джес повертається в мій бік.

— Що ж до мене особисто, — каже він, — то мені такі чоловіки здаються благородними. Навіщо примушувати жінок вживати пілюлі? Чому не може чоловік зробити так, щоб жінка не вагітніла?

— Це не те саме, — озиваюсь я. — Жінка може будь-коли кинути вживати пілюлі. А ось повернути чоловікові після розтину сім'яного каналу здатність знову мати дітей насправді вдається тільки в двадцятьох п'ятьох випадках із ста. Розтин — це каліцтво, і нема певності, що воно не таїть у собі небезпеки.

— Божевілля! Божевілля! — вигукує Стайн. — Не говори мені про це американське безглуздя! Принаймні тепер уже не стоїть питання про розтин сім'яного каналу! У вас чоловіків просто каструють, досить тільки сказати "так" чи "ні". (Ця фраза наводить мене на думку, що Джоан Пірс давала йому читати статтю Дебори Грімм і він запам'ятав, що та писала про неоскоплених чоловіків літнього віку.) Тепер питання полягає в тому, згодимося ми взяти на себе роль огирів-плідників чи ні.

Мовчанка.

— Перше ніж відповісти, я прошу тебе подумати, — кажу я. — Щоб потім ти не звинувачував у легковажності тільки мене.

Стайн реагує зовсім несподівано. Він схвально всміхається, ніби оцінюючи зі знанням справи це моє гостре зауваження.

Я встаю, підходжу до вікна й трохи відхиляю подвійні штори. Надворі темно. Не видно нічого, крім яскраво освітленого барака "самотніх жінок", що стоїть навпроти за якихось метрів двадцять. Там спить Берідж. Я навіть знаю, де її вікно.

Насправді я ні про що не думаю. Все вже обмірковано. Я тільки хочу перепочити й узяти розгін. З нас трьох Стайн найкраще поінформований, має найбільший досвід і Наймудріший. Але я не хочу, щоб він гримав на мене. Він робить це не свідомо, але наслідок той самий: розмова з ним обертається на його монолог, який нагадує звинувачувальну промову на суді. Стайнові притаманна манія звинувачення, обурливого викриття, палкої зневаги. На початку розмови нас це ще не стосується, та, оскільки ми в нього під рукою, згодом він накидається й на нас.

Зробивши так паузу в розмові, я знову сідаю в крісло й кажу:

— Переді мною передусім постає питання: чи нам справді дають вибір? Чи ми можемо відмовитися? Мабуть, так, бо Малберрі пише в своєму листі "якщо Ви згодні". Але я одразу ж звернув увагу на те, що він призначає нам побачення з групою лаборантів, так ніби він упевнений у нашій згоді.

— Цілком правильно, — кидає Стайн.

— Дякую, Стайне, за підтримку, — кажу я з нотками сарказму. — Я лише хочу переконатися, що мені надають можливість відмовитись. А що цю відмову розцінять як антипатріотичний вчинок, то я виправдаю її моральними мотивами. Я відповім, що відчуваю огиду до мастурбації, особливо коли її робитиме мені санітар. По суті, я розглядаю це як гомосексуалізм.

— Непогано, — каже Стайн, і його збрижене обличчя старого слона ще більше морщиться. Він похитує головою і докидає з усмішкою в кутиках губів: — Непогано. Але я придумав ще краще. Я скажу, що вирішив залишитися вірним іудейському закону і розглядаю мастурбацію як Онанів гріх, про який ідеться в тридцять восьмому розділі Книги Буття.

Я зиркаю на нього й хитаю головою.

— Не дуже й краще. Тобі скажуть, що твоє сім'я не викинуть на землю й не осквернять, а, навпаки, старанно зберуть для майбутнього запліднення.

— Нічого мені не скажуть, Ральфе. Релігія — це справжній бастіон, і ніхто не наважиться піти на нього в наступ.

Мовчанка. Ми дивимося на Джеса, і той червоніє. А тоді досить сміливо каже:

— А я маю намір дати згоду.

Стайн, на превеликий мій подив, не червоніє і навіть не вимагає пояснення. А втім, я теж не вимагаю, тільки пильно дивлюся на Джеса. Джес теж утуплюється в мене своїми ясними очима.

— Я не збираюся ні засуджувати вас, ні докоряти вам, але, як уже згадав Ральф,

дивлюся на відмову як на антипатріотичний вчинок.

— Я не сказав, що дотримуюся такої думки, — жваво заперечую я. — Я відніс її на рахунок властей.

— Я так і зрозумів, — каже Джес, — що ти її не поділяєш. А я поділяю.

Я мовчу, Стайн теж. Мені не хочеться говорити Джесові, що загалом він має рацію, але зокрема — ні. Бо адміністрація, яка керує нами, не гідна довіри, особливо щодо нас! Коли зважити на тиранію й свавілля, які нині панують у країні, то чому б не припустити, що, використавши нас як плідників, завтра адміністрація не вирішить зробити з нас скопців? Але я не кажу про це ні слова. Не знаю, чи Джоан Пірс давала Джесові читати статтю Дебори Грімм. Мабуть, ні. Вона, як і я, не повинна довіряти його наївності. Може, навіть його конформізму.

— Пора вже зробити шпигунству компенсацію, — каже Стайн.

З тією самою неприязню до Джеса, з якою кілька хвилин тому він із нього глумився, Стайн уриває розмову. Вислів "зробити шпигунству компенсацію" (його придумав Стайн) означає, що після таємного обміну думками я маю знову ввімкнути підслуховувальний пристрій, щоб він із півгодини позаписував нашу невинну розмову за чаркою віскі. Це щоб той, хто бачив, як до мене заходили Джес і Стайн, не здивувався, що на магнітофонній стрічці немає ніякого запису. Щоправда, в цьому випадку під час прослуховування стрічки можуть помітити, що запис зроблено із зміщенням часу. Але доводиться ризикувати.

Коли Джес і Стайн пішли від мене, я надягаю піжаму й ходжу сюди-туди по кімнаті. Перегодя зупиняюся біля вікна і, як уже робив цього вечора, підіймаю ріжок штори. Навпроти, зачинившись у такій самій, як моя, кімнаті, спить або не спить Берідж. Нас розділяють якихось двадцять метрів і страхітливе табу: якби ми з нею лягли в одне ліжко, то це було б, принаймні для мене, самогубство.

Однаке третього червня, знехтувавши — я цього певен — мою відмову, приїде група лаборантів по моє сім'я. Через рік, через десять років це сім'я запліднить десь в Огайо чи в Алабамі відібраних комп'ютером жінок, якості яких будуть доповнені моїми. І від цього зачаття на відстані, на подвійній відстані — в просторі й часі — народяться немовлята. Тих немовлят виростять у державних дитячих притулках, вони не знатимуть ні батьків, ні навіть матерів, звільнених від материнських обов'язків. Яке прекрасне поріддя ми матимемо! Прекрасне і чистокровне! Ось вам останній винахід нашої культури: статевий інстинкт остаточно поборено!

Я чую, як у своїй кімнаті ворухнеться Дейв, Я зупиняюсь, затамовую подих і прислухаюсь. Ні, все гаразд. Сердешний Дейв! Йому дванадцять років. Він не знає, як відрізнятиметься його життя від нашого.

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

Аніта приїздить у середу ввечері, саме тоді, коли ми з Дейвом збираємося до кафетерію. Вона бліда, стомлена й змучена. Цілує мене на ходу, здалеку киває головою Дейвові, каже, що помирає з голоду, але спершу хотіла б скупатися й перевдягтись. І замикається зі своєю валізкою у ванній кімнаті.

Вона не побула з нами й трьох хвилин. Зовсім небагато, коли зважити на півторамісячну розлуку. Я телефоную містерові Берроу й запитую, чи можна взяти з собою Аніту до кафетерію. "Ну звісно, докторе, — каже він своїм солодким і водночас черствим голосом. — Ми з Кейт радо приймемо її за нашим столом... (Пауза.) Певна річ, і вас теж. — Ці слова він проказує швидко й байдужно. — Гадаю, Дейвові також буде приємно посидіти за столом разом зі своїми маленькими друзями". ("Що?!" — вихоплюється в Дейва, який узяв у мене трубку.)

Потім я кладу трубку й чекаю. Дейв теж чекає. Обидва сидимо мовчки. Час від часу наші погляди зустрічаються, і хлопчик опускає очі. Я добре знаю, що діється в його душі. Він уже відчув, як мене розчарувала Аніта в перші хвилини після свого приїзду, і це його засмутило, хоч собою він і задоволений.

Скупавшись, Аніта справляє враження Венери, так мовби вона заново народилась. На мить вона зупиняється у дверях кімнати — ніби для того, щоб ми помилувалися нею. Чудове волосся кольору червоного дерева хвилями спадає на міцну, тонку шию, на губах ледь помітні сліди помади, вії підфарбовані тушшю, на шиї одна, але справді гарна прикраса: золоте кільце, яке відтіняє молочний колір шкіри; а щоб підкреслити свою скромність, Аніта надягла простеньку чорну сукню, яка коштує, мабуть, цілого багатства. І ось вона стоїть перед нами, тримаючи голову так, як ніколи досі не тримала: наче усвідомлює не тільки власну вроду, а й усю значущість своєї діяльності.

Я кажу їй комплімент без особливої теплоти. А Дейв мовчить. Аніта не надає ваги цій нашій холоднуватій зустрічі, вона гордо заявляє, що голодна, так ніби це має куди більше значення, ніж те, що й ми голодні, а тоді поважно рушає до кафетерію, ступаючи так швидко, що ми з Дейвом на кілька кроків відстаємо від неї.

Очевидно, Аніта справляє глибоке враження на переповнений кафетерій замку, куди вона входить з добродушним виглядом. Тут немає жодної душі, котра б не знала, хто така Аніта Мартінееллі, яку високу посаду вона обіймає, чому так рідко сюди приїздить. Знають усі й про те, що містер Берроу виявляє до неї неабияку шанобливість. До речі, він уже тут. Ось він підводиться і, несучи перед собою своє черевце, похиливши лискучу маківку і обличчя, яке світиться поштивістю, підходить до Аніти. А що містер Берроу дуже високий, а Аніта середнього зросту, то він зіщулюється, ще більше повніючи, вигинається спіраллю й розпливається перед нею масною люб'язністю.

Аніта сприймає все це дуже спокійно. Вона добродушно згоджується, щоб офіціантка наповнила біля стойки її тачу, а тоді простує в моєму супроводі до столика, всміхаючись то ліворуч, то праворуч вишуканою усмішкою політика. Дейв покидає нас, а я опиняюсь між Анітою і Кейт Берроу. Розмовляти вільно в мене нема змоги. Вся увага містера Берроу прикута лише до моєї дружини. Місіс Берроу не зважається ні подивитись на мене, ні заговорити зі мною. В усякому разі, тут Аніта поважна особа. А я той, хто її супроводжує і кого не беруть до уваги.

Однак мені хочеться, щоб Аніта час від часу всміхалась і щось мені казала, бодай про людське око. Та дарма, мабуть, незважаючи ні на що, вона почуває себе ніяково

через мою присутність і ту офіційну й водночас пустопорожню розмову, в яку її втяг містер Берроу. Тоді я дозволяю собі деяку байдужість, навіть намагаюся розважитись і воджу неуважним поглядом по кафетерію. Але тут я помічаю, що Дейвові анітрохи не весело з його "маленькими друзями".

Місіс Пірс сидить за столиком з С і часу не гає: раз по раз міряє поглядом Аніту й мило всміхається мені, не перестаючи при цьому засипати словами доктора Гребела, який сидить праворуч від неї. За сусіднім столиком ліворуч від мене сидять Кроуфорд і Берідж. Удаючи, ніби заклопотані розмовою, ці жінки, хоч і не зиркають у наш бік, насправді постійно тримають нас у полі зору. Я навіть на мить перехоплюю швидкий і, як мені здається, далеко не доброзичливий погляд Лії Берідж, кинутий на Мартінееллі (звісно, я маю на увазі Аніту).

Посеред вечері Аніта, на превеликий мій подив, раптом змінюється, хоч у кафетерії ніхто цього не помічає. Але я завважую це одразу, бо добре її знаю. Обличчя в неї бліде, а верхня губа час від часу посмикується, мовби від тикучого. Незважаючи на те, що Аніта дуже самовпевнено, хоча й уважно, слухає безглузду балаканину містера Берроу, її сковає внутрішнє напруження.

Мабуть, на нас дивляться тут, мов на якесь непристойне подружжя. Набагато непристойніше, ніж інші одружені ЧО, бо в стінах Блувілла вже звикли до їхніх непристойних взаємин. А Аніта приїздить із-за меж ранчо. І те, що Аніта стоїть так близько до президента, що вона, незважаючи на це, здолала довгу дорогу від Вашингтона до Блувілла, щоб опинитися в обіймах одного з ЧО, викликає тут ще більший осуд. Цей осуд я вловлюю в поглядах і навіть у потуплених очах "одиначок" і С.

До речі, саме тому містер Берроу не каже мені ні слова й навіть не дивиться в мій бік. У нашій подружній парі я, на думку всіх тут, маю статеву перевагу, тобто я той, хто втілює в собі всю непристойність, — щось на зразок шльондри, яку прилюдно присоромив один міністр. Цілком очевидно, що мою присутність за столиком містера Берроу поряд з Анітою сам він, С і "одиначки" розцінюють як несмак — несмак терпимий, але огидний. Що ж до Кейт Берроу, то її діймають страшенні муки — адже ця жінка, як і я, добре знає потаємні думки присутніх. Кейт сидить за цим малим столиком, де я не можу поворухнутись, щоб не торкнутися її ліктя, чи випростати ногу, щоб не зачепити її ноги, і вся аж палає. Душу їй сповнюють суперечливі почуття чутливого й цнотливого пуританина, змушеного йти поруч із жінкою легкої поведінки. Під поглядами блувілліців, у тім числі і її ожирілого чоловіка, Кейт паралізував страх на саму думку, що вона може виказати бодай найменшу цікавість до мене. І сердешна жінка вирішила не відривати очей від тарілки, а коли підводить голову, то дивиться тільки на свого чоловіка. Ніколи ще жодна така діжка зі смальцем, ніколи ще жодна така балакуча машина за столом багатослівної бюрократії не привертала до себе такої уваги!

Я відчуваю величезну полегкість, коли, вклавши в ліжко Дейва, опиняюсь у своїй кімнаті наодинці з Анітою. Ми не кажемо одне одному жодного слова, і, поки Аніта, зціпивши зуби, роздягається, я друкую на машинці невеличку записку, в якій закликаю

її, оскільки я не вимкнув підслуховувального пристрою, розмовляти тільки на невинні теми. Потім простягаю Аніті записку, вона, насупивши брови, читає, і з її вигляду — настрій у неї вочевидь жахливий — бачу, що нам нелегко буде вести зараз банальну розмову.

Однак сяк-так нам це вдається, хоч Аніта говорить дуже неохоче. Вона раз по раз заговкає і я насилу поновлюю з нею розмову. Аніта уникає мого погляду, відвертається від мене й надягає піжаму. І це та Аніта, яка колись завжди спала зі мною голяка. Нарешті я вимикаю підслуховувальний пристрій і нашттовхуюсь у ліжку на крижану брилу, яку мені навіть не вдається роздягти. Вона зовсім не реагує на мої пестощі і вся така напружена, така холодна, що через кілька хвилин у мене зникає будь-яка хіть. Ось до чого призводить півторамісячне чекання — до такої прикрої поразки.

Сповнений страшного гніву, я встаю. Голий, як Ісус Христос, ходжу сюди-туди по кімнаті, обманутий і сердитий, а тоді глухим, тремтячим від люті голосом кажу:

— Мені не слід було вимикати підслуховувальний пристрій: містер Берроу почував би себе на сьомому небі. Ти тепер дієш цілком у дусі часу. Чудово засвоїла табу!

— Нічого я не засвоїла, — кволо каже Аніта, підклавши під голову руки й утупившись очима в стелю. — Звісно, тепер, коли ти не зміг мене взяти, ти все звалиш на мене.

— Як брудний фалократ!

— Я цього не сказала, — відповідає вона з незворушним спокоєм, і її очі блукають по кімнаті, не зустрічаючись із моїми.

— Але ти це подумала.

— Нічого я не думала, — каже вона так само невблаганно холодно. — І ще раз кажу, я не винна, що ти більш не бажаєш мене.

Вкрай розлючений, я підходжу до ліжка і кажу приглушеним — щоб не почув Дейв — голосом:

— Як я можу бажати жінку, яка не хоче навіть скинути піжамну куртку?

— Тобі досить було попросити про це, — відповідає Аніта з таким викликом, що я аж німію. — Ну ось! — додає вона, розстібаючи куртку й машинально, мов солдат, скидаючи її. Потім лягає горілиць і випростує руки вздовж тіла, так ніби стає перед кимось струнко. А тоді каже:

— Я скорилась тобі. Ти задоволений?

— Мені начхати на таку твою покору! — відповідаю я, хапаю піжамну куртку й жбурляю її Аніті в обличчя.

— Дякую за такий вишуканий жест!

— Авжеж! Чого ж іще можна сподіватися від сексуального маніяка! Владного! Зухвалого! Брутального!

— Я цього не казала! Перестань приписувати мені те, чого я не казала.

— А хіба ти так не думаєш? Спробуй заперечити. Ось що зробила з тебе за півроку ця щоденна пропаганда. Холодну жінку.

— Я не холодна! — гнівно кидає вона. — Я не винна, що в тебе немає до мене

потягу.

— Потягу?! До колоди?!

Аніта дивиться на мене палючими очима.

— Я зовсім не колода. Щодо цього в мене є неспростовні докази, можу тебе заспокоїти.

— Ну звісно, у Вашингтоні з іншими в тебе все виходить добре! З невихолощеними чоловіками похилого віку? Чи з подругами? А може, із суперлялькою?

— Ральфе, ти зовсім схибнувся! — спокійно каже вона й пильно дивиться на мене.

Отже, після виклику — зневага.

— Хочеш сказати, що до таких, як я, сексуальних маніяків ти вже звикла?

— Після такої сцени, як ця, звикнеш до всього!

— У добрий час! Нарешті з твоїх очей спала полуда! Нарешті ти бачиш Ральфа Мартінеллі таким, який він насправді. Десять років він прожив із тобою, а ти й не помічала його роздвоєних копит!

На ці слова Аніта не каже нічого, і я відчуваю, як западає тиша — така глибока, що її не порушить навіть постріл з гармати.

Я знов надягаю піжаму, бо мені стає холодно, і накидаю халат. Я намагаюся міркувати, але мій мозок нагадує вогняну кулю, що котиться серед хаосу. В цю хвилину я ненавиджу Аніту, і ненависть на якийсь час засліплює мені очі.

На мене часто знаходить такий гнів. Я сідаю на краєчку ліжка, дивлюсь на Аніту й беру її руку. Я чекаю, що вона її забере, але ні, вона цього не робить. Рука її лишається непорушна. Мої пальці зчіплюються з мертвотними пальцями, які не належать нікому. Це знову виклик. Буває відверта жорстокість — це коли комусь в обличчя жбурляють піжамну куртку, а буває прихована жорстокість — це коли чиясь рука дозволяє вам узяти себе, водночас відштовхуючи вас. По суті, ця рука — своєрідний символ. Коли я сьогодні ліг у ліжко біля Аніти, вона, прикинувшись, ніби ладна віддатися, насправді мені в цьому відмовила. Піжамна куртка, пасивність, глухе небажання — ось скільки було прихованих дрібних натяків на відмову.

Гаразд. А от я не відштовхуватиму руки, яка не тягнеться до моєї. Я легенько кладу цю руку на простирadlo. Настав час застосувати своє лікування поведінкою. Я підводжусь і знову починаю ходити сюди-туди по кімнаті, але тепер уже спокійно, без люті, не зчіплюючи кулаки в кишенях халата. Мені не хочеться перейматись ненавистю до Аніти. І не хочеться ставати жінконенависником. Коли я й виніс собі з цього якийсь урок, то він полягає в тому, що я не повинен помилятися, визначаючи, хто мій ворог. Мій ворог — не Аніта й не її стать. У цій водоверті, у нинішньому сум'ятті є одна міцна скеля, за яку я хапаюся: моя любов до Аніти. Я переконую себе: ні, Аніта не могла змінитися. Я щойно їй сказав: "Я не вірю, що в людей, яких ти любиш, раптом виростають роздвоєні копита".

Я знову прокручую подумки фільм, у якому розгортаються події цього вечора — від Анітиного приїзду до останньої хвилини. І нарешті бачу всю їх послідовність. І мені все стає ясно.

Тоді я сідаю на ліжко біля Аніти, але не беру її руки в свою, а лагідно питаю:

— Аніто, ти збираєшся покинути мене?

Довга мовчанка.

— Так.

— Тому й приїхала в середу?

— Так.

— Ти не хотіла мені про це писати? Вирішила, що краще сама скажеш?

— Так.

Я не одразу озиваюся знову. Мені потрібен час, щоб опанувати свій голос.

— Що ж, я тобі вдячний, ти обрала не найлегший спосіб.

— Я хотіла тобі дещо пояснити...

В мені прокидається недовіра. Я ніяк не можу повірити, що Аніта мене покидає. І я ставлю їй перше, найтривожніше з усіх своїх запитань:

— Ти покидаєш мене назавжди?

— Не знаю.

Мовчанка. Потім я кажу безбарвним голосом:

— Ти сама так вирішила?

— Звісно, ні. — І вже жвавіше веде далі: — Ральфе, послухай. Я розповім тобі, що сталося за ті півтора місяця, які ми з тобою не бачились. Щопонеділка я заходила до Бедфорд і питала, чи вона не проти, якщо наступну суботу й неділю я проведу в Блувіллі. На це Бедфорд відповідала мені солодким голосом: "Звісно, ні, Аніто. — І додавала напівжартома: — А взагалі це немов наркотик: ви вже не можете без нього обійтися".

— Важко повірити!

— Це було саме так. А потім у п'ятницю ввечері мені телефонує секретарка Бедфорд і каже: "Мартінееллі, президент чекає на вас у таборі Дейвід. Вам доведеться в суботу й неділю попрацювати".

— Тьху! Навіщо вона це робить? Із ревностів?

— О ні, слава богу, цього почуття в неї нема. Бедфорд діє з переконань.

— І ти поділяєш ці переконання?

— Щодо чоловіків, то зовсім ні.

Криво посміхнувшись, я кажу Аніті:

— А ти змінилася.

— Ні, — рішуче заперечує вона, — я не змінилася. Свобода жінки — одна річ, а ненависть до чоловіка — зовсім інша. Ненависть до чоловіка — справжня психопатія. Я ніколи не доходила до такого божевілля.

— Хіба лише кілька хвилин тому.

Це вихопилося в мене мимоволі, і я відразу пошкодував. Аніта дивиться на мене й каже:

— Даруй, Ральфе. Я була холодна. Я сама не знала, як сказати, що покидаю тебе.

Я кладу свою руку на її.

— Забудь ті мої безглузді слова. Розповідай далі. Ти зупинилася на тому, що в суботу й неділю тебе викликали працювати. Ти тричі відмовлялася приїхати до мене, отже, тебе тричі спішно викликали на роботу?

Аніта стискає губи.

— Тільки щоразу це робилось інакше, і Бедфорд дедалі відвертіше виявляла неприязнь до мене. Де й подівся мій вплив на Дебору Грімм. Цілком очевидно, що я більше не дотримувалася "правильної лінії". Я відчувала себе зрадницею.

— А останнього разу?

— Останнього разу було прийнято одну несподівану ухвалу. В п'ятницю Бедфорд викликала мене до себе в кабінет і солодким голосом сказала, що призначила мене послом США у Франції.

— Аніто, це ж неабияке підвищення!

— І так, і ні. Справді, там на мене чекають великі справи, але водночас я стаю об'єктом неприязні.

— Вона розлютилася на тебе?

— В її ставленні до мене є дві люті, що випливають одна з одної. Наведу слова Бедфорд: "Аніто, коли ви переберетесь до Парижа, то вже не їздитимете звідти раз по раз до Вашінгтона. — І по паузі: — А тим більше до Блувілла. Цій історії пора покласти край".

— У мене опускаються руки. Ти спитала в неї чому?

— Звичайно. Ось що вона відповіла: "Я вважаю, що одружена дипломатка, яка відчуває потяг до свого чоловіка, певною мірою небезпечна".

— Ще зовсім недавно так казали про дипломатів-гомосексуалістів.

— Я не нагадала їй про це. Я попросила в неї двадцять чотири години на роздуми і в суботу сказала, що згодна. Але за умови, що сама повідомлю тебе про своє рішення. Вона зробила все, аби я відмовилася від цієї останньої поїздки до тебе, та я від свого не відступилася. Бедфорд розпорядилась, щоб я поїхала до тебе в середу. А післязавтра я відлітаю до Парижа.

— Аніто, це шантаж, ти мала б відмовитися! — кажу я тремтливим голосом.

Аніта глип на мене, потім відводить очі й тихо, стомлено відказує:

— Ральфе, тут, у Блувіллі, ти просто не уявляєш собі, за якого режиму ми живемо. — Кажучи це, вона ще дужче стишила голос, ніби я й не вимкнув підслуховувального пристрою. — Якби я відмовилася, — веде вона далі, — то потрапила б до чорного списку, й мені було б дуже важко знайти роботу.

— Тобі?!

Вона киває головою.

— Атож, мені.

— В такому разі, — жваво кажу я, — ти могла б переїхати до Блувілла й жити зі мною. Тут є одружені ЧО.

— Бедфорд передбачила такий варіант: вона дала мені зрозуміти, що тоді ти мусив би залишити Блувілл.

Я піднімаю руки вгору.

— А як вона це зробила б? Блувілл — приватна фірма. І я виконую тут корисну роботу.

— Ця робота анітрохи не цікавить Бедфорд.

Я дивлюсь на Аніту, роззявивши рота.

— Звідки ти знаєш?

— Щоразу, коли я їхала звідси, містер Берроу просив мене взяти з собою до Білого дому пакет із звітами про роботу Сгайнмеєра й Джесперсена. Але ніколи я не возила звіту про твою роботу. Послухай, Ральфе, як добре подумати, то навіщо Бедфорд побиватися про те, щоб чоловіки вижили?

Западає мовчанка. Ця фраза має неабияке значення: я її обміркую завтра. А поки що я кажу найневідкладніше:

— Не можу повірити, що Гельсінгфорс не цікавиться моєю роботою. Я подав їй заяву про відставку, але вона мені відмовила.

— Знаю, знаю, — зітхає Аніта. — Питання про твою відставку обговорювалося дві суботи й неділі підряд.

— Хочеш сказати, що то Бедфорд наказала Гельсінгфорс відмовити мені у відставці?

— Еге ж, і передала цей наказ через мене. Ось такими словами: "Аніто, якщо ви хочете, щоб Гельсінгфорс відмовила докторові Мартінееллі у відставці, зателефонуйте їй від мого імені й скажіть: "Не давайте йому відставки". Це було два тижні тому.

Западає тривала мовчанка, потім я одним духом випаляю:

— Не вірю, що Гельсінгфорс не може сказати свого слова! Зрештою, якщо я винайду вакцину проти енцефаліту-шістнадцять, то фірма "Гельсінгфорс" пустить її в продаж і неймовірно розбагатіє.

Аніта знизує плечима.

— Певності, що вона зможе пустити вакцину в продаж, немає. Ми переживаємо економічну кризу. Могло б бути ще гірше, але, на щастя, щодня по кілька фірм зникають. "Гельсінгфорс" на три чверті підупала. Від фармацевтичної імперії, яку колись заснував чоловік місіс Гельсінгфорс, майже нічого не лишилося, Якби Бедфорд не давала їй дотацій, Гельсінгфорс мусила б закрити Блувілл.

— Хочеш сказати, що своїми дотаціями Бедфорд тримає Гельсінгфорс у руках?

Мовчанка. Я знову дивлюсь на Аніту. Я хочу збагнути незбагненне.

— Якщо я правильно розумію, то ти, їдучи до Парижа, вбезпечуєш мене від підступів Бедфорд. Але вбезпечити мене від підступів Гельсінгфорс ти не можеш. Моя доля й далі буде в її руках.

— Еге ж, — каже Аніта, — десь так воно й є.

Поміркувавши, я ціпенію від того, що в розмові з Анітою так природно вжив слова "ти вбезпечуєш мене". Два тижні тому я, подавши заяву про відставку, пишався своєю сміливістю, пишався, що "примусив" Гельсінгфорс відмовити мені... Яка дитяча самовпевненість! Насправді я був лише зухвалим хлопчиськом, якого не відшмагали

тільки тому, що за нього "заступилися". Тепер я усвідомлюю: то всього-на-всього ілюзія — ніби я вільний у своїх діях. З мене зробили маріонетку, і за ниточки смикають три жінки: Бедфорд, Гельсінгфорс і Аніта. З цих трьох жінок доброзичлива лиш одна: та, яка іде з країни, щоб мене "вбезпечити".

Цієї хвилини я вже майже не відчуваю жалю, що Аніта мене покидає. Мене приголомшує щось куди жахливіше — зневага. Під пахвами, по спині, по шиї в мене котиться піт. У цьому спертому повітрі його запах особливо неприємний. Боюся, він викличе в Аніти відразу, Я підводжуся, скидаю халат, іду до ванної і приймаю душ. Потім освіжаю себе одеколоном. Закручуючи пляшечку, я помічаю, що в мене тремтять руки.

Коли я виходжу з ванної, Аніта вмовляє мене ввімкнути підслуховувальний пристрій, щоб вона повторила те саме пояснення, яке щойно дала. Я вмикаю. Буде розумно, коли ми, як сказав Стайн, "зробимо компенсацію шпигунству".

Однак в епізоді, сценарій якого ми з Анітою заздалегідь продумали, мене вражає одна двозначність. Іноді Аніта здається мені щирішою, ніж була перед цим, коли нас не підслуховували. А особливо коли вона каже:

— Ральфе, я не стану тобі нагадувати, хто я така. Передусім я — *career woman*. У моєму розумінні це означає: я повинна жити без домашнього вогнища, без чоловіка, без дітей.

— Як це без чоловіка? — питаю я, вступаючи в гру.

— А так, — каже вона з колючими нотками в голосі, які не здаються мені вдаваними. — Без чоловіка в класичному розумінні. Ральфе, невже ти забув про нашу домовленість? Практично ми за спільною згодою вже давно розірвали наш шлюб, зберігши подружні зв'язки тільки про людське око.

Часом у мене складається враження, що Аніта говорить про свою майбутню посаду з більшим запалом, ніж цього вимагає сценарій.

— Ральфе, я досягла верхів влади. Хоч це й забирає багато сили, але надто велика спокуса бути серед трьох-чотирьох осіб, яким довіряє президент. Я вчилася, Ральфе. Багато вчилася. І кажу без зайвих гордощів: я заслуговую на посаду, яку мені довіряють...

Я вже й сам не усвідомлюю, що відповідаю, — мабуть, щось на зразок: "Ти жертвуєш чоловіком задля кар'єри". А вона: "До речі, зваж, йолопе: скільки чоловіків жертвували своїми дружинами задля кар'єри, не тільки покидаючи, а й, по суті, викреслюючи їх зі свого життя?" Однак, граючи сьак-так свою роль у цьому "псевдоосвідченні", я дивлюсь на Аніту й думаю: "Тут слід мати на увазі не лише диктатуру й шантаж Бедфорд і не лише бажання Аніти вбезпечити мене, а й кинути на шальку терезів ту деталь, яка перетягує шальку зі мною, — нехтування будь-чим життям".

Нарешті настає час припинити розігрувати нашу комедію і опустити завісу. Як ми й домовились, я пропоную Аніті розлучитися. Вона відмовляється. На її думку, "тепер це так само немодно, як і одруження". Ми домовляємось, що залишимося друзями. Але

статеві зв'язки остаточно розриваємо. Аніта більше не приїздитиме до мене в Блувілл. Ми тільки листуватимемося.

Відтак я вимикаю підслуховувальний пристрій, знову лягаю в ліжку, і Аніта, гаряча й тріпотлива, відразу кидається мені в обійми. Певно, тепер вона прагне реваншу. А мені нічого не хочеться. Я почуваю себе скривдженим через свою залежність і брехню, вдаватися до якої обох нас примушують. Та попри все це я реагую саме так, як того й хоче Аніта: складається враження, що моє тіло приймає ухвали самохіть.

Однак, погамувавши збудження, я анітрохи не заспокоююсь. Я лежу горілиць у темряві з розплющеними очима й відчуваю до Аніти подвійну ненависть: за те, що вона спершу відмовила мені в любові, і за те, що потім усе ж таки віддалася. На мою думку, нашому сумному прощанню ці любові не потрібні.

Коли до людини підкрадеться сумнів, він геть усе в ній роз'їдає. Тепер я запитую себе: чи не з делікатності Аніті закортіло сказати мені про наше розлучення особисто? Живим голосом чи живим тілом?.. Усе відбувається так, ніби здійснити цю останню подорож їй нізачо в світі не хотілося. Дивує мене й те, що Аніта володіє своїм тілом: то вона мов крижана брила, то — мов розжарена піч. Але ніколи не втрачає контролю над собою і над ситуацією.

А втім, напруженість і нервозність у наших взаєминах уже спали. Тепер біля мене лежить зовсім інша жінка: зі спокійним духом у вдоволеному тілі. І вдоволеному за моєю співучастю. Черпаймо до дна втіхи земного існування, навіть якщо співучасниця цих утіх на світанку піде з вашого життя.

Мабуть, я на кілька хвилин задрімав. Бо коли прокинувся, то побачив, що я в ліжку сам. Почувши шум на кухні, я встаю й знаходжу там Аніту. Вона сидить у самісінькій піжамній куртці за білим столиком і жадібно їсть тунець із великої бляшанки, яку знайшла в моєму холодильнику.

— Сідай, Ральфе, — запрошує мене Аніта до мого власного столу. — Я дозволила собі відкрити цю бляшанку. Хочеш? — додає вона мовби знехотя.

— Ні, я не голодний.

— А я голодна, — каже вона. — І дуже рада, що не доведеться ділитися з тобою. Звідки в тебе цей тунець?

— З їдальні. Я підозрюю, що вони хочуть помалу привчити нас платити за харчування, бо щодня вираховують за нього з нашого місячного заробітку чималі гроші.

Але те, що діється в Блувіллі, Аніту не обходить. Її цікавить тільки те, що чекає на неї в Парижі. Щоб пояснити мені, яку важливу роль вона збирається там відігравати, Аніта з повним ротом заходжується розповідати про сучасне міжнародне становище.

Її розповідь викликає в мене величезну цікавість. У газетах, які ми одержуємо в Блувіллі, нема нічого, анічогісінько про те, що відбувається за межами країни. Можна подумати, що завідувачі зарубіжних відділів найбільших газет разом зі своїми спеціальними кореспондентами вимерли, а найбільші інформаційні агентства позникали. Повне затемнення.

За словами Аніти, це затемнення влаштовано навмисне, бо становище в країні ще ніколи не було таке серйозне. Тільки-но спалахнула пошесть, моряки, льотчики й солдати, яких Пентагон, витрачаючи неймовірні кошти, тримав на сотнях баз по всьому світі, почали так швидко і в такій великій кількості помирати, що треба було всіх їх репатріювати до США, щоб їхня зброя та військова техніка не потрапила до рук тубільців. Незважаючи на це, на складах Таїланду все ж таки довелося залишити літаки, гармати, танки і, на жаль, атомні бомби. І тепер виникає запитання, чи колишні наші союзники не продали ті бомби Китаю.

Репатріація війська спричинила жахливі політичні наслідки: всі іноземні уряди, що їх активно підтримував держдепартамент — зокрема в Південно-Східній Азії та в Латинській Америці, — за кілька наступних тижнів попадали. Їх одразу ж замінили націоналістичні уряди. Ті уряди далеко не всі комуністичні. Але всім їм властива одна спільна риса: озлобленість і недовіра до Сполучених Штатів.

Більше того, режим Бедфорд сприймають за кордоном, навіть у сусідній Канаді, з певним занепокоєнням і неприязню, а його диктаторський характер часто розвінчують. У канадській пресі, що лишилася вільною, тваринну статево зверхність Бедфорд завуальовано порівнюють із нацистським расизмом. Тисячі примірників канадських газет — хоч у США вони й заборонені — із критикою на адресу Бедфорд провозяться в багатьох місцях через кордон і таємно передаються в країні з рук у руки.

Та ще більше непокоїть Білий дім становище в Європі. Туди пошесть прийшла пізніше, і там раніше почали боротися проти її поширення. Європа дуже швидко відгородилася від США санітарним кордоном. Водночас Сполучені Штати були змушені репатріювати свої війська із Західної Німеччини. Тож європейські країни опинилися самі в драматичному становищі віч-на-віч з СРСР. Спершу приголомшені, вони зрештою заспокоїлися, бо невдовзі там установився *modus vivendi*, вельми сприятливий для Західної Європи, яка під своєрідним франко-німецьким кондомініумом майже цілком заволодіває ринком Радянського Союзу та соціалістичних країн Сходу.

Що ж до Франції, то Аніта наголошує на одній важливій деталі: це єдина в Європі країна, де президентом ще й досі чоловік. Його звати Емманюель Дефромон. Наступного місяця йому виповниться вісімдесят вісім років. Мабуть, американцям він здається трохи застарим... Але в кризові моменти Франція завжди любила, щоб її очолювали дідугани. Коли Клемансо прийшов 1917 року до влади, він мав сімдесят шість років. Петен став на чолі країни у вісімдесят чотири роки, а де Голль пішов у відставку в сімдесят дев'ять. Похилий вік лідерів країни, підкреслює Аніта, — одна з найстабільніших політичних традицій у Франції.

Коли в цій країні вибухнула пошесть, вона збіглася з президентськими виборами, і Дефромона обрали, зваживши на його політичний досвід і похилий вік. Одразу ж після президентських виборів він розпустив палату депутатів і призначив нові вибори. Але Дефромон не дозволив депутатам самим вибирати собі заступниць. Право вибору президент залишив за виборчими округами. Тож від кожного виборчого округу було обрано двох, незалежних одного від одного депутатів — чоловіка й жінку, і жінка

представляла загалом консервативніші тенденції, ніж чоловік. Хитрий Дефромон передбачав цей результат. Він добре знав, що матиме в палаті меншість голосів, і сподівався, що зі смертю чоловіків число його прихильників дедалі зростатиме за рахунок жінок. Дефромон усвідомлював, яким живучим лишився у французенок культ батька від часів де Голля.

Все сталося так, як він і розраховував. Ставши президентом і маючи підтримку абсолютної більшості, Дефромон зрештою здобув таку саму владу, як і Бедфорд. Але він не зловживав нею так, як вона. Дефромон не зачепив свободи особистості і, що дуже важливо, зберіг свободу преси. Одначе преса обливала його брудом і вкрай гостро критикувала все, що він робив, навіть ті драконівські заходи (зрештою вони виявилися таки ефективними), яких він ужив, щоб обмежити поширення у Франції пошесті.

Сам Дефромон був високий, плечистий, величний, з хвилястим шпакуватим чубом і сніжно-білою бородою. Він скидався на самого бога-отця або принаймні на той свій образ, який склався в уяві людей. Але Дефромон був щирий француз: він мав неабиякий смак до вишуканих страв, добротних вин, гарних жінок, промов і цитування класиків. Проте любив він усе це стримано, і така стриманість стала критерієм його поглядів. Звідси і його різка антипатія до Бедфорд.

Дефромон вважає, що в американського президента геть бракує чуття міри в її зловживаннях. У приватному житті він часто згадував той момент кар'єри Бедфорд, коли вона прогулювалася на 14-й вулиці у Вашингтоні з написом, який проголошував, що вона лесбійка. Ні, переконаний еллініст Дефромон не ставився неприязно до гомосексуалістів, навпаки, він скасував указ від 1945 року, який дозволяв їх переслідувати. Але Дефромон вважав украй поганою манерою проголошувати на вулиці про свій статевий вибір. "Уяви собі, Констанс, — казав він своїй дружині, — Наполеона, який іде вулицями Аяччо з транспарантом: "Мені особливо до вподоби любові із збоченнями"! Навіть корсіканці не сприйняли б його серйозно!"

Про ці деталі ми дізналися від покоївки мадам Дефромон. Звати ту жінку Агнес. Тоді вона робила нам великі послуги, але згодом перейнялася любов'ю до цього літнього чоловіка, про все зізналася йому, перейшла на його бік і стала давати нам фальшиву інформацію.

Коли статистика встановила, що Франція втратила від енцефаліту-16 набагато менше чоловіків, ніж Сполучені Штати, і навіть менше, ніж решта європейських країн, Дефромон, не чекаючи загасання пошесті, почав твердити, ніби це він урятував Францію, і, вже не вдовольняючись тільки своєю схожістю на бога-отця, став видавати себе за нього самого — хоч і не втрачав при цьому почуття гумору та історичного нюху. Хитрючий він чоловік, каже Аніта. Дефромон "продав" деякі французькі концепції всім сусіднім державам і зумів їх переконати, що його країна має перевагу в усіх галузях. Тепер навіть німці певні цього й ідуть його шляхом. Одне слово, все, що добре для Франції, добре для цілої Європи! І якщо все йтиме так і далі, то Дефромон — завдяки своєму стилю! — зуміє зберегти Європу за європейцями під егідою Франції. А ця перспектива анітрохи не на нашу користь.

Отож уже існує прихований конфлікт між нами й Дефромоном. Дивна річ, але виник він з приводу Куби.

Коли пошесть почала косити американську армію, Бедфорд відкликала свої війська, як і звідусіль, з кубинської бази Гуантанамо, що її США закріпили за собою на початку століття після чотирирічної військової окупації острова. Ця репатріація війська, підкреслила Бедфорд, тимчасова, США аж ніяк не відмовляються від своїх прав. Але Фідель Кастро, звісно, зрозумів це інакше. Він ще з 1959 року вимагав повернення цієї території Кубі, і тепер, як тільки американці покинули базу, її одразу ж зайняли революційні військові сили. Бедфорд запротестувала, заявивши, що Фідель Кастро порушив угоду від 1903 року й що база в крайньому разі мала б лишатися без озброєнь.

Фідель Кастро відповів промовою, яку виголосив у Гавані на площі Революції біля підніжжя обеліска, спорудженого на честь Хосе Марті. Він сказав, що добре знає це "страховисько" (тобто Сполучені Штати), хоч і не жив, як Хосе Марті, в "його утробі", і добре знає, яке воно зажерливе. Кастро наголосив, що можна щочотири роки міняти американського президента, обирати демократа замість республіканця, білявого замість чорнявого, високого замість низького, можна навіть поміняти його статі (сміх у натовпі), але є одна річ, яку змінити неможливо, це — "імперіалізм янкі!" (Загальне бурхливе пожвавлення.)

Фідель Кастро почував себе після грипу дуже стомленим і не виступав, як завжди, чотири години. Його висновок був рішучий і дотепний: зайнявши Гуантанамо, він тільки відновив суверенітет Куби на клапті її землі. Але водночас він оголосив, що в майбутньому Куба ні передаватиме, ні надаватиме в оренду базу Гуантанамо жодній іноземній країні, навіть союзній.

Роблячи цю заяву, яка нас заспокоїла, Кастро мав на увазі СРСР і хотів заспокоїти Пентагон. Але Пентагон на слово нікому не вірить, навіть самому собі. Він спонукав Бедфорд ужити проти кубинського лідера рішучих заходів. І, може, Бедфорд не прислухалася б до порад Пентагону, якби, на лихо "голубок" з її оточення, один із наших агентів у Гавані не зумів передати нам магнітофонну стрічку із записом промови Фіделя Кастро.

Бедфорд прослухала її водночас із синхронним перекладом. Оскільки Куба являє собою острів, то вона краще, ніж решта Латинської Америки, вбереглася від пошесті, і тепер Бедфорд, чуючи гамір величезного натовпу в Гавані, доходила висновку, що там іще дуже багато чоловіків. Розгнuzдані крики тих самців справили на Бедфорд жахливе враження. Її приголомшив голос Кастро, його надмірна чоловіча зверхність, до того ж Бедфорд страшенно образив грубий жарт з її статі й масний регіт, з яким його сприйняло те збіговисько фалократів. Тож вона й дала зелене світло планам Пентагону бомбардувати Кубу, "щоб примусити її повести серйозні переговори".

— Марно я доводила, — сказала мені Аніта, — що ця спроба безглузда. Зрештою, Гуантанамо належить Кубі, і ми й пальцем не поворухнули, коли китайські війська зайняли Тайвань. Нас іще звинуватять у тому, що ми обережно поводимося з великими країнами й нападаємо на малі. Але Бедфорд, яка чула голос Кастро й крики кубинців,

охопила така античоловіча істерія, що я вже не могла вплинути на неї. Вона знехтувала мої поради й усі ті можливі наслідки, які я, на жаль, передбачила. Американська авіація втратила половину пілотів, Гавана стала містом-жертвою, Фідель Кастро — героєм, а весь світ висловив протест, крім Англії, яка дуже боялася, щоб Іспанія не скористалася із прецеденту з Гуантанамо й не відібрала Гібралтар.

(До речі, згодом Іспанія так і зробила, не зустрівши ніякого опору.)

Найрішучіше проти бомбардування Гавани виступив Дефромон. Хоч він і махровий антикомуніст, але до Кастро відчував певну симпатію: під марксистською оболонкою Дефромон розгледів у ньому брата-латинянина, що зазнає утисків від англосаксів, так само, як Жанна д'Арк зазнавала утисків від англійців, а де Голль — від американців. Навіть більше, Дефромон зберіг певну свіжість почуттів, він любив виступати й мав до цього здібності. На відміну від американських президентів, яким пише промови "мозковий трест", французькі президенти — це традиційно висококультурні й веломовні начитанці. Дефромон сам писав свої промови, визубрював їх напам'ять і виголошував з дивовижною величчю, розсипаючи довкола блискавки, як Мойсей на Синаї. З віком він анітрохи не став м'якшим і виголосив промову, сповнену нищівної критики на адресу Бедфорд; цю промову повністю надрукували газети всього світу, навіть ті, які взагалі шкодували, що її виголошено. Як відомо, коли американського президента хтось образить на міжнародній арені, то його найближчі союзники нишком найбільше з цього радіють.

Зрештою, промова — це тільки промова, і справа не зайшла б далі обміну прикрими нотами між дипломатами, якби хтось у Пентагоні не виявив дивної ініціативи. Пентагонівські генерали — і про це треба сказати на їхнє виправдання — з самого початку пошесті жили в розпачі й самоомані. Вони мали найдосконалішу в світі зброю, але бачили, що невдовзі їй не буде кому застосувати. Особовий склад трьох родів військ танув із дня на день, навіть самі генерали вмирили вдвічі швидше, ніж цивільні: може, припускала Аніта, тому, що в житті вони не такі заклопотані і в них збереглося досить активне сім'яутворення.

В усякому разі, безперечно одне: без згоди й відома президента, секретаря міністерства оборони й начальників трьох пентагонівських штабів один генерал авіації організував невеликий наліт трьома літаками на Гавану, і під час нього французьке посольство було зруйновано лазерною бомбою, а посол загинув.

Дефромон метав із Франції громи й блискавки. Він виголосив ще одну гостру промову, спрямовану проти США, в якій говорив про "варварський замах", "воєнний злочин", "навмисне вбивство". Однак Дефромон не став — може, через те, що був добре поінформований, — погрожувати у відповідь бомбардуванням, а дуже спритно обмежився лише вимогою до Бедфорд вибачитись, відшкодувати збитки й покарати винних.

— На мою думку, — сказала Аніта, — слід було задовольнити вимоги того жахливого дідугана. Зрештою, безпосередні виконавці нальоту загинули в своїх літаках — їх збила кубинська протиповітряна оборона, а щодо винуватців, то вони теж не

забаряться вирушити в потойбічне царство, бо Пентагон з дня на день вмирає.

І знову Бедфорд не послухалася моїх порад. Вона побоювалася, що виставить себе на посміховисько, коли дасть зрозуміти, що хтось із її військових чинів знехтував нею як жінкою й через її голову розв'язав свою особисту війну з Францією. Марно я їй натякала, що жоден американський президент, починаючи від Трумена, не досяг успіху, слухаючись своїх генералів, і що в усіх міністерських канцеляріях світу добре знають про цю слабину нашої виконавчої влади. Бедфорд воліла покрити Пентагон і погрузла в дитячий брехні: мовляв, друге бомбардування здійснено як "оборонний захід", щоб запобігти нальоту авіації Кастро на Майамі. До речі, цілком імовірно, що французьке посольство було зруйноване ракетою "Сем", яка просто не влучила в ціль. І аж потім Бедфорд висловила крізь зуби своє "співчуття".

Дефромон виголосив третю промову, в якій з презирством викрив брехливість тверджень Білого дому, промову, яка за своєю різкістю перевершила дві попередні. Але цього разу Дефромон не обмежився самим тільки виступом. Він відкликав свого посла з Вашингтона й повідомив американського посла в Парижі, що його присутність у дій столиці більше небажана, скасував візи американцям, які перебували у Франції, позакривав американські центри на французькій території і націоналізував великі французькі акціонерні компанії, капітал яких контролювали США. Коли зважити на те, як швидко було вжито двох останніх заходів, то не важко здогадатися, що Дефромон виношував їх давно: по-перше, з міркувань економічної незалежності Франції, по-друге, тому, що наші культурні центри, слід визнати, без будь-якої стриманості поширювали ідеологію Дебори Грімм. А ми знаємо з повідомлення Агнеси, що філософія Дебори Грімм "викликала огиду" в того літнього чоловіка.

Потім одна з наших розвідниць в Оттаві роздобула фотокопії листів, що ними обмінювалися Дефромон та прем'єр-міністр Канади. Ці листи нас приголомшили.

Канадського прем'єр-міністра (за походженням вона канадська француженка) звали Колетта Лаграфей. У своєму першому листі Дефромон признався їй, що колись був знайомий з молодого француженкою з таким самим ім'ям і прізвищем, але доля розлучила їх, і він марно її розшукував, однак зберіг найприємніші спогади про неї, і саме прізвище канадського прем'єр-міністра вельми любе йому, не кажучи вже про давні історичні зв'язки між Францією та провінцією Квебек, звідки була родом Колетта Лаграфей. Похвала від такого знаменитого й шанованого державного діяча дуже зворушила прем'єр-міністра, і, незважаючи на величезну різницю у віці, а може, саме завдяки їй, між ними зав'язалося щире листування, в якому Дефромон непомітно переходив від натяків до похвали, від похвали до порад, від порад до повчань.

Це палке листування дало свої плоди: коли сталося бомбардування французького посольства в Гавані, Лаграфей без вагань стала на бік тих, хто протестував проти цього, підтримала Дефромона в його подальшій сварці з Бедфорд і почала відмовлятися видавати Сполученим Штатам американських "кавалерів без дам", які дедалі частіше втікали на її територію. Я дізнався від Аніти, що, всупереч тенденційному твердженню Дебори Грімм, далеко не всі "кавалери без дам" були розбещеними чоловіками, вони

просто втікали на ферми, щоб урятуватися від пошесті в містах.

— Одне слово, — підбиває підсумок Аніта, — склалося жахливе міжнародне становище. Ми втратили в Латинській Америці та Азії свої військові бази, сировину, ринки, а також уряди, яких підтримували. Китай відвоював собі Тайвань, Японія зблизилася з Китаєм, а цей залагодив свої спірні питання з СРСР. Що ж до Західної Європи, то її країни під впливом Дефромона відмежувалися від нас і зміцнюють зв'язки між собою. Навіть гірше: Канада, як ніколи найжачившись на наших кордонах і спираючись на свою незалежність, відверто виявляє до нас лиху волю. Ось за якого становища починається моє посольство в Парижі. Нарешті Бедфорд послухалась мене, змінила свою політику і, згодившись з моєю думкою, що Дефромон — один із ключів від нинішнього міжнародного становища, доручила мені укласти з ним мир...

Нараз Аніта, не доказавши до кінця фразу, заплющує очі й засинає. Я ставлю їй запитання, але вона не відповідає. Здається, їй і світло не заважає спати, її обличчя під лампою розслабилось, а дихання заспокоїлося. Ось ті останні слова й останній образ Аніти, що збережуться в моїй пам'яті. Вона попередила мене, що поїде звідси завтра о шостій ранку, навіть не снідатиме, і ми не встигнемо вже перемовитися з нею й кількома словами.

Я переймаюся змішаним почуттям. Передусім — відчуваю величезну полегкість. Тепер я розумію, чому в наших газетах зникли зарубіжні новини. Істерія, яку ми всі разом переживаємо тут, — явище місцеве, своєрідне полювання на відьом, поширене лише на одну статтю, щё один вияв загального манихейства. Всю свою історію ми намагалися втілювати принцип зла, потім робили з нього козла відпущення й засуджували його. Нині, коли царює Бедфорд та її кліка, чортом є чоловік. Але це божевілля не проникло за межі наших кордонів. Бедфорд виявилася нездатною поширити його в світі.

Водночас я знову болісно розмірковую про свою долю. Я волів би, щоб Аніта покинула мене інакше, не спираючись на ці високі політичні махінації, до яких вона причетна. Мені хотілося б розпрощатися з нею простіше, почути від неї якісь вагоміші слова. Може, я не чоловік їй у буквальному розумінні, але ж я був її другом. Шість років тісних взаємин мали б скінчитись більш по-людському.

І справді, я бачив, як вона щойно схвильовано здригалася, але це хвилювання йшло від її нетерплячості, від думки про ту велику роль, яку вона має відіграти біля Дефромона. Я навіть не можу собі уявити, що вона тремтить від бажання заворожити того старого чаклуна, а також від побоювання настовхнутися на його підступи. Аніта спить біля мене, але насправді її тут уже немає. Вона вся в полоні свого великого майбутнього. Що ж до мене, то мені навряд чи слід приховувати це самому від себе: вона вже викинула мене на смітник своєї біографії.

Щоб заснути, я випив велику дозу снодійного. Надто велику дозу. Наступного дня, коли мене будить сирена, за Анітою вже й слід простиг. Вона поїхала, не попрощавшись зі мною. Звісно, я розумію, так для неї було легше. Востаннє захоплююсь її вмінням не ускладнювати собі життя.

Голова важка, в роті гірко, я відчуваю страшенну відразу до всього, якої не погамовує навіть холодний душ. Поголившись, я вертаюсь до кімнати, щоб одягтися, і оглядаю її так, ніби ніколи не бачив. Вона нагадує мені справжню пустку.

Я вже готовий розпочати свій день за звичним порядком, коли це бачу — і Дейв, хоч як дивно, теж готовий до цього. Ми разом рушаємо до кафетерію. Між бараками йдемо поруч, але за метр один від одного і, як завжди, мовчимо. Надворі тепло, небо низьке й хмарне — мабуть, сьогодні сонця не буде.

За кроків сто від замку — згодом я дізнаюся, що хлопцеві був потрібен увесь цей час, аби зважитись на розмову, — Дейв питає:

— Вона поїхала?

— Еге ж. Рано-вранці.

Мовчанка. Я дивлюсь на його ніжне обличчя й довгі опущені вії.

— Вона ще приїде? — запитує він хрипким голосом.

Мене приголомшує його запитання й те передчуття, яке таїться в цьому запитанні. Схвильованість у голосі не відбиває синових почуттів: адже він не любить Аніти. Я зиркаю на Дейва, але хлопець не підводить голови. Він іде з незворушним обличчям за крок від мене, намагаючись не відстати.

— Ні, — відповідаю я нарешті.

Дейв ніяк не реагує. І не дивиться на мене. Навіть оком не моргне. А мені, коли я сказав це "ні", все довкола здалося ще бридкішим, навіть оті задушливі хмари, що повисли над нами.

Ми вже за кроків двадцять від замку. Я й не помітив, як Дейв наблизився до мене. І раптом відчуваю, як у долоню моєї правої руки лягає його тепла ручка. Я стискаю її. А на Дейва й не дивлюсь. Однаково він нічого не скаже. Я намагаюся ступати з ним у ногу. Ми йдемо разом.

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

Аніта покинула мене, коли я ще спав, у четвер о шостій ранку. Через дві години після другої сирени я вже в лабораторії. І тут стається подія, значення якої я передчуваю, але збагнути його як слід ще не можу. На своєму столі я знаходжу цидулку:

"Увага! Сьогодні вранці між 7 год. 25 хв. і 7 год. 30 хв. перевіряли чи міняли підслуховувальний пристрій у вашій квартирі. Спаліть цю записку!

Їжак".

Цидулку написано великими друкованими літерами, але я здогадуюся, хто її автор. "Їжаком" я визнаю Берідж у наших сварках. А Берідж живе в баракі "одиначок" якраз навпроти мене. Сьогодні вранці я зібрався раніше, ніж звичайно, і вийшов з дому о сьомій двадцять. Я запам'ятав цей час, бо робив усе не так, як завжди. Щойно я покинув квартиру, хтось, мабуть, повідомив про це технічного спеціаліста — або спеціалістку — із служби підслуховування. Берідж помітила зі свого вікна, як до мене зайшов той спеціаліст, і засікла, скільки часу він там був. Не важко здогадатися, що спеціаліст устиг там зробити. Судячи з усього, не багато, бо він був у квартирі тільки

п'ять хвилин. Але з цього випливає, що я повинен бути обережним, — власне, саме це й радить мені Берідж. Що ж до ключа від моєї квартири, то це для них не проблема: прибиральниці мають дублікат.

Якщо цю цидулку написала Берідж, то я доходжу висновку, який, коли добре поміркувати, анітрохи мене не дивує. Берідж має ключа від моєї лабораторії. Ввійшовши до кафетерію через кілька хвилин після мене, вона, мабуть, пішла звідти раніше, написала своє застереження, поклала його мені на стіл і замкнула за собою двері.

Дивує мене лиш одне: навіщо вона стала мені писати, коли могла сказати сама? Чи не через підслуховувальний пристрій у моєму кабінеті? Але мені завжди здавалося, що Берідж ніколи його не боїться. Коли вона зав'язує зі мною сварку, то зовсім не приховує особистого відтінку, що його вкладає в наші взаємини. Якщо Берідж — коли припустити, що це була вона, — ризикнула попередити мене, то ризикувала жінка не дуже. У всякому разі, минуло, мабуть, зовсім небагато часу між її і моїм приходом до лабораторії, і Берідж могла із свого кабінету спостерігати за дверима мого, щоб переконатися, що ніхто третій не має до них ключа. А це мало ймовірно.

Залишається тільки зрозуміти мотив: чому Берідж, яка поводить у лабораторії як довірена особа блувіллських властей, зрадила своє начальство й попередила мене?

Найлегша, найромантичніша й найстереотипніша відповідь зводиться до того, що вона закохалась у мене. Але я не можу собі цього уявити. Я знаю, що Берідж виявляє до мене незвичайну цікавість. Однак я певен: ця цікавість не така велика, щоб вона зрадила свій табір. Це на неї не схоже. Аж ніяк. Не знаю, як пояснити цей її вчинок, але відчуваю, що Берідж зробила його цілком свідомо.

А чи це застереження, бува, не пастка? Але навіщо Берідж розставляти на мене пастки? Після нашої розмови — і великою мірою саме завдяки їй — колектив згуртувався, лабораторія запрацювала краще, ми маємо в дослідженнях певні успіхи. І між Берідж та мною склалося щось більше, ніж звичайна злагода, про яку я вже писав. Нас еднають міцні зв'язки, що народилися в роботі.

Перше, що мені хочеться зробити, — викликати Дію Берідж, показати записку й зажадати пояснення. Однак я не роблю цього. Спершу слід перевірити дві речі.

Цього самого дня я, покинувши ополудні лабораторію, заходжу додому, замикаюся на ключ, запинаю штори, вклякаю навколішки біля ліжка і, нічого не торкаючись, якнайпильніше роздивляюся той шматок плінтуса, який я не раз зривав, щоб вимкнути підслуховувальний пристрій. Цей шматок опечатаний нейлоною ниткою, один кінець якої приклеєний до незакріпленої дощечки на підлозі, а другий — до решти плінтуса. Звісно, я міг би зазирнути в цю пастку, знявши дощечку, а потім знову приклеїти до неї нитку. Та, може, за цією пасткою ховається ще одна? Крім того, я майже певен, що відтепер вони стежитимуть за мною щоразу, коли я приходитиму додому, а я не повинен допустити, щоб підозри містера Берроу підтвердилися.

У всякому разі, сумніву нема: той, хто мене попередив, написав правду — служба підслуховування побувала в моїй квартирі.

Ніколи ще друга половина дня не тяглася для мене так довго. На вечір я призначив побачення Джоан Пірс, зустрівши її в кафетерії. І ось я приходжу до неї. Вона в захваті. Накидається на мене, мов на якусь здобич. Пірс ладна вп'ястися в мою душу пазурами й дзьобом і витягти з мене все, що я знаю про Аніту та про події у світі, — хтозна, може, навіть непомітно для мене. Але я помахом руки зупиняю її. І мовчки подаю їй записку, яку отримав уранці. Вона для Пірс цілком анонімна, про "їжака" я з нею ніколи не розмовляв. Пірс читає, а я одразу ж простягаю їй один службовий запис, зроблений Берідж, що його я прихопив у лабораторії. Джоан Пірс, крім усіх інших своїх здібностей, які вона старанно використовує, щоб краще пізнати собі подібних, має схильність і до графології. Вона пильно роздивляється обидва папірці.

— Авжеж, це писала та сама особа, — одразу ж проказує скоромовкою Джоан Пірс. — Вона навіть не намагалася змінити почерк. Тільки вдалася до великих друкованих літер. У всякому разі, між великими літерами обох її записок я не бачу різниці. Погляньте, літера "у" в слові "увага" із застереження цілком схожа на початкову літеру із службового запису: "Увага, докторе Мартінееллі". Вона дуже характерна: права паличка виведена багато жирніше, ніж ліва, — це ознака енергійності й динамізму. — Помовчавши, вона каже: — Сідайте, Ральфе. А чому "їжак"?

Я про все їй розповідаю. Джоан сміється, лукаво свариться на мене пальцем, але більше нічого не каже. Я зізнаюсь їй про пастку з моїм підслуховувальним пристроєм і питаю, чи можна довіряти Берідж.

— Цілком і повністю, — відповідає вона. І додає, пронизавши мене гострим поглядом: — Ральфе, ви робите успіхи! Нарешті ви таки вибираєтеся зі свого кокона. І стаєте обережний.

Я не надаю значення її зауваженню і запитую:

— Чому я повинен довіряти Ліі Берідж? Ви робите цей висновок, виходячи тільки з аналізу її почерку?

— Ні.

Це "ні" лунає твердо й рішуче. Але Джоан Пірс більш нічого про це не каже. Вона одразу ж засипає мене запитаннями. Я мовчу про свої особисті взаємини з нічною гостею, але розповідаю про міжнародне становище саме так, як його описала мені Аніта. Джоан Пірс слухає мене із збудженням, яке насилу стримує. Очі в неї іскряться, дихання пришвидшується, руки на колінах то сплітаються, то розплітаються. Як тільки я замовкаю, вона ставить мені запитання. Голос у неї уривчастий, жвавий і напружений. І поки я відповідаю, вона раз по раз машинально киває пальцем, наче старанно складає в якусь невидиму скриньку кожен почутий факт.

Коли я закінчую розповідь, вона, дуже збуджена, підводиться і, ходячи сюди-туди по кімнаті, із запалом каже:

— Чудово! Це підтверджує всі висновки, які ми робили на підставі поодиноких фактів.

Мене приголомшує це "ми". Пірс крадькома позирає на мене і, не перестаючи ходити по кімнаті, помічає мій подив.

— Все це підтверджує Реджіналдові й мої думки, — каже вона.

Ці слова викликають у мене повну недовіру, бо я добре знаю, що Джоан не втаємничує "бідолашного Реджіналда", як вона висловлюється, у справи, які її цікавлять. Це "ми" не стосується подружжя Пірсів, я певен. Джоан зупиняється, зводить на мене погляд і каже:

— Ральфе, дозвольте поставити вам одне запитання.

— Ставте скільки хочете, тільки прошу вас, не ходіть сюди-туди й не сідайте в крісло-гойдалку!

Пірс, сміючись, сідає на вільний стілець.

— У вас і досі таке чутливе серце, Ральфе? Ось моє запитання: як ви відчуваєте себе після від'їзду Аніти?

— Мабуть, добре.

— Як це "мабуть, добре"?

— Не стану заперечувати, спершу її від'їзд мене дуже засмутив. Але потім я відчув себе вільним. Чому б вам про це не сказати? Сьогодні ввечері я відчуваю величезну полегкість від думки, що більше на неї не чекатиму.

Мовчанка. Її блискучі доскіпливі очі втуплюються в моє обличчя.

— Ральфе, ще одне запитання. Аніта покинула вас назавжди?

— Що стосується особисто мене, так.

— Хочете сказати, навіть якщо вона повернеться до вас через рік чи два, то...

— Ні, мені це повернення не потрібне. Розумієте, Джоан, сьогодні вранці я дещо збагнув: я більше не люблю Аніту.

Мовчанка. Джоан дивиться мені у вічі своїм проникливим поглядом і каже:

— Ви зненавиділи її через те, що вона пожертвувала вами задля своєї кар'єри?

— О ні! Це я зрозумів би. Я засуджую Аніту за те, що вона залишається на службі в тиранії, навіть більше — тиранії, ідеологію якої вона не схвалює. Атож, я знаю, чим вона себе виправдовує. Зостаючись біля Бедфорд, вона, мовляв, намагається обмежувати її шкідливу діяльність. Але так виправдовуються всі опортуністи. Насправді Аніта страшенно цинічна. Вона зреклася філософії свого життя. І задля чого? Задля посади посла!

Пірс випростує спину й, поклавши на коліна долоні, дивиться на мене.

— Нарешті, — каже вона. — Нарешті! — Її руки здіймаються вгору. — Нарешті, Ральфе, полуда спадає з ваших очей! Нарешті ви бачите речі такими, які вони є!

Я підводжу брови.

— Але ви, Джоан, досі в наших розмовах завжди захищали Аніту!

— Я змушена була це робити! Мені не хотілось посваритися з вами! Я хотіла, щоб ви самі побачили правду. Нарешті це сталося! Ви самі все збагнули! Розкусили Аніту. То, дозвольте вам сказати, була страшна пляма на вашому гербі. І ви її змили. — Потім Джоан тріумфально додає: — Я завжди вірила у вас, Ральфе! Завжди казала, що рано чи пізно ви самі все зрозумієте. Браво, Ральфе! Тепер ми зможемо з вами працювати!

Я знову звертаю увагу на це її "ми". Звертаю увагу й на те, що Джоан уже майже

відверто наголосила на цьому слові.

Вона нахиляється вперед і скоромовкою каже:

— Слухайте, Ральфе, ви тут уже двадцять хвилин. Це означає, що коли я знову ввімкну підслуховувальний пристрій, то нам доведеться говорити про всяку всячину ще цілих двадцять хвилин. Це надто багато. До того ж я побоююсь, що хтось засік час, коли ви зайшли до мене, й одразу ж доніс про це службі підслуховування. В такому разі вони неодмінно здогадаються, що на стрічці записано не всю нашу розмову, а крім того, на моєму пристрої теж є приховані перестороги. — Помовчавши, вона провадить: — Ральфе, час біжить. Я попрошу у вас про дві речі: віднині не робіть нічого, не порадившись зі мною.

— Нічого не робити? Що ви хочете цим сказати?

— Наприклад, не давайте негативної відповіді Федеральному сім'яному банку.

— Як?! Ви й про це знаєте?

— Ну звісно.

— Я ж вам про це не розповідав!

— Розумієте, тут таємниці немає. Я дізналася про це від Муч, а їй розповів Стайн.

Пауза.

— А Муч належить до тих жінок, яким можна довіряти?

Пірс хитає головою.

— Загалом Муч гідна довіри. Але вона, на жаль, скомпрометувала себе, і тепер за нею пильно стежать.

— Скомпрометувала себе?

Пірс сміється своїм уривчастим сміхом, схожим на крик чайки.

— Ох, Ральфе, ви не народилися для того, щоб жити в умовах диктатури! Пригадуєте, як я завадила вам заперечити Рут Джеттісон? А Муч їй заперечила.

— Авжеж, пригадую! Муч тоді повелася чудово!

— Муч повелася чудово, але потрапила в пастку. Фальшивий гріх Рут Джеттісон відгонив провокацією. Вона мала на меті спонукати блувілльських опозиціонерів викрити себе.

Від подиву я аж роззявляю рота й почуваю себе ніяково. Чи досі я справді щось розумів у Блувіллі? Здається, я тільки припускався помилок: у своїх міркуваннях, у розумінні подій, у поведінці. Взяти хоча б мій намір піти у відставку, яким я так пишався! Адже я вважав його страшенно сміливим!

— А що поганого в тому, що я дав Федеральному сім'яному банку негативну відповідь?

Пірс усміхається.

— Нічого поганого в цьому немає. Але діяли ви необережно.

— Якщо я правильно вас розумію, то необережність — риса моєї вдачі? — трохи ніяково питаю я.

— Не зовсім так. Ви людина досить вдумлива.

Спасибі й на цьому. Бодай трохи олії після оцту.

— Але?..

— Ви надто безпосередній.

— Це вада?

— Тут це вада.

— І моя негативна відповідь — помилка?

— Загалом не помилка, Ральфе. Але тактична помилка. Не забувайте, що боротися — це розкривати себе. Не слід боротися за щось другорядне, особливо коли не маєш шансів перемогти в цій боротьбі.

Оскільки мене назвали "досить вдумливою людиною", то я замислююсь. І незаперечне твердження Джоан засліплює мене. Так, вона має рацію. Власне, я ніколи не вірив, що Малберрі мої заперечення сподобаються. Можу заприсягтися, що й Стайн не повірив у це. Обидва ми нагадували дітей. Ми вчинили почесну бійку. І цілком марно! Безглуздо!

Я мовчки дивлюсь на Джоан.

— Отже, з нас трьох тільки Джесперсен виявився реалістом?

Пірс насуплює брови, стискає губи й зціплює кулаки.

— О, той Джесперсен!

Вона більш нічого не каже, але цим сказала все. Це її нове застереження знов ошелешує мене. Джоан підводиться.

— Даруйте, Ральфе. Час мене квапить.

— Але ж ви збиралися попросити в мене про дві речі, а попросили тільки про одну.

Пірс мовчки всміхається, а я думаю: "Неймовірно, але тепер я прошу в неї вказівок! Чи я випадково вже не входжу до оцього "ми"?"

— Коли ви, Ральфе, надумаете довгенько порозмовляти зі мною, не приходьте сюди. Перекажіть усе через їжака.

Я не вірю власним вухам і питаю:

— Через Лію Берідж?

— Тримайте це її прізвисько в таємниці, бо його знаємо тільки ми троє.

— Ну що ви, Джоан, я не зможу цього зробити через підслухувальний пристрій у моєму кабінеті.

Пірс усміхається.

— Дозвольте вам сказати, що проблеми з пристроєм у вашому кабінеті ніколи не існувало.

У п'ятницю о восьмій ранку я знаходжу відповідь від доктора Малберрі. Вона така, якої я й сподівався. Проте є в ній одне дивне уточнення, яке вкрай мене приголомшило б, якби навіть тут, у Блувіллі, я не зумів зберегти рештки почуття гумору.

"Шановний докторе Мартінееллі! Я можу легко розвіяти сумніви, на які Ви посилаєтесь: ми відрядимо до Блувілла лише дві особи — шофера й лаборантку. Ви матимете справу тільки з останньою. Тож не буде ні мастурбації, ні гомосексуалізму.

Сподіваюся, Ви більше не заперечуватимете, що кожен громадянин повинен розглядати це як свій патріотичний обов'язок.

Чекаю від Вас відповіді, яка підтвердить Вашу згоду.

Щиро Ваш..."

Мабуть, краще було б засміятися, ніж почувати себе ображеним. До того ж, що думати про "лаборантку", яка матиме зі мною такі короткі інтимні стосунки? А може, йдеться про якусь медсестру? Чи вона пройшла відповідну підготовку? Цікаво, вона згодилася виконувати це спеціальне завдання добровільно? Чи, навпаки, її теж примусили до цього в ім'я "патріотичного обов'язку"?

Я викликаю до свого кабінету Лію Берідж, знаючи наперед, що вона мені порадить. Але сподіваюся скористатись із цієї розмови й поставити Дії кілька запитань.

Берідж одразу ж відповідає на мій виклик по селектору, хоч на ієрархічній драбині стоїть вище за мене — з погляду жіночого статуту нової ери і з погляду нових взаємин у середовищі отого "ми".

Звісно, тепер Берідж не заноситься, як було раніше. Вона заходить, низенька й кругла, нечутно причиняє за собою двері й, чекаючи моїх "вказівок", скромно стоїть переді мною з текою під пахвою, що її прихопила з собою як привід.

Я простягаю Берідж листа від Малберрі, і коли вона читає його, на очі їй спадає пасмо волосся, до якого мені дуже хотілося б доторкнутись. Тепер я дивлюся на Дію інакше. Мені впадають у вічі її сережки у вигляді булави, яких я досі не помічав. Хоч у Берідж таке саме пишне волосся кольору червоного дерева, як в Дніти, вона не схожа на мою колишню дружину. Очі в неї не зелені, а голубі. Ніс не гострий, а кирпатий. Підборіддя кругле й вольове. Боюся, що досі я приділяв забагато уваги вроді її обличчя й не помічав його виразу. Сьогодні вперше в світлі отого "ми" я силкуюсь "побачити" Берідж, не надаючи ваги її фізичній привабливості. І мене вражає в обличчі Берідж не тільки його натхненність. Чоло, вилиці, лінія нижньої щелепи, очі, складки вуст, таких повних і звабливих, — все відсвічує незаперечною енергією. Гаразд. Мені слід перебороти в собі пережитки нашої культури й віднині змиритися з ідеєю жіночого панування та ідеєю сили.

Берідж повертає мені листа й байдужно каже:

— Те, що вони передбачили "лаборантку", свідчить про одне: вони вже діставали такі самі відмови, як ваша.

— Ви знаєте, що й Стайн відмовився?

— Ну звісно. Я знаю й те, що відповів Малберрі. Стайн отримав від нього листа вчора. Я вам коротко перекажу його зміст: шановний професоре Стайнмеєр, як проконсультували нас рабини, що до них ми звернулися, ви буквально сприймаєте текст тридцять восьмого розділу Книги буття й нехтуєте його дух. Онанів гріх полягав у вмісній безплідності. А захід, який здійснює наша служба, навпаки, покликаний збільшити плідність. Оскільки ви одружені, то вам цілком може зарадити дружина. Лаборантка тільки збере в пробірку сім'я.

Берідж замовкає. Мені здається, про все це можна було б розповісти якимось інакше — хтозна, може, навіть з усмішкою. Зрештою, абсурд не конче має бути кафкіанським, він може бути й комічним. Адже вони все ж таки проконсультувалися в рабинів!... Та ні,

Берідж, схрестивши руки на грудях, тримає під пахвою теку, дивиться на мене — й не бачить мене. І жодна рисочка на її обличчі не зворухнеться. Я відчуваю, як мені помалу передається її холод, і, звівши брови, кажу:

— А що я маю робити тепер?

— А тепер ви відгукнетесь на заклик батьківщини й дасте ствердну відповідь.

Берідж сказала це, не моргнувши, навіть не відчувши іронії своїх слів.

— А Стайн?

— Ріта порадить йому дати згоду.

— Ріта?

— Так ми називаємо нашу спільну подругу.

Я дивлюся на Берідж: отже, мене остаточно залучили до отого "ми". Чи не тому я враз помічаю, що переді мною крижана брила? Чи не хоче Дія Берідж раз і назавжди дати мені відчутти, що вона мною керує?

Перегода я кажу:

— Берідж, я хотів би поставити вам кілька запитань.

Вона кидає погляд на свій годинник і сухо відповідає:

— В мене тільки п'ять хвилин. А мені ще треба поговорити з вами з приводу паперів, що лежать у цій теці.

— Я говоритиму коротко: куди веде дріт від мікрофона в моєму кабінеті?

— До мого кабінету. — Вона на мить замовкає, ніби даючи мені змогу зібратися з думками.

— Тож ви можете стирати записи на магнітофонній стрічці?

— Коли я цього захочу й ті записи, які я захочу.

— Друге запитання: як вам пощастило ввійти в довіру до Берроу і компанії?

— Я давно належу до РВЖ.

Я аж підстрибую.

— Ви член Руху за визволення жінок?

— Ви в цьому сумнівалися?

— Правду кажучи, ні. — По короткій мовчанці я веду далі: — Мабуть, я таки йолоп, бо тепер уже нічого не розумію.

— Все дуже просто: я член РВЖ, але терпіти не можу оту тваринну статеву зверхність, війну між статями й заборону на подружнє життя.

— На такій самій позиції стоїть і Аніта!

Берідж насуплює брови, її голубі очі спалахують, і вона вкрай зневажливо каже:

— З тією різницею, що я борюся проти Бедфорд, а вона їй служить!

— Еге ж, знаю, — кажу я. І додаю перегодом: — Я це зрозумів.

— З деяким запізненням! — відрубую Берідж.

— Ваша правда. Як каже Ріта, я насилу вибрався зі свого власного кокона.

Я дозволяю собі засміятись, але Лія не реагує.

— Щоб вам, докторе, було все ясно, — каже вона, — я хотіла б дещо уточнити: я член РВЖ, але я проти такої організації, якою її замислила Бедфорд, і проти Бедфорд

як диктатора.

— Що ж, я з вами згоден, ви її краще знаєте.

— Я задоволена вами, — кидає вона холодно. — Так нам буде куди легше.

Помовчавши трохи, я запитую:

— Ви не бажаєте поговорити зі мною про "нас"?

— Навіщо? Ви знаєте, яка в нас мета.

— Я хотів би поговорити про людей.

На це Берідж рішуче відповідає:

— У Блувіллі ви матимете справу тільки з Рітою та мною.

Я зиркаю на неї. Отже, підпільний рух суворо поділяється на окремі осередки, щоб у разі викриття одного з них можна було уникнути розгрому решти.

— Серед нас трьох ви старша? — питаю я.

— Так. Але ви завжди матимете право висловити власну думку.

Право я матиму цілком теоретичне, я це вже відчуваю.

— Ще одне запитання, Берідж: припустімо, Бедфорд буде нейтралізовано. Яка кінцева мета Руху?

— Відновити попередній статус-кво, за винятком того, що стосується становища жінки.

— Чому така скромна мета?

— Щоб мати якнайширшу підтримку.

— А вона широка?

— Вона розширюється з дня на день. Навіть у конгресі.

Ось що може вселити в мене бодай якусь надію. Покірливість "удів" у конгресі вже не така абсолютна, якою вона була. Та що може зробити конгрес? Звинуватити президента? Таке в нашій історії вже траплялося. А з іншого боку, чи можна припустити, що президент-диктатор дозволить судити себе, не застосувавши проти своїх суддів сили?

— У мене лишається не більше хвилини, — каже Берідж.

Вона сповнена рішучості. Але й далі стоїть із текою під пахвою, і вигляд у неї холодний, непроникний. Чудова службовка, яка диктує мені свої вказівки!

— І останнє запитання, Берідж: ви поводитиметеся зі мною завжди так, як сьогодні?

— Еге ж.

Погляд у неї ясний, голос безбарвний, поза невиразна.

— І що, сварок між нами більше не буде?

— Ні.

Я всміхаюся.

— Мені їх бракуватиме.

Берідж на мою усмішку не відповідає. Я якось незграбно перепитую:

— Тож сварок уже не буде? А чому?

В її погляді прозирає почуття, розгадати яке мені не вдається.

— Докторе, у сварках більше не буде потреби, бо тепер я довіряю вам і можу відверто виявляти свої почуття.

— Свої почуття до мене? — питаю я, підводячи брови.

— Прошу вас, тільки не треба лицемірити, — сухо відповідає вона. — Не прикидайтеся, ніби ви їх не помічаєте.

Я мовчу.

— Чи мені їх уточнити? — каже Берідж агресивно.

В мене більш немає бажання говорити, і мені не хочеться, щоб вона втягла мене в довгу розмову.

— Що ж, докторе, я справді відчуваю до вас потяг, — промовляє Берідж украй холодно.

У мене опускаються руки. Не скажу, що я почервонів. Але мало не почервонів. Слово честі, її слова видалися мені такими неймовірними, що я аж потуплюю очі.

Берідж реагує зовсім несподівано — вона сміється.

— Докторе, — каже вона, — ви кумедна людина! Може, ви вже й вибралися зі свого особистого кокона, але залишилися в коконі фалократа! Признайтеся, ви майже приголомшені. Ще б пак, жінка сама вирішила сказати чоловікові, що бажає його! Вам хотілося б зберегти за чоловіками бодай це виняткове право.

— Правду кажучи, ні, просто це для мене несподіванка. Розумієте, таке я чую вперше. Та, зрештою, чути це дуже приємно. Особливо коли таке бажання обопільне.

В голубих очах Берідж спалахує гнів, і вона каже з убивчою іронією:

— О, то ви теж мене бажаєте?!

— Ви й самі про це здогадуєтесь.

Вона знову сміється, але цього разу майже глумливо.

— Ваше бажання, докторе, дуже відрізняється від мого. Ви нагадуєте огиря в загороді. Ви бажаєте всіх кобилиць, яких обгородили разом з вами! Місіс Берроу! Кроуфорд! Пуссі! Мене.

Не можна сказати, що сьогодні дуже шанують мою людську гідність. Для доктора Малберрі я — бугай у центрі штучного запліднення, а для Берідж — огир у прерії. Сьогодні мене цілий день порівнюють із тваринами.

А втім, я не стану заперечувати фактів. Цілком очевидно, що кожен мій погляд у Блувіллі підстерігали, помічали й зважували, а Ріта з їжаком його обговорювали. Ось яке воно, обличчя пуританського суспільства: у ньому всіх цікавлять тільки статеві стосунки!

— Знаєте, — кажу я, — коли ти багатоженець лише в думках, то можеш дозволити собі сяке-таке розмаїття. Одначе я хотів би зробити одне зауваження.

Берідж уже не сміється так глумливо. Обличчя в неї знову стає поважним, і вона дивиться на мене відверто, спокійно. Проте, помітивши, як у неї легенько тремтять сережки, я відчуваю: Лія здогадується, що я збираюсь їй сказати.

— Берідж, — кажу я, — коли б огиреві, як ви кажете, пощастило вибратись із загороди, то я знаю, кого б він собі вибрав.

Вона, й оком не кліпнувши, відповідає:

— Пусті слова, запозичені з арсеналу розбещених спокусників.

— Аж ніяк.

Берідж мовчки роздивляється мене ясними очима. Потім погляд у неї змінюється. Я відчуваю, що вона вірить мені і її охоплює тепле почуття. Але це триває лише мить: обличчя в неї знов застигає, і, коли вона говорить, слова з її губів зриваються одне за одним з такою силою, що це аж викликає в мене подив.

— Докторе, згадайте собі одну річ: поки ми будемо в стінах Блувілла, в нас із вами нічого не вийде. Чуєте, анічогісінько! Жодного поцілунку, жодного рукостискання, жодного доторку одне до одного, жодного погляду. — І додає: — Поки що на нас чекає робота — от і все.

Вранці третього червня Берідж вибирає слушну нагоду, щоб дати мені вказівки. Вона прослухала звіт про нашу дослідницьку діяльність за два місяці, який я записав на магнітофонну стрічку й передав їй. Берідж вважає його занадто оптимістичним з тактичного погляду. У звітах містерові Берроу я, мовляв, мав би викладати не все про наші справжні здобутки. Я зауважую, що не тільки я можу зробити аналіз наших результатів. Це може зробити й доктор Гребел...

Берідж уриває мене:

— З його боку нам не загрожує ніяка небезпека. Доктор Гребел мовчатиме.

Я дивлюсь на неї. Невже доктор Гребел теж належить до "нас"? Він же С!

У це важко повірити.

— Якщо мені треба переробляти звіт від початку до кінця, — кажу їй, — то я принаймні хотів би знати ваші тактичні міркування.

— Ну що ж, слухайте: ми не знаємо, як поведеться Гельсінгфорс, коли вакцина вже буде придатна до застосування. Їй доведеться приймати рішення. Адже ні в кого немає певності, що винайдення вакцини цілком відповідає політиці Бедфорд. Ми хотіли б мати деяку перевагу над президентом, щоб вона не могла вжити несподіваних заходів.

І тут мені пригадується одне Анітине зізнання: щоразу вона, повертаючись із Блувілла, везла від Берроу для Бедфорд запечатаний пакет зі звітами про роботу Стайна та Джесперсена. Але жодного разу Аніта не везла звіту про мою роботу.

Я розповідаю про це Берідж. Моя розповідь приголомшує її. Берідж вражає не так відсутність інтересу в Білого дому до моїх дослідів (про це можна було здогадуватись), як надмірна цікавість до "проектів" моїх колег.

Берідж глибоко вдихає повітря.

— Докторе, вам конче треба дізнатися, над чим працює Стайн.

Я надуваю губи.

— Тут є одна досить делікатна проблема. Стайн і я, кожен зі свого боку, зобов'язалися тримати все в таємниці.

— Зобов'язалися перед ким?

— Перед Гельсінгфорс.

— І ви маєте намір і далі дотримуватись цього зобов'язання? — зневажливо питає

вона.

— Відтоді, як я вступив до ваших лав, — не маю. Але ж Стайн нічого не знає про вашу мету. Він не зрозуміє мого зацікавлення. Може, навіть сприйме його з підозрою.

— Або відповідь вам відмовою і донесе на вас?

— О ні, ні! На таке він не здатний!

— Тоді, докторе, дійте, ми не можемо гаяти час на сумніви.

Здається, Берідж хоче дотримати слова. Розмовляючи, вона зберігає між нами відстань. І як зразкова службівка, і як політичний керівник. У мене таке враження, ніби я звертаюся до манекена за склом вітрини — за склом завтовшки з півпальця. Правда, манекен не дихає. А Берідж дихає — і цього не можна не помітити, дивлячись на її повні груди. Не можна не помітити й того, як тремтять її сережки. Берідж, твої сережки перейшли на мій бік! Вони тебе зраджують і діють на мою користь. Нарешті на мою користь! Звісно, це надто гучно сказано. Та все ж таки мені приємно відчувати, як у цьому вулкані жевріє глибоко схований вогонь.

Стайн, якому я призначив побачення того самого дня після ленчу в Пірс, одразу ж насторожився. Незважаючи на сонячну, хоч і не надто теплу погоду, він прийшов до кімнати Джонні, де нас приймає місіс Пірс, у старомодному чорному пальті (воно дуже довге й пошите, підозрюю, ще під час другої світової війни), у простреленому зеленуватому тірольському капелюсі, з-під якого вибиваються довгі пасма шпакуватого волосся, в червоному вовняному шарфі, що його сплела Муч. Отак я й застаю його в кріслі-гойдалці Джоан Пірс — одягнений, закутаний, він сидить чи, правильніше сказати, напівлежить, сердито розгойдуючись і мовби нарікаючи й на свій грип, що не дає йому життя, й на моє безсиле лікування. Насунувши на очі капелюха й піднявши до самих вух шарфа, Стайн скидається на величезну черепаху, яка щойно виткнула зі свого панцира зморшкувату голову з недовірливими оченятами й ладна, коли що, вмиль сховати її.

Звісно, я дію дуже обережно. Перше ніж звернутись до нього зі своїм проханням, я вдаюся до добре продуманої *captatio benevolente*. Мовляв, мене розбирає не просто звичайна собі цікавість. І цікавість ця далеко не моя особиста (Пірс стурбовано зиркає на мене: на її думку, я сказав забагато), бо, зрештою, коли живеш у таких умовах, як оце ми (за його ж словами, у "концтаборі"), коли всіх нас позбавили свободи інформувати один одного, будь-яка інформація, що її має один із нас і може передати іншому, стає надзвичайно цінною...

Стайн слухає мене, не перебиваючи. Його голубі очі, що ледве визирають із-за зморщених повік, сердито зиркають то на Джоан, то на мене, то знову на Джоан. Стайн щосили розгойдується, від цього я ще дужче ніяковію, і він здогадується про це: він знає про мої ідіосинкразії. Поки я говорю, Стайн іще нижче насуває на очі капелюха, втягуючи голову в плечі й увесь зіщулюючись. Жваві очі, які то зникають, то виринають з-за зморщених повік, дивляться на мене без будь-якої симпатії. Що далі я заходжу, то більше відчуваю, що на мене чекає поразка.

— Ти все сказав? — питає Стайн, зупиняючи крісло-гойдалку.

— Все.

— Тоді послухай мене.

Потім він чхає, дістає носовичка і, ще раз чхнувши, різко висловлюється на адресу медиків: мовляв, касти претензійних нікчем, які беруться пересаджувати нещасним людям серце, а самі навіть не вміють ні запобігти грипові, ні вилікувати від нього.

Стайн іще раз сякається з неприхованим презирством, спльовує, втирає рота й починає виголошувати цілу промову, в якій безжально звинувачує мене у відсутності етики, в зіпсутості, у неправильній поведінці, в нерозсудливості, у моєму, як він висловився, "грубому й неситимому статевому інстинкті", у вродженій необережності, в нездатності, яку я ще раз виявляю, дотримати обіцянку й зберегти таємницю — одне слово, в "непоправній безвідповідальності".

Хоч я й звик до такої риторики, — адже мені часто доводиться провадити із Стайном такі дратівливі розмови й розігравати комічні сценки — цього разу він, як на мене, перестарався, особливо коли зважити на присутність Джоан, що аж зацікавилася подиву. І поки я підшукую слова для відповіді, Стайн жваво схоплюється з кріслайда, чого я аж ніяк не сподівався, й викрикує:

— Одне слово, моя відповідь буде така: ні, ні і ще раз ні!

Після цієї рішучої відмови з особливим наголосом на останньому "ні" Стайн зненацька всміхається до мене й підморгує, а тоді швидко простує до друкарської машинки, на якій Джоан Пірс передруковує записи свого чоловіка, сідає і старанно стукає по кількох клавішах. Потім підводиться і, не глянувши на нас, навіть не вибачившись перед Джоан, що зіпсував їй сторінку, виходить. Грюкають двері, і ми бачимо, як Стайн у насунутому на чоло капелюсі й піднятому майже до очей шарфі проходить під вікном.

Пірс кидається на своїх цибатих ногах до друкарської машинки, і я поспішаю вслід за нею.

— Джоан, — кажу я, — якщо маєте ножиці, то будь ласка...

Я подаю їй знак вирізати рядок, який Стайн щойно надрукував. Вона мовчки виконує моє прохання. Зміст рядка їй незрозумілий, — то просто коротке посилання на номер одного біологічного місячника, — але я не збираюся нічого пояснювати вголос. Я вирішую поводитись так само обережно, як і Стайн, хай навіть це здається мені зайвим. Мабуть, він здогадується, що за ним (про це мені розповідала Джоан Пірс), як ні за ким іншим, пильно наглядають через оту пересварку між Муч і Рут Джеттісон. У всякому разі, Стайн остерігається навіть вимкненого підслухувального пристрою в помешканні Пірсів.

Цей місячник я зможу взяти в нашій науковій бібліотеці й пополудні з нетерпінням чекаю закінчення роботи в лабораторії, щоб скоріше податися до неї.

В цій бібліотеці періодичні видання не записують до картки читача: їх можна переглядати в залі або брати по одному номеру додому, залишаючи натомість зелену картку зі своїм прізвищем і відповідною датою. Я легко знаходжу потрібне мені видання й читаю навісильки наукову працю, не роблячи ніяких записів. Як я й

здогадувався, це стаття написана ще два роки тому самим Стайном. Стаття дуже коротка — якийсь десяток сторінок, але для мене, та й для всіх нас, коли зважити на становище Блувілла й усієї країни, вона становить неабиякий інтерес. Я швидко проглядаю статтю, потім перечитую її ще раз уже повільніше, щоб бути певним, що нічого не пропущу завтра вранці, коли звітуватиму перед Берідж.

Коли я виходжу з бібліотеки, мене зачіпає містер Берроу. Щоправда, слово "зачіпає" тут не зовсім до місця: адже щоб когось зачепити, треба мати щось міцне й чіпке — скажімо, руку, пазурі, клішню. А в містера Берроу нічого з цього нема. Руки йому не служать: він ніколи ними нікого не торкається. Брезкий і губчастий, містер Берроу присмоктується до вас, як присосок. Він приманює вас удавано добродушними очима, повними м'якими губами й схожим на хоботок носом. Його голос, липкий і металевий водночас, прилипає до вашої шкіри, мов патока. Отож містер Берроу, неприступний і драглистий, із своєю лискучою, наче натертою воском, геть лисою маківкою виростає переді мною в коридорі, що веде до кафетерію. Може, я й пройшов би крізь цю медузу, але яким би я з неї вийшов? Тож я зупиняюся, немов перед величезною калюжею відпрацьованого мастила в гаражі. З усього видно, що містер Берроу має мені щось сказати. І тільки-но я зупиняюсь, він справді без будь-якого вступу сором'язливо шепоче мені:

— Докторе Мартінеллі, сподіваюся, ви не забули, що сьогодні ввечері до Блувілла приїдять посланці від доктора Малберрі. Я попросив його перенести їхній приїзд на годину пізніше, щоб вони не привертали до себе в таборі великої уваги. З цих же міркувань я вирішив, що маніпуляції мають відбуватись у кожного вдома й що вас ушанують цим дійством (мені сподобався такий евфемізм!) останнім у вашому помешканні о дев'ятій годині. О цій порі, якщо мене не зраджує моя пам'ять (а особливо пам'ять його підслуховувального пристрою — але про це я ніколи йому й словом не прохопився), Дейв уже в ліжку. Мені хочеться, — провадить він трохи заклопотано, — щоб усе пройшло якнайпристойніше. І я сподіваюся (ці слова він виголошує владно), що посланців доктора Малберрі ви приймете добре: адже він (тут містер Берроу підвищує голос) виконує делікатне, але вельми патріотичне завдання, отож ми повинні ставитись до нього з усією шанобливістю.

— Звичайно, містере Берроу, — відповідаю я якнайчемніше.

Містер Берроу не додає більш ні слова. Він сказав усе й з усіма бюрократичними відтінками, яких вимагає його становище. Замість попрощатись зі мною, містер Берроу намагається пропустити мене повз себе у вузькому коридорі, втягуючи в себе черевце, щоб я не торкнувся його. Я теж, розминаючись із ним, відсторонююсь від нього. Мені не хочеться ненароком проколоти цей пухир і побачити, як він розпливеться клейкою рідиною на підлозі. Нарешті мені вдається обминати його. Я з полегкістю йду від містера Берроу. Дивна річ: я тільки порозмовляв із ним, а вже відчуваю себе якимсь липким.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

Дев'ята година. Дейв ліг спати. І ось я ходжу знічев'я, якщо так можна сказати, по

кімнаті, сповнений водночас ніяковості й цікавості. Я побоююсь не самого "дійства", що його в крайньому разі можна кваліфікувати як медичну процедуру, а попередньої розмови з лаборанткою. Адже коли молоденька медсестра згоджується виконувати таке завдання з почуття обов'язку й патріотизму, то, тільки подумавши про неї, вже починаєш ціпеніти.

Мої побоювання виявляються безпідставними. О дев'ятій десять перед баракком зупиняється фургончик. Я кидаюся відчиняти двері, щоб мої гості, постукавши, не розбудили Дейва, і опиняюсь перед кремезною особою років тридцяти. Вона звертається до мене хрипким голосом:

— Доктор Мартінеллі? Що ж, чудово, ти не баришся. Ти чекав на мене під дверима?

Вона обертається до когось, кого я ще не бачу, й кричить:

— Рікардо, принеси сумку! Клієнт готовий!

— Не кричіть так, — кажу я. — В сусідній кімнаті спить мій син.

— Гаразд, — відповідає вона, — я вмію себе стримувати. Скільки хлопцеві років?

— Одинадцять, — кажу я, беру її за руку й веду до своєї кімнати.

— Ще надто юний, — каже вона, хихикнувши. Потім рушає попереду, легенько прогладжуючи мене нижче живота, ніби це — щось зовсім природне, звичайнісінька цікавість, яку мимоволі виявляє гостя.

— Рікардо! — знову кричить вона хрипким голосом до дверей.

— Цс-с! Син спить.

— О, справді! Рікардо, — каже вона, трохи стихивши голос, — ти несеш ту сумку чи ні? Я ж без неї, як без рук. — Вона моргає й регоче.

В моїй гості анічогісінько не свідчить про те, що вона має якийсь стосунок до медицини. Вона вся така нафарбована, що в мене аж у голові паморочиться, — чорні очі з наліпленими густими, мов кущі, віями, вохряне обличчя, криваво-червоні губи. Зовсім негарна. Риси обличчя грубі, ніс великий, вилиці широкі, лоб низький. Але все це рятує широченний, від вуха до вуха, рот з повними губами, чудові зуби й рожевий язик, що, як тільки вона починає говорити, виказує себе й здається надто довгим і прудким.

— Ну ж бо, Рікардо, де ти там? — кричить вона хрипким голосом і обертається до дверей, погойдуючи стегнами.

Цієї миті заходить Рікардо — низький, із тонкими рисами й чорними вусиками латиноамериканець у білому чепчику на маківці; на плечах у нього біла куртка, прикрашена зеленим значком із золотистою літерою С; на переніссі — окуляри з ледь затемненими скельцями, а на обличчі — вираз смутку. Він кладе на мій стіл сумку й запитально дивиться на жінку.

— Це Рікардо, — каже жінка, повертаючись і кидаючи на мене швидкий погляд, який я не встигаю вловити, бо на її губах одразу ж розпливається широка усмішка. Однак цей рот зачаровує мене водночас своїми великими розмірами, красою губів, зубів і язика. Навіть більше, коли очі, незважаючи на приклеєні вії та фарбу, якою вони підведені, лишаються досить невиразними, то рот приковує до себе увагу, губи,

розтягуючись і стягуючись, весь час ворушаться, язик ходить ходором, а зуби то з'являються, то зникають.

— Мене, — провадить вона, тицяючи великим пальцем правої руки собі в праву грудь, — мене звати Бесс.

— Вітаю вас, Бесс! Вітаю, Рікардо!

— Buenos noches, senor , — каже Рікардо, дивлячись на мене з невимовним смутком.

Він говорить по-іспанському так, як колись негри говорили своєю мовою, щоб сподобатися грінго .

— Привіт, докторе! — нарешті вітається Бесс.

Рікардо знову зводить сумирний, запитальний погляд на Бесс, а та обертається до мене:

— Любий, ти хочеш, щоб Рікардо лишився тут?

Я спантеличено дивлюсь на неї, але нічого не можу прочитати в її очах. На щастя, вона всміхається, і я все розумію.

— Ні, ні, — категорично заперечую я.

— У кожного свій смак, — байдужно каже Бесс. — Ми можемо попросити його вийти звідси. Рікардо, зачекай на мене в машині.

Рікардо шулиться і, не сходячи з місця, зажурено дивиться на Бесс із виглядом собаки, якого проганяють з дому, бо в нього брудні лапи.

— Рікардо, ти чув, що я сказала? — гримає вона суворо, але з широкою усмішкою на повних губах, і я одразу ж розумію: Бесс ставиться до Рікардо з приязню.

Він це добре відчуває і, здається, ось-ось удавано чи по-справжньому заплаче.

— Йому не конче нудьгувати на самоті у фургоні, — кажу я. — Нехай зачекає на кухні за чаркою бурбону .

— Бурбону? У тебе є бурбон? — запитує Бесс, пожвавішавши й аж приплямкнувши великим ротом.

— Ви теж хочете випити?

— Я ніколи не п'ю до роботи! — відповідає Бесс, цнотливо підібгавши свої повні губи.

Я підходжу до Рікардо, беру його за руку й веду на кухню. Його приємно дивує мій невеликий зріст і моя люб'язність. Напруженість на обличчі в нього спадає, коли він бачить, як у чарку ллється віскі. Рікардо скидає окуляри, ніби вони завадять йому відчутти смак бурбону. Я бачу його очі. Під ними залягли великі круги, погляд від цього здається сумовитим, і цього смутку не може розвіяти навіть віскі.

Я покидаю його. В кімнаті Бесс розпаковує сумку й щоразу, викладаючи якийсь медичний прилад, ні з сього ні з того, погойдує то сідницями, то грудьми.

— Ти добряга, докторе, — голосно сміється вона, широко роззявляючи рота, наче хоче з вдячності проковтнути мене.

— А цей ваш Рікардо не дуже веселий, — кажу я, підходячи до неї, зачарований красою її розтуленого рота.

— Йому є чого сумувати, — каже Бесс. — Ті паскудні сучки утнули з ним бридку штуку. Рікардо пуерторіканець. Пуерторіканців тепер завозять сюди тисячами, як ти знаєш. (Ні, нічого такого я не знаю.) Вони потрібні тут на важких роботах. А ті сучки переконали його, нібито каладіум — чудове зілля і діє лише певний час. Він, йолоп сердешний, повірив їм і випив те зілля. А тепер, збагнувши, що це назавжди, не перестає нарікати на свою долю.

Я даю їй зрозуміти на мигах, що в кімнаті встановлено підслуховувальний пристрій.

— А мені начхати, — каже Бесс. — Бідолашний Рікардо! Вдома у нього дружина й цілий виводок дітей. Він посилає їм увесь свій заробіток. Я заповнюю йому поштові перекази, бо він не вміє писати. Рікардо каже, що ніколи вже не побачиться з дружиною, бо зганьбить себе в її очах, коли вона довідається, що він більше ні на що не здатний... Любий, — провадить вона, — перевдягнися в піжаму, так тобі буде зручніше.

— Але ж це вас затримає, — відповідаю я.

Бесс сміється, і я не відриваю очей від її рота. Зроду ще я не бачив такого великого й гарного рота. Вона знову сміється.

— Знаєш, ти вельми люб'язний. "Que délicadeza!" — сказав би Рікардо. Облиш, — веде далі вона, знову сміючись. — У мене скільки завгодно часу, я ж бо тепер на службі в науки. (Знову сміх.) Тричі за вечір — це для мене дрібниця! Не скажу, що перевтомлююсь!

Я починаю роздягатись. Від Бесс віє вульгарністю, яка здається мені приємною, бо надто вже ця вульгарність природна.

— "Перевтомлююсь", — провадить Бесс, насуплюючи брови, — це не зовсім те слово, яке я хотіла вжити. Тепер є інше! Постривай! Воно починається із слова "секс"...

— Не надто себе "сексексплуатуєш"? — питаю я.

— О, ти теж його знаєш! — каже Бесс, захоплено дивлячись на мене. — Соціолог, у якої я пройшла спеціальну підготовку, весь час твердила мені: "Бесс, чоловік вас надто сексексплуатував". Кінець кінцем я спитала в неї: "Даруйте, а що означає слово "сексексплуатувати"? — "Воно означає, що чоловік вас сексуально експлуатував". Ох, я вухам своїм не повірила! "Мене? — перепитала я. — Сексексплуатував чоловік?" — "Звичайно, Бесс!" — відповіла соціолог. "О, пробачте, — сказала я їй, — ви помиляєтесь! Помиляєтесь! Це я їх сексексплуатувала! Це я примушувала їх видобувати з гаманця чималі гроші за оті п'ять хвилинок, які я й роботою не назвала б!"

Бесс сміється, і, хоч я ладен поділити думку соціолога, цей її сміх такий заразливий, що ми сміємося разом, наче давні друзі.

Наступні "п'ять хвилинок", мабуть, добряче винагородили підслуховувальний пристрій. Потім я наливаю на кухні чарку бурбону Бесс, хлюпаю трохи й собі і вдруге наповнюю келих Рікардо, який сумно, нахмурено дивиться на мене.

— Спершу віднеси ці пробірки в холодильник, — звертається Бесс до Рікардо, накривши долонею його келих, — а тоді вже вип'єш!

Рікардо слухається її, а Бесс скрикує:

— Де мій жетон? Куди я поділа свій жетон?

— Який жетон?

— Ну, той, що ці дурепи дали мені на в'їзді до табору, забравши в мене посвідчення! Ще й попередили, що не випустять мене звідси, якщо я не поверну їм жетона. Рікардо! — кричить Бесс, коли він знов з'являється на кухні. — У тебе мій жетон?

— У мене лише мій, — сумно відповідає Рікардо.

— А де ж мій? Я дала його тобі!

— Нічого ви мені не давали, — зі смутком заперечує Рікардо.

І справді, Бесс нічого йому не давала, бо ми той жетон знаходимо. Він випав з кишені Бесс на ліжку, коли вона нахилилася наді мною.

— До наступного тижня! — каже Бесс, одним духом уливши чарку бурбону в свій широкий рот.

— Ви приїдете ще? — здивовано питаю я.

— Як?! — скрикує Бесс. — Хіба ти не знаєш? На цьому наші зустрічі не закінчуються! Ми бачитимемось ще не раз!

Другого дня я, як це часто бувало, прокидаюсь о пів на сьому — за півгодини до сирени. Але з ліжка не встаю, а знов починаю розмірковувати, як завжди, про се, про те. В такі хвилини мені нерідко приходять до голови непогані думки про мою лабораторію. А часом я поринаю в плотські марення. Я не стану їх описувати, бо кожен знає, як просто в них усе відбувається.

Цього ранку я думаю про Рікардо, про ту скрупульозність, з якою набирають робочу силу за адміністрації Бедфорд, а від Рікардо переходжу до Бесс, до її дивної зовнішності, до тієї радості, яка залишилась у мене від зустрічі з нею. Я маю на увазі радість, яку дає зустріч із новою людиною. В Блувіллі надто задушлива атмосфера, і така безпосередня натура, як Бесс, приносить сюди ковток свіжого повітря. Атож ковток свіжого повітря.

Потім на думку спадає Аніта, але я згадую про неї зовсім байдуже — не як про певний період у своєму житті, а як про звичайнісінький випадок. Перебираю в пам'яті десятирічний шлях, який я пройшов з нею в житті. Аніта змінилася на цьому шляху. Безперечно, вона "дісталася" до свого місця, але вже зовсім не така, якою вирушала в дорогу. І раптом я усвідомлюю, чому в наших фільмах, де взаємини між чоловіками й жінками зображено досить переконливо, жіночі образи, навпаки, такі сірі й невиразні. Їм відводять функції лише сексу, материнства й окраси. Жінок подають тільки як самиць. Вони не мають змоги розвиватися й зацікавлювати глядача. А Аніта еволюціонувала. Вона боролася з реальним становищем, сама приймала в житті рішення, і вони змінили її, певною мірою навіть розбестили. Між тією Анігою, з якою я познайомився десять років тому, й нинішньою спритною, цинічною жінкою-політиком є величезна різниця. Звісно, мені це не подобається. Але я відзначаю: Аніта — особистість, якій не бракує ні виразності, ні значущості.

Сьогодні я маю багато чого сказати Берідж. Щоб не викликати підозри своїм тривалим перешіптуванням, ми домовляємося, що я розповім їй про все не одразу, а

частинами: у Берідж склалося таке враження, ніби наші взаємини заінтригували Кроуфорд і та почала шпигувати за нами.

Я розповідаю у хронологічному порядку передусім про Стайна та його хитру відмову поінформувати нас, але Берідж усе це вже знає від Ріти й нетерпляче уриває мене:

— Що він виготовляє?

— Слово "виготовляє" тут дуже до місця: він виготовляє клони.

— Що це таке?

— Це тварини, зародки яких можна дістати в технічний спосіб і які розмножуються без статевого парування.

— Хіба такі існують?

— Звичайно, серед яйцєродних. Скажімо, ви берете незапліднену жаб'ячу ікрину й виймаєте з неї ядро, яке має в собі жіночі хромосоми. Потім замінюєте це ядро кишковою клітиною пуголовка. Якщо експеримент вдасться, ви дістанете другого пуголовка, що буде точною копією першого, або, коли хочете, його двійником.

— Чому двійником?

— Ви, Берідж, і я — це суміш батьківських і материнських хромосомів. А другий пуголовок матиме ті самі чоловічі й жіночі хромосоми, що їх має перший пуголовок, у якого взяли кишкову клітину. І, мабуть, буде тієї самої статі. Не забувайте, що із жаб'ячої ікрини вийняли ядро, і вона вже не має в собі ніяких хромосомів.

— Яка користь із того, що буде вирощено пуголовка-двійника?

— Практична користь?

— Еге ж.

— Ніякої. Але якщо ми перейдемо від яйцєродних до живородних, то це може дати неабияку користь. Скажімо, ви маєте чудового з усіх поглядів бугая: тож раді будете дістати ще кілька таких самих бугаїв, не ризикуючи схрестити його з якоюсь коровою.

Берідж закидає назад своє волосся кольору червоного дерева й мовчки дивиться на мене. Її сережки (звичайні пластинки у вигляді булав) тремтять, груди здіймаються. Очевидно, вона вся кипить. Вона вже збагнула, в чому суть дослідів Стайна.

— Ви хочете сказати, що можна одержати другого бугая, точну копію першого, без парування?

— Атож.

Її брови насплююються.

— Або другу корову, точну копію першої, без участі бугая, тобто без запліднення?

— Авжеж.

— Облишмо корову, — провадить Берідж надсадним, сповненим сарказму голосом.

— Візьмімо жінку.

Я вступаю в гру.

— Візьмімо Бедфорд.

— Еге ж, — каже Берідж, і очі в неї спалахують. — Візьмімо Бедфорд! Що тоді буде?

— Гаразд, але спершу ми підберемо в Білому домі покоївку — звісно, негритянку.

Молоду, здорову й кремезну. Візьмемо в цієї негритянки яйцеклітину й виймемо з неї ядро. А тоді в цю яйцеклітину введемо клітину, взяту з кишечника Бедфорд, і коли ця клітина почне розмножуватися, вживимо яйцеклітину в лоно негритянки.

— Та ж це чудово! — скрикує Берідж і так зціплює кулаки, що аж пальці біліють. — І як ми не додумалися до цього раніше? Звичайно, негритянка не буде матір'ю. Негритянка лише виносить плід. Щось на зразок дородової годувальниці. Дев'ять місяців вона даватиме плоду своє тепло й кров і матиме "втіху" народити його! Але немовля буде не її. Генетично немовля буде чистою копією Бедфорд.

— Так, Берідж. Навіть більше, немовля буде двійником Бедфорд — певна річ, двійником жіночої статі, що народився від неї самої, дарма що вона не ходила вагітна й не народжувала його.

— І без будь-якої участі чоловіка!.. Докторе, — провадить Берідж розгнівано, — вашій статі не лишається нічого іншого, як зникнути! Ми матимемо без вас партеногенезних немовлят, що їх замість нас виношуватимуть негритянки!

Я добре бачу, що вона вся. кипить. В обличчя їй ударила кров, губи тремтять, кулаки зціплені. Берідж підходить до мене — очі в неї зблискують — і уривчастим голосом каже:

— Докторе, дайте мені руку.

Ошелешений, я простягаю їй руку. Вона стискає її в своїй, підносить до рота й кусає другий суглоб вказівного пальця.

— Ось що принаймні мені хотілося зробити, — промовляє Берідж тихим свистючим голосом.

Потім випускає мою руку, жваво повертається на закаблуках, кидає мені через плече: "Я прийду знов ополудні, за чверть до дванадцятої", — і, метляючи волоссям, наче кінською гривовою, вихором вилітає з мого кабінету.

Я залишаюсь на самоті й дивлюся на свою руку. Дія Берідж не вкусила мене по-справжньому. На пальці тільки zostалися сліди від її зубів. На жаль, слина вже висохла й сліди поступово зникають — крім двох крайніх: двоє ікол, гостріших за решту зубів, уп'ялися в палець глибше. Дві кругленькі, трохи почервонілі заглибники збережуться в мене довше.

Коли за чверть до дванадцятої Берідж знову приходить, мені насамперед упадає в око, що в ній уже погас увесь внутрішній вогонь і вона перетворилась на ту саму крижану брилу. Спершу Дія розв'язує одне адміністративне питання, яке, здається, дуже хвилює її, а потім одразу ж заходжується розпитувати про приїзд лаборантів. Спочатку моя розповідь не дуже її зацікавлює, і аж тоді, коли я кажу, що ці лаборанти приїздитимуть щотижня, вона влаштовує мені справжній допит. Їй хочеться знати про Бесс та Рікардо все-все — про їхнє походження, фізичні дані, поведінку, навіть про їхню пристрасть до віскі. Зрештою Дія примушує мене розповісти все з самого початку, вона не пропускає жодної деталі, зважує кожне моє слово, докоряє мені за недомовки ("О, бачте, а про жетон ви мені нічого не сказали!"), утретє зав'язує той самий діалог, висловлює невдоволення, що він знову виходить неповний, не відтворює попереднього,

що я вкладаю в нього мало почуттів ("Докторе, у вас неабиякі здібності актора! Саме тепер вам пора їх використати!"). Отож вона знов і знов докоряє мені, квапить, і я їй скоряюсь. Я не переказую сценку, а граю її, наслідую рухи Рікардо, відтворюю його відчутну іспанську вимову, показую, який сумний вигляд він мав, наслідую рухи Бесс, її невимушені манери, вульгарну говірку і, захопившись цією грою, натхненно, залюбки згадую кожну деталь.

Нарешті я закінчую. Западає мовчанка. Берідж змінюється в мене на очах. У неї насплююються брови, спалахують голубі очі, тремтять сережки, стискаються губи.

— Одне слово, — каже вона, — ви непогано розважились.

— Як?! — скрикую я здивовано. — Таж це ви...

— Браво! — цідить Берідж крізь зуби. — Як чудово ви провели кілька хвилин! І так охоче їх змальовуєте...

— Але ж ви самі домагались деталей!

— Такого аж надто детального опису я від вас не домагалася! В усякому разі, мушу сказати, ви переситили мене своїми деталями! Докторе, ви справжній поет, коли розповідаєте про хвойд! Який опис! Отой величезний рот!.. Оті "природні" манери!.. І не забуваймо про небачені чари вульгарності!

— Берідж, ви ж самі попросили мене надати моїй розповіді певної пікантності!

— То не ви надавали своїй розповіді пікантності! Ця розповідь сама лилася з вашого серця! Я вже не кажу про те, як ви рухали деякими частинами свого тіла! Браво, докторе! Віднині щосередини ввечері у вас буде робота!

— Бесс не сказала, що приїде наступної середи.

— Тоді ще краще! Вона приїздитиме щотижня. Але коли — в середу? В четвер? У п'ятницю? Непевність у певності! Приємна загадковість і трохи напруженого чекання! Чого кращого ще можна бажати?

— Зрештою, це ви...

— До того ж ви називаєте її Бесс!

— Вона назвала мені тільки своє ім'я.

— Не журіться! В неї ще буде час і назвати вам своє прізвище, й розповісти про своє життя! Ви швидко досягнете успіхів у вульгарності!

— Берідж, ви забуваєте, що самі порадили мені...

— А ви шкодуєте? Подумайте, докторе, ви ніколи б не пережили такого історичного моменту: не побачили б найбільшого рота в Сполучених Штатах! Якщо я добре зрозуміла, то вас передусім зворушує його розмір.

— Ну що ви, я цього не казав! — відповідаю я, мимоволі дивлячись на її рот.

— Даруйте, докторе, але ви це сказали! Спершу згадали про її рот. А потім і про вульгарність.

— Берідж, усе це безглуздя...

— О, перепрошую, — каже вона зі сльозами гніву на очах, — не вдавайте з себе дурника!

Вона повертається до мене спиною і, метляючи волоссям, покидає мене,

потамувавши — я цього певен — розпачливе бажання грюкнути за собою дверима.

Здається, я й справді досягаю успіхів. Я дефалократизуюсь. Доказ цього — те, що я вже не дивлюся на таку сценку з утішною зверхністю, з якою дивився на неї досі. Я усвідомлюю: те, що чоловіки називають жіночою нелогічністю, насправді — не що інше, як логіка, відмінна від чоловічої. Логіку Берідж зрозуміти легко: оце детальне, ретельне розпитування вона вчинила задля "нас". Але те, про що Берідж дізналася, стосується не тільки мене, а й її. Відверто кажучи, хіба мені приємно було б, якби хтось приїздив щотижня робити отакі маніпуляції з нею? Мабуть, не варто було розхвалювати вульгарність Бесс і поетизувати її рота. Єдине, що було "жіночне" в розмові Берідж зі мною — це, либонь, ота раптовість, запальність і словесна нестримність у її наступі. Вона так на мене накинулася, що я навіть не встиг збагнути, що зі мною діється.

Я вже зібрався йти до кафетерію, коли це Берідж знову заходить до мого кабінету. Обличчя в неї гладеньке, спокійне. Дія, видно, промила очі й зачесалась. Я обережно дивлюсь на неї. Що вона зараз учинить — зробить мені ще одну приємність, укусивши за вказівний палець на другій руці, чи ще раз учепиться в мене всіма пазурами?

Берідж не робить ні того, ні того. Тепер ми розмовляємо досить стримано.

— Докторе, ще кілька слів щодо клонів. Ті досліді вже перенесено з яйцєродних на живородних?

— Цілком можливо. Стайн використовує в роботі мишей.

— Як ви про це довідалися?

Знову допит.

— Ви ж знаєте, який Стайн неухажний. Одного разу він устроїв руку в кишеню пальта — очевидно, хотів дістати звідти носовичка, а дістав мишу. Звісно, я не кажу, що та миша — клон,

— Але все ж таки, докторе, на мою думку, взяти яйцєклітину, вийняти ядро і ввести в неї клітину кишечника, а тоді спостерігати за її розвитком і вчасно пересадити в лоно жінки-носія — справа делікатна, довготривала й украй складна.

Я знижую плечима: мовляв, я не збираюся переконувати її в тому, що таке можливо. Та я й сам не маю певності в цьому.

— Експерименти завжди проходять важко. То вже згодом, коли винахід упроваджується в промислове виробництво, все йде швидше й легше.

— Промислове виробництво!

Я мовчки дивлюсь на неї. Невже вона, незважаючи ні на що, знову мене вколола? Мені теж хочеться шпигонуги її.

— А чом би й ні, Берідж? Що ж тут дивного? Хто фінансує Стайнову роботу? Думаєте, такі дослідження нікого не цікавлять?

— Промислові партеногенезні немовлята! Докторе, ви над цим не замислювались?

Я мовчу. Вона дивиться на мене голубими очима, вираз яких так швидко змінюється. Але цього разу вони в неї задумливі й зосереджені.

— Джесперсен! — нарешті озивається вона. — Ми мусимо довідатися, що робить Джесперсен!

Я не знаю, як розуміти її слова, а що вона мовчить, то я зважуюсь запитати:

— Хочете, щоб я спробував поцікавитися про це в нього самого?

— О ні! — заперечує Берідж. — Не ви, тільки не ви! Це було б для вас дуже небезпечно!

Ми з Дейвом обідаємо в кафетерії, коли це з гучномовця лунає голос телефоністки: "Доктора Мартіnellі... Доктора Мартіnellі... Доктора Мартіnellі..." В кафетерії вшухають розмови, і всі погляди більш чи менш пильно прикипають до мене.

Викликаючи нас до телефону, що тепер буває дуже рідко, телефоністка щоразу діє нам на нерви й невтомно повторює монотонним голосом наші прізвища. "Доктора Мартіnellі... Доктора Мартіnellі... Доктора Мартіnellі..." Я підводжуся, перехоплюю стурбований погляд Дейва, заспокійливо всміхаюсь до хлопця, поплескую його по потилиці і, покинувши свій піснючий біфштекс, пробираюся поміж столиків до дверей. "Доктора Мартіnellі... Доктора Мартіnellі... Доктора Мартіnellі..." Надмірно посилений гучномовцями голос луною переслідує мене в безлюдному довгому коридорі, яким я йду: настирлива й досить скорботна літанія, наче Господь закликає мене на страшний суд відповідати за гріхи. "Доктора Мартіnellі... Доктора Мартіnellі... Доктора Мартіnellі..." Цей могутній, безплотний голос, що лине згори, лунає, мабуть, у цілому замку, він переслідував би мене скрізь, хоч би де я сховався: у бібліотеці, в салонах, у басейні, в підвальній гімнастичній залі...

У Блувіллі стає дедалі важче зв'язуватися по телефону із зовнішнім світом: щоразу треба напередодні подавати містерові Берроу письмове прохання, а не раніш, як наступного ранку, вам скажуть, що замовлений номер не відповідає. Правда це чи ні, ви не маєте змоги перевірити. Коли не рахувати кількох дзвінків Аніти, яка повідомляла мене, що не зможе приїхати, то вже цілих чотири місяці з-за меж Блувілла нікому не телефонували.

"Доктора Мартіnellі... Доктора Мартіnellі... Доктора Мартіnellі..." Цей голос не вмовкає. Моє прізвище відбиватиметься луною в усьому замку доти, доки я перетворююсь на матерію. Мене охоплює гнітюче враження — ніби торгуються за мою душу.

Два телефонні апарати для загального користування — тепер уже майже не потрібні — висять при вході до вбиралень. Висять вони не в кабінах, а під такими собі спареними раковинами. Я просуваю голову в одну з них і знімаю трубку.

— Говорить доктор Мартіnellі.

— Докторе Мартіnellі, — каже телефоністка, — негайно зайдіть до кабінету містера Берроу.

Чому негайно? І чому це Берроу викликає мене під час обіду? Яка така невідкладна в нього справа, що він навіть не може зачекати?

Мені не доводиться стукати до містера Берроу: двері відчинені. А сам містер Берроу, хоч як дивно, жде мене на порозі свого кабінету — той самий Берроу, що так любить приймати відвідувачів, поважно сидячи за письмовим столом, купаючись у власній гордині. Точніше, він стоїть по той бік порога, і я спершу бачу тільки його

черевце, яке виступає в коридор. Я пришвидшую ходу. І тоді з дверей витикається обличчя містера Берроу. Воно спотворене — принаймні настільки, наскільки може бути спотвореним кавалок смальцю. Але я добре бачу: в містера Берроу тремтять щоки. Мовчки, ніби не довіряючи власному голосу, він пропускає мене до кабінету. Та робить це не так, як звичайно, а навпаки, виходить у коридор. Опинившись у кабінеті, я озираюся на господаря, сподіваючись, що він іде слідком за мною. Аж ні!

— Докторе Мартінееллі, — ледь чутно промовляє містер Берроу.

Я дивлюсь на нього. Його кругленькі очі скачуть в очницях, наче схарাপуджені тваринки, а по лискучій маківці струмує піт.

— Докторе Мартінееллі, — знов проказує він невиразним, приглушеним, уривчастим голосом. — Трубка лежить на столі. На вас чекає таємна розмова. Я залишаю вас самого.

І він причиняє за мною двері. Я застаюся на самоті! У кабінеті містера Берроу! В святая святих! У кабінеті, якого він ніколи не покидає, не замкнувши двері на два такі складні замки, як замки в сейфі. На жаль, я не Джоан Пірс: у мене не такі міцні нерви. Я лише мимохідь зиркаю на кошик для паперу: він порожній. Правда, про цей свій погляд я згадаю вже згодом. А поки що я цього не усвідомлюю. Страх містера Берроу передався й мені. Серце в грудях калатає. Мене причаровує знята трубка, яка й справді лежить на величезному столі червоного дерева. Я підходжу до столу й хапаю трубку. Але на ній залишилися сліди від спітнілих пальців містера Берроу, і я відчуваю таку огиду, що, перше ніж піднести трубку до вуха, витираю її носовичком.

— Мартінееллі слухає.

— Хвилинку, докторе, — озивається в трубці телефоністка. — Я викличу вашого абонента.

І більше ні слова. Жодного звуку. Телефон наче мертвий. Нескінченне чекання. У мене розм'якають ноги. Сісти у велике чорне крісло зі штучної шкіри я не наважуюсь, я сідаю на стіл містера Берроу, а це, як я усвідомлю перегодя, ще більше зухвальство. У голові в мене порожньо, у скронях стугонить, і я помічаю, що моя рука, яка стискає трубку, теж пітніє.

За ці кілька секунд я, мабуть, при звичаївся до тиші, бо аж підскакую, коли в трубці лунає гучний, рішучий і владний голос. Попервах я не можу зрозуміти, хто говорить — чоловік чи жінка. Особливо мене приголомшує тембр голосу. Він так дзвенить у моїй голові, наче цілком заповонив її.

— Доктор Мартінееллі?

— Так.

— Ви в кабінеті містера Берроу?

— Так.

— Ви там самі?

— Так.

Пауза.

— Це Гільда Гельсінгфорс. Рівно о чотирнадцятій годині в конюшні вас чекатиме

осідлана Чучка. Сядете на неї й під'їдете до контрольно-пропускного пункту. Варту вже попереджено, вас супроводжуватиме одна охоронниця. На цьому я закінчую розмову.

І вона кладе трубку. Я не встигаю сказати жодного слова. А втім, я однаково не спромігся б і рота розтулити. Губи в мене злиплися. У роті враз пересохло. Я підводжусь. Якусь мить стою, спершись обіруч на стіл. Коли я виходжу, від містера Берроу не видно й сліду.

Я простую до вбиральні. На щастя, в ній ні душі. Відкручую кран з холодною водою й плещу себе по щоках мокрими долонями. Потім утираюсь і, ходячи сюди-туди, кілька разів глибоко вдихаю повітря. Проминаючи дзеркало, щоразу зиркаю на себе. Але мені здається, що я ще надто блідий, щоб іти назад до кафетерію.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

Коли я під'їжджаю на Чучці до сторожової вежі, вартова на очах у всіх охоронниць, що дивляться на мене з вікна свого барака, простягає мені мій жетон. За десять кроків від нас стоїть Джекі в зелено-голубій уніформі, з карабіном на плечі й револьвером при поясі. Вона сідає на сірого в яблуках мерина — скалічену тварину, що, як і решта кастрованих жеребців, викликають у Чучки відразу. Кобила відводить назад вуха, і я, щоб заспокоїти її, враз даю їй відчутти свою руку. Побачивши тут Джекі, я дивуюсь. Учора я дізнався від "нас", що Пуссі вислали з Блувілла. Я сподівався, що й Джекі вишлють звідси за всі оті заборонені розмови зі Стайном, Джесом і мною. Та ні, ось вона тут, тілом і душею, їй навіть доручили місію, значення якої, судячи з її незворушного вигляду, Джекі, мабуть, усвідомлює. Я певен, що тільки Джекі знає, куди мене веде. Я мимохідь помітив: вартовим у сторожовій вежі видалося незвичним те, що я вирушаю на прогулянку без своїх товаришів.

— Їдьте дорогою, якою їздите завжди, докторе, — озвалася Джекі, коли я сховав до кишені жетон. — Я поїду вслід за вами.

Вона сказала це рішучим, владним голосом, навіть не глянувши на мене.

Я здогадуюся: Джекі має на увазі дорогу, якою ми щонеділі прогулюємось верхи. Я рушаю, з прикрістю відчуваючи себе в'язнем, якого жене поперед себе озброєний конвоїр. Ні, мені не хочеться зайве драматизувати: я вийшов з кафетерію в усіх на очах, отож не думаю, що найближчим часом щось загрожує моїй безпеці. Проте позад мене їде озброєна Джекі. А я не маю навіть ножика, щоб захиститися. Нас тут лише двоє, і ми в'їздимо в ліс, де досі не зустрічали на прогулянках жодної живої душі.

Навіть більше, цей червневий день видався досить хмарний. Два дні й дві ночі перед цим лив безперервний дощ, і хоч ополудні він ущух, небо як слід іще не прояснилось. Воно насупилося до самого обрію, великі чорні хмари зависли над верхівками ялиць, і, здається, ось-ось знову піде дощ. Дорога, на щастя, встелена піском і рінню, під копитами Чучки вона не розгрузає, але дощові струмки вимивають на ній канавки, а місцями котяться з прямовисного узбіччя водоспадами й перетинають її впоперек. Чучка не любить води і обминає струмки, збиваючись із клусу. Я переводжу її на ступу, і Джекі ніяк не реагує. А втім, тепер дорога підіймається вгору на лісистий схил і стає твердішою.

Їзда ступою має свою перевагу: вона дає мені змогу обмірковувати мої взаємини з Джекі. Висновку я доходжу сумного. Гадаю, коли під час інциденту між Джесперсеном та охоронницями я, спішившись, підійшов до Джекі й моя голова опинилася на рівні її чобит, вона неодмінно відчула те коротке, несподіване й непогамовне бажання, яким я сповнився до неї. На наступній прогулянці вона грубо, навіть із гнівом урвала мою двозначну розмову з Пуссі. І, нарешті, в неділю після дзвінка, коли Аніта востаннє повідомила мене, що не зможе приїхати до Блувілла, Джекі приязно подивилась у мій бік і щиро всміхнулася. Вона зробила це так спритно, що ніхто з моїх супутників нічого й не помітив.

Але чи можна їй довіряти? Якщо Пуссі прогнали звідси, то чи не Джекі з них двох написала містерові Берроу правдивий звіт про випадок із Джесперсеном? Безперечно, саме завдяки тому доносові їй виявили сьогодні таку довіру. Невже та її усмішка й підморгування позаминулої неділі були для мене пасткою? Важко в таке повірити. В цієї дівчини очі не порожні, які звичайно бувають у облудниць. Навпаки, вони в неї життєрадісні. А коли в людини такий прекрасний погляд та ще таке жваве обличчя, то вона не дуже охоче дозволить упіймати себе в пастку неправди. Принаймні так я думаю. Або хочу так думати, що, зрештою, те саме.

Ось ми проминули поворот, за яким нас із Блувілла вже не видно. Час, здається, мені випробувати пильність мого конвоїра. Я зупиняю Чучку, наполовину обертаюсь у сідлі і, спершися правицею на круп кобили, вичікую, поки Джекі під'їде ближче. На це не йде й кількох секунд, але мені більше й не треба для того, щоб на ходу зміряти її очима й належно оцінити. Гарна здорова дівчина з округлими плечима, пишними грудьми, повненьким обличчям, коротко підстриженим білявим волоссям і очима, що досі здавалися мені голубими, а насправді сірі — цей колір сьогодні мене вражає, може, через темне, як перед грозою, небо.

Я питаю її вдавано байдужим голосом:

— Куди ви мене ведете?

— Їдьте далі, докторе, — сухо відповідає Джекі. — Вам заборонено ставити мені запитання.

Я дивлюсь на неї. Її обличчя — справжня маска. На ньому нічого не прочитаєш. У цю мить Чучка, не відчуваючи більше повода, рвучко повертається назад і, наставивши вуха сторч, войовниче рушає на мерина. Мені, правда, вдається вчасно її стримати, але мерин уже встиг теж повернути й кинувся чвалом униз по схилу. Джекі насилу зупиняє його.

Я чекаю на неї. Коли засапана Джекі знову під'їздить до мене, на вухо їй спадає пасмо білявого волосся, обличчя в неї розчервонілось, очі іскряться. Вона гнівно кричить мені:

— Якщо Чучка зробить такий вибрик ще раз, я прострелю ноги!

— Кому? — зухвало питаю я. — Їй чи мені?

— Докторе! — несамовито кричить Джекі. — Вам заборонено ставити мені запитання!

Я теж багровію:

— І все ж таки я поставлю вам одне запитання! Навіщо ви взяли мерина? Ви ж добре знаєте, що Чучка не може їх терпіти!

— Я його не брала, — відповідає Джекі трохи спокійніше. — Мені його привели вже осідланого.

Водночас вона перебирає в ліву руку повід і, нахилившись уперед, поправляє правою біляве пасмо, що вибілося з-під пілотки. Я спостерігаю за нею суто машинально, та враз цей її жест мене зворушує: він здається мені таким жіночним у цих незвичних умовах...

Джекі перехоплює мій погляд і, певно, здогадується, що в мене на душі, бо потуплює очі, і на хвилину западає досить напружена мовчанка.

— Їдьте далі, докторе, — каже вона, знов силкуючись говорити владним голосом конвоїра. — Нас чекає довга дорога.

Отже, "довга дорога"! Сказавши ці слова, Джекі порушила інструкцію, але це порушення вона зробила, певне, навмисне, щоб заспокоїти мене. Я повертаю Чучку й пускаю її ступою по рівній дорозі, якщо можна назвати "рівною" дорогу, про яку не знаєш, куди вона веде. Мабуть, Джекі, прохопившись про "довгу дорогу", мала на меті, по-перше, примусити мене повірити, нібито моїй безпеці ніщо не загрожує, а по-друге, зробити мене покірнішим. Я не можу нічого збагнути, тому покладаюсь на свій інстинкт, а він, як завжди, нічим мені не допомагає, лише розбуджує в душі передчуття, які з хвилини на хвилину стають дедалі суперечливішими.

Ми їдемо дорогою, якою їздили гуртом на верхові прогулянки, і високі ялиці, що здіймаються над нею, від найменшого подмuhu вітру струшують нам на голови дощові краплі. Я радію, що здогадався накинути на себе плаща, й, шукаючи в його кишенях рукавиці, знаходжу там забуту кілька місяців тому зім'яту шапочку для гри в гольф. Я надягаю її. Сховавши так від неприємних краплин голову, я відчуваю задоволення, що знайшов цю стару шапочку, й згадую пов'язане з нею минуле. Та це задоволення триває не довго: моя радість одразу ж гасне, дух занепадає.

Чи міг я сьогодні не підкоритися наказові Гільди Гельсінгфорс? Аж ніяк. Адже мені загрожувала б небезпека все втратити. І ось озброєний конвоїр веде мене, заложника чи в'язня, хтосна й куди. Майбутнє, навіть найближче, мені не належить.

Дорога вже не така крута, і я — мабуть, щоб розвіяти похмурі думки, — пускаю кобилу клусом. Славна Чучка! Безперечно, вона єдина моя подруга в цьому безлюдному лісі. Над розмитою піщаною дорогою, що, скільки око сягне, петляє між ялицями, повисло свинцево-сіре небо, і звідкись цідиться тьмяне світло. Коли вщухає вітер, чути лише м'який стукіт копит моєї кобили, який луною відбивається позад мене — до річі, весь час улад із стуком копит мерина. Я їду в ногу, як нікчемний солдафон.

Під'їжджаючи до роздоріжжя, де Джесперсен пустив учвал свого коня забороненою дорогою, я, звісно, беру ліворуч. Позад мене лунає наказ:

— Праворуч, докторе!

Праворуч?! На заборонену дорогу?! "Втеча" Джесперсена! Постріли Пуссі! Я зупиняю Чучку і обертаюсь.

— Ви сказали повертати праворуч? — міряю поглядом Джекі. — Ця дорога для нас заборонена. — І стискаю губи.

— Сьогодні — ні.

— Хто це сказав?

— Я.

Кілька секунд я розмірковую й приймаю ухвалу, яка приносить мені полегкість. Я відмовляюся виконати наказ Джекі.

— Дякую. Я туди не поїду.

Джекі дивиться на мене. Мій непослух так її вражає, що вона навіть забуває розгніватись.

— Що?! — питає вона. — Що ви сказали?

— Я не поїду цією дорогою.

— Чому?

— Нею заборонено їздити.

Я теж роздивляюсь її.

— Докторе, я ж вам сказала, що сьогодні як виняток...

Джекі не докінчує фрази, хоч говорила вона терпляче, немов до примхливої дитини. Я завважую, що її очі не так розгнівані, як заклопотані. Моя охоронниця опинилася в скрутному становищі! "Пакет" бунтує: не дає доставити себе до місця призначення. Що вона тепер робитиме? Погрожуватиме? Щойно це принесло їй не багато успіху.

Джекі мовчить, і я бачу, що вона розгубилася. Зрештою її мовчанка мене заспокоює. Тепер усе стає ясно: Джекі має наказ передати комусь "пакет" власноручно. Їй не доручали знищити його по дорозі.

Однаке я хочу бодай якось скористатися зі своєї переваги.

— Дякую, — кажу, — але мені не хочеться, щоб у мене стріляли.

— Це я у вас стрілятиму? — перепитує вона недовіжливо.

— Пуссі ж стріляла в Джесперсена.

— Пуссі втратила самовладання. А сьогодні — не той випадок. Джесперсен порушив інструкцію. А ви виконуєте наказ.

— Цей наказ може виявитися пасткою.

— Пасткою?

— Якщо я поїду цією дорогою, ви мене вколошкаєте, а потім заявите, ніби я спробував утекти.

Сказавши ці слова, я дивлюся на Джекі так, наче звинувачую її. Я усвідомлюю, що цим провокую Джекі. Вдаю, ніби не довіряю її добрій волі, хоч насправді в глибині душі вже не сумніваюсь у ній.

— Докторе! — обурено вигукує Джекі.

Вона аж багровіє. Але цього разу не від гніву, а від образи. А що шкіра в неї досить

прозора, то червона хвиля заливає її від чола до вилиць, від вилиць до кругленької шиї, що виглядає з-під форменої сорочки.

— Докторе, — знов запально каже Джекі, — я ж не есесівка!

Її слова мене дивують. Я б і не подумав, що в цієї юної охоронниці такі глибокі знання з історії!

— Що ж, — кажу я, — коли хочете заспокоїти мене, рушайте попереду. А я поїду за вами.

— Я не можу цього зробити, — одразу ж відрубую вона. — Це було б з мого боку порушенням інструкції.

Але я мовчу, обличчя в мене лишається незворушним, і Джекі каже:

— Прошу вас, докторе!

Я зазираю їй у вічі. Їхню небачену красу підкреслюють, дарма що сама Джекі білява, густі чорні вії. Слова "прошу вас" пролунали як справжнє прохання, а не як словесна облуда. Дівчина вимовила їх пошепки. Я запитую:

— Ви гарантуєте мені особисту безпеку?

Джекі не ховає очей і щиросердо відповідає:

— Поки ви зі мною — так.

Відповідь двозначна, але я мушу нею вдовольнитися. А тим часом Чучка нетерпеливиться. Вибалушившись на мерина, вона аж надто пожвавішала, і мені доводиться двічі-тричі розвернути кобилу, щоб угамувати її.

— Гарзд, — кажу нарешті я. — Я вірю вам.

"Заборонена дорога" стелиться попереду, мов рівна стрічка, і я пускаю кобилу вчвал. Чучка, здається, рада розім'ятись. Вона грайливо рветься вперед, і з-під її копит летить пісок та бризки води. Мерин мчить услід за нею.

Через п'ять хвилин я знову переводжу Чучку на ступу: ми спускаємося крутим схилом, і внизу перед нами постає перешкода. Дорогу перетинає бурхливий потік. Його не перестрибнеш. Потік надто широкий. Якщо дозволить течія й глибина, то єдине, що можна зробити, — це подолати його вбхід.

Джекі наздоганяє мене.

— Доведеться переходити вбхід, — рішуче каже вона.

Я хитаю головою.

— Спершу треба поміряти глибину.

Я спішуюся, прив'язую Чучку до ялиці й, знайшовши в підліску жердину, обкоровую її, щоб вона була легша. Потім заброджу в черевиках у воду й стромляю жердину якомога далі від себе. Здається, потік перейти можна. Правда, він іще вирує, але вода в ньому вже спадає і течія не загрожує нас понести.

Я обертаюся. Джекі, кинувши повід на загривок меринові, щось заклопотано пише на клаптику паперу. Потім підводить очі й, не кажучи ні слова, киває пальцем, щоб я підійшов. Коли я опиняюся біля неї, Джекі простягає мені записку, не випускаючи її з рук, і я читаю:

"Г. Г. знає все про випадок із Джесперсеном".

Я мовчки понурюю голову, залишаю Джекі, відв'язую Чучку і, здивований, сідаю в сідло. Джекі, сама того не бажаючи, щойно дала мені дуже багато важливої інформації. По-перше, вона написала це, а не сказала вголос — отже, вважає, що нас підслуховує з далекої відстані електронний звуковловлювач. У цьому зв'язку я запитую себе: чи не завдяки йому Г. Г. дізналася й про випадок із Джесперсеном? По-друге, Джекі підтвердила те, про що я вже здогадувався, але ніяк не міг у це повірити: вона веде мене до Гільди Гельсінгфорс. І по-третє, особливо багато для мене важить те, що Джекі попереджає мене на випадок, якщо Г. Г. почне розпитувати в мене про Джесперсена.

Я більше не сумніваюся: в особі Джекі я маю союзницю.

Як я й сподівався, Чучка вчиняє страшенний опір. Вона кружляє на місці, не бажаючи заходити у воду. І тоді Джекі пускає першим у потік свого мерина. Ця хитрість їй удається. Чучка ступає вслід за мерином. Поки наші коні бредуть одне за одним по черево у воді, я бачу, як Джекі поперед мене кидає в потік пошматовану на малесенькі клаптики свою записку. Я дивлюсь на її випростану спину, на міцну біляву потилицю. І сповнююсь до неї палкою вдячністю.

Коли ми виходимо з потоку, Джекі зупиняється, очікуючи, щоб я знову виїхав наперед. Очей вона не підводить і всією своєю поведінкою благає мене мовчати. Я вволю її волю. Але метрів через сто, коли на крутому схилі Чучка переходить на ступу, я обертаюсь у сідлі й дивлюся на Джекі. Її рішучі сірі очі зустрічаються з моїми. Ні, в цих наших поглядах нема нічого інтимного. Мені запропоновано угоду про дружбу. Це мене зворушує до глибини душі. Я дивлюся на Джекі вже іншими очима. Тепер навіть зброя, якою вона обвішана, має інший сенс. Уперше після мого переїзду до Блувілла літери ЧО, які іронічно визначають мою суть, набувають свого справжнього змісту: я — "чоловік під охороною".

Я ще раз обертаюсь назад, і Джекі киває мені головою. Посеред просторої галявини на пологому схилі стоїть збудоване з кругляка бунгало. За п'ятдесят метрів від нього — дровітня, трохи далі — стайня. Тут ми з Джекі — кожне в окремому стійлі — розсідлуємо коней.

— Ходімо, — каже Джекі.

Тепер вона йде поруч зі мною, і я скося позираю на неї. Зовні вона знову виглядає незворушною, хоч у душі хвилюється. І ця її стримувана нервозність передається й мені.

Бунгало не таке вже й скромне, як мені спершу здалося. Проходячи лукою, — тепер Джекі знову ступає позад мене, — я помічаю досить довгу цегляну споруду: це басейн, критий, судячи з усього, вітражами. Весь ансамбль побудовано з тропічного дерева. Одне слово, це бунгало коштує цілого багатства.

В невеликому передпокої, заваленому чобітьми та пальтами, я скидаю дощовика. Потім Джекі штовхає скляні двері, ми проходимо вздовж басейну й нарешті опиняємося ще перед одними дверима, що їх Джекі відчиняє переді мною.

— Зачекайте тут, — каже вона голосно, наче звертається не до мене, а до когось іншого. — Гельсінгфорс незабаром приїде.

По цих словах Джекі повертається на закаблуках, і я засмучено дивлюсь, як від мене віддаляється її білява потилиця, міцні плечі й зброя, тепер уже зовсім мені не ворожа.

Я переступаю поріг. Тут майже темно, незважаючи на широчезне, майже на всю стіну, вікно. З нього видно гору, над якою йде густий скісний дощ і здіймаються клуби білого туману. Навпроти вікна тьмяно вилискує мідний дашок над вогнищем, але саме вогнище не палає, в ньому тільки ледь жевріють кілька жарин. Стеля й стіни в кімнаті, наскільки я можу розгледіти, обширі червонуватим деревом. З темного кутка поряд із каміном невиразно виступає величезна канапа.

Я причиняю двері й несміливо ступаю кілька кроків до вікна. Над лісом зависли великі чорні хмари, в улоговинах клубочиться білий туман, надворі похмуро. Гора має непривітний вигляд. Але й по цей бік шибки не набагато приємніше. У кімнаті не холодно, але в ній панує такий дух, що ніби заморожує мене. Здається, все тут дивиться на мене з якоюсь злістю. Звісно, це ілюзія. Та марно я намагаюся себе в цьому переконати — неприємне враження не розвіюється. Я озираюсь довкола. І все ж таки ця невелика вітальня з дерев'яною обшивкою на стінах га мідним дашком над каміном (тільки його я й бачу виразно) досить затишна. Але я почуваю себе в ній не дуже затишно. В мене таке дивне, гнітюче й тяжке відчуття, ніби за мною скрізь стежить холодний погляд. Я випростуюся, стенаю плечима, засовую руки до кишень і ходжу сюди-туди по кімнаті. В ній досить темно. Але я, згадавши тон і зміст листів від Гельсінгфорс, навіть не наважуюсь пошукати вимикача й увімкнути світло. Можна подумати, що в цій кімнаті для мене все заборонено. Я почуваю себе позбавленим усіх прав, навіть права бути тут.

Довго чекати мене примушують мовби для того, щоб деморалізувати. Давній заяложений метод. Але він, як я бачу, добре спрацьовує. Що ж, зараз я спробую поборотися з цим методом, я чимось заповню свої думки. Я беруся розпалювати вогонь у каміні. Згортаю на купу обвуглені полінця й роздмухую жар.

Спалахує полум'я, і тоді за спиною в мене озивається чийсь голос:

— Облиште вогонь! Ніхто вас не просив розпалювати його!

Я випростуюсь, і в кімнаті засвічується сліпуча лампа. В кутку за великою канапою я бачу двадцятирічну дівчину, загорнену в шаль кольору зів'ялого листя, з-під якої визирають босі ноги; дівчина стоїть, прихилившись плечем до дерев'яної обшивки.

Якщо колись мені й хотілося побачити справжній образ "слабкої статі", то оце він переді мною. В отій довгій, тендітній дівочій шиї, тонких рисах, ясних очах, в ореолі легкого білявого волосся мовби застигла ніжна жіночність. Але у виразі обличчя нема нічого ангельського. Коли зовнішність у дівчини заспокійлива, то очі довіри аж ніяк не викликають.

— Даруйте за вторгнення, — нарешті озиваюсь я. — Тут дуже темно, я вас не помітив.

Дівчина зневажливо гмукає.

— Я так і подумала. Спостерігати вас було дуже цікаво. Ви гадали, що ви тут самі, й

ходили по кімнаті так, ніби вона належить вам. Ви скидалися на набундюченого півника, що козириться перед курми. В кожному вашому русі відчувалися пиха, егоїзм і погане виховання. Це було кумедно й водночас огидно!

Мене аж приголомшує цей її грубий наступ. Коли до мене повертається голос, я сухо кажу:

— Якщо моя присутність огидна вам, то не розумію, навіщо ви мене викликали.

— Я вас не викликала.

— Хіба ви не Гільда Гельсінгфорс?

— Звісно, що ні, — відказує дівчина з почуттям відрази. — Щодо мене особисто, то згадайте собі: з ЧО мені нема чого робити. Я все зробила для того, щоб вас сюди не допустити. Ви опинилися тут усупереч моїй волі.

Згоряючи від люті, вона просто-таки жбурнула ці слова мені в обличчя, а тоді знов прихилилася спиною до дерев'яної обшивки і обпалила мене сповненим ненависті поглядом. Я відвертаюсь від неї і простую до зашкленених дверей.

— Куди це ви? — сичить дівчина в мене за спиною.

— Я чекаю на Гельсінгфорс у залі, де басейн.

— Було б краще, якби ви забралися звідси зовсім! — пронизливо кричить вона. — Ось вам моя порада! Ви не знаєте, що вас чекає!

Не відповідаючи їй, я причиняю за собою двері. Я й справді не знаю, що мене чекає. Добре знаю тільки, що не повинен більше залишатися в одній кімнаті з цією навіженою. Вона страшенно мене приголомшила. Щоб якось заспокоїтись, я починаю ходити довкола басейну. Раз у раз глибоко вдихаю повітря, виймаю з кишень руки і не без зусиль намагаюся розтиснути кулаки.

Так я підходжу — мов "козирячись", як сказала б ота дівчина в шалі, — до південної скляної стіни, коли це в другому кінці басейну відчиняються двері, й разом з поривом вітру до зали розгонистою твердою ногою ступає жінка. Її зріст мене ошелешує. Вона в штаних для верхової їзди, у чоботях, пуловері з відгорненим коміром і з батогом у руці. Помітивши мене, жінка вражено застигає на місці. Її велетенська постать стоїть переді мною, але обличчя повернуте ліворуч, тож я бачу тільки її профіль. Вона скося дивиться на мене одним оком, наче птах.

— Що ви тут робите? — грізно питає жінка.

Мені вже набридла ця неповага, і я відповідаю:

— Ви самі повинні знати. Це ж бо ви мене сюди викликали.

Жінка обпалює мене поглядом — і знову ж таки, як я помічаю, одного ока.

— Не прикидайтеся, ніби не розумієте мого запитання. Що ви робите в моєму басейні?

Її тон свідчить про те, що я не гідний ступати сюди своєю ногою.

— Особа, що сидить у вітальні, не схвалила моєї присутності там.

— Яка особа? — питає жінка пихато. — Тут тільки одна особа — я!

Коли до людського роду не належить навіть дівчина в шалі, то до якої категорії відносять мене?

— Ходімо, — каже жінка. — Зараз я все з'ясую.

І вона, розмахуючи батогом, широким кроком простує до вітальні. Я йду за нею.

Нашим очам відкривається несподіване видовище. Дівчина з пухнастим білявим волоссям лежить гола долілиць на канапі й уткнувшись обличчям у куток, плаче.

— Що з вами, Одрі? — питає Гельсінгфорс.

— Цей тип, — відповідає Одрі, підводячись і показуючи на мене пальцем, — намагався мене зґвалтувати.

Я з обуренням кричу:

— Неправда!

В Одрі все фальшиве: голос, очі, плач, поза, нагота. Дівчина нагадує третьорядну актрису, яку режисер марно намагається примусити ввійти в роль. На зґвалтовану вона анітрохи не схожа.

— Одрі, — байдужно каже Гельсінгфорс, — перестаньте скиглити й розкажіть мені все до ладу.

Але Гельсінгфорс грає теж погано. Надто вже вона холоднокровна.

— Це чудовисько... — белькоче Одрі.

Я мовчки скрегочу зубами. Все в неї фальшиве — слова, інтонація...

— Це чудовисько, — провадить Одрі, — накинулось на мене, тільки-но ввійшло до кімнати. (Як це правдоподібно!) На щастя, я вирвалася від нього, схопила револьвер і запропонувала йому вийти.

"Запропонувала"!.. Та вона ще й уміє шляхетно розмовляти!

Я не витримую:

— Все це від початку до кінця неправда.

На жаль, я проказую ці слова, а не викрикую. Тому вони звучать непереконливо. Я теж погано граю. Мабуть, через те, що заражаюсь посередньою грою своїх партнерок.

Гельсінгфорс повертає до мене правий бік обличчя, розмахує батогом, наче погрожуючи неугавному собаці, а тоді, не підвищуючи голосу питає мене:

— Ви все сказали?

— Ось бачите, — каже Одрі, скиглячи, — він зірвав з мене трусики й ліфчик!

Вона показує пальцем на розкидані по дивану "речові докази" й револьвер серед них. Я з полегкістю завважую, що Гельсінгфорс хапає зброю, замикає її в шухляді нічного столика й, сховавши ключа в кишеню, знову стає перед Одрі. Її висока, плечиста постать затуляє від мене мою "жертву", і я ступаю крок убік. Але ближче не підходжу. Я майже певен: якщо я знову розтулю рота, Гельсінгфорс не завагається дати мені ляпаса.

— Як ви гадаєте, — питає з приголомшливим спокоєм Гельсінгфорс, — чому Мартінеллі порвав бретельки на вашому ліфчику?

— Думаю, він хотів подивитись на мої перса, — відповідає Одрі, потуплюючи очі.

Гельсінгфорс регоче й величезним пальцем тицяє в крихітні перса Одрі.

— Ви жартуєте, люба! Там нема на що дивитись!

І знову регоче. Тепер вона принаймні природна. Глумливість пасує їй більше, ніж

байдужість. І раптом Гельсінгфорс бере з канапи ліфчик, підносить його собі до носа й нюхає.

— Я так і думала — ви брешете! — грізно каже вона.

— Гільдо!

— Брешете, стерво! Цей ліфчик не пахне потом. Жінка, щоб ви знали, пітніє, коли її намагаються зґвалтувати. Передусім зі страху. А ще через те, що вона відбивається. Ви брешете й брешете мені! Ви були проти приїзду сюди Мартінеллі, а коли я на вашу думку не зважила, ви вирішили будь-що цьому перешкодити. Гаразд. Я вас провчу, як мені перечити. Ви гола, і я зараз же з цього скористаюся.

— Ні, ні! — кричить Одрі, вибалушивши зі страху очі й згорнувшись у клубок.

Гельсінгфорс швидко нахиляється, брутально хапає Одрі за ногу, перевертає її на живіт і тягне по канапі, аж поки обидві ноги дівчини повисають у повітрі. Потім Гельсінгфорс стискає їх своїми взутими в чоботи ногами й тричі повільно, з дивовижним спокоєм і силою, яка мене приголомшує, шмагає Одрі батогом по сидницях. На них умить проступають три червоні синці. Одрі скрикує, але тільки один раз, а тоді, хоч як дивно, навіть не скиглить, лише тихенько стогне, наче боїться зчиняти галас.

Гельсінгфорс хапає Одрі за руку, скидає її на підлогу, а сама сідає на канапу, розкинувши ноги.

— Чоботи!

Нага Одрі, шморгаючи носом, підводиться й починає стягати з Гельсінгфорс чоботи. Зробити це нелегко. Дівчині бракує сили, вона вся тремтить. Але водночас Одрі сповнена ласки й покори, немовби їй подобається отак прислужувати.

— Мартінеллі, — каже Гельсінгфорс, повертаючи в мій бік Юпітерів профіль і втупляючись у мене чорним оком, — ось ви й ускочили в халепу!

— Я?

— Ви ж чули, що сказала Одрі? Вона звинувачує вас у тому, що ви хотіли її зґвалтувати.

Я відповідаю, силкуючись зберегти спокій:

— Ви добре знаєте, що це неправда.

— Це неправда з погляду моїх взаємин з Одрі. Але це зовсім не так з погляду моїх взаємин з вами.

— Я вас не розумію.

— Пуловер! — звертається Гельсінгфорс до Одрі й погрозово додає: — І перестаньте скиглити! Ви псуєте мені настрій.

Одрі замовкає.

— Мартінеллі, — веде далі Гельсінгфорс, як тільки її голова виринає з пуловера, — ви ще не зовсім добре усвідомили ситуацію. Тут правда — лише те, що називаю правдою я. Поміркуйте самі: якщо я вирішу підтвердити слова Одрі, то який суд вас виправдає?

— Але таке свідчення було б фальшиве!

— То й що? — каже вона, зводячи брови.

Я мовчу. Чи серйозно я маю сприймати цю погрозу? А може, це тільки садистський жарт?

У цю мить Одрі — очевидно, зрадівши, що мене покарають, — по-пташиному скрикує і, нахилившись, ніжно цілує Гельсінгфорс у руку вище ліктя. Та одразу ж відкидається назад, впирається широкою ступнею в голі груди дівчини й щосили відштовхує її. Одрі падає на підлогу, але вмить схоплюється на ноги. На її обличчі не видно жодного сліду образи чи злоби.

— Ви божевільна! — зневажливо вигукує Гельсінгфорс. — Перестаньте мене облизувати, прибережіть свої телячі ніжності для себе. Я їх терпіти не можу. Я вже не раз вам про це казала. — І, скидаючи з себе ліфчик, різко промовляє: — Штани!

Цієї миті я відвертаюсь і дивлюся на вогонь у каміні. Мабуть, Одрі завагалася, бо Гельсінгфорс нетерпляче повторює свій наказ. Від штанів справа перейшла, очевидно, до трусиків, бо я чую, як Гельсінгфорс каже із сарказмом:

— Легше! Нащо рвати їх?! Ніхто ж не повірить, що мене хтось хотів зґвалтувати!

Тиша. Рипить підлога. Мабуть, Гельсінгфорс підвелась.

— Піду поплаваю, — каже вона трохи бундючно, так ніби йдеться про важливу подію, про яку неодмінно має знати весь світ. — Одрі, дайте Мартіnellі секундомір. А самі вдягніться й приготуйте для мене чай.

Одрі не подає мені секундоміра в руки. Вона кладе його на стіл і колючим поглядом дивиться на мене.

Коли я заходжу до зали з басейном, Гельсінгфорс, гола, схожа на статую, стоїть на бортику й показує мені, щоб я став праворуч від неї. Мені спадає на думку, що вона, мабуть, одноока, бо її ліву щоку постійно прикриває густе волосся. Але цієї миті вона закидає його назад, і тепер я бачу і її ліве око, чорне й блискуче, анітрохи не лагідніше за праве.

За моїм знаком Гельсінгфорс, наче викинута з катапульти, стрибає у воду, я вмикаю секундомір і дивлюся на неї. Ця жінка — чудова спортсменка. Вона пливе так швидко, що перед її обличчям у воді утворюється своєрідна западина, тож їй не конче повертати голову набік. Але особливо мене вражає її велетенський зріст (заввишки вона, певне, з метр дев'яносто) і м'язи — хоч їх у воді й не видно, все свідчить про неабияку силу цієї жінки. Я стежу за рухами Гельсінгфорс і міркую про те, що коли панівна роль у нашому суспільстві залишиться за жінкою, то, цілком можливо, спорт, який вона візьме собі на озброєння, через кілька поколінь змінить будову її тіла і, з огляду на зріст, вагу та м'язи, зробить її головою сім'ї — якщо сім'я, звісно, ще існуватиме.

Гельсінгфорс сказала мені, що збирається проплисти з кінця в кінець басейну вісім разів. Як тільки вона завершує цю дистанцію і торкається пальцями кахляної мозаїки, я зупиняю секундомір. Гельсінгфорс незадоволена своїм часом, звинувачує мене в тому, що я погано його засік, і, насупивши брови, виходить з води. З неї стікають патьоки, вона бере два рушники, один із них кидає мені й, не дивлячись на мене, сухо каже:

— Витріть мені спину.

Хвилю повагавшись, я підкоряюсь. Якщо мені й доведеться вступити з нею в сутичку, то тільки не через таку дрібницю. А вона, судячи з усього, гадає, що їй усе дозволено. Невже завдяки її мільйонам? А може, завдяки оцій могутній постаті, якої я тепер торкаюся пальцями (мої очі ледве сягають їй до лопаток) і яка здається мені жахливою — адже Гельсінгфорс, я знаю, не завагається скористатися своєю фізичною міццю проти мене. Передусім я вирішую приховати від неї страх, який вона в мене вселяє. Але згодом переконаюсь, що це моє рішення не зовсім слушне. Гельсінгфорс притаманний інстинкт, який допомагає жінкам стримувати себе перед силою чоловіка, з яким вони ходять на прогулянки, щоб не розбудити в ньому звіра.

Орудуючи рушником, я з подивом помічаю, що мені вже трохи аж подобається витирати цю статую. Шкіра в неї така гладенька, форми такі гарні, дарма що могутні, такі надзвичайно жіночні, що я не поспішаю завершувати свою роботу. Дивна річ, але ні жорстокість Гельсінгфорс, ні її величезна постать не викликають у мене ніяковості.

— Досить, — каже Гельсінгфорс і, не обертаючись, простягає руку по рушник, а потім накидає його собі на плечі. Тоді нахиляється й витирає волосся другим рушником. Я відвертаюся від неї і відходжу на кілька кроків.

— Мартінеллі, — каже вона, — як я вам?

Я дивлюсь на неї. Вона стоїть у тій самій дивній позі, на яку я вже звертав увагу: тулуб передом до мене, голова на три чверті повернута вбік і обое очей косують у мій бік.

— Ви хочете сказати, фізично?

— Так.

Мене вже ніщо не дивує. Я витирав її після басейну, а тепер став для неї дзеркалом. Я міряю поглядом цього велетенського Нарциса з ніг до голови й кажу:

— Виняткова.

— Як це виняткова?

— Зростом, вродою і пропорціями.

Вона недовірливо зводить на мене очі.

— Чому ви надумали ганити мої пропорції?

— А я їх зовсім не ганю.

— Тоді чим же вони виняткові?

— У вас об'єм таза менший за об'єм грудей.

— Докторе, не говоріть зі мною якоюсь тарабарською мовою. Скажіть це людському.

— У вас плечі ширші за клуби.

— І в цьому їхня винятковість?

— У жінки — так.

Гельсінгфорс насуплює брови. Потім знову зводить на мене гордовитий погляд і спокійно каже:

— Докторе, ви відстали від життя. Нині традиційні уявлення про мужність і

жіночність зовсім змінилися.

Он воно що! Невже я цього таки не знав? А скільки ж часу мені це втовкмачували! Як я міг забути нове євангеліє! Хіба все це не очевидно? Вже нема хромосомів! Ні яєчника, ні зародкових клітин, ні гормонної секреції! І звісно, жіночого лона! Не стало персів, вагітності й годування материнським молоком! Уже нема й різниці в сердечних ритмах! Цікаво, коли я дозволю собі сказати, що лобковий волосяний покрив у цієї вродливої жінки-атлета має вигляд класичного трикутника, а не ромба, як у мене, то в яких гріхах, у якому ухильництві вона мене звинуватить?

Я вдаюся до зброї слабких: мовчу. "Жіночий" привілей на останнє слово я залишаю за Гельсінгфорс.

У житті народів бувають моменти, коли одна фраза змінює хід подій, коли з подивом доводиться відзначати, що словесні нісенітничі витісняють наукову правду. Тепер я переживаю один із таких моментів і відчуваю, що проти течії веслувати марно. Це була б надто велика помилка. Треба зачекати, поки магія гасел розвіється. А тим часом припустімо, що супержінка, яка оце підноситься переді мною зі своїми повними грудьми, була б збудована так само, як я, і жила б за тими самими фізіологічними законами. Що ж, припустімо! Припустімо також, що я, будши цілком схожий на Гельсінгфорс, і справді стояв би як чоловік на значно нижчому шаблі, ніж вона. Зрештою, чого варта ця суперечність? Мене не повинна більше цікавити логіка.

— Мартінееллі, — озивається Гельсінгфорс, — зачекайте мене у вітальні. Я зараз туди прийду.

Нарешті я дізнаюся, чого вона від мене хоче! Я покидаю її і, простуючи до вітальні, нишком дивлюся, як вона рушає в бік дверей, що ведуть до ванної.

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ

Сьогодні, коли я пригадую сцену, що відбулася потім, мене вражає її непереконливість, а також неприродність, з якою Гельсінгфорс ту сцену розіграла.

Навіть мова її звучить фальшиво. Вона якась вимушена й надто пишна, наче Гельсінгфорс виважує кожну фразу. Від початку до кінця поведінка цієї жінки відбиває своєрідний холодний садизм, що, я цього певен, не дає їй і чверті того задоволення, на яке вона сподівається. Звісно, Гельсінгфорс — параноїчка, до того ж вельми жорстока! І ця жорстокість у неї — не якась там мимовільна пристрасть. Вона скоріше нагадує певну й досить хитромудру систему.

А втім, Гельсінгфорс, як я вже відзначав, перебирає міру. Всі її дії перебільшені. Так, коли я заходжу до вітальні, то бачу на низенькому столику чайник, грінки, масло, варення і... тільки одну чашку! Отже, я — не гість!

Це відверте хамство відповідає її звичці уникати формул ввічливості наприкінці листів. Вона вдається до нього надто зухвало і, зрештою, не досягає мети.

Ще один приклад: коли Гельсінгфорс кінець кінцем з'являється у вітальні, то не входить, а ніби запливає в своєму переливчастому шовковому халаті, під яким, цілком очевидно, більш нічого нема. Навіть не глянувши на мене, вона сідає в єдине крісло й каже мені так, як ото відштовхують ногою — правда, без грубощів — улюбленого пса:

— Сідайте!

Це вже занадто. Яюсь по-дитячому. В цю мить я відчуваю не образу, а щось на зразок потішної зневаги. Мені здається, що Гельсінгфорс, поводячись так підло, могла б виявляти більше хитрощів. Я насилу переконую себе в тому, що ця жінка дуже небезпечна й що моє становище дуже критичне.

Гаразд. Я сідаю на табурет, втуплююсь очима в грінки і, раптом завваживши, що голодний, чекаю.

Гельсінгфорс п'є чай і мовчить. Я здогадуюсь: ця жінка намагається справити на мене враження — мовляв, чаювання, як і все, що вона робить, для неї священне і, коли вона п'є чай, то весь світ завмирає й дивиться на неї. Відверто кажучи, вона марно старається: я в це не вірю.

Зрештою, в Блувіллі я маю до діла із справжніми людьми: Пірс, Берідж, Стайном, Гребелом... Навіть містер Берроу в певному розумінні справжня людина, він вірить у свій бюрократизм. До того ж сторожова вежа, колючий дріт, лабораторія і складне громадське життя в таборі з його кастами, підслуховувальними пристроями та підпільною діяльністю — це щось певне й реальне. А тут усе фальшиве. Починаючи із самого будинку. Здалеку він нагадує зведене з кругляка бунгало, яких так багато в штаті Вермонт. Та коли заходиш усередину, відкриваєш у ньому басейн з мармуровими бортами. А втім, чого це Гельсінгфорс вирядилася, наче для кінозйомки? За кого вона себе видає — за античну героїню? За священне страховисько? Та ні, вона вражає тільки своїми розмірами. Відберіть у Гельсінгфорс зріст та м'язи — що тоді від неї залишиться? Жорстока ділова жінка, погано вихована мільйонерка, нестерпний капрал!

Я сиджу на табуреті мовчазний, байдужий, з потупленими очима. Але це я такий тільки з вигляду. А в душі регочу,, Я глузую з господині. Зневажаю її. Обливаю подумки брудом. Ця Гельсінгфорс наскрізь просякнута фальшем. Банальна садистка-параноїчка. Вона має себе за Нерона, тому й шмагає батогом свою найближчу подругу. Власне, хоч Гельсінгфорс така груба й навіть вульгарна, в її вдачі нема нічого особливого, тільки її притаманного.

Я доходжу такого висновку — хоч це й досить небезпечно, — забувши, що моє життя в її руках. І не тільки моє. Доторкнувшись до неї, я на очах знову стаю фалократом. Я поринаю — я теж! — у садистські мрії далеко не найкращого штибу. Наприклад, я подумки підводжуся, хапаю табурет, б'ю ним Гельсінгфорс по голові і, скориставшись із того, що вона непритомніє, гвалтую її.

І саме в цю мить подумки згвалтована мною Гельсінгфорс ставить чашку на тачу й дивиться на мене: цей її погляд я назвав би добродушним. Тепер голос у неї стає безбарвним, к пазурі — не такими колючими. Господи, як погано вона грає! Як фальшивить! Як виказує свої наміри! Ніби я не здогадуюсь, як жорстоко вона накинеться на мене після цього солодкого початку!

— То як там справи у вашій лабораторії?

— Дуже добре.

Гельсінгфорс одразу ж кидає:

— Аж надто добре! — І додає: — Я отримала доповідну записку про надміру інтимні взаємини між вами й Берідж.

Я байдуже відповідаю:

— Берідж виконує важливу адміністративну роль, я часто бачуся з нею, і останнім часом наші взаємини набагато поліпшились.

Гельсінгфорс мовчить. Потім устромляє носа в чашку, виймає його звідти й сухо каже:

— Я одержала ще одну доповідну записку про ваше двозначне ставлення до Фрідмен і місіс Берроу.

— До якої Фрідмен?

До охоронниці, яку ви називаєте Пуссі.

Помовчавши, я відповідаю:

— Слово "двозначне" не зовсім точне. Я ставлюсь до названих вами осіб цілком стримано, хоч і не можу заперечувати свого мимовільного потягу до них.

Гельсінгфорс обпалює мене крижаним поглядом. А я запитую себе, навіщо так безглуздо їй признався. Може, тому, що, заперечивши свої теплі взаємини з Берідж, хотів звернути все на двох інших жінок? Ні, не тому. Просто погана гра Гельсінгфорс надто дратує мене, і я граю свою роль абияк. Не в своєму дусі. Я ще раз переконуюсь: не можна добре грати, якщо хтось фальшивить!

— Сподіваюся, докторе, — рішуче каже Гельсінгфорс, — що ви усвідомлюєте всю серйозність своїх стосунків.

Проте її вдавана турбота про мою моральну систему не дуже мене переконує.

— Усвідомлюю, — киваю головою я. — Проте ви, гадаю, ждете від мене щирої відповіді.

Я викручуюсь як можу. І, здається, досить кепсько.

Гельсінгфорс робить драматичну паузу і, не підвищуючи голосу, питає:

— То що ми робитимемо з приводу вашої відставки, лікарю?

Он воно як! Вона вже вдається до грубих прийомів. До того ж робить вигляд, ніби цікавиться моєю думкою. Яка ж безглузда ця садистська витонченість! Одначе вона дає свої наслідки. У мене пересихає в роті, я вже насилу розтуляю губи й коли починаю говорити, то не впізнаю власного голосу.

— Чи не з'явилося чогось нового, що примушує вас переглянути своє рішення залишити мене в лабораторії?

— З'явилося, — відповідає Гельсінгфорс із такою награною байдужістю, що я одразу ж усвідомлюю: зараз ця жінка завдасть мені ще одного удару. А вона веде далі: — У жовтні адміністрація Бедфорд припинить субсидіювати ваші дослідження.

Цей удар приходиться мимо. Передусім тому, що таке можна було передбачити. І потім, до жовтня свої дослідження я однаково закінчу. Навіть раніше.

Я їй так і кажу.

Гельсінгфорс мовчить і розігрує переді мною комедію, яка здається мені грубим

шарлатанством. Вона повільно наливає собі другу чашку чаю, кладе дві грудки цукру й розмішує їх ложечкою. Це забирає цілу хвилину. Гнітюче очікування. Я терпляче дивлюсь на полум'я в каміні.

Отак потримавши мене, як вона гадає, на жаровні, Гельсінгфорс удавано байдужим голосом каже;

— Закінчите ви свої дослідження чи ні, але навряд чи мені дозволять запустити вашу вакцину у виробництво.

Та про це я теж знаю! Гельсінгфорс не каже мені нічого нового. Вона підтверджує мої здогади — ото й тільки. І я не дивуюся й не обурююсь. Вона закладає міну вповільненої дії. Я мовчу.

Шкода, правда, що з обережності я не підводжу очей і не дивлюсь на неї, але, здається мені, моя незворушність збиває її з пантелику. Згодом Гельсінгфорс веде далі, й тепер таким природним голосом, що він мене просто вражає:

— Повірте, я не дуже радію, як подумаю, що не зможу торгувати таким вигідним товаром. Щодо мене особисто, то я, як ви самі розумієте, залюбки пустила б у продаж вашу вакцину. Але за нинішніх обставин це здається мені неможливим.

Тепер, завівши мову про свої фінансові труднощі, вона заговорила майже людському.

Я, потупивши очі, мовчу й ставлю собі кілька дрібних запитань. Якщо Гельсінгфорс певна, що не зможе запустити мою вакцину в продаж, то що їй заважає негайно мене звільнити? Навіщо ця розмова?

Увесь сповнений тривоги, я наїжачуюсь. Чекаю, що буде далі. А далі розмова повертається зовсім несподівано.

— Мартінееллі, ви призналися, що відчуваєте "мимовільний потяг" до Фрідмен та місіс Берроу.

— Між нами не було нічого такого, що заслуговує осуду, — ні розмов, ні вчинків.

— Ви презиралися між собою.

— Так, але тепер уже не презираємось.

— Знаю.

Гельсінгфорс дивиться на мене правим оком, а я думаю про ліве, що його затуляє волосся.

— А до мене, — питає вона, — ви теж відчуваєте "мимовільний потяг"?

Отакій! У мене опускаються руки. Що ж, я вітаю себе з тим, що від самого податку цієї гри вирішив прикинутися такою собі непорочною дівою й не підводити очей! А тепер ще раз переконуюся, що в Гельсінгфорс порох не підмок. Він вибухає! І я вже посправжньому дивуюсь. У мене таке враження, ніби я друкарка, до якої залицяється грізний шеф.

Я зовсім не знаю, що їй відповісти, й кажу навмання:

— Я зголоднів. Чи не можна взяти одну грінку?

Зрештою, я знайшов непоганий вихід. Якщо вона хоче переспати зі мною, то хай принаймні нагодує мене.

— Беріть, — відповідає Гельсінгфорс дуже невдоволено,

Я нахиляюсь і не тільки беру грінку, а ще й намазую її маслом. І без зайвої покvapливості підношу до рота.

— Ви не відповіли на моє запитання, — нетерпеливиться Гельсінгфорс.

— Я, бачте, вагаюся, не знаю, що вам відповісти.

— Чому?

— Моя відповідь може дати вам підставу ще раз звинуватити мене. Адже ви щойно зробили це лише тому, що я кілька разів презирнувся з Пуссі та місіс Берроу.

— Тут суддя я, — відказує Гельсінгфорс.

Якби йшлося не про мою долю й долю моєї вакцини, то я навіть був би їй вдячний за цей цинізм. Принаймні тепер усе стає ясно. Гельсінгфорс не вірить у жодне слово панівної ортодоксії.

Вона прискіпливо дивиться на мене, і я відчуваю, що з відповіддю зволікати далі не слід. Отож кладу на стіл надкушену грінку й кажу:

— Потяг, про який ви говорите, є, але його притлумлює страх.

— Поясніть, що ви маєте на думці, — стримано озивається Гельсінгфорс.

— Перш ніж поставити своє запитання, ви дали мені зрозуміти, що будь-коли можете мене звільнити. Я хотів би повернутися до цієї теми.

— Навіщо?

— Щоб ви не подумали, ніби на моє рішення впливають побоювання, що мене можуть звільнити.

Гельсінгфорс, зиркаючи в мій бік, зважує мою відповідь. Потім підводить брови. Лагіднішає. Кривить недовірливу міну. А тоді починає сміятися. Голосно, на все горло. Глумливо, образливо і з викликом. Сміх виривається з її гортані — ха-ха-ха! — страшенно зневажливо. Та марно вона старається. Цей сміх її зраджує, він фальшивий, як, зрештою, і її голос. Він ранить мені вухо, а не душу.

Я вже не кажу про те, що Гельсінгфорс занадто розтягує оце своє "ха-ха-ха!" То тільки веселі люди сміються довго. Злий сміх завжди короткий. А її сміх і лунає фальшиво, й триває фальшиво довго.

— Мартінеллі, — провадить вона різко, — ви наївна людина. Якщо ви гадаєте, ніби я дам вам гарантію тримати вас у Блувіллі за ваші дрібні послуги, то дуже помиляєтесь. Не пробуйте торгуватися! Якщо ви в чомусь мені поступитесь, то нічого від мене не дістанете, навіть обіцянки залишити вас у Блувіллі.

"Якщо ви в чомусь мені поступитесь"! Вона сказала це, навіть не засміявшись. А мені, незважаючи на небезпеку, яка чатує на мене, починає здаватися кумедним, що Гельсінгфорс докладає стільки зусиль, аби примусити мене злягтися з нею. Зрештою, я, мабуть, нічого не виграю. Та й програвати мені, звісно, нічого.

Я вирішую контратакувати цього солдафона й чемно кажу:

— Дозвольте поставити вам одне запитання.

— Ставте.

— Правда ж, коли я витирав вам спину в басейні, ви відчули...

Я не доказую фрази й усміхаюсь їй усмішкою розпусника, за яку зневажав би себе, коли б, на жаль, не ці прикрі обставини.

— Ну звісно, — відповідає вона, ніби все само собою зрозуміле.

— В такому разі, чи не здається вам, що ця розмова про моє звільнення, цей шантаж зайвий?

— Це правда, — відповідає вона, — коли б ішлося тільки про те, щоб заволодіти вами. Але цього мені замало. Я хочу ще й підкорити вас.

Господи, "підкорити" мене! Як Юлій Цезар підкорив Галлію. Як же їй бракує почуття міри! Стільки сіна для того, щоб один раз переспати!

Зараз я спробую трохи заворожити цю велику осу.

— Підкорити мене? — перепитую я, привітно всміхаючись. — Не розумію, як це можна зробити. В тому, що я вас бажаю, є певна двозначність. Якщо я зважуся лягти з вами, то ви ніколи не дізнаєтесь, що мене до цього спонукало — бажання чи страх.

По очах Гельсінгфорс я бачу, що їй зовсім не до вподоби, коли її обплутують сітями тонких розмірковувань. Вона як може виплутується з них і тут-таки їх шматує.

— Розумієте, Мартінеллі, — брутально відрубує вона, — якщо і є щось таке, на що мені начхати, то це ваші італійські хитрощі!..

Я не встигаю їй відповісти. В кімнаті двічі спалахує сліпуче біле сяйво, лунає оглушливий грім, а в кухні хтось скрикує.

— Одрі! — гукає Гельсінгфорс.

Вона підхоплюється з крісла, сердито відчиняє двері до кухні й за хвилину виходить звідти з Одрі на руках.

— Докторе, — розпачливо кричить Гельсінгфорс, — невже в неї влучила блискавка? — І кладе дівчину на велику канапу.

Я підходжу до Одрі й нахиляюсь.

— Не доторкайтесь до мене! — верещить Одрі, витріщаючи очі кольору незабудок і з огидою втуплюючись у мене.

— Нічого з нею не сталося, — сміюсь я. — Бачите, як реагує!

Але Гельсінгфорс не сміється. Вона сідає на канапу, прихиляється широкою спиною до кедрової обшивки стіни, навдивовижу ніжно піднімає тіло Одрі, кладе собі на коліна її тендітну голівку і, підтримуючи її рукою, гладить великою долонею волосся дівчини. А тоді починає присипляти Одрі лагідними словами, що нагадують бурмотіння й тихе завивання водночас.

Я не вірю своїм очам і вухам. Отже, я даремно мав їх за параноїчок! Я вважав, що гіпертрофоване власне "я", яке призводить у них до страхітливого садизму, заважає їм любити. Як же я помилявся! Тепер я бачу на власні очі: шмагання батоном не вадить ніжним почуттям.

Сказати щиро, я не підозрював, що між цими двома жінками можуть бути такі теплі взаємини. І мені стає ніяково стовбичити тут далі. Дрібні садистські ігри — це ще можна стерпіти. Але кому охота дивитися за цих обставин на таку душевну ніжність?

Я вирішую податися геть.

Та коли я рушаю до дверей, Гельсінгфорс підводить голову, мовби дивуючись, що я тут.

— Завтра я поїду до Вашингтона, — байдужно каже вона. — Повернуся через тиждень.

От і все. Гельсінгфорс мене спекалась. І навіть нічого не сказала для годиться — "до побачення" чи чогось такого. Але я розумію її слова по-своєму: сьогодні вона дає мені перепочинок і водночас признає побачення на майбутнє.

Причинивши за собою двері фешенебельного будинку, я вдихаю на повні груди повітря й жадібно ковтаю дощові краплі. Дощ ллє мов з відра, але дивна річ — небо стало куди ясніше, ніж було під час моєї розмови з Гельсінгфорс. Я біжу під зливою до стайні. Осідланий мерин уже стоїть у стійлі Чучки, і я з полегкістю знов опиняюсь біля звичайної жінки в особі Джекі.

— Можете розмовляти, тут вам ніщо не загрожує, — каже Джекі, всміхаючись до мене відверто й природно; і ця усмішка після того, що я оце пережив, справляє на мене враження сонячного променя. А Джекі додає: — Не сумнівайтесь, гроза заглушує всі підслуховувальні пристрої. До того ж у Гельсінгфорс тепер інший клопіт. Я заходилася сидлати вашу Чучку відразу ж, як почало гриміти: я знала, що далі буде. Одрі панічно боїться грози, і в таких випадках із Гельсінгфорс б'ють материнські почуття, як гаряча вода з гейзера. Тоді вони одна в одній душі не чують.

— Ви добре їх знаєте?

Джекі сміється.

— Я двічі на тиждень привожу джипом цій щасливій парі продукти, а коли не проїхати джипом, тоді — підводою.

Джекі відв'язує від свого сідла прозорий голубий дощовик, надягає його, застібає на всі ґудзики й накидає поверх пілотки каптур. У цьому дощовику Джекі прекрасна, навіть більше — моя охоронниця помітно змінилася. Коли вона виводить мерина, я вловлюю в її блискучих очах схвильованість, теплу усмішку, душевне розкріпачення.

— В сідло! — гукає Джекі, збуджено засміявшись. — Поки нас видно з будинку, їдьте попереду, докторе. Потім у цьому не буде потреби.

Я натягую на вуха свою шапочку для гри в гольф і застібаю аж під горло плаща, хоч особливих сподівань на нього й не покладаю. Я вже наперед відчуваю, як за його комір ллються холодні патьоки. Куди надійніший дощовик у моєї охоронниці; вона стягнула його під підборіддям зав'язками, і тепер з нього визирає лише рожевий овал її обличчя та сірі очі, в яких світиться незбагненна радість. Поставивши ногу в стремено, Джекі, перш ніж скочити в сідло, ще раз кидає на мене грайливий погляд.

Як тільки ми проминаємо огорожу, Джекі наздоганяє мене і їде клусом поруч. Вона більш не розмовляє, тільки раз у раз повертає до мене своє обличчя під каптуром. Крізь струмені дощу я бачу, як у неї наливаються рум'янцем щоки, ворухаються сірі очі й зблискують сліпучо-білі зуби. Ідучи клусом, Джекі трохи підвелася в сідлі і тепер щоразу, підстрибуючи, викидає вперед клуби: цей її жвавий ритм погойдування так нагадує ритм парування!..

Ми виїздимо на піщану дорогу, що рівною стрічкою стелиться перед нами. Вона куди ширша за стежку, яка петляє між кедрами. Дощ не вщухає, час від часу нас осявають блискавки, а в горах відлунює глухий гуркіт грому, що приносить мені полегкість і водночас збуджує мене. Джекі — дощ заливає їй рота — повертається до мене й весело кричить:

— Учвал, докторе?

— Учвал!

У кінці дороги-стрічки ми переходимо на клус і проминаємо поворот у вигляді шпильки для волосся; за ним починається крутий спуск, по якому вирує вода. Ми мусимо перейти на ступу. По рожевому обличчю Джекі шмагає дощ, але вона раз у раз весело повертається до мене, і цей її веселий настрій вельми приємний мені, хоч думки про те, що зі мною буде в Блувіллі, гнітять мою душу. Я ні на мить не послаблюю уваги до Чучки, бо вода повимивала на піщаній дорозі чималі борозни, і кобила весь час обходить їх, то наближаючись до мерина, від чого шаленіє, то до прямовисної стіни, попід якою ми їдемо.

Аж тоді, коли ми опиняємось у лощині, я зітхаю з полегкістю. Власне, я її й не бачу. Густий туман ховає лощину від наших очей, і тільки в останню мить я помічаю, що ми вже спустилися в неї.

І тут ми ціпеніємо. Вода в потоці, який ми переходили вбхід дорогою до Гельсінгфорс, страшенно піднялась, і, якби ми спробували подолати його, бурхлива течія напевне знесла б і коней, і нас.

Я дивлюся на Джекі.

— Ну, що тепер діяти?

— Не знаю, — грайливо відповідає Джекі. — Доведеться чекати.

Вона всміхається й кліпає очима, ховаючи їх від дощових стріл. Але ці сірі очі, що визирають з-під напівзаплющених повік, анітрохи не втратили свого пустотливого виразу.

— Доведеться чекати! — вигукую я. — Чекати, поки вщухне злива!

— А що ж іще ви порадите робити? — каже Джекі так само весело й лукаво. — Ну що ви, докторе, — додає вона, сміючись, — не робіть із цього трагедії.

— О, вас це, здається, вельми тішить?

— Мене тішить те, що ви не можете оцінити становища. А я можу! — знову так само грайливо каже Джекі.

— Але ж це не єдиний брід?

— Єдиний, єдиний! — переможно вигукує вона. — Питаєте, чи добре я знаю тутешній ліс? Я об'їздила його геть весь.

— Тоді що ж ми робитимемо? — нетерпляче запитую я.

Джекі дивиться на мене з удаваною серйозністю.

— Правду кажучи, докторе, в нас тільки дві можливості: або провести ніч під дощем, або повернутися до Гельсінгфорс.

— Я волію стояти під дощем, — насуплено відповідаю я.

— Браво, докторе! Зрештою, що таке одна ніч під грозою? Ви тепло вдягнені, у вас добрий плащ, шапочка для гри в гольф...

— Але я думаю не тільки про себе! — кажу я, сердячись, що вона гак легковажно до цього ставиться. — Я думаю про Дейва. Він хвилюватиметься.

— Ох, докторе! — регоче Джекі. — Я бачу, ніщо не може підмочити вашу репутацію дбайливої матусі. А знаєте, в Дейва куди менше підстав нарікати, ніж у вас. Йому на голову дощ не лле! І не загрожує перспектива zostатися без вечері!

— Ви не знаєте Дейва. Коли він побачить, що я не повернувся, то почне панікувати. Він дуже збудливий.

— Ви теж, — каже вона зовсім іншим тоном і зовсім інакше дивиться на мене. — Хвалити бога, ви людина не черства.

Потім Джекі повертає назад мерина й кидає мені через плече:

— Їдьте за мною! Не стояти ж нам на місці. Ще коні охолонуть.

Вона підіймається схилом, з якого ми щойно спустились, і я рушаю за нею. По шиї в мене стікають тоненькі струмені води, руки посиніли, ноги в чоботях змерзли. Небо майже чорне, і хоч грім гуркоче вже десь далі, дощ не вщухає, навіть дужчає. Це не коротка весняна злива, що враз припиняється, а похмура сльота, яка може тривати цілі години чи й дні.

Крім усього іншого, мені страшенно хочеться їсти. Я тільки й думаю — і з яким жалем! — про ту грінку, яку випросив у Гельсінгфорс і не з'їв навіть половини.

Схил стає крутішим, Чучка вже насилу біжить, і я переводжу її на ступу. Джекі теж притримує свого мерина й кидає на мене розважливий погляд.

— Ви ще не занепали духом?

— Занепав.

— Загалом, докторе, ви не герой.

— Ні.

— Ви, докторе, забуваєте про свої обов'язки. Ви мали б спішитись і спорудити з віття затишок для мене — щось на зразок хижки, аби тільки моє обличчя не втратило від негоди свого гарного білого кольору.

— Не сподівайтесь на це.

— Ну ж бо, постарайтеся, докторе! Години зо дві роботи — і ви запропонуєте мені сухий затишок. — Джекі знову сміється. — Звертаймо ліворуч, докторе.

— Ви знаєте, куди веде ця дорога?

— Не зовсім.

Тепер вона, мабуть, глузує з мене, бо ж недавно сказала, що часто їздила по лісу і знає його як свої п'ять пальців. Я мовчу, хоч мені й кортить завести розмову про те, про що не слід говорити. А Джекі не змовкає. Я, не дивлячись на неї, розмірковую над тим, що вона каже. Джекі саме трохи глузливо розводиться про антигероїв. Мене вражають не стільки її слова, скільки її веселий настрій. Вона випромінює просто тваринну радість. Я певен, у бадьорому тілі Джекі кров вирує так, що ні дощ, ні холод її не остудять, і шкіра в неї під одежею тепла й ніжна.

Ми виходимо на простору галявину, і Джекі показує батіжком на велику темну пляму поодаль, яка за дощем і туманом ледве видніється.

— Бачите? — питає вона.

— Не зовсім. Що там таке?

Джекі сміється.

— Хижка, докторе! Вам не доведеться її будувати!

— Ви знали про неї?

— Це наш опорний пункт, коли ми обходимо ліс. Гельсінгфорс дозволяє нам користуватися ним. Спершу це був її "Уолден" . Ви зможете там поїсти, поспати, а головне, — додає вона,, лагідно всміхаючись, — попередити звідти сина, що затримуєтесь.

Я зворушений тим, що вона не забула про Дейва, і теж стомлено усміхаюсь їй. Тоді Джекі пускає свого коня вчвал, я мчу за нею, і не минає й хвилини, як ми опиняємось біля хатини. Вона об'їздить її, я ступаю за нею й під дашком бачу стійла для коней.

— Докторе, залиште свою кобилу в одному із стійл і не розсідлуйте. Я подбаю про неї. Витру її і свого мерина. А ви тим часом розпаліть у грубці вогонь. Ключ лежить під каменем перед дверима. І подивіться, що там у холодильнику! Але не телефонуйте, зачекайте спершу мене.

І хоч усе це мені здається чимось неймовірним, я вдячний Джекі за те, що вона доручила мені роботу по господарству. Я змерз, і вже від самої думки про вогонь мені стає тепліше.

Як тільки в грубці спалахує яскраве полум'я, я зазираю до холодильника і знаходжу там масло, яйця та бекон (побачивши все це, відчуваю, як у роті в мене тече слина), а в стінній шафі чай, солоні галети й консервовані ананаси. Цього досить. Коли входить моя охоронниця, я саме накриваю на стіл, а на сковорідці смажиться яєчня з беконом; його запах розходитьсь по всій хатині й збуджує в мене вовчий апетит.

Джекі мие руки, і ось ми вже сидимо одне навпроти одного за столом; полум'я зігріває нам обличчя, атмосфера задушевна, і ми жадібно й мовчки їмо: двоє здружених тварин, прив'язаних до одних ясел, — тварин, які невдовзі ляжуть перепочити на одну підстилку. Мої ноги в чоботях зігрілися, приємне тепло розливається по всьому тілу, і я мало не падаю від втоми, що нагадує скоріше ту особливу насолоду, яку відчуваєш, наївшись досхочу.

— А Дейв, докторе! — лукаво каже Джекі, ставлячи чашку. — Ви про нього забули?

— Ви ж сказали, щоб я без вас не телефонував, — відповідаю я, і ці мої слова продиктовані недовірою й докорами сумління водночас.

Джекі встає, підходить до столика, знімає трубку й набирає номер.

— Говорить лейтенант Девідсон, — каже вона. — Дайте мені містера Берроу.

Вона промовила це різким голосом, що нагадав мені про колишню Джекі.

Доводиться досить довго чекати. І поки Джекі зосереджено стоїть з трубкою біля вуха, я маю нагоду помилуватися нею. Її біляве волосся підрізане й зачесане назад: стрижка не довга й не коротка — якраз практична. Рум'яні щоки, сірі очі, широкі

вилиці, чимале підборіддя. Відкрите обличчя випромінює добродушність і врівноваженість, і це особливо приваблює після розмови з отими двома нікчемами.

Ось її зв'язали з містером Берроу, і Джекі пояснює йому ситуацію. Вона розмовляє з ним не як з начальником, а як із рівним, що стоїть на один щабель нижче за неї. І справді, Берроу належить до С, а я щойно почув — досі про офіцерські звання я нічого не знав, — що Джекі лейтенант.

Коли вона просить Берроу попередити Дейва, я уриваю її:

— Хай скаже хлопцеві, щоб пішов ночувати до Пірсів. У них є зайве ліжко.

Джекі переказує мої слова Берроу таким тоном, як ото дають підлеглим розпорядження, і кладе трубку.

— А тепер, — озиваюсь я, — ви подзвоните Гельсінгфорс?

Джекі сміється.

— Дзвонити Гельсінгфорс ніхто не має права.

— Навіть Берроу?

— Навіть Берроу. — І вона, дивлячись на мене усміхненими очима, додає: — Заспокойтеся, докторе, Гельсінгфорс не приїде турбувати нас серед ночі.

Джекі каже "нас", анітрохи не ніяковіючи.

— Що означає ваше звання? — питаю я, сідаючи на ліжко й прихилиючись до дерев'яного бильця, — Невже ви командуєте блувілльською охороною?

— Так, з недавнього часу.

— Як сталося, що саме вам випало постачати Гельсінгфорс продуктами?

— Я постачала її, коли була рядовою охоронницею. Потім мені присвоїли лейтенантське звання, і я дістала наказ добровільно зголоситися постачати її й далі.

— Наказ від кого? Від Гельсінгфорс?

Джекі всміхається.

— Охорона не підкоряється Гельсінгфорс. Взвод, яким я команду, послали до Блувілла власті штату Вермонт. Мої начальники в Монтпілієрі.

— То це вони дали вам наказ і далі постачати продуктами Гельсінгфорс?

— Ні, — відповідає Джекі, дивлячись мені у вічі. — Наказ дали "ми".

Я вражено роззявляю рота, втуплююсь у неї поглядом і мовчу. На жаль, я помічаю це надто пізно. Я мав би спитати в неї, хто такі "ми". Моя мовчанка зраджує мене.

Джекі сміється, хапає стільця й сідає на нього верхи, спершись обіруч на спинку.

— Послухайте, докторе, — каже вона, — поки ви з наївним виглядом не почали розпитувати, хто такі "ми", я розповім вам, як ці "ми" завербували мене. Але спершу скажу вам, якщо хочете, хто така я. Коли спалахнула пошесть енцефаліту, я якраз отримала диплом соціолога. Самі розумієте, соціологи тоді вже виявилися непотрібними. І я була дуже рада, що мене взяли в охоронниці. Не варто й казати, що в цьому ділі мій диплом не відіграв ніякої ролі. Просто я дуже захоплювалася спортом, добре стріляла й була членом Руху за визволення жінок.

— Ви були членом Руху за визволення жінок?

— Так, докторе, я — член Руху за визволення жінок. Точніше кажучи, я на

дев'яносто відсотків поділяю погляди РВЖ. А на десять не поділяю.

— А що входить до тих десяти відсотків?

— Знаєте, докторе, — відповідає Джекі, всміхаючись, — я не стану вам усе докладно пояснювати.

Я теж усміхаюсь.

— Хіба ви не соціолог?

— Ну, одне слово, я вважаю, щодо ворога помилятися не слід. Чоловік — не ворог, навіть якщо він часто поводить з жінкою погано. Не слід плутати актора, який грає роль, з тим, хто написав сценарій.

— А хто написав сценарій?

— Жінконенависницька культура, яку ми успадкували.

— Бедфорд сказала б вам, що підвалини цієї культури заклав чоловік.

— Ох, докторе, це ж було так давно! Все-таки не варто карати чоловіка за другий первородний гріх. Крім того, особисто я дуже люблю чоловіків.

По цих словах вона дивиться на мене своїми сірими очима так відверто й так пильно, що я відчуваю, як у мене по спині бігають мурашки.

— А ви не дуже ортодоксальна, — кажу я, щоб якось приховати своє почуття.

— Я зараз вас здивую, — провадить вона. — Іноді я навіть запитую себе, чи правильно зробили жінки, домігшись свободи в праці.

— О, це вони зробили все ж таки правильно!

— Особливо правильно для мислительок із Руху за визволення жінок. Вони юристки, лікарки, журналістки. Одне слово, еліта. Гадаєте, робітниця на заводі відчуває себе дуже вільною, коли працює на конвеєрі, а за спиною в неї стоїть майстер? Або коли вона служить в охороні?

— Вам не до вподоби ваша робота, лейтенанте?

— Мене від неї нудить. Позавчора я прочитала в "Нью ері", що військова професія — одна з найшляхетніших, і оволодіння нею — це найважливіше досягнення жінок! А я, відверто кажучи, залюбки залишила б це досягнення за чоловіками. Служба в охороні призводить тільки до отупіння! І до розумової відсталості. Про безпеку вже й не згадую.

— Небезпеку?

— Іноді на нас нападають, — відповідає Джекі уривчастим голосом.

— Коли?

— Під час патрулювання. Але не тут, а в таборі.

— І хто ж на вас нападає?

— У нас два супротивники: гангстери, що вдаються до пограбувань, і партизани, що борються проти Бедфорд.

— Є партизани, що борються проти Бедфорд?

— Їх багато і вони добре озброєні, особливо тут. А притулок знаходять у Канаді.

— Чоловіки?

— Переважно жінки, але є й чоловіки.

— Та це ж чудово!

— Я теж так думаю. Але ви їх не побачите. На Блувілл вони ніколи не нападуть.

— Чому?

— Бо тут ви.

Я здивовано дивлюся на неї.

— Докторе, — поважно каже Джекі, — не вдавайте, ніби не усвідомлюєте, яку велику надію покладають мільйони людей на ваші дослідження.

До горла мені підкочується клубок, і якийсь час я не спроможний розтулити рота.

— Джекі, — озиваюсь я нарешті, — ви збирались розповісти мені, як "ми" вас завербували.

Вона сміється, встає, припалює сигарету й ступає кілька кроків по кімнаті. Я не спускаю з неї очей. У її постаті й ході є щось суперечливе. Своєю уніформою, чобітьми, манерою клацати підборами й знизувати плечима вона скидається на чоловіка, на військовослужбовця. Одначе стегна в неї погойдуються, а під форменою сорочкою чітко окреслюються перса, особливо тоді, коли вона виструнчується. Такий самий двозначний і вираз її обличчя: риси ніби й чоловічі, але шкіра гладенька, ніжна, зіниці постійно бігають, а щоки та губи рухливіші, ніж у чоловіків.

— Докторе, — весело каже Джекі з лукавими, змовницькими іскорками в очах, якими вона хоче збудити в мені ще більшу цікавість, — десь місяць тому Ріта, вікно якої виходить на моє, повідомила мене о десятій ранку, що з Монтпілієра приїхали фахівці й збираються провести в бараці охоронниць обшук. Ріта порадила мені віддати "заборонений предмет", який я маю, їй. Що я й зробила, і дуже доречно. Через годину в моїй кімнаті перекинули все догори дном. Ви здогадуєтесь, докторе, про який предмет ідеться?

— Здається, так.

Анітрохи не збентежена, Джекі сміється, підходить до вогню й по черзі підставляє до нього підшви чобіт.

— У вас іще є запитання, докторе?

— Так. Чи знаєте ви, чому "ми" наказали вам особисто постачати продуктами Гельсінгфорс?

Мовчанка. Я помічаю, що Джекі вагається з відповіддю, а коли нарешті відповідає, то дуже коротко:

— Ті "ми" думають, що тепер, коли Аніта поїхала до Парижа, ваша доля залежить тільки від Гельсінгфорс.

Джекі знову замовкає. Вона не каже про це більше нічого і переходить до іншої теми.

— До речі, взаємини з Гельсінгфорс і Одрі мене багато чого вчать. Повчальне й те, що відбувається з офіційного благословення в бараці охоронниць. Знаєте, докторе... — Вона підходить до мене, але не сідає. — Я ось питаю себе: чи варто позбуватися чоловіків? Я помічаю, що в середовищі жінок виникає ще одна стаття і з'являються подружжя — з усіма проблемами, властивими подружній парі. Навіть така: кому мити

посуд, котра з двох осіб у подружжі має панувати — "сильна" чи "слабка".

— Гадаю, посуд миє Одрі.

— У цьому немає найменшого сумніву, в Одрі становище домашньої рабині. Але я не певна, що над нею легко панувати.

Джекі знову замовкає. Потім рішуче викидає у вогонь сигарету, виходить з кімнати й повертається з карабіном, який ставить у куток біля нічного столика. Відтак старанно перевіряє, чи добре зачинені двері, вікна й віконниці. Дошч усе ще шалено періщить по гонтовому даху. Я стежу поглядом за Джекі.

— Посуньтеся трошки, докторе, — каже Джекі й сідає поряд зі мною на ліжку. Потім повертає до мене грайливі блискучі очі. — Докторе, ви, безперечно, не сумніваєтесь щодо властивостей отого забороненого предмета, який Ріта сховала для мене.

— Правду кажучи, анітрохи.

— Але ви не знаєте, що я надала йому громадянського статусу. Авжеж, — весело провадить Джекі, — така вже сила уяви: я вхитрилася одухотворити цей ерзац. Ну, докторе, чому ж ви не питаєте, як я його назвала?

— Я не питаю про це, бо у вас такий вигляд, наче вам дуже хочеться сказати все самій.

Джекі сміється.

— І справді! — І додає: — То що, сказати?

— Коли ваша ласка.

Джекі дивиться на мене лукаво-лукаво, губи її від сміху стали повнішими, а в молодих очах зблискують радісні іскри.

— Так от, докторе, я назвала його Ральфом!

Джекі намагається вловити вираз на моєму обличчі й без угаву сміється. Похитуючись уперед-назад, вона розгойдує ліжку і від нападу веселощів аж підстрибує. Але очей з мене не спускає. Потім трохи потамовує сміх, досить невимушено кладе руку мені на стегно й залишає її там, не перестаючи дивитись на мене. Помалу її обличчя поважніше, погляд змінюється, і мій, гадаю, теж.

— Гаразд, — каже Джекі так, ніби щось нарешті вирішила. Вона скидає чоботи й щосили жбурляє їх один за одним у куток. Тоді швидко розстібає портупею, намотує її на кобуру й кидає на ліжку позад себе.

Хоч її бажання передається й мені, я не можу не подумати, яка іронічна ця ситуація. Побачивши всю цю військову амуніцію, розкидану по кімнаті, й нестерпне бажання Джекі розлучитися з нею, я усвідомлюю: в цю хвилину найбільша втіха для моєї охоронниці — я.

РОЗДІЛ ДВАНADЦЯТИЙ

Повернувшись до Блувілла, я йду до Пірсів по Дейва. Він ще спить, і я помічаю, що Ріта, хоч вона зі мною сама — містер Пірс і Джон пішли поплавати перед сніданком, — навіть не намагається вимкнути підслуховувальний пристрій і підбити мене на таємну розмову. Одначе я добре бачу, що цікавість її так і розпирає. Вона міряє мене

соколиним поглядом і, поки я обережно буджу Дейва, кружляє довкола, обнюхує мене, мов мисливський собака, а коли я прощаюся, всміхається й підморгує мені, мовби на щось натякаючи. Я починаю хвилюватися. Якщо можна, тільки обнюхавши мене, здогадатись, як я провів ніч, то мені, мабуть, слід прийняти душ.

Я роблю навіть більше: приймаю ванну й мало не засинаю в теплій воді. Дейв нагадує мені, що після дев'ятої сніданків у кафетерії не подають, але робить це, як завжди, стримано й делікатно. Поки я голюся, міняю білизну й одягаюсь, він не ставить мені жодного запитання. І ось я, змивши з себе по-англосаксонському водою та милом сліди бурхливої ночі, йду вельми імпозантний до замку й пошепки заводжу розмову з Дейвом. Я кажу синові, що нічого не можу йому розповісти, згадую тільки — з певним драматизмом — про епізод із шаленим потоком і детально описую притулок у лісі. Я потерпаю, що Дейв почне вередувати, але ні, від цікавості до моєї розповіді в хлопця лише тремтять над блідими щоками чорні вії.

У кафетерії я проминаю столик Огайна — щойно я ввійшов, він непривітно зиркнув на мене — і підсідаю до Ріти й містера Пірса та Джона, У мене нема бажання розмовляти, і я сподіваюся, що розмову підтримуватиме Ріта. А це Ріта робить чудово: нишпорячи гострими очима по залі, вона відштовхує погляди, які сьогодні вранці втуплюються в мене надто часто. Сам я не підводжу голови від чашки з чаєм і лише один раз зиркаю на столик, за яким сидять Берідж і Кроуфорд. На столик, а не на саму Берідж, бо ніяк не можу забути запитання про наші взаємини, яке так хвилює Гельсінгфорс. У цю мить мені хочеться стати жінкою, щоб Дізнатись, як це вони, не дивлячись на тебе, все так добре бачать.

Виходячи з кафетерію, я зустрічаю в коридорі містера Берроу. Його лискуча лиса маківка схиляється переді мною, і містер Берроу, хоч як дивно, вітається перший, навіть більше — він робить це з якимсь масним схваленням, а його круглі очі прилипають, мов присоски, до моїх, щоб висмоктати всю інформацію, яка там є. Я дивлюсь на нього порожніми, наскільки це мені вдається, очима й тихо, заклопотано кажу йому, що не поїду зі Стайном та Джесперсеном на прогулянку, бо в лабораторії саме проводиться один дослід, і я хочу за ним простежити. "Будь ласка, докторе Мартінеллі, — каже Берроу, і на його обвислих щоках повільно розпливається солодка усмішка, яка, сам не знаю чому, мене ображає. Потім він запопадливо додає: — Певна річ, прогулянки верхи по неділях не обов'язкові, зрештою, кожен має право трохи втомитись". Сказавши ці двозначні слова, містер Берроу, перевалюючись на товстих ногах, іде від мене, але так навдивовижу жваво, що здається, ніби його повні литки підскакують над землею, мов м'ячі.

Дейв ірже на radoщах, наче стригунець, коли я кажу йому, що цілий день, крім кількох хвилин у лабораторії та години пообіднього сну, проведу з ним — у басейні або на тенісному корті. На його вибір! "Там і там!" — відповідає він із запалом.

Сподіваюсь, на корті я буду на висоті: після трьох годин верхової їзди вчора та сьогодні вранці мої сідниці болять не дуже, а ноги минулої ночі не притомились.

Одразу ж після сніданку я йду до лабораторії. Щойно відчиняю двері, як назустріч

мені ступає доктор Гребел. Хоч сьогодні й неділя, я анітрохи не дивуюся, заставши його тут, — новому досліді він надає великого значення. На його видовженому обличчі із зализинами над високим чолом збуджено горять маленькі проникливі очі. Гребел нахилиє до мене свою високу худющу постать і тремтячим голосом каже:

— Гадаю, все йде гаразд!

Він небагатослівний, але я добре його розумію, до того ж треба зважати на підслуховувальний пристрій. Я мовчки проходжу повз Гребела й рушаю до великої зали, де ми тримаємо під замком піддослідних "пацієнтів".

Мені досить тільки поглянути на них.

Собака, взятий за контрольний зразок, — заражений, але невакцинований, — лежить мертвий. Три інші собаки, яких ми вакцинували, а потім заразили, живі й здорові. І коли ми підходимо ближче, вони з вдячності за наші відвідини збуджено скавулять і жваво розмахують хвостами. Я підступаю до кліток і по черзі гладжу тварин. Якою невимовною ніжністю, якою незбагненною любов'ю світяться гарні карі очі в наших жертв, такі простодушні, такі відверті й так до болю схожі на людські!

— Вони їли? — питаю я, обертаючись до Гребела.

— Їли й пили. Крім того, я поводив їх на повідку. Вони анітрохи не втратили рівноваги. Ніякого розладу. Такі жваві!

Я сподівався такого результату. І я дуже щасливий чи, скоріше, був би щасливий, якби раптом мені не прийшла в голову думка про те, що буде далі. Я стишую голос, хоч і знаю від Берідж, що в псарні підслуховувального пристрою нема.

— Докторе Гребел, мабуть, вам не слід нагадувати, що про це будуть поінформовані тільки Сміт, Пірс і Берідж. Більш ніхто не повинен знати про цей дослід.

— Я вжив усіх застережних заходів, — каже Гребел. — Самі бачите, на клітках вакцинованих собак немає ніяких табличок.

Я мовчу — й небезпідставно. Я завжди знав, що настане день, коли я повинен буду, спершу вакцинувавши себе, прищепити собі вірус енцефаліту-16. Я знаю також, що після всіх дослідів, за які наші бідолашні собаки заплатили життям, мої шанси вижити досить великі, якщо принаймні не вкрадеться помилка в дозуванні і якщо реакція людини на вакцину буде така сама, як у собак, — це цілком імовірно, але ще не доведено. Одне слово, я давно все зважив і розумію, що може статися все. Але досі я мав досить абстрактне уявлення про останній дослід, заради якого й на підтвердження наших успішних пошуків мушу ризикувати життям. Та ось кілька хвилин тому це моє уявлення перестало бути абстрактним. Небезпечна мить уже переді мною, я вже її бачу, переживаю її.

— Може, проведемо ще один дослід на собаках? — запитує Гребел, так наче збагнув причину мого мовчання.

Я байдужно відповідаю:

— Ні. Час квапить. Пора переходити до наступного етапу.

І тоді відбувається щось несподіване: Гребел усміхається! Ця усмішка дивує мене з двох причин: по-перше, вона не зовсім доречна, а по-друге, Гребел узагалі всміхається

дуже рідко. Мушу сказати також, що коли зважити на мій душевний стан, то ця його реакція мене просто ошелешує. Зрештою, "наступний етап" — це дослідження на мені. А після мене — на решті ЧО в лабораторії: на Пірсі й Сміті. Випробовувати вакцину на докторі Гребелі нам, звісно, не доведеться — адже він як С уже має імунітет. Тож Гребел може спати спокійно. Він не ризикує заразитися, навіть коли щодня обмацуватиме носіїв хвороби. Тому мені не зрозуміло, що означає сміх і та полегкість, яку я читаю на його обличчі.

Я мовчу. Боюсь посваритися з Гребелом — особливо після того, як наші взаємини значно поліпшились.

Є в мене ще одна причина поводитися з ним обачно: одного разу Берідж ненароком натякнула, нібито доктор Гребел якимсь чином зв'язаний з "нами" й оті "ми" цілком йому довіряють. До речі, в усьому цьому для мене криється таємниця. Я просто не розумію, як С може симпатизувати антибедфордівському руху. Хіба він не усвідомлює, що з поразкою бедфордизму настане край привілеям касты С і вони, С, не дістануть назад того, що втратили?

Я зводжу на Гребела погляд і напівсерйозно кажу йому:

— Розумієте, наступний етап не обіцяє мені нічого втішного. Це буде для мене не пікнік!

Гребел сприймає мій прихований жарт спокійно, я б сказав, навіть весело,

— Я здогадуюся, — прокудкудакує він. І без будь-якого такту, що мене просто вражає, додає: — Дарма. Чим скоріше він настане, тим краще.

У понеділок вранці Берідж чекає мене в моєму кабінеті. Обличчя в неї серйозне, погляд важкий, багатозначний.

— У мене є для вас новини, — каже вона чітким голосом.

— Добрі?

— І добрі, й погані. По-перше, на Рітиному підслуховувальному пристрої зробили таку саму контрольну позначку, як і на вашому. Відтепер ви підтримуватимете зв'язок тільки зі мною. (Ці слова вона каже з неприхованим задоволенням.) По-друге, Ріті пощастило поговорити із Стайном...

— Де? Адже на її підслуховувальному пристрої зробили контрольну позначку.

— У надійному місці, — коротко відповідає Берідж, владно труснувши волоссям кольору червоного дерева. Але її голубі очі, вираз яких так швидко змінюється, промовляють, що вона говорить так з обережності, а не через недовіру. — І повірте мені, — веде далі вона, — пробити шкіру того старого крокодила було не легко, навіть для Ріти. Та вона не марно старалася. Ріта зрозуміла: Стайн цілком усвідомлює небезпеку, яку становлять його дослідження для вашої статі. І вона дійшла висновку, що він із ними не поспішатиме.

— Мені аж від серця відлягло.

— Не дуже радійте, — каже Берідж, і сережки на тлі її шиї тремтять. — Далі було не зовсім приємне. Прозондувавши спершу ґрунт, ми вирішили не розмовляти з Джесперсеном. Здається, він з головою погруз у багнюці бедфордизму. Вас це дивує?

— Не дуже. Він повівся досить ортодоксально, коли від нас зажадали здавати сім'я.

— Так, я пам'ятаю. Це ви тоді поставилися до його позиції великодушно. А я ні. Джесперсен належить до людей, які плутають запопадливість перед адміністрацією з почуттям обов'язку.

Коротка пауза.

— Зате нам, — провадить вона, — пощастило налагодити досить важливий контакт з однією особою з його лабораторії.

— З ким саме?

— Її стаття не має значення, — відповідає Берідж скоромовкою. — Докторе, ви куштували той наркотик скопців?

— Каладіум сегіnum? Звісно, ні. Не приймав навіть найменшої дози. Це — липка зеленувата рідина, не зовсім приємна на запах.

— І на смак теж, як мені розповідали. Так ось, завдання Джесперсена полягає в тому, щоб наркотик цього позбавити.

— Чого позбавити?

— Кольору, запаху та смаку.

— Ви хочете сказати, Джесперсен працює над тим, щоб зробити його приємнішим?

— Навіть більше — невідчутним. Мета проекту Джесперсена в тому, щоб перетворити каладіум сегіnum на рідину без кольору й запаху, як вода. І без смаку теж.

Збігає одна-дві секунди, перше ніж я осягаю значення цього заміру. І коли я нарешті його збагнув, мені відбирає мову.

— Ну, що ви на це скажете, докторе? — питає Берідж, стискаючи губи. — Вам усе ясно? Адміністрація здійснює один із тих проектів, які виношували нацисти: стерилізувати чоловіків без їхнього відома.

Я згадую бідолашного Рікардо й розповідаю про нього Лії Берідж.

— Звісно, — різко каже вона, — у майбутньому їм навіть не треба буде брехати тій латиноамериканській робочій силі. І, гадаєте, Бедфорд та її кліка на іноземцях зупиняться?

— Тепер я не наважусь випити жодної склянки води! — кажу я, сміючись, і цей сміх звучить фальшиво навіть для моїх власних вух.

— Склянки води! — вигукує Берідж. — Коли каладіум сегіnum буде прозорий, не матиме запаху та смаку, його можна буде підмішати до будь-якої страви.

Я дивлюсь на свої руки, які лежать схрещені на столі. Що більше я розмірковую, то страшнішим видається мені цей замір. Я вже назвав ганебним той факт, що в карному кодексі штату Каліфорнія оскотчення належить до числа санкцій, якими карають за сексуальні злочини. Щоправда, такий вирок там виносять серед білого дня й після прилюдних дебатів. А що сказати про цей незаконний спосіб стерилізації, який дасть змогу адміністрації Бедфорд і — чом би й ні? — місцевим властям таємно, не боячись оскарження й без відома самих жертв позбавляти їх чоловічої здатності? Коли керівники, ставши диктаторами, починають поводитись із своїми співгромадянами, як зі стадом, з числа якого можна вибрати кількох жеребів-плідників, а більшість зробити

меринами, це — серйозне порушення прав людини. Мої побоювання зайвий раз підтверджуються. Античоловіча статева зверхність Бедфорд — це своєрідний расизм, а всякий расизм, як тільки він здобуває владу, неодмінно закінчує злочинним поведінням з людиною.

— Подумати тільки! — кажу я, натискаючи однією рукою на другу. — Вчений, відомий хімік допомагає втілювати в життя такі задуми! І чого ж він уже досяг? Ви про це знаєте? Джесперсен готовий довести свій проект до кінця?

Берідж усміхається самими кутиками губів, і в її голубих очах зблискує вогонь.

— Через цілу низку нещасливих випадків Джесперсен дуже відстав.

Западає тиша. Потім я кажу:

— Це дуже небезпечна гра.

— Дуже. Бачу, сміливість — не вельми примітна риса вашої статі.

Ось вона все мені й сказала. Зв'язок, який "ми" налагодили з лабораторією, здійснюється через якусь жінку.

Берідж дивиться на свого годинника.

— Ми розмовляємо вже десять хвилин. Надто довго. Я прийду до вас одразу ж пополудні. О, і ще одне, докторе: незабаром ви втратите добру лаборантку.

— Кого?

— Кроуфорд.

Я вибалушую очі й сердито кажу:

— Що ж вона скоїла, що Гельсінгфорс відсилає її звідси?

Голубі очі Берідж зблискують.

— То не Гельсінгфорс відсилає її звідси. Це ми її знешкоджуємо.

Від подиву я роззявляю рота.

— Тобто як — фізично?

— Докторе, за кого ви нас маєте? Ми вдовольнимось тим, що напередодні обшуку підкинемо в її кімнату предмет, який її скомпрометує.

— А звідки ви дізнаєтесь, коли буде обшук?

Берідж мовчить.

— І що ж то за предмет?

— Самі добре знаєте.

І справді, це важить мало. Не спосіб, а сама мета завдає мені прикрощів. Кроуфорд чудова лаборантка, а особливо — атож, особливо — мені подобається, як вона кружляє по лабораторії. Але я вже давно їй не всміхаюсь! Боюся розгнівити Берідж. Одначе Кроуфорд мені бракуватиме.

Я припустився помилки, поринувши при Берідж у ці думки. Вона прочитала їх одну за одною на моєму обличчі, і тепер я, побачивши, як вона труснула своїм палахким волоссям, чекаю найгіршого.

— Ви маєте щось проти цього, докторе?

— Ні, не маю, — злякано відповідаю я. — І все ж таки хотів би знати, що Кроуфорд скоїла.

— О, нічого страшного! — відповідає Берідж з убивчою іронією. — Тільки послала — самі здогадуєтесь кому — невеличку доповідну записку про вас і про мене.

Я дивлюсь на Берідж. Отже, вона вже знає про мою розмову з Гельсінгфорс. Джекі, якій я розповів про це позаминулої ночі, вже встигла зустрітися з Берідж.

— То ви здогадуєтесь? — питає Берідж. — Хіба вам мало запитання про наші взаємини, яке поставила Гельсінгфорс? Невже ви ніколи не помічали, що Кроуфорд за нами шпигує?

Я збрехав би, коли б сказав, що ні. Тож вирішую мовчати. Але мовчанка не заспокоює мене, скоріше навпаки. Берідж упинається в мене всіма своїми кігтями.

— Докторе, — каже вона, і її груди схвильовано здіймаються, в очах спалахує полум'я, і ось мої очі вже поїдають її, таку прекрасну в тваринному шаленстві, і мене зовсім невчасно охоплює бажання, я ледве чую Берідж, бо відчуваю непогамовне прагнення обійняти її... — Докторе, — каже вона низьким тремтячим голосом, — у вас виробилась особлива лицемірна звичка мовчати! Так ви ухитряєтесь не визнати провини цієї сучки! І не питаєте в мене, чому вона написала той донос! Звісно, ви вважаєте, що самі в усьому цьому зовсім не винні — святі, як Ісус. Ви ж бо з її боку нічого не помітили. Мовляв, я нічого особливого не робив, тільки час від часу спокусливо всміхався тій особі.

— Ви до мене несправедливі, Берідж, — промовляю я не зовсім переконливо і вже не всміхаюсь.

— Лицемір! — вигукує Берідж свистячим голосом і ступає крок уперед, ніби збирається на мене накинутись. — У вас справді безліч вад, докторе, вже не кажучи про те, що ваші друзі називають "грубістю й невиситимим статевим інстинктом".

— Дякую за цитату, — невдоволено відповідаю я. — І Стайнові дякую. І Ріті за те, що переказала вам його слова.

— Подякуйте й Кроуфорд, яка так ошчаслиблювала вас у ті хвилини, коли ви заходили до її кубла перевіряти приготовлені нею препарати. О, це правда, ви їй більше не всміхалися, навіть не дивились на неї! (Отже, Берідж за мною стежила!) Але щоразу, коли ви з нею розмовляли, голос у вас був теплий, рухи знадливі, а латинський чар так і пер із вас! А та сучка вигинала стан, випинала груди й стріпувала собі на очі пасмо брудного волосся, щоб справити на вас враження кінозірки!

— Постривайте, — кажу я, підносячи вгору руки. — Так, Кроуфорд мені подобалась! Але волосся в неї, щоб ви знали, не брудне!

— Що?! — скрикує Берідж, страшенно обурена. — І ви зважуєтесь у цьому признатися?! Який бридкий цинізм!

— Ну що ви, Берідж, давайте виберемо щось одне. Або — лицемір, коли все заперечую, або — цинік, коли признаюся.

— Ви й лицемір, і цинік! — відповідає Лія, насилу стримуючи гнів.

Та цього разу я не даю їй розвинути свою думку.

— Дозвольте мені, Берідж, поставити вам одне запитання, перше ніж ви розірвете мене на шматки. Якщо я подобався Кроуфорд, то чи не означає це, що вона любить

чоловіків? І чому б у такому разі "нам" не завербувати її.

— Я про це міркувала, — спокійно, навіть сумовито відповідає Берідж. — На жаль, Кроуфорд належить до тих непослідовних людей, у яких мозок думає одне, а тіло робить інше. Кроуфорд — святенниця Руху за визволення жінок, обмежена бедфордистка. Якби вона з вами переспала, то це їй дуже сподобалося б, але й тоді вона неодмінно донесла б на вас.

Припущення неперевірене, та коли добре подумати, то це, гадаю, правда.

— І що тепер з нею буде? — питаю я.

— Тобто коли знайдуть серед її речей суперляльку? Заспокойтеся, докторе, нічого серйозного. Місіс Берроу спровадить її до виправного будинку. А там їй пояснять, що жіноча піхва чутлива тільки ледь-ледь, що всю втіху жінка дістає через клітор, отож чоловік їй зовсім не потрібен.

Ця пісня мені знайома. Її мотив я вловив ще в гнітючій писанині Дебори Грімм. Але мене вражає те, як перевтілилася Берідж. Те, що Кроуфорд звідси спровадять, наче заспокоїло її; переді мною стоїть уже зовсім інша жінка: весела, збуджена, задерикувата.

— А що думаєте про це ви, докторе?

— Я не гінеколог, до того ж це питання спірне.

— Ви маєте свою думку?

— О, думку! Про це стільки думок, скільки дослідників. Повірте мені, Берідж, люди, які стверджують, ніби з'ясували загадку жіночого оргазму, — несосвітенні дурисвіти.

— Ну що ви, докторе, не будьте таким скромним, — каже Берідж, труснувши волоссям кольору червоного дерева і втупившись у мене блискучими очима, сповненими іронії й запалу водночас. — Ви ж бо маєте про це власну думку! Дозвольте мені розгадати її! Тож як фалократ, що розкався не до кінця, ви схиляєтесь до думки про піхвовий оргазм.

— Я хотів би послатись на Кегеля, — намагаюся боронитись я.

— Хто той Кегель?

— Гінеколог.

— І що зробив цей гінеколог?

— Він вирішив лікувати нетримання сечі у своїх пацієнток за допомогою вправ, які зміцнюють м'язи навколо піхви.

— І досяг успіху?

— Такого, на який навіть не сподівався. Його пацієнтки не тільки одужали, а й не забарилися помітити, що оргазм у них відбувається набагато легше, ніж доти. А декотрі з них, що були фригідні, спізнали його вперше.

— І який висновок ви з цього робите?

— Що куприкові м'язи відіграють у жіночому оргазмі велику роль і що їх відчутно стимулює тиск і тертя стороннього тіла.

— Тиск і тертя стороннього тіла? Як чудово сказано! Ви просто поет, докторе! — глумливо каже Берідж.

Але водночас вона несподівано червоніє до самих вух, відвертається від мене — волосся погойдується в неї на потилиці — й гордовито, владно кидає мені через плече:

— Я прийду до вас одразу ж пополудні. Маю сказати вам про два рішення, які стосуються безпосередньо вас.

За обідом я завважую, що Стайн і далі сердиться на мене. Він і не дивиться в мій бік, а ще більше прикрості завдає мені те, що я перетворився на порожнє місце і для Муч. Хтозна, як вони витлумачили мою відсутність у суботу й мою відмову в неділю взяти участь у прогулянці верхи. Зате Дейв сидить поруч страшенно щасливий. Він дивиться на мене то по-змовницькому, то замилювано. З усього бачу, він задоволений, що батькові вдалося вийти за колючий блувілльський дріт і провести ніч за загадкових обставин у лісі.

Я понурюю очі й бачу ноги Берідж, яка з тацею в руках дріботить до порожнього столика. Вона сидить сама не довго, бо незабаром я, не підводячи повік, упізнаю за тим столиком голубі штани Кроуфорд. Та зиркає на Берідж, змірюючи її досвідченим поглядом. Навіть більше, той Іуда в жіночій подобі дуже люб'язно всміхається до своєї колеги, що на неї він, як і на мене, написав доноса.

Дейв полишає мене й біжить до своїх друзів на тенісний корт; син признався мені, що з-поміж усіх надає перевагу одинадцятирічній Джоан Сміт, бо вона — дівчинка, до того ж тендітна. Я в захваті від цього фалократа в пуп'янку.

Проковтнувши останній шматок, я теж покидаю кафетерій. Біля дверей я привітно киваю Джесперсенові, що, стрункий, гарний, щойно зайшов. Але тепер я знаю, що приховується за цією люб'язною оболонкою. За мить я так само дружньо киваю головою — яка оманлива зовнішність! — Ріті, що всміхається мені, шкандибаючи з тацею в руках поряд із чорнявою здоровулею (я одразу ж запитую себе, чи ця жінка не з лабораторії Джесперсена й чи то не вона підтримує зв'язок із "нами").

У довгому коридорі, що веде до виходу, в мене відбуваються аж дві зустрічі. Спершу я здалеку бачу, як у мій бік дибуляє на своїх товстих каучукових ногах містер Берроу. За два кроки від мене він зупиняється, похиляє лискучу свою маківку й довірливо шепоче мені, що сьогодні о дев'ятій вечора знову приїде бригада лаборантів і що я, як він сподівається, прийму її добре. Я запевняю його в цьому і, сказати щиро, обертаюся, щоб подивитися йому вслід, — так дивує мене його хода, на яку я спочатку не звернув уваги. Нарешті його великі сідниці зникають у дверях кафетерію, і я йду далі. Та не надовго я лишаюсь у коридорі сам. У другому його кінці з'являється місіс Берроу. Побачивши її, я скромно потуплюю очі — як і слід робити ЧО, котрий усвідомлює своє подвійно низьке становище — чоловіка та ще й невихолощеного — у світі, де все, навіть недостатня draжливість піхви, нагадує йому про те, що він тут зайвий. Але я, сам не знаю чому, принизливо примружую очі, лишаючи в полі зору тільки ноги місіс Берроу, і водночас підводжу голову, розпростую плечі й налягаю на закаблуки; одне слово, як сказала б ота мерзенна Одрі, "козирюся". Що ж, тим гірше, моя постать нікого не обманює! Поза в мене така природна, що я, підійшовши до місіс Берроу ближче, підводжу повіки, зиркаю на неї, і вона у відповідь теж дивиться мені у вічі. На її обличчі

з'являється така промовиста усмішка, яку я добре розумію, навіть не торкнувшись руки місіс Берроу, коли проходжу повз неї.

Дякую вам, місіс Берроу! Цілком можливо, що з цих сигналів одного корабля другому в блувіллській ночі нічого не вийде, до того ж я не схильний порушувати чийсь подружню вірність. А втім, я майже певен, що вам тільки закортіло зробити мені приємність і ніяких серйозних намірів у вас нема. Перше ніж подивитись на мене й усміхнутись мені, ви озирнулися, мов дівчинка, щоб пересвідчитись, чи ми в коридорі самі. Це звичайні пустощі, не більше. Ви тільки на мить прочинили віконце з вашого світу задумливої ортодоксальності. І тепер почуваєте себе краще, а я теж починаю запитувати себе, наскільки ж розгалужена жіноча змова, оте "ми", і чи то не вам найзручніше зі свого місця інформувати "їжака" про те, в які дні будуть обшуки...

Я ще надихаю Дейва на подвиги в тенісній грі й через кілька хвилин повертаюсь до лабораторії. Тут мене чекає прикра несподіванка. Я попросив Еребела приготувати сьогодні пополудні три дози вакцини — для Сміта, Пірса й для мене, але застаю тільки дві. Викликаю по селектору Берідж. Вона приходить так швидко, наче ждала мого виклику.

— Берідж, — кажу я, як тільки вона причиняє за собою двері, — тільки ви, крім мене, маєте ключ від мого кабінету. А я щойно помітив, що зникла третя доза вакцини.

— О, прошу вас, — каже Берідж з удаваною веселістю, — не надавайте своєму обличчю такого виразу, як у полісмена. Це зовсім вам не личить. Тут нема нічого загадкового. Третьою дозою розпорядилась я.

Я не вірю власним вухам.

— Розпорядилися ви?

— Еге ж.

— Без мого відома? Не порадившись зі мною? Неймовірно! Тоді дозвольте вас спитати: чи я ще керую цією лабораторією?

— Ну що ви, докторе, не гарячкуйте. Ніхто не заперечує вашого наукового керівництва лабораторією.

— Берідж, ви зараз же повернете вакцину!

— Зробити це неможливо, — цілком спокійно відповідає вона. — Її вже використано.

— Використано?! — вигукую я, підносячи вгору руки. — Ким?

— Я скажу вам через кілька-хвилин.

— Але хіба ви не знаєте, що це дуже небезпечно? Ми ще не можемо гарантувати, що ця вакцина нешкідлива!

— Людина, яка прищепила її собі, все чудово знає. Вона добровільно зголосилася стати піддослідним кроликом.

— Берідж, назвіть її прізвище! Я вимагаю негайно назвати прізвище тієї людини! Це дуже серйозно. За моєю спиною в лабораторії діється казна-що!

Погляд у Берідж стає серйозним:

— Сядьте, докторе, — каже вона напруженим голосом. — В усякому разі, я збиралася вам про все розповісти. Мені шкода, що так погано вийшло і що ви помітили

зникнення третьої дози, перше ніж я вам про це сказала. Вакцина зникла внаслідок тих рішень, які "ми" ухвалили щодо вас.

Я підводжу брови й сухо кидаю:

— Що ж, я хотів би їх знати!

— Вони стосуються лабораторії, а також... — Далі вона говорить не без зусиль. — ...вашого приватного життя.

— О, чудово! — вигукую я, кладучи долоні на стіл і випростуючись. — Оці ваші "ми" вже розпоряджаються і моєю професійною діяльністю, і моїм приватним життям! І приймають за мою спину ухвали. Мене навіть не запросили взяти участь у суперечці, що велася довкола моєї особи.

— У "наших" радах чоловіків немає, — байдуже відповідає Берідж.

— Це ще краще! — кажу я з іронією. — Ось вона — "демократія" і "рівноправність"! А я гадав, мета ваших "ми" — це відновити попередній суспільний статус-кво, за винятком того, що стосується становища жінки.

— Ні, докторе, — мовить Берідж, дивлячись мені у вічі. — Я сказала це вам тоді, коли була не дуже впевнена у вас. Насправді все інакше. Ми прагнемо покінчити з бедфордизмом, але хочемо зберегти владу жінок.

У мене аж очі лізуть на лоба.

— Тобто оті "ми", скинувши Бедфорд і захопивши в свої руки владу, не допустять більше чоловіків до органів управління?

— Попервах ні, — відповідає Берідж і скоромовкою веде далі: — Вислухайте мене уважно, докторе, і прошу вас, не зчиняйте скандалу. Спробуйте зрозуміти нас. Бедфорд дискредитувала Рух за визволення жінок своїми надмірностями й своїм античоловічим терором. На жаль, в історії такий терор завжди викликав тільки опір. Цілком імовірно, що після Бедфорд маятник хитнеться в протилежний бік. Ми хочемо цього уникнути. Ми хочемо уникнути відновлення жінконенависництва, бо воно знову поставило б жінку в те становище, в якому вона була століття тому. Ось чому тепер "ми" готуємось до того, щоб після Бедфорд жінки могли втримати владу в своїх руках.

Я вражено дивлюся на неї.

— І все ж таки, Берідж, — кажу, відчуваючи, як до горла мені підкочується клубок, — ви мене ошукали.

На це Берідж реагує досить дивно. Вона всміхається, підходить до столу й кладе свою руку в мою, а потім забирає її і лагідно заглядає мені в очі.

— Це правда, — каже вона, ніжно всміхаючись. — Але в цьому обмані не було нічого особистого, Ральфе. Він не стосувався наших особистих з вами взаємин. Він впливав із загальних правил організації "ми". Налагоджуючи нові зв'язки, кожна з нас намагається викликати до себе довіру й виявляти неабияку консервативність.

Я розмірковую: цілком можливо, що після Бедфорд жінконенависництво виявить себе ще дужче. Але я не певен, що влада жінок — найкращий спосіб запобігти цій небезпеці. На мій погляд, треба надати людям змогу самим вийти зі скрутного становища. Я давним-давно не максималіст. У РВЖ є жінки, які не відчувають

ненависті до подружніх пар, до чоловіків та дітей і які, не шкодуючи сил, борються проти бедфордівського фанатизму. А це, на мою думку, — велика справа.

— Ну, докторе, що ви на це скажете?

Я мовчки дивлюсь на Берідж. Я не хочу ні критися зі своїми думками, ні висловлювати їх надто поспішно. Зрештою, "нам" я багато чим зобов'язаний, навіть перспективою вижити.

— Що ж, — кажу я, — гадаю, розв'язанню проблем, до якого має намір узятися організація "ми", бракує рівноваги. Але я не надаватиму цьому надто великого значення. Все це можна буде виправити. Головне — ви не плекаєте ненависті до чоловіків.

Берідж сміється:

— Вашій відповіді властива суто італійська дотепність!

— А ваше зауваження трохи забарвлене расизмом, — сухо відповідаю я.

Я не соромлюся своїх італійських предків, зовсім ні. Але я не люблю, коли про них раз у раз згадують, щоб наголосити на моїх вадах або на моїх чеснотах.

Спалахує лампочка селектора, і я натискую кнопку. Це Гребел. Він запрошує мене піти подивитися на собак. Я знаю, що Берідж з обережності любить ділити наші розмови на частини, отож підводжусь і пропоную їй зустрітися через півгодини.

Гребела я застаю в спеціальній залі, де він прогулює на повідку одного з трьох вакцинованих собак, пильно його спостерігаючи. Собаки я не бачив від учора й питаю, в якому він стані. На превеликий мій подив, Гребел відповідає на це звичайне запитання надто багатослівно:

— Не в такому вже й поганому. У мене дуже розболілася голова, я навіть відчуваю легке запаморочення. Сьогодні в мене вже двічі заплітався язик.

Це мене дивує. Чому Гребел вирішив сказати мені, що в нього заплітався язик? Я мовчки дивлюся на нього. Його довгасте обличчя анітрохи не змінилося: воно безбарвне й гладеньке. Зате в очах з'явилося якесь напруження, а довкола тонких губів нервово посмикуються м'язи. Чи це не від перевтоми? Мабуть, так воно й є. Гребел працює в лабораторії за двох.

— Може, підете відпочинете?

— О ні! — відповідає він. — Бездіяльність тільки посилить мої невеличкі тривоги. Я волію ще попрацювати.

Після слів "невеличкі тривоги" Гребел засміявся, мовби все було само собою зрозуміло, а я подумки запитав себе, про які тривоги йдеться й чому він говорить про них так, наче за ними не стоїть нічого серйозного. Невже "тривога" для С — буденне явище? А може, Гребел перебуває в напівпригніченому стані, до якого вже звик? Я дивуюсь, бо завжди вважав Гребела куди життєрадіснішим і динамічнішим, ніж будь-кого з С, які працюють з нами в лабораторії.

Пересвідчившись, що всі троє собак почувають себе добре, я покидаю Гребела й іду до кабінету, щоб знову викликати Берідж. Але мені не доводиться це робити: вона вже сидить тут і не без хвилювання дивиться на мене.

- Ви розгнівалися на мене, докторе?
- За те, що ви приховали від мене кінцеву мету організації "ми"?
- Ні. За оті нісенітниці, яких я вам наговорила.
- Які саме?
- Всі.
- Я не можу сказати, що ви надто берегли мої нерви.
- Бачте, ви самі визнаєте, що ви збудливий!
- Еге ж. Можете занести до свого списку ще й цю мою ваду.
- Даруйте, докторе. Я не звикла постійно бути такою колючою.

Берідж сідає по другий бік мого письмового столу, відкидає назад волосся кольору червоного дерева й, погойдуючи сережками на тлі молочно-білої шиї, каже:

— Знаєте, важко жити так близько й водночас триматися так далеко... — Вона не закінчує фрази.

- Так жити не дуже зручно й для мене.

Берідж випростує спину, і, в її голубих очах зблискує тривожний вогник.

— Вам живеться зовсім інакше! Іноді вам перепадають утіхи! Наприклад, у лісовій хатині.

- Хто вам сказав?

— Ви це підтверджуєте? — питає Берідж, і зіниці в неї розширюються.

- Так.

— Мені сказала Ріта. Але тільки як здогад. "У мене таке враження, — заявила Ріта, — що наш жеребчик провів у хатині дуже неспокійну ніч".

— Дякую за порівняння з жеребчиком. А особливо за пестливу форму цього слова. Ви просто майстер ранити цитатами.

- То ви підтверджуєте, що провели неспокійну ніч?

— І за пастку дякую, яку ви наставили мені. Я прийняв ваші докори сумління за чисту монету.

— Одне слово, докторе, — каже Берідж свистячим голосом, — ви чоловік усіх жінок...

- Неправда, — заперечую я. — Я не донжуан. Я ніколи не зраджував свою Елін...

А що сказати це саме щодо Аніти я не можу, то замовкаю. Берідж одразу ж відчуває недомовку, я читаю це в її сердитих очах. І раптом усвідомлюю, що роблю: я виправдовуюсь за поведінку в своєму приватному житті перед жінкою, яка мені ні наречена, ні дружина! Я знов дозволив їй орудувати собою. Берідж знехтувала мої звинувачення й висунула проти мене свої, примусивши мене захищатися. Я розчаровано підводжуся, відвертаюсь від неї і дивлюсь у вікно.

Там нема нічого втішного. Бараки, огорожа з колючого дроту, сторожова вишка, а між бараками — колись зелений моріжок, що його сніг, а потім тривалі дощі й людські ноги перетворили на розгужу дорогу. Сизе небо, низькі хмари, вологе повітря. Таке враження, наче ми живемо в сірій ваті.

Я знов обертаюсь до Берідж і кажу:

— Берідж, прошу вас, облишмо цю тему.

Вона обпалює мене поглядом.

— Атож, вам дуже легко це зробити! Особливо коли зважити на те, що сьогодні ввечері ви прийматимете гостю.

— Яку гостю?

— З найбільшим ротом у Сполучених Штатах!

Я аж підстрибую:

— Коли ви про це дізналися?

— Вранці.

Берідж довідалася про це раніше за мене! Від кого? Від телефоністки? Невже телефоністки знають і дати обшуків? Не думаю. Все вказує на те, що саме місіс Берроу інформує "нас" про те, що відбувається в блувілльській адміністрації,

Я дивлюсь на годинник.

— Ми розмовляємо вже п'ять хвилин, Берідж, Може, перейдімо до речей серйозних?

Після слова "серйозних" вона кліпає очима, але нічого не каже. З того, як вона дихає, як потуплює очі й зосереджується, я бачу, що Дія намагається опанувати себе. Я мовчу.

Коли вона підводить повіки, її голубі очі дивляться надто стурбовано,

— Докторе, — озивається вона трохи перекодя, — я маю розповісти вам про рішення, яке "ми" ухвалили щодо вас. Але воно вам не сподобається.

— Гаразд, я спробую взяти себе в руки.

Вона дивиться на мене з деяким сумнівом.

— У всякому разі, — каже вона, збентежено всміхаючись, — я біля вас і запам'ятаю, які ви були вражені.

— Таке погане те рішення?

— Воно не зовсім погане. Але вам буде важко згодитися з його положеннями... — Вона замовкає, а потім видимо розгублено запитує: — Починати?

— Авжеж, починайте, — нетерпеливлюсь я.

Знову помовчавши, Берідж глухим, трохи надсадним голосом каже:

— Що ж, "ми" прийняли аж дві ухвали: одну щодо вакцини, а другу щодо вашого приватного життя.

— Ви про це вже казали.

— З якої починати?

— З ухвали про вакцину.

Нарешті вона впорується із своїм збентеженням, тамує збудження й прибирає байдужного вигляду. Але її сережки все одно тремтять. Я добре відчуваю цей її майже непомітний трепет.

— Прийнято аж дві ухвали щодо вакцини, — методично, як завжди, говорить вона. — По-перше, "ми" не хочемо, щоб ви перший випробували вакцину на собі. По-друге, якщо вакцина виявиться нешкідливою, "ми" забороняємо вам прищеплювати вірус

енцефаліту-шістнадцять собі.

— Неймовірно! — кажу я, коли до мене нарешті повертається дар мови, й підводжуся. — Ви розумієте, чого від мене вимагають ваші "ми"? Безсоромного порушення правил медичної етики! Я відповідаю за дослідження й не стану наражати на ризик інших людей, перевіряючи вакцину на них!

— Сядьте, докторе, — каже Берідж, — і вислухайте мене. "Ми" цілком усвідомлюємо, що вимагаємо від вас порушення узвичаєних правил медичної етики. Але становище незвичайне. Ваші дослідження субсидує адміністрація, яка зовсім не бажає, щоб вони увінчались успіхом, і для якої ці субсидії, — до речі, адміністрація збирається їх припинити, — досі були своєрідним алібі. За таких обставин "ми" гадаємо, що виробництво вакцини можна буде налагодити тільки тоді, коли пощастить таємно винести її за межі Блувілла й перевезти до Канади. Зробити це зможете тільки ви.

— Це зможе зробити будь-хто! Пірс! Сміт! Гребел!

— Помиляєтесь! Усі троє наштотхнуться на велику перешкоду: їх ніхто не знає. А хто повірить у вакцину, запропоновану невідомим лікарем, що приїхав до Канади без паспорта? Зате самого вашого імені буде досить, щоб відчинити всі двері. Доповідну записку Мартіnellі переклали всіма мовами світу, і вас знають не тільки серед фахівців, а й серед широких мас. Прес-конференція на канадському телебаченні набуде величезного резонансу в Канаді, в Сполучених Штатах, у всьому світі!

— Гаразд. Ваш сценарій може цілком виправдати себе. Та невже ви припускаєте, що я стану просити своїх колег випробувати вакцину на собі й ризикувати замість мене життям? Адже це особливо небезпечно — зробити собі перше щеплення!

— Вас чекатиме інший ризик, коли ви звідси втечете!

— О, "ми" вже все вирішили! І "наше" рішення не підлягає оскарженню! Я втікаю! А скажіть мені, Берідж, чи є бодай щось таке, що ви дали б мені змогу вирішити самому?

— Ну що ви, Ральфе, облиште своє самолюбство й будьте реалістом. Якщо вакцину пощастить випробувати на людях, то що вам залишиться робити, як не втікати? Піти до доброї, людяної, чарівної Гельсінгфорс і сказати їй: "Ось вакцина й готова, запускайте її у виробництво"? Здогадуєтесь, яку ухвалу прийме Гельсінгфорс? Вона сховає кудись цю вакцину й почне торгуватися з Бедфорд, щоб та заплатила якомога більше за її знищення. Ось для чого знадобиться ваша вакцина! Вона стане розмінною монетою в грошових махінаціях! Що ж до доктора Мартіnellі, то його так чи інакше примусять мовчати. Скажімо, вони звинуватять вас у тому, що ви згвалтували Одрі.

— Гельсінгфорс може теж зважитись виробляти вакцину за кордоном.

— Могла б, коли б не боялася Бедфорд. Та якби Гельсінгфорс і зважилася б на такий крок, це для нас — не вихід із становища.

— Що ви називаєте виходом із становища?

Берідж жваво підходить до мене, нахилиється, кладе свої руки на мої і палко каже:

— Ральфе, ви повинні зрозуміти одну річ. Ваша вакцина — політичний акт. Саме вона повинна допомогти скинути Бедфорд. Ви завдасте їй удару з Канади — дружньої

нам країни.

— Я завдам їй удару?!

— Еге ж, по канадському телебаченню. Ви скажете тільки одне — правду. І цього буде досить. Ваше викриття дасть конгресу Сполучених Штатів нагоду, якої він чекає, щоб звинуватити президента Бедфорд...

Берідж забирає руки. Я дивлюся на неї і довго не можу заговорити.

— Якщо я правильно вас розумію, — повільно кажу я, — ваші "ми" не хочуть, щоб я ризикував, випробовуючи на собі вакцину, бо приберігають мене для іншої боротьби.

— Еге ж, саме так. Ви чудово оцінили ситуацію.

Я мовчу. Берідж стоїть уся напружена, геть розпашіла.

Але ж як я проситиму своїх колег взяти випробування вакцини на себе? — питаю я перегодя.

— Вам не доведеться їх просити, докторе. Ми зробили це замість вас: вони згодні.

Я червонію.

— Як, ви зробили це у мене за спиною?!

— Говоріть тихіше, докторе, Кроуфорд ще не поїхала від нас!

— Але це нечесно! Ви мене обходите!

Берідж кілька разів прикладає долоню собі до рота, даючи мені знак замовкнути: вона помітила, як засвітилася лампочка селектора. Звичка бере гору над моїм обуренням: я натискаю кнопку.

— Докторе Мартінееллі! — лунає голос Пірса.

— Слухаю вас.

— Прийдіть сюди, будь ласка. Ми стурбовані. Докторові Гребелу стало погано.

Берідж блідне й хапається за голову.

— Вакцина! — шепоче вона ледь чути.

— Що? — питаю я приголомшений. — Що ви сказали?

— Вранці доктор Гребел вакцинував себе.

— Ви з глузду з'їхали! — скрикую я, підхоплюючись. — Навіщо було докторові Гребелу вакцинуватися? Що це дасть? Доктор Гребел належить до С!

— Доктор Гребел до С не належить, — тихо каже Берідж, важко дихаючи. — Перед тим, як він запропонував свою кандидатуру до Блувілла, "ми" забезпечили його фальшивими документами С.

Я одразу ж із великою полегкістю бачу, що в доктора Гребела трохи запаморочилося в голові — ото й тільки. Пірс, мабуть, помилився у своєму діагнозі, адже він, хоч і вірусолог, проте не має достатнього клінічного досвіду. У Гребела не помітно ніяких симптомів коматозного стану чи навіть глибокого оціпеніння, що його викликає енцефаліт-16. Обличчя в нього не застигло. Повіки кліпають, губи ворухаться, вся постать здригається, голова похитується з боку на бік. До речі, Гребел навіть не втратив контролю над своїм тілом: він сидить, а точніше — напівлежить на стільці.

— Він упав? — питаю я.

— Ні, — відповідає Пірс, — він поскаржився на запаморочення й потьмарення в очах, сів і знепритомнів.

— Допоможіть мені покласти його на підлогу, — кажу я.

Коли Гребел уже лежить горілиць, я розв'язую йому краватку, розстібаю комір і розтираю долонею груди. Потім чиясь рука простягає мені пляшечку спирту, я щедро наливаю його собі в пригорщу й масажую далі. Гребел розплющує очі й кволим голосом каже:

— Дякую.

— Він приходить до тями, — озивається жіночий голос у мене за спиною.

Я дивлюсь на Пірса й саме тієї миті, коли збираюся прокоментувати дію вакцини, помічаю Кроуфорд. І вчасно похоплююсь. Ми ж у її "кублі", то вона щойно подала мені пляшечку зі спиртом.

— Зараз я вас заміню, — каже Пірс.

Я підводжусь і дивлюся на Кроуфорд.

— Це сталося тут, у вас?

— Так, — відповідає вона й одразу ж, як сказала б Дія Берідж, вигинає стан і випинає груди. Як це дивно! Я мав би раніше помітити, як на мене впливає це її кривляння, але я, власне, нічого не помічав.

Тепер я зовсім спокійний за Гребела й востаннє маю добру нагоду роздивитися на Кроуфорд. А Берідж просто наклепниця! Волосся в Кроуфорд не брудне. Але те, що вона зробила з нього спокусливе тло для своїх гарних чорних очей, — правда. Як шкода, що ця дівчина назавжди піде від нас!

— Як це сталося, Кроуфорд?

— Доктор Пірс уже вам розповів, — озивається чийсь різкий голос.

Мені навіть не треба повертати голову. Я цей голос упізнаю. То моя левиця розмахує своїм волоссям.

Але Кроуфорд не збирається поступатися взятою на себе роллю, Вигинаючись усім тілом, вона переказує мені те саме, що вже розповів доктор Пірс, тільки багатослівніше.

Берідж знов подає свій різкий голос:

— Доктор Гребел уже цілком опритомнів.

Я обертаюсь.

— І до його обличчя повернувся природний колір, — додає Пірс.

Сам Пірс якийсь безбарвний. Волосся вилиняле, очі бляклі, вії білі. І коли він нахиляється над Гребелом, його брезкле, безформне обличчя страшенно контрастує з довгастою головою доктора Гребела.

Гребел без угаву кліпає очима, нарешті зупиняє погляд на мені й безбарвним, кволим голосом каже:

— Мабуть, треба зменшити дозу.

Берідж показує мені очима на Кроуфорд і з тривогою дивиться на мене. Я швидко кажу:

— Не розмовляйте, відпочиньте. Кроуфорд, будь ласка, принесіть мій стетоскоп.

— Зараз, докторе, — послужливо відповідає Кроуфорд.

Дівчина виходить, і вслід за нею біжить Берідж — вона, певно, не хоче, щоб Кроуфорд входила до мого кабінету сама. Пірс ретельно причиняє за ними двері.

— Я не помітив Кроуфорд, — каже Гребел уже впевненішим голосом.

До нього помалу повертаються сили, і пам'ять з хвилини на хвилину світлішає. Я кидаю на нього досвідчений погляд, але не кажу нічого. Я не знаю, чи контролюється в кабінеті Берідж підслуховувальний пристрій, установлений у цій кімнаті.

Повертається, вигинаючись, Кроуфорд зі стетоскопом. Передаючи його мені, вона не проминає нагоди торкнутися мене своєю трепетною рукою. Я, наче дівчина, не підводжу очей. Потім укладаю на одне коліно. Поки я слухаю так Гребелові серце, входить і Берідж із чашкою кави в руці.

Я вступаю в гру.

— З вами таке вже траплялося, Гребеле? — запитую я тоном лікаря.

Гребелові очі всміхаються мені.

— Траплялося.

Я суворо даю йому настанову:

— Ви повинні бути обережні. Вам не слід перевтомлюватися. Лягайте рано спати. Робіть фізичні вправи. — І всміхнувшись, додаю: — І не пийте багато кави!

Цей невеличкий медичний жарт розряджає атмосферу. Ми з Пірсом допомагаємо Гребелові сісти на стіл, його чорні очі світяться вдячністю; він невеличкими ковтками п'є каву, яку йому підносить Берідж.

Сьогодні пополудні я не дізнаюся, яку ухвалу прийняли "ми" щодо мого приватного життя, — треба негайно поговорити в своєму кабінеті з Пірсом та Смітом; запрошу й Гребела, він, здається мені, вже цілком очуняв. Берідж у цій розмові участі не бере, але, певне, сидить у своїй кімнаті біля підслуховувального пристрою.

Ніхто з нас і словом не прохоплюється про те, що Гребел не належить до С, і це в нашій розмові найпримітніше. Я не збираюся вичитувати Пірсові й Сміту, хоч вони нічого не сказали мені ні про це, ні про те, що Гребел вирішив перший себе вакцинувати.

Я надаю нараді суто технічного характеру. Вакцину виготовлено на базі гною, взятого з гнійників і ослабленого шляхом його старіння, і з одного її випробування на людині важко збагнути, чи вона потребує ще більшого ослаблення, чи прищеплено надто велику дозу, чи в препарат слід додати антисептичних засобів. Ми не знаходимо якогось конкретного вирішення. Знаємо лише те, що діємо напOMAцки, треба бути обережнішими: реакція Гребела на вакцину викликає в нас тривогу. Тепер ми приготуємо нову вакцину на ще старішій основі й перевіримо її нешкідливість та ефективність на собаках.

Упродовж цієї короткої наради я дивлюся на Сміта як ніколи пильно. Я давно підозрював, що "ми" втягли Гребела до свого руху. Підозрював і те, що Пірс у цій справі теж має перебувати під впливом сильної особистості своєї дружини. Але я ніколи не

сподівався, що до антибедфордівського руху може бути причетний і Сміт. Одначе він таки причетний, бо знає й про вакцинування Гребела, і про його фальшиві папери.

Ось що мене й дивує. Адже Сміт геть увесь, навіть його прізвище — сама банальність. Хоч цей чоловік нашпигований чеснотами, без яких жодне суспільство не проіснувало б і тижня, він украй непоказний, сором'язливий, усе в ньому промовляє про скромність. А обличчя його нізащо не запам'ятаєш, хоч дивися на нього й сто разів. Навіть більше, Сміт належить до тих неодружених чоловіків, які назавжди поховали себе в самотності. Він насилу розмовляє, майже не всміхається, не захоплюється спортом, червоніє, коли Берідж звертається до нього, а та твердить, ніби Сміт не одружився тому, що не зваживсь позалицятися до котроїсь із жінок. І раптом — такий парадокс. Сміт, цей неодружений чоловік, знехтував небезпеку, вступив у таємну змову й згодився боротися за те, щоб люди знов могли одружуватись.

Коли нарада закінчується, я відпускаю Сміта й Пірса, але затримую Гребела й кажу йому:

— Я вам щиро вдячний. Ви важили замість мене життям.

Гребел усміхається, його суворе обличчя веселішає.

— Ви не могли мене замінити. Як ви знаєте, мене з самого початку завербували "ми", щоб вас витіснити.

Я хитаю головою, хоч слова "щоб вас витіснити" неабияк мене дивують. Я й не знав, що план "витіснення" мене був так детально обміркований.

— Коли "ми" вирішили порозумітися з вами, — провадить Гребел, — я почав думати, чим зможу бути вам корисний.

— Ну що ви, і досі, й тепер ви в лабораторії дуже корисні!

— Не більше за Сміта чи Пірса, — каже Гребел зі скромністю, що, хоч як це дивно, здається мені щирою. Потім він додає: — В усякому разі, той факт, що я офіційно вважався С, надавав мені, на думку "нас", велику перевагу у випробуванні вакцини.

Я здивовано підводжу брови.

— Яку перевагу? Я не розумію.

— Ну, — відповідає Гребел, — якби випробування скінчилось погано, то причину моєї смерті, а отже, й саме випробування, було б легше приховати. Ніхто, зокрема й Берроу, навіть не запідозрив би, що С випробував на собі вакцину проти енцефаліту-шістнадцять.

Мене приголомшує і неабияка хитрість "нас", і холонокровна сміливість Гребела, який згодився бути "корисним" і після своєї смерті,

Западає мовчанка, я дивлюся на Гребела. Мені хочеться потиснути йому руку, але я стримую себе, бо такий незвичний для нас жест був би надто театральним. Зрештою я легенько поплескую його по плечу й кажу:

— Я відчув велику полегкість, коли ви розплющили очі.

— Я теж! — усміхається Гребел,

Я й собі сміюсь. Я ніколи не думав, що Гребел схильний жартувати. І ось тепер, коли ми, сміючись, дивимося один на одного, обох нас поймає несподіване й тепле

почуття приязні.

Нарешті Гребел іде від мене, а я відчуваю, як на плечі мені налягає втома. Відчуваю також, що мій шлунок порожній, і дивлюсь на годинника, Пора вирушати до кафетерію. Після сьомої вечора вже не подають вечері, Я замикаю кабінет і заходжу до Берідж, щоб віддати їй ключа, У неї є другий ключ, але вона наполягає — і гадаю, цілком слушно, — щоб уночі обидва ключі зберігалися в неї. Вона покидає лабораторію завжди остання і, перш ніж піти звідси, натягує впоперек замкової шпарини нейлонову нитку, щоб потім знати, чи мої двері ніхто не відмикав за моєї відсутності. Наступного дня Берідж прийде сюди о сьомій ранку, відімкне двері для двох прибиральниць і сидітиме в кабінеті, поки вони підуть звідси.

— Добрий вечір, Берідж, — кажу я й кладу їй на долоню ключа. — До завтра!

— До завтра, докторе, — каже вона схвильовано.

Я здогадуюсь: Берідж, мабуть, насилу зібралася з духом, щоб сказати мені, яку ухвалу прийняли "ми" щодо мого приватного життя, і тепер вона дуже розчарована — адже я йду, і розмову доведеться перенести на завтра.

Повечерявши й уклавши Дейва спати, я чатую на фургончик Бесс. Як тільки чую його гуркіт, кидаюсь до дверей, щоб попередити Бесс не зчиняти галасу. А втім, мої намагання марні. Бесс знову вдирається, мов ураган.

Цікаво, що це, як і все в Блувіллі, помалу переходить у звичку, Рікардо сідає на кухні за чаркою бурбону, а я й бровою не веду, коли Бесс каже — а вона каже це щоразу, — що зараз "купить мені квиток першого класу до раю". А втім, моє розуміння раю не зводиться тільки до цього. Хоч я й не гребую в житті приємними хвилинами, хай би які короткі вони були. З чим Бесс після всього мене й вітає.

— Принаймні ти, — каже вона, всміхаючись широкими яскравими губами, — чоловік природний. Ти життя не ускладнюєш. А отой старий шкарбун!.. Як тільки побачить мене, починає горлати! Можна подумати, що я ображаю його! Хіба ж то я вигадала сім'яний банк? Досі в цій галузі процвітало марнотратство. — Вона сміється. — Колись я й не подумала б, що все це можна зберігати! Божевільна ідея, ці банки! А втім, я на них не нарікаю. Тепер же я й заробляю собі на життя, і служу науці. І справді! Отой старий мав би це розуміти! Ми ж тепер колеги! І його дружина теж! Сама ж бо виконує таку саму, як я, роботу! Вона не тільки мені дорікає, а ще й гнівається на мене! Бо я бачу прутня її чоловіка! Я ж мушу на нього дивитися, щоб зібрати сім'я! Окрім тебе, ніхто не виявляє до мене ніякої поваги! А той цибатий швед поводить себе ще гірше. Ну й дивак же він, докторе! Саме презирство! І ні пари з вуст! Я для нього просто не існую. А коли починаю працювати, він нагадує трупа! Для мене це справжні тортури!

Коли ми виходимо до кухні, Рікардо, спершись ліктями на стіл, плаче над чаркою.

— Господи! — вигукує Бесс. — Хто мені підсунув такого шофера! Досить тільки покинути його на п'ять хвилин, як він починає скиглити!

— Я не через це плачу, міс Бесс, — відповідає Рікардо зі сльозами на щоках. — Я плачу через те, що почув доктора. А тоді дещо згадав.

— А ти не прислухайся, невихований йолопе, — каже Бесс, сідаючи біля нього і обіймаючи його за плечі. — Докторе, налейте йому ще одну чарку, та не забудьте й про мене. Цей бідолашний малюк, — веде вона далі, дістаючи з кишені Рікардо носовичка й витираючи йому очі, — ніяк не може себе втішити. В нього весь час болить душа, що його не слухається тіло!

Бесс сміється, а Рікардо з гідністю каже:

— З цього не треба жартувати. Сеньйоре, — повертається він до мене, гадаючи, мабуть, що так я краще його зрозумію, — коли я кохався в Пуерто-Ріко зі своєю дружиною, то прокидався весь наш будинок! Що тоді робили наші сусідки? Вони торсали своїх чоловіків і казали їм: "Чуєш? Це Рікардо! А ти, ледацюго, спиш!" Тоді чоловіки, щоб зберегти свою честь, бралися до роботи. А я, сеньйоре, — гордо завершує свою розповідь Рікардо, — всім робив послугу.

І по його щоках знов котяться сльози.

— Не думай про це більше, — заспокоює його Бесс. — Може, коли пошесть мине, пощастить пересадити тобі здорове тіло якогось чоловіка, що загине в дорожній аварії. Правда, докторе, таке можна буде зробити?

— Загалом ніщо не стоїть цьому на заваді.

— Сім'яники грінго! — з огидою каже Рікардо. — А що я з ними робитиму?

— От невихований малюк! ;— вигукує Бесс, легенько даючи Рікардо ляпаса. — Доктор же теж грінго.

— Ні, доктор не грінго, прізвище в нього Мартіnellі, — відповідає Рікардо й подитячому довірливо, тепло всміхається мені крізь сльози.

— Ну пий уже, пий, — каже Бесс, підносячи Рікардо до губів його чарку.

Рікардо п'є. Він п'є малими ковтками, але жадібно й без угаву, наче це дає йому насолоду. Як тільки чарка порожніє і Бесс ставить її на стіл, Рікардо заплющує очі й ураз засинає, неначе немовля.

— Отакої! — каже Бесс. — Тепер на зворотній дорозі за кермом доведеться трястись мені! Ось тобі й шофер! — провадить вона й підводить плече, на якому лежить голова Рікардо. Потім додає: — Докторе, наступного тижня не чекай на мене, я не приїду! А знаєш, коли я мала приїхати наступного тижня? У неділю! І не повіриш! Я прочитала про це в своєму розкладі, там так і написано чорним по білому! Мене примушують працювати навіть у неділю! В святний день! Яка ганьба! Я знаю, що тепер роблю це в ім'я науки! І все ж таки!.. В ім'я науки чи ні, але в цьому ділі завжди є трохи гріха! А в неділю я ніколи не грішила. Ні, я не молюсь, я сплю! Я так відзначаю шабаш!

Бесс допиває чарку, обережно ставить її на стіл і дивиться на голову Рікардо, що лежить у неї на плечі.

— Цей нетяга таки завдає мені клопоту, — каже вона без будь-якої злості. — Він для мене справжній тягар. Шматує слізьми мою душу, до того ж мені часто доводиться виконувати його роботу. Але я ніколи не скаржилась на нього. Ніколи! А то б він лишився без роботи. Що тоді було б з його дружиною та дітьми в Пуерто-Ріко? Я вже не кажу, що коли починаю йому співчувати, то в мене душа крається. Одначе треба ж

розуміти таких бідолах, як Рікардо. Хіба вони спізнали в житті чогось доброго, крім плотської втіхи?

По цих словах Бесс нахилиє своє широке, грубе й надто нафарбоване обличчя і дивиться на Рікардо. Дивиться вона на нього поблажливо, ніжно, ще й легенько гладить йому щоку.

РОЗДІЛ ТРИНАДЦЯТИЙ

Сьогодні вранці я приходжу до лабораторії і застаю тут справжню метушню, яку спричинили ухвалені нами напередодні рішення. Але ця метушня проходить досить спокійно: ми розміщуємо в своїй лабораторії, так би мовити, ще одну лабораторію, і результати її роботи приховуватимемо від першої. В усякому разі, я весь ранок дуже заклопотаний і приймаю Берідж аж за чверть до дванадцятої. По її втомлених очах бачу, що вона теж погано виспалася. Я запрошую її сісти.

— В нас мало часу. — Я позираю на годинник. — Починайте, Берідж, я чекаю найгіршого.

— Докторе, чи не краще було б, якби ви сіли, а не метушилися біля свого столу?

— А я не метушусь, — сухо відказую я. — Ви надто знервована.

— Це ви мене нервуєте. Прошу вас, сядьте!

— Неймовірно! — кажу я розгублено. — На моїх очах настають часи, коли я у власному кабінеті муситиму сидати й уставати по команді!

— Докторе! — невдоволено вигукує Берідж.

Ми дивимось одне на одне, ніяковіючи від цієї гри. Чудовий початок розмови! Якщо ми так починаємо, то як скінчимо?

— Що ж, — зітхаю я, силкуючись усміхатися, — зараз я засвідчу вам свою добру волю.

Я сідаю, але Берідж, звісно, не визнає моєї поступки! Вона мовчить і роздратовано дивиться на мої пальці, що барабанять по столу. Я ховаю руки до кишень, розлягаюся на стільці, випростую ноги й, стиснувши губи, дивлюсь на неї. Я теж вирішив мовчати.

— Ви усвідомлюєте, що загадуєте мені важку загадку? — запитує вона роздратовано.

— Я ж сиджу. Пальцями вже де барабаню. Слухаю вас. Чого вам ще треба?

— Щоб ви не поводитися так зухвало!

— Слухаюсь! — по-військовому відповідаю я.

Я випростуюсь на стільці, підіймаю плечі й дивлюсь перед себе. Обличчя в мене застигле, погляд невидючий.

— Ральфе! — каже вона надсадно. — Перестаньте ж корчити з себе клоуна!

Я збираюся зробити їй зауваження з приводу "клоуна", та, на щастя, ненароком зиркаю на неї. І не вірю власним очам. Вона мало не плаче!

Я підводжуся.

— Берідж! — кажу я вже зовсім іншим тоном.

— Сядьте, Ральфе! І ні в якому разі не торкайтеся мене!

Як вона здогадалася, що я хотів її обійняти? Я знову сідаю. І цієї хвилини, коли ми

дивимось одне одному у вічі, я відчуваю, яка глибока приязнь зайшла між нами. Хіба я зможу втекти, покинувши її тут саму?

— Так важко про це сказати? — питаю я лагідно.

— Навіть дуже важко.

Я помічаю, що по цих словах вона проковтнула клубок у горлі.

— Хочете, я вам допоможу?

— Хочу.

— Про кого йдеться?

— Про Гельсінгфорс.

— Ох! — зітхаю я.

Неймовірно, але я про Гельсінгфорс зовсім забув. Принаймні на якийсь час.

— І що ви хочете сказати про ту Гельсінгфорс? — питаю я.

— "Ми" вважаємо, що коли Гельсінгфорс повернеться, то вона не забуде про свої плани щодо вас.

— Які плани?

— Самі знаєте.

Справді знаю. Хоча й усе зробив, аби про це забути.

— Ну й що?

— Ми вважаємо, що ви повинні їй поступитися.

Я на мить ціпенію, потім підводжусь і, не знаючи, куди подіти руки, хапаюся за спинку стільця й щосили її стискаю

— Хай ваші "ми", — нарешті промовляю я сповненим гніву голосом, — вважають що завгодно. А я вам скажу таке: я нікому не дозволю зводити мене з жінками. Навіть "нам".

— Докторе, прошу вас, сядьте!

— І це ви, Берідж, переказуєте мені таке розпорядження!

— Дозвольте вам пояснити...

— Тут нема чого пояснювати!

— Ба є. Цю ухвалу...

— "Ухвалу"! — уриваю я її глумливо.

— ...ми детально обговорювали. Її прийняли голосуванням.

— Браво! І ви, звісно ж, голосували "за"!

— Так, Ральфе, — відповідає Берідж, витримуючи мій погляд. — Я голосувала "за".

Я не спускаю з неї очей. Остання її фраза подіяла на мене так, наче на голову мені вилили відро холодної води. Я помалу заспокоююсь.

— Ви усвідомлюєте, чого від мене вимагають "ми"? Стати сексуальною іграшкою в параноїчки! Адже вона параноїчка! Чи, може, ви цього не знаєте?

— "Ми" знаємо про це краще за вас, — різко відповідає Берідж. — "Ми" добре вивчили психологію Гельсінгфорс. І чудово знаємо, що вона собою являє. Бедфорд розв'язала Гельсінгфорс щодо вас руки, і ця... — Берідж затинається й, бридливо кривлячись, веде далі: — дасть волю своїй фантазії. У неї три мети. — Вона силкується

говорити тим спокійним голосом, яким звичайно дає розпорядження. — Зневагою примусити вас дорого заплатити за всі ваші заяви про звільнення, побавитися вами як сексуальною іграшкою і використати Вас для того, щоб тероризувати Одрі.

— Блискучий аналіз! — саркастично кажу я. — І ви просите мене дати згоду! Але ж ви знаєте, що роблять з іграшкою, якою досхочу нагналися.

Берідж дивиться мені просто у вічі й, карбуючи слова, промовляє:

— Гельсінгфорс зламає вас незалежно від того, дасте ви згоду чи ні.

— Тоді навіщо ж давати згоду?

Але моя логіка не справляє на Берідж ніякого враження. Вона спокійно каже:

— Ви нічого не розумієте. Це єдиний спосіб виграти час. "Ми" добре знаємо вдачу Гельсінгфорс і переконані: якщо ви їй відмовите, то вона помститься вам за це негайно.

— На останньому слові Берідж наголошує особливо.

— Що вона мені зробить? Звільнить з роботи?

Берідж хитає головою і загадково відповідає:

— Гірше. Набагато гірше.

Говорити мені більше й не треба. Я їй вірю. І з досадою кажу:

— Не розумію, як я зараджу справі, приставши на пропозицію Гельсінгфорс.

— Я ж вам сказала: виграємо час.

— І що з того? Через місяць ця проблема постане знову!

— Через місяць! Це буде просто чудово, якщо ми матимемо в своєму розпорядженні цілий місяць!

— Чому?

— Нам потрібен час, щоб організувати вашу втечу.

Помовчавши, я кажу:

— Я не Тарзан, але мені здається, що втекти з Блувілла не так уже й важко. Тим більше, що Канада по сусідству.

— Ви помиляєтесь. Кордон пильно охороняють. А у вашому випадку є ще одна перешкода.

— Яка?

— Дейв.

— О, справді! — зітхаю я, знов опускаюся на стілець і, поклавши долоні на стіл, випростую спину. — Ви подумали про Дейва!

— "Ми" вас знаємо, Ральфе.

Я саркастично кажу:

— "Ми", безперечно, добре вивчили мою психологію!

— У всякому разі, — сухо відповідає Берідж, — "ми" знаємо, що у вас можна просити, а чого не можна.

Ця фраза примушує мене кліпати очима. Нарешті я вловлюю її зміст. Згодом я з подивом збагну, що спершу вона приголомшила мене, а потім я її зрозумів. З погляду логіки все мало б бути навпаки.

— О, дуже добре! — проціджую я крізь зуби. — Яка тактовність! Яка делікатність!

"Ми" знають, що в мене можна просити! Скажімо, prostitуювати з Гельсінгфорс!

Берідж червоніє, груди її високо здіймаються, і вона розгнівано випалює:

— Годі вам, докторе! Припиніть цю комедію! Йдеться не про проституцію! Гельсінгфорс не стане платити вам гроші, до того ж не так уже й неприємно буде спати з жінкою, яку ви вважаєте гарною!

— Я вважаю її гарною?

— Ви сказали про це Джекі!

Який жах! Вони все переповідають одна одній! Все, що я говорю, вони старанно запам'ятовують, переказують куди слід, записують на картки й дбайливо розставляють їх у шухляді, щоб потім ними скористатися.

— Але ж із цього не впливає...

— Ральфе, ви запеклий лицемір! Ви відмовляєтесь від пропозиції спати з Гельсінгфорс тільки через свою фалократську гордість. Вам би хотілося бодай зберегти ілюзію власної ініціативи! Аякже, зачеплено вашу чоловічу гордість! Це образливо для вашого machismo і тільки.

Я сухо відповідаю:

— Берідж, латиняни тут ні до чого. Слово "machismo" — іспанське...

— Це те саме! — каже вона, підводячись і з гнівом струшуючи волоссям та сережками. — Ви з тих латинян, що ладні будь-коли стрибнути в гречку! Справжній кіт! Кіт, що не гребує будь-якою кицькою! Скажімо, домашньою, як Бесс. Або й тигрицею в клітці. Вам байдуже, що між вами й вашою партнеркою існує сміховинна диспропорція! Ви навіть сподіваєтесь завдяки своєму фалосу впоратись із такою горою, як Гельсінгфорс! Ви сексуальний маніяк, докторе! Запеклий сексуальний маніяк, і ніколи не станете іншим!

Я мовчки дивлюсь на неї. Ох, Берідж, Берідж, ось ми й повернулися знов у давню борозну! До расистського викриття мого походження (хоч саме це походження й вабить вас), до словесної агресивності як замітника обіймів, до твоїх незбагнених, недоброчесних (ні, я не назву їх жіночими) претензій. Хіба, Берідж, не всупереч моїй волі, яку я категорично висловив письмово, мені накинули "домашню кицьку"? Невже Джекі зважилась на той крок, щоб тільки "зберегти ілюзію" моєї ініціативи? Невже я з доброго дива вступаю в гру отого гадючого подружжя з фешенебельного будинку? А щодо моїх "чоловічих гордощів"... О ні, не вір у це! То тільки спогад! Я не збираюсь ні з ким упоруватися "завдяки своєму фалосу". (Який вислів!) Я просто дотримуюсь, як можу, свого статусу чоловіка під охороною. А мої почуття згаснуть ще не скоро. Правду кажучи, я навіть не прагну, щоб вони колись згасли. Я бажаю тільки одного: перейти — живим і невихолощеним — від ненависного мені матриархату Бедфорд до ліберального матриархату "нас"...

Але навіщо їй про все це розповідати? Вона знає це так само добре, як і я. Ми з нею завжди здогадуємось, що криється за нашими словами. Я волію змінити тему розмови.

— Берідж, — кажу трохи перекодя, дивлячись їй у вічі, — ви розумієте, що тут буде, коли я втечу з вакциною? Почнуться розслідування, допити... Вас звинуватять!

— Не лише мене, — досить спокійно відповідає Берідж, але вже не сідає. — Звинуватять Гірса, Сміта, Гребела. Нас неодмінно запідозрять у змові.

— Але всі ви могли б не знати, що я в своїх звітах Берроу подавав неповну картину наших досліджень.

— І не знати, чого ви досягли? І це могла б не знати я, на кого поклали обов'язки собаки?

Я розмірковую.

— Я, перш ніж утікати, напишу звіт, цього разу цілком правдивий, тільки зміщу хронологію досліджень. І ви передасте — скажімо, в день моєї втечі — цей звіт Берроу. Він буде вам за алібі. Вам і всьому колективу лабораторії.

— Так, — киває вона головою. — Це ідея. — І якось непевно поглядає на мене. І мовчить.

— Коли "ми" збираються влаштувати мені втечу? — запитую я.

Обличчя в неї похмурніє, і вона відповідає:

— Якомога скоріше.

Я не знаю, що й думати про цей її похмурий вираз. Тривала мовчанка викликає в мене ніяковість, і я пробую вийти із становища за допомогою жарту.

— Що ж, — кажу, — незабаром ви спекаєтеся бридкого кота.

Але одразу ж помічаю, що кинув не ту карту. Обличчя Берідж посмикується, так ніби я дав їй ляпаса. Вона блідне. І я з подивом бачу, як її повіки починають раз у раз кліпати, а очі наливаються слізьми. Берідж відвертається й, не кажучи жодного слова, простує до дверей.

— Берідж! — вигукую я, підхоплюючись на ноги.

Вона виходить. Але дверима ця жінка не грюкне, ні. Я добре знаю свою Берідж. Вона не вміє приховувати почуттів, але принаймні свої нерви контролює. Двері причиняються легенько, без стуку. Як ото перегортається сторінка.

Я стою з опущеними руками за столом. І відчуваю себе самотнім.

Минув майже тиждень після моєї бурхливої розмови з Берідж, яка відбулася 9 червня. Це не означає, що я більше не розмовляю з нею, зовсім ні. Вже другого дня після тієї сварки Берідж попросила мене детально описати мої зустрічі з Бесс та Рікардо. Я це й зробив, запитавши себе, одначе, чи то з її боку не мазохістська цікавість. О ні, надмірна увага, з якою Берідж слухала мою розповідь, а також продумані запитання, які вона поставило мені, переконали мене, що ця жінка старанно збирає інформацію і потім передає її "нам".

12 червня, у п'ятницю, в бараці "одиначок" провели обшук, а в суботу вранці я знайшов на своєму столі лаконічну записку від Берроу, в якій повідомлялося, що моя асистентка Кроуфорд, цитую: "поїхала на стажування". То чи я не бажаю, запитував Берроу, щоб її замінили кимось іншим?

Відповідаючи, я теж мушу грати. Я пишу, що мене дивує цей раптовий від'їзд, я протестую, хоч і стримано, проти нього, шкодую, що Кроуфорд не попередила мене про це, й висловлюю побажання, щоб її мені повернули. А що в моїх дослідженнях уже

досягнуто помітного прогресу, то я, мовляв, не бачу потреби в її заміні.

Я пишу так з двох причин, які, звісно, замовчую. По-перше, "заміну", яку мені лицемірно пропонує Берроу, навряд чи зроблять. А по-друге, якщо в мене і є шанси на успіх, то краще буде — з усіх поглядів — не вводити нову людину до колективу, який згуртувався в науково-дослідній роботі.

Тепер, коли Кроуфорд від нас поїхала, нам, мабуть, не доведеться боятись доносів.

Написавши відповідь Берроу канцелярськими термінами, бо тільки їх він і розуміє, я йду — оскільки селектор не працює — до кабінету Берідж, щоб показати їй цього листа. Відколи моя втеча стала першочерговим завданням, Берідж, хоч і залишилася такою самою енергійною, втратила веселий настрій і свіжий колір обличчя. А сьогодні вранці я з подивом і .болем завважую, що в неї не тільки порум'яніли щоки й повеселішали очі, а й сама вона зробилася трохи бадьорішою. Я з прикрістю думаю, що жінки — незбагненні створіння; скажімо, ось ця, яка, здавалося, так боялась розлуки зі мною, вже змирилася з моїм від'їздом. Поки вона з грайливою усмішкою на вустах (очевидно, від'їзд Кроуфорд анітрохи її не засмутив) читає мого листа, я блукаю поглядом по спартанській кімнаті, схожій майже на клітку, і натрапляю над її вогненним волоссям на вельми барвистий настінний календар, який я, зрештою, бачив тут завжди. Але те, що я завважую сьогодні, дивує мене. Неділя 28 червня обведена червоним олівцем.

Берідж має очі скрізь: на плечах, на лопатках, на потилиці, на маківці. Схилившись над листом і втішаючись тонкощами бюрократичного стилю, вона водночас відчуває мій подив, помічає, на що спрямований мій погляд, підводить голову й усе розуміє. І одразу ж червоніє (на її обличчі молочного кольору рум'янець проступає особливо виразно). Вона намагається приховати своє збентеження і— ще більше ніяковіє, квапливо коментує мій лист, а тоді схоплюється, з місця, бажаючи, певне, заступити від мене календар.

Як представник чоловічого крила організації "ми" я відчуваю, що повинен бути стриманим. Тому не ставлю Берідж ніяких запитань. Зате ставлю одне собі: що знаменного має відбутися в неділю, 28 червня, оскільки Берідж так старанно окреслила цю дату?

Через годину я вирішую дещо в неї розпитати і знову заходжу до її кабінету. Я гак заглибився в свої думки, що аж коли опиняюся посеред кабінету й підводжу очі, то помічаю: Берідж в ньому немає. Я вже збираюся піти, коли враз похоплююсь. Щось тут змінилося. Барвистий календар, єдина кольорова річ у цій суворій кімнаті, зник. Але мені не довго доводиться його шукати: він лежить на столі Берідж. Я підходжу ближче й роздивляюсь його: олівець довкола-дати 28 червня стерто. Уважно глянувши, можна побачити залишки гумки й стертого паперу, а коли придивитися ще пильніше, то помітиш і слід від гострого грифеля.

Гаразд, я більше не ставитиму собі запитань. Навіть постараюсь забути про календар. Певно, це ще одна невеличка таємниця загадкового життя в Блувіллі. А втім, сьогодні субота — той день, коли має повернутися Гельсінгфорс. Ця думка приходить

мені в голову, коли я просту до кафетерію на ленч, і відбиває апетит.

Дейв прибіг сюди раніше й уже сидить за столиком зі своїми друзями. Поруч із ним — його улюблена Джоан Сміг, привабливість якої і справді впадає в око.

Шукаючи з татею в руках вільне місце, я, на превеликий свій подив, раптом бачу, як Муч здалеку киває мені головою, запрошуючи за свій столик. Між нею і Стайном справді є вільне місце, можна подумати, що вони приберегли його для мене. Їхні незбагненні примхи скінчились, і ось Муч і Стайн знову виявляють до мене прихильність. Кругле обличчя Муч випромінює з-під білої пов'язки приязнь, а Стайн, кинувши мені кілька теплих слів, з обуренням нарікає на погану погоду. Коли його послухаєш, то можна подумати, що температура повітря також має расистський характер. Незважаючи на свій пишний чуб, Стайн не скинув ("Через протяги", — уточнює він) капелюха й вовняного шарфа, який йому сплела дружина — на мою думку, досить грубо, але тут багато важить сам цей факт. І сьогодні цей факт мене зворушує. Я заздрю цьому подружжю, яке прожило разом у злагоді сорок років. Потрапивши в полон до чорних думок, я зі смутком запитую себе: коли одне з них помре, що станеться з другим? Чи зможе те друге жити саме? І раптом я перевтілююсь у Стайна й уявляю собі випростану й бліду Муч на смертному ложі, а себе — вкляклого навколішки, сповненого розпачу від того, що втратив таку по-материнському добру дружину. Ця картина виникає в моїй уяві так виразно, що до горла мені підкочується клубок, і я аж підстрибую, коли пухкенька й тепла рука — рука небіжчиці! — раптом лягає на мою руку і чийсь голос шепоче мені на вухо:

— Ну що ви, Ральфе, не сумуйте, може, сьогодні вам не зателефонують.

Ні, вона не помиляється, це я намагався сам себе обманути, гадаючи, ніби її смерть мене засмутила. Я дивлюся на Муч. Які безглузді думки прийшли мені в голову! У свої шістдесят років Муч добре себе почуває, щоки в неї свіжі, очі ясні. Клубок підкотився мені до горла не від думки про її смерть, а від страху почути в телефонній трубці голос Гельсінгфорс.

Я всміхаюсь до Муч, а потім одразу й до Стайна, бо цей старий дуже ревнивий. Йому не сподобалося, що його "золотко", як він називає по-німецькому дружину, поклало свою руку на мою. А втім, Муч ту ж мить забрала руку, і я тепер тільки всміхаюсь і мовчу. Мабуть, кафетерій нашпигований мікрофонами. До речі, як мені розуміти слова Муч? Я ладен побитися об заклад, що вона не знає і ніхто з "нас" не сказав їй, хто телефонував мені минулої суботи під час ленчу. Може, вона помітила з виразу мого обличчя, коли я повернувся до столика, як схвилював мене той дзвінок, і з цього зробила якийсь висновок? Тоді чому ж вони цілий тиждень дулися на мене? І чому сьогодні настало примирення?

Вийшовши з кафетерію, я натрапляю в коридорі на містера Берроу. Всі ці зустрічі тут — не просто збіг. Містер Берроу має в своєму кабінеті телевізійну систему і з її допомогою стежить за дверима кафетерію. В усякому разі, ось він вийшов зі свого барлогу й м'яко ступає мені назустріч у черевиках на товстій підшві.

Сьогодні він якийсь слизький, брезкий, обличчя в нього олійного кольору... Про

містера Берроу легко можна було б написати "чорну" поему або зняти фільм жахів. Коли я бачу здалеку цього великого білуватого колобка, мені щоразу здається, що він ось-ось мене проковтне. Дивлячись, як він, загородивши своєю безформною постаттю вузький коридор, повзе назустріч мені на своїх псевдоподіях, я питаю себе, чи він не обгорне мене цитоплазмою, чи не втопить і не перетравить мене в своєму смальці. Одначе за півтора метра — на безпечній відстані — він зупиняється, наче боїться, що, підійшовши ближче, заразиться від мене бацилою чоловічої спроможності. А втім, я знаю, як містер Берроу боїться фізичного контакту з такими, як сам, навіть із посправжньому такими, як сам, — із скопцями. І коли я дивлюсь, як Берроу отак зупиняється, благаючи мене своїми синьо-зеленими очима не підходити ближче й надуваючи повні щоки, щоб пробелькотіти кілька плутаних фраз, він нагадує мені радше пульпу, ніж амебу. Я не можу витерпіти того, як його кулеподібні очі водять по мені своїми щупальцями, шукаючи шпарки, крізь яку могли б висмоктати з мене думки. Це мене паралізує. Я почуваю себе мухою, що сіла на липучку.

— Докторе Мартінеллі, — каже містер Берроу, і голос його полонить мене, я застрягаю в ньому, наче в патоці, — мені подзвонила Гельсінгфорс і сказала, що звідти, де вона тепер перебуває, не зможе приїхати на цю суботу й неділю до Блувілла. Гельсінгфорс, — веде він далі з тією вдаваною обережністю у висловлюваннях, яка так легко зживається з бундючністю, — дала мені зрозуміти, що, певно, не зможе приїхати й наступного тижня. Її затримують невідкладні справи у Вашингтоні, де вона має поговорити із секретарем міністерства охорони здоров'я, освіти і соціального забезпечення. — Він не каже ХЕВ, бо не любить вживати аббревіатур.

Потім містер Берроу додає з усмішкою, від якої його щоки здригаються, наче желатин:

— Я подумав, що вам буде приємно це знати. — І по-змовницькому позирає на мене.

Коли містер Берроу всією своєю масою нависає наді мною, я усвідомлюю, що за цією поважністю, з якою він звертається до мене, криється поведінка сповненого злості раба. Містер Берроу схиляється перед фаворитом, але нетерпляче жде його падіння.

— Дякую, містере Берроу, що поінформували мене, — кажу я. І одразу ж завважую, як у нього посмикуються щоки. Навіть для подяки є свій бюрократичний стиль. А моя фраза така коротка, що просто ображає його.

Проте я дякував цілком щиро: "невідкладні справи" Гельсінгфорс надають мені тиждень чи, може, й два перепочинку. Ось тут починаєш, мов на долоні, зважувати значення плину годин. Мене пойняло таке саме почуття два роки тому, коли мені мали робити досить просту операцію і відклали її на три тижні: я втішався кожним днем тієї несподіваної відстрочки. Я подумав також, що відсутність Гельсінгфорс дасть змогу "виграти час" для наших планів — без небезпеки для мене.

В неділю я їду з Джесом і Стайном на верхову прогулянку, щоб трохи розслабитись після напруженого тижня в лабораторії; крім того, мені дуже хочеться побачитися з Джекі. Але мене чекає розчарування. Я бачу, як Джекі, струнка й по-військовому підтягнута, стоїть біля сторожової вишки, спостерігає за вартовою, що роздає жетони,

та двома охоронницями на конях, і чітким, уривчастим голосом дає їм вказівки. Вона розмовляє з підлеглими командирським тоном; підборіддя в неї задерте, пілотка збита набакир. Я не чую, що Джекі каже, тільки милуюся здалеку її постаттю. Але я розчарований: вона з нами не поїде, бо випроводжає своїх підлеглих. І, до речі, навіть не погляне в мій бік. Ні разу. Навіть краєм ока. Як видно, забула про ту ніч у лісі... Ох, які ж вони непостійні, ці охоронниці! Я почуваю себе покинутою дівчиною.

Робота над вакциною триває, як і передбачалося, незважаючи на деяку неясність. Наш новий препарат, виготовлений на основі старішого гною, успішно випробувано на собаках. І ось 18 червня я, нічого не кажучи Берідж, вакциную себе. Я відчуваю деяке нездужання, але незначне, зовсім не таке, яке було в Гребела. 19 червня вакцинують себе й Сміт та Пірс. Берідж дізнається від Пірса, що напередодні я став піддослідним кроликом, і серйозно вичитує мені. Я захищаюся. Що ми могли вдіяти? Ще раз вакцинувати Гребела? Але ж він один раз уже прищепив собі вакцину, і дослід на ньому був би недоказовий. Тепер Гребел уже нічого не може випробовувати на собі. Йому навіть не можна прищепити вірус енцефаліту, щоб перевірити ефективність першої вакцини, — адже ми відмовилися від того препарату як від надто небезпечного. Проте я помилився, дуже помилився, заявивши так Берідж, бо через три дні, 22 червня, Пірс повідомляє мене, що за наказом "нас" успішно прищепив сам собі вірус енцефаліту. А те, що про це мені розповідає він сам, а не Берідж, — звичайні хитрощі. Адже не стану я докоряти людині, яка ризикує життям, щоб перевірити ефективність нашої другої вакцини.

Але я одразу ж викликаю Берідж і починаю шпетити її. Берідж мене дивує. Вона страшенно збуджена, вся світиться радістю. Невимушено, навіть весело вона відкидає всі мої докори й одразу ж переходить у контрнаступ.

— Докторе, як для підпільника у вас є велика вада. Ви від природи недисциплінований. Ви не зважаєте на накази й дієте *por la libre*, тобто як вам заманеться.

Цей вираз дратує мене, бо він іберійський, і я питаю себе, чому, крім накиннутих мені італійських вад, повинен приймати на свій рахунок ще й недоліки, які приписують іспанцям.

— Ви не повинні були так висловлюватися, — кажу я ображено. — Досі я ніколи не відмовлявся виконувати інструкції "нас".

— За винятком історії з вакциною. А щодо решти, — додає Берідж усміхаючись, — то скільки терпіння мені довелося виявити, скільки разів я мала вас переконувати!

— Гадаю, ви все ж таки не сподіваєтесь, що вчений стане сліпо коритися чужим наказам!

Берідж стріпує волоссям.

— Облишмо вашу клятву науку! Йдеться про боротьбу, а не про наукові дослідження. Скільки можна пояснювати! Ви повинні це відчувати! А ви натомість домагаєтесь привілею!

— Якого привілею?

— Щоб вам розтлумачували кожен наказ. Якщо всі бійці підпільної армії ставитимуть такі вимоги, які ставите ви, боротьба буде неможливою.

Я непривітно відповідаю:

— Все ж таки дякую вам, що ви виявляли до мене стільки терпіння.

— Не дякуйте, більше цього не буде. Тепер я передаватиму вам накази від "нас" без будь-яких пояснень.

Я дивлюсь на неї і не знаю, що сказати.

— Гадаю, все це тільки довгий вступ до нового прохання.

Берідж напіврозважливо, напівзухвало відповідає:

— "Ми" даємо вам наказ відростити вуса.

— Берідж!

Я підношу вгору руки й цієї ж миті на думку мені спадає: "Зараз вона скаже, що такий жест властивий італійцям". Я знову кладу руки на стіл, але, на жаль, надто рвучко, і в кімнаті лунає глухий стук. Теж своєрідна гра! Я читаю це в її очах.

— Несерйозно.

— Навіть дуже серйозно, — каже Берідж. — Не думайте, що я беру все це зі стелі. Не намагайтеся розігравати переді мною фарс. Адже в мене лишилося так мало часу бути біля вас.

Вона промовила це таким глумливим тоном, що він просто-таки прикував мене до стільця й умить сповнив сумнівом. Я одразу ж забув про ту безглузду вигадку з вусами. З думок мені не сходить Берідж. Мабуть, приязнь між нами була не така міцна, як я собі гадав, коли Лія так легковажно ставиться до нашого розлучення.

Я знав про це, звісно, й раніше, але переконався в цьому ще глибше після того, як поселився в Блувіллі, Найбільше лихо людини в тому, що вона півжиття марнує на сподівання або на побоювання за те, що буде з нею завтра. Отак, утягтись у безугавну круговерть, вона чекає то сього, то того і втрачає здатність утішатися тим, що має.

Я часто думав над тим, що коли б уява була зосереджена в якомусь одному куточку мозку, то, може, нейрохірургія домоглася б, щоб цей куточок працював не так напружено, як решта. Тоді притлумилися б щоденні людські тривоги, в тім числі й найбільша з них — про наш кінець.

Відколи я живу в Блувіллі, то тільки те й роблю, що чекаю. Я чекав відповіді на свої заяви про звільнення, чекав цілими тижнями приїзду Аніти, з перших своїх днів тут чекаю успіху в наших дослідженнях, ось уже три тижні чекаю нового дзвінка від Гельсінгфорс і постійно чекаю дня своєї втечі.

Якби ще ініціатива втекти виходила від мене, то підготовка до цієї події зайняла б мої думки. Але ж ні, я повинен пасивно чекати втечі, нічого не знаючи про неї і про пов'язані з нею подробиці; навіть саму дату визначать "ми". Ніколи ще не було такого негероїчного й несміливого втікача. В мене таке враження, що я можу впливати на рішення про свою подальшу долю не більше за той пакунок, який хтось готується комусь потай передати. Єдина різниця — і вона не на мою користь — полягає в тому, що пакунок не відчуває тривоги!

Берідж мене збентежила. Вона дала вказівки щодо вакцини, яку я повинен буду взяти з собою, і це навело мене на думку, що день моєї втечі вже не за горами. Але, дивна річ, у міру того, як наближається цей день, Берідж дедалі дужче радіє, ніби все, що чекає на неї в Блувіллі після моєї втечі — підозри, допити, а може, навіть катування, — принесе їй велику втіху. До того ж я її вже не впізнаю: поважна, розсудлива, сповнена почуття відповідальності Берідж, ця невтомна працівниця, практичний розум якої я так високо ціную, ця головна особа в лабораторії, що перша приходить на роботу й остання йде, тепер скидається на шістнадцятирічну дівчинку, — цілий день сміється, жартує й співає (щоправда, півголосом і не забуваючи про свої обов'язки).

Мені не вдається ні про що розпитати в неї. Чому вона така весела? Бо відчуває полегкість, відповідає вона, що невдовзі спекається мене! І знову сміється й заводить мову про мої вуса. Її жартам немає кінця-краю: я нібито схожий то на авантюриста, то на метиса, то на альфонса. Я, мовляв, міг би знятися в ролі гангстера у фільмі тридцятих років — щось на зразок Пола Муні чи Джорджа Рафта, або стати кандидатом у президенти в одній із латиноамериканських країн, або просто працювати кельнером у якомусь італійському ресторані. Моя зовнішність на вісімдесят відсотків погрубішала, але "запам'ятайте, — каже Берідж, — від цього ви не стали гіршим". А втім, я сам бачу, що вона до моїх вусів небайдужа. Коли я вибиратимуся звідси, то поцілую її в губи. Тоді вона дізнається, від чого тріпотіли жінки тридцятих років.

З'явилася одна нова й досить бентежна деталь: після того, як Берідж сказала мені, що відчує полегкість, коли спекається мене, вона почала поводитися визивно, чого доти, крім одного випадку, не було. Єдиним винятком у її холодній поведінці довго лишалася звичка кусати собі вказівного пальця. Берідж попередила мене ще тоді, коли вперше завела зі мною розмову: ми не повинні ні братися за руки, ні торкатись одне одного, ні дивитись одне на одного.

Тепер усе змінилося. Як тільки Берідж заходить до мого кабінету, вона втуплюється в мене веселими очима й без угаву торохтить, пускається у вихиласи. Я вже не лічу, скільки разів вона струшує своєю гривою, нахиляє голову, вигинає стан. А який у неї голос! Хрипкий, приглушений, звабливий! Берідж кружляє довкола мене, принохується, хихотить гортанним сміхом, що нагадує туркотіння горлиці. Навіть кладе руку на стіл поруч із моєю й не боїться торкнутися своїм ліктем мого. А вчора зайшла до кабінету з якимсь папірцем у руці, стала в мене за спиною, поклала папірець на стіл і так зачиталась разом зі мною, що, забувши про все, сперлася грудьми мені на плече. Я так близько відчув її подих, що мені навіть здалося, ніби вона зараз поцілує мене в потилицю. Ні, мабуть, у неї вчасно спрацювало якесь гальмо. Але я почув, як змінився ритм її дихання, навіть більше — виразно відчув це плечем. Я пояснив цю тимчасову тахікардію еротичними мотивами. До речі, такий самий діагноз я міг би поставити й самому собі.

Я описую поведінку Берідж, не намагаючись її зрозуміти. Не знаю, чи є якийсь зв'язок між моїм від'їздом і веселим настроєм Берідж або, що ще дивніше, між її схвильованістю і нашою розлукою. А з іншого боку, в цій ненормальній поведінці

Берідж є й дещо позитивне, вона заповнює мої думки, розвіює тривогу. Віднедавна я навіть помічаю, що в безсонні ночі став частіше думати про Берідж, ніж про телефонний дзвінок Гельсінгфорс.'

Одначе він лунає. Чудес нема. В неділю 28 червня о першій годині дня в кафетерії голос телефоністки з гучномовця без угаву повторює: "Доктора Мартіnellі, доктора Мартіnellі, доктора Мартіnellі)..". Я ненавиджу цей гучний, безплотний голос, який звалюється мені на толову, мов прокляття. В залі западає тиша, всі погляди прикипають до мене. Принаймні я так гадаю, бо сам не дивлюсь ні на кого, крім Дейва. Я поплескую долонею його по плечу й усміхаюсь йому з упевненістю, якої насправді не маю. Я з усіх сил граю роль героїчного батька, яку син мені відводить. Та щойно підводжусь, щоб податися з кафетерію, як відчуваю себе геть самотнім. А телефоністка проказує свою монотонну літанію далі; вона не замовкне доти, доки я зніму трубку. Я згадую, яке гнітюче враження справив на мене такий виклик місяць тому. І від цього спогаду мене кидає в холод. Я петляю між столиками в кафетерії, втупившись очима перед себе. У мене таке враження, ніби мене хтось переслідує, але не поглядом, як бог переслідував Каїна, а ще гірше: мені здається, наче за мною невідступно женеться моє власне прізвище. Щоразу, коли воно лунає, мені стає все страшніше...

Є щось нелюдське в цьому безугавному повторенні й у байдужому голосі, який мене кличе. Я, звісно, розумію, що він — тільки знаряддя долі, що сам я й моя доля для нього чужі. В ньому не бринить ні ненависть, ні любов, ні нетерплячість. Він просто повторює моє прізвище. Мені спадає на думку, що так само, мабуть, викликають до пекла мерців, які стоять там у черзі... "Доктора Мартіnellі... Доктора Мартіnellі... Доктора Мартіnellі..." Естафету перебирають гучномовці в коридорі, і тут голос, відбиваючись луною в кінці вузького коридора, лунає майже погрозово. Мені відлягає від серця, коли я бачу містера Берроу, що стоїть на порозі свого кабінету й робить мені знаки, щоб я йшов швидше. Я наддаю ходи, підходжу до нього, він ступає вбік, але досить повільно, і я на порозі ненароком штовхаю його ліктем у черевце. Містер Берроу скрикує безстатевим голосом, я щось белькочу йому, вибачаюсь і водночас кидаю швидкий професійний погляд на його пузо, мовби сподіваючись, що воно зараз прорве, як чиряк.

Трубка лежить не на столі, а на апараті, і я запитую себе, чому Гельсінгфорс викликає мене до телефону, а не передає через управителя листа. Вона нічого не робить без певної мети, і ця її мета загалом недоброзичлива, отож Гельсінгфорс, гадаю, має чималу втіху від того, що, обходячи містера Берроу, вселяє в нього тривогу.

Я беру трубку, і тепер голос телефоністки, що стих у гучномовці, озивається біля мого вуха.

— Доктор Мартіnellі?

— Так.

— З'єдную.

У трубці надовго западає тиша. Краєчком ока я бачу, як містер Берроу, зігнувшись у три погібелі й похиливши лискучу маківку, з підкресленою стриманістю причиняє за

собою двері власного кабінету.

— Докторе Мартінееллі! — чую я голос Гельсінгфорс.

Ці два слова відлунюють, як удар кулаком по столу. Я озиваюсь, і Гельсінгфорс говорить далі. Чому цей жіночий голос удесятеро могутніший, владніший і брутальніший за голос черстого фалократа? Я дивлюсь на годинника: коли зважити, що дорога неблизька, то Гельсінгфорс не дає мені, щоб зібратися, й півгодини.

Мене пригнічує поїздка на Чучці під сірим небом і з Джекі позаду, яка цілих півтори години від сторожової випіки до фешенебельного будинку Гельсінгфорс не озивається жодним словом, не всміхається, навіть не зиркає в мій бік. Час від часу я обертаюсь у сідлі, двічі ставлю їй невинні запитання. Вона коротко відповідає. Але її гарні сірі очі, які бозна-чому завжди здаються мені зеленими — мабуть, через дуже густі чорні вії, що обрамляють їх, — не відриваються від гриви мерина.

Я знову переймаюся тим почуттям (тепер його посилює ще й моя тривога), яке не полишає мене ні на мить: щоразу, коли жінка не звертає на мене уваги, мені здається, що вона мене покидає. Ні, це не зарозумілість. Тут щось зовсім інше — емоційна невдоволеність чи що. І коли я на передостанньому повороті дороги знов обертаюся до свого конвоїра, мене найбільше схвилює те, що обличчя в нього насправді небайдуже: конвоїр мій кліпає очима, супить брови, стискає губи. Нарешті я здогадуюся, що в Джекі на душі: вона стривожена. Моїй озброєній до зубів охоронниці бракує, правда, певності, але від цього мені анітрохи не легше.

Ми прибуваємо на місце.

— Не треба, докторе, — каже Джекі, побачивши, що я зібрався розсідлати Чучку. Потім, залишивши в стійлі мерина, переходить до моєї кобили, старанно причиняє за Собою дверцята й байдуже питає: Чучка не загубила підкову? Потримайте її, я зараз подивлюсь.

Я беру кобилу за вуздечку. Джекі нахиляється, попліскує рукою Чучку по гомілці, проказуючи: "Дай! Дай!", — піднімає їй передню ліву ногу, зиркає на непошкоджену блискучу підкову, а тоді раптом торкається рукою мого коліна й промовляє:

— Ну ж бо, годі вам.

Дивна річ, але цей її вчинок мене не заспокоює, скоріше навпаки. Те, Що Джекі вирішила мене підбадьорити, тільки посилює моє занепокоєння.

Я виходжу зі стійла. Тепер мені треба пройти метрів сто через луку. Після дощів трава стала зелена, густа, вона вигналась обабіч вузької стежки мені по пояс, та й сама стежка, поки не було Гельсінгфорс, заросла по щиколотки травою. В мене калатає серце й пітніють долоні. Одначе навіть у хвилини найбільшого напруження на нас надто дивно впливає безглузда влада дрібних суперечностей: я з досадою відзначаю, що намочу в траві ноги.

РОЗДІЛ ЧОТИРНАДЦЯТИЙ

Заходжу до басейну й застаю там голу Гельсінгфорс. Одрі ніде не видно. Гельсінгфорс повертається до мене спиною. Але яка ж у неї спина! її монументальна бронзова постать пливе в прозорій воді, лишаючи за собою пінистий слід. Гельсінгфорс

наближається до сатира, що в кінці доріжки випльовує в басейн великі бульбашки, пливе назад і зупиняється за два метри від бортика, де стою я; потім прибирає з лівої щоки волосся і, повернувши голову на три чверті в мій бік, мовчки роздивляється мене. І як тільки їй удається з-під моїх ніг так зверхньо дивитися на мене?

Нарешті Гельсінгфорс сухо каже:

— Не стовбичте там. Роздягайтесь і йдіть плавати.

Я роздягаюся з виразом удячності на обличчі, а Гельсінгфорс тим часом — певне, щоб збентежити мене, — не спускає з мене очей, прицінюючись, мов до коня, якого купує. Правильніше сказати, до поні, бо надто вже ми відрізняємося зростом. Я тримаюся, як можу, і, гадаю, непогано. В усякому разі, сорому не відчуваю. Мені й на думку не спадає, що роздягатися перед жінкою для чоловіка образливо, як у цьому мене хочуть переконати її зневажливі чорні очі.

— Ваша сором'язливість досить смішна, — каже Гельсінгфорс. — Скиньте ж плавки!

— Я чекав, що ви цього зажадаєте.

Ця моя фраза — одна з дрібних зухвалостей, у яких я під час останнього приїзду сюди відкрив для себе найкращу зброю слабкої людини. Такою фразою можна добряче вколоти, але не настільки, щоб тебе за це покарали. Тиран не може гніватись на все підряд, це просто неможливо.

— Ви відпускаєте вуса, — каже Гельсінгфорс, незадоволено скривившись. — Вони вам не личать. Не робіть цього.

Я нічого не відповідаю. Натомість пірнаю на кілька метрів у воду, а випірнувши, тримаюся на воді, легенько рухаючи руками й ногами. Але вперед не посуваюсь.

— Оце й усе, що ви вмієте робити? — суворо питає Гельсінгфорс.

— Я трохи плаваю.

— Що ж, пливіть!

Я підкоряюся і пливу кролем до сатира, а тоді повертаюся і повільно рушаю до Гельсінгфорс, приділяючи особливу увагу самому стилю плавання. Коли я зупиняюся і підводжу погляд на Гельсінгфорс, вона каже:

— Загалом непогано. Ногами, правда, дригаєте марно, але руками працюєте правильно.

Це вперше Гельсінгфорс заговорила майже нормальним тоном, без зневаги, без агресивності, без неприхованого бажання образити мене. Майстерність узяла гору над садизмом.

Я приголомшено роззявляю рота. Вона, мабуть, помічає моє здивування, бо одразу ж похоплюється, супить брови й грубо кидає:

— Вилазьмо!

Правду кажучи, це мене анітрохи не засмучує. Бо такого неприємного, як оце, купання в мене ще не було зроду. На бортику Гельсінгфорс мовчки простягає мені оранжевий рушник і, повернувшись до мене спиною, нагадує мені про мої обов'язки витирати. І я не без хвилювання, як і минулого разу, беруся до роботи.

Мої очі насилу сягають її лопаток, і мене знову вражає гармонія пропорцій,

витонченість її статури. Переді мною стоїть жінка з міцними, але прихованими м'язами, велична, мов скульптура, яка, попри свою огрядність, не огрубіла, навіть навпаки: її округлості, спад крижів, груди, живіт, стегна — все таке прекрасне, таке жіночне й тому вельми привабливе.

Я не маю нічого проти цього тіла. От тільки душа в ньому живе скалічена. Але цієї миті я не чую голосу Гельсінгфорс, не бачу її холодних очей і майже забуваю про владу, яку вона має наді мною.

А втім, Гельсінгфорс дає мені хвилинку перепочити. Вона стоїть нерухомо й мовчить, опустивши могутні руки, розслабивши одну ногу і перенісши всю вагу тіла на другу, від чого один її клуб випнувсь. Але цей мій перепочинок — усього лиш ілюзія. Я маю справу з гігантським ідолом — не з кам'яним, а з живим, з ідолом, позбавленим душі. Зібравшись з духом, нарешті обходжу Гельсінгфорс, стаю перед нею і починаю витирати їй плечі, крадькома зиркаючи на її байдуже обличчя, на заплющене праве око, на ліве око й щоку, прикриті буйним волоссям, розмірені хвилі якого мовби вирізьблені з мармуру. Я дивлюся на все це знизу, бо мої очі опиняються на рівні її грудей, і я, щоб дотягтися до могутньої, м'язистої і круглої, мов тура, шиї, мушу підняти руки. Оранжевий рушник спадає на її великі, тверді й настовбурчені перса, і я воджу ним дедалі повільніше, бо побоююсь, що виведу Гельсінгфорс з оціпеніння. Але вона не ворухиться, я опускаю руку все нижче й нижче, зрештою вклякаю на коліно й беруся витирати її гомілки.

— Досить, Мартінеллі, — озивається нарешті хрипкий голос Гельсінгфорс, наче на кілька хвилин їй відібрало мову.

Я підводжуся, відступаю крок назад, простягаю їй рушника й зустрічаюсь поглядом з її правим оком, у якому ще не з'явилася властива їй жорстокість.

— Розпаліть вогонь, — коротко каже вона, потім закидає на плече рушника, простує на другий бік басейну і крізь засклені двері виходить до вітальні.

Мабуть, Гельсінгфорс забрала з собою рушник для того, щоб я не витерся й не вдягнувся. А вогонь я маю розпалити, певно, в каміні, який ближче до мене. В просторій скляній залі я завважую, крім душників, крізь які сюди надходить тепле повітря, два каміни: один на тому кінці басейну, посеред стіни, суміжної

із житлом, а другий — за три кроки від мене, в куточку для відпочинку, ліворуч від скляної стіни. Перед цим каміном стоїть низенький столик, плетене крісло й кілька дубових табуретів.

Я кладу тріски, зверху — поліна, роздуваю вогонь й з полегкістю дивлюсь на полум'я, бо, хоч у залі й досить тепло, я вже почав мерзнути. Я підставляю до вогню то спину, то перед і майже висихаю, коли із засклених дверей виходить з порожніми руками Гельсінгфорс і широкою ходою простує до мене. Вслід за нею ступає сміховинно маленька Одрі з чайною тацею в крихітних рученятах. На таці — знаменитий срібний чайник, фінки і — я очам своїм не вірю! — дві чашки.

Одрі в простенькій білій сукні моди 1900 року, з шиньйоном на голові. Вона нагадує мені Нору з "Лялькового дому". Обличчя в неї змарніле, по щоках котяться сльози.

Коли обидві жінки підходять ближче, я, щоб приховати свою наготу від Одрі, повертаюсь обличчям до вогню, але через плече стежу, що відбувається в мене за спиною.

— Сідайте, докторе, — каже Гельсінгфорс. — Цей табурет дубовий, він не розвалиться під вашою вагою. А ви, Одрі, перестаньте рюмсати. Терпіти не можу, коли ваші сльози падають у мою чашку. Докторові байдуже. Йому в жінок подобається все, навіть сльози. Якщо йому хочеться зібрати їх у свою чашку, то це його справа. Ставте тацю сюди. І не намагайтеся розчулити мене, вдаючи, ніби ви надриваєтесь. Таця разом з усім, що на ній стоїть, не важить і п'яти кілограмів. Докторе, ваша сором'язливість безглузда, поверніться й сідайте. Одрі хоче привітатися з вами. Одрі, привітайтеся зі своїм другом! Ви повинні це зробити, він-бо вас мало не згвалтував.

— Добрий день, Мартінееллі, — каже Одрі ніжним, мелодійним, але засапаним голосом, з ненавистю зиркаючи на мене.

— Чому так неприязно? — озивається Гельсінгфорс сміючись, і цей її сміх нагадує цьвохкання батого. — Ну ж бо, Одрі, привітайтеся ще раз! Я не бажаю, щоб між моїми іграшками панувала ворожнеча.

Мені не хочеться ще раз розповідати, які награні, штучні були монологи в Гельсінгфорс. Ця жінка — жахливий капрал, і все, що вона каже, майже ніколи не звучить правдиво. Але я завважую, що у своїй жалюгідній злобі Гельсінгфорс навіть переймається. —натхненням. "Я не бажаю, щоб між моїми іграшками панувала ворожнеча". Влучна фраза. І звучить, мов постріл дуплетом. Щоправда, на мене вона не діє. Але я бачу, що рабиня Гільди Гельсінгфорс здригається.

— Добрий день, Мартінееллі, — каже Одрі, не набагато привітніше дивлячись на мене.

— Ревнуєте, Одрі? — питає Гельсінгфорс, підводячи праву брову. — На якій підставі? Хіба ви маєте на мене якісь права? Відповідайте, стерво!

— Ні, — озивається Одрі зі сльозами на щоках, — ніяких!

— Чудово! Відтепер, Одрі, ви будете з Мартінееллі люб'язні.

— Постараюсь, — відказує безбарвним тоном Одрі.

— Атож, постарайтесь, я вам раджу. Постарайтесь також по-справжньому оцінити його самого. Ви не розумієте, що доктор — рідкісний об'єкт. Розкішний! Особливо тепер, коли "кавалери без дам" схильні гратися в політику.

Я нашорошую вуха: підтверджується інформація організації "ми".

— Налийте собі, Одрі, — каже Гельсінгфорс, сідаючи в плетене крісло.

Гельсінгфорс, мабуть, звикла до своєї голизни. Вона нічого не соромиться.

Навпаки, її рухи досить невимушені.

— Налийте й докторові, — провадить вона. — Перше ніж у нього про щось просити, треба його нагодувати. Одрі, якщо ви знову розіллете на стіл бодай краплю чаю, то я встану й дам вам ляпаса!

— Пробачте мені, — каже Одрі, і по її ніжних щічках все котяться й котяться сльози.

— Мені остогидли ваші вибачення! І ваша покiрливiсть. У вас душа рабинi, Одрi. Ви плазуєте бiля моїх нiг, мов собака з висолопленим язиком, i ладнi лизати менi п'яти. Берiть приклад iз доктора. Він не плазує. Він тричі подавав менi заяву про вiдставку. А це означає, що він тричі ставив на карту своє життj. А знаєте, чому доктор має намір дати згоду спати зi мною? Думаєте, тому, що боїться мене? Ні! Він сподiвається, — глузливо каже вона, зиркаючи на мене сповненими вбивчої зневаги очима, — що це дасть йому змогу виграти час, завершити роботу над вакциною й урятувати людство.

Ось i настає той психологiчний момент, коли менi треба заговорити. Я мiряю Гельсiнгфорс поглядом, що йогосам назвав би безсоромним, i багатозначно кажу:

— Ви надто спрощуєте мої мотиви. Ви самi добре знаєте, що я йду не на страту.

Гельсiнгфорс смiється. І я ще раз завважую, що цей смiх у неї глумливий. Вона ніколи не смiється добродушно.

— Чуєте, Одрi? Доктор iталiєць. Він уроджений поет. А ви поетеса, Одрi? Невже ви гадаєте, що коли любите виряджатись, то вже й поетеса?

Одрi здригається, обличчя її спотворює гримаса.

— Але ж то ви самi, Гiльдо... — промовляє вона й кидає на Гельсiнгфорс погляд, який мене зворушує.

— Це — доказ того, що мої смаки змінюються, — вiдповiдає Гельсiнгфорс убивчим тоном. — Насправдi вашi маскаради починають менi набридати. Зрозумiйте, ваше лахмiття — це блазнювання. В ньому ви зi своїми вадами стаєте ще смiшнiшi!

Гельсiнгфорс випростує плечі, переводить дух i вирячує праве око. Це ознака того, що вона знайшла вже iншу тему.

— Що ви хочете довести цiєю бiлою сукнею, Одрi? Що ви незаймана? То й що? Нема чим пишатися! Докторе, — каже вона далi, так, нiби збирається передати менi свою рабиню, — вам подобається Одрi?

— Ні, — обережно вiдповiдаю я.

Гельсiнгфорс смiється.

— А чого їй бракує, щоб вам сподобатися?

— Кiлька кiлограмiв ваги.

— Чуєте, Одрi? Доктор вважає вас надто худою. Та ви i є худа. Худа, незаймана й розпещена.

— Гiльдо!

— Та ще й дурнувата, — провадить Гельсiнгфорс жвавiшаючи. — Така дурнувата, що розпатякування якоїсь Рут Джеттiсон сприйняли за євангельські слова! І нi разу в життi не скуштували нiчого, крiм поцiлункiв та пестоцiв. Послухайте, Одрi, я служу Бедфорд, бо вона служить моїм iнтересам, але менi начхати на її догми. І я дiстаю втiху з ким менi хочеться.

— Гiльдо! — кричить Одрi приголомшливо жалiсним голосом. — Ви ж бо знаєте, що втiха...

— Замовкнiть, нiкчемна святеннице! — червонiє вiд лютi Гельсiнгфорс. — Ваше невiгластво просто дрiмуче! Усе ж таки ви не станете вчити мене, що таке оргазм! Ви,

чия піхва жодного разу не приймала в себе прутня!

— Гільдо!

— Та ще й недоторка! Геть звідси, дурепо! Йдіть мити кахлі на кухні й не виходьте звідти. Чуєте, не виходьте звідти! Мені хочеться побути наодинці з Мартіnellі.

Якби Одрі не ненавиділа мене, то я міг би її пожаліти. Обличчя в дівчини спотворилося від душевного болю. Я краєм ока дивлюсь, як вона йде — низенька, в довгій старомодній сукні, що метляє над черевичками минулого століття.

Знову розсипавши на лівій щоці агатово-чорне волосся, Гельсінгфорс, гола й поважна, повертає до мене праву щоку. Роздратовано насупивши брови, вона їсть і п'є з таким виглядом, ніби не бажає, щоб я заговорив до неї. Я стримую себе. Мовчки п'ю чай і жадібно їм грінку. Аж дивно, що в мене ще вистачає духу так ласувати маслом, яким Одрі щедро намазала грінки. В Блувіллі нам дають тільки маргарин.

— Про що ви думаєте, докторе? — питає Гельсінгфорс, кидаючи на мене орлиний погляд.

Так і є! Настала моя черга! Цьому молоху постійно потрібна якась жертва. Я збираюсь на силі.

— Про масло на своїй грінці.

— Ви не бачите далі свого носа.

— Таке масло на фінці мені не часто пропонують.

— Вас не турбує ваше майбутнє?

— Ні.

— А ви не надто самовпевнений?

— Не думаю.

— Безперечно, ви гадаєте, що ходите в моїх улюбленцях?

— Ні.

— Як по-вашому, скільки часу все це триватиме?

— Не знаю.

— А знаєте, що буде потім?

— І гадки не маю.

— А хочете знати?

— Звісно, якщо ви скажете.

— Що ж, я дозволю Одрі звинуватити вас у зґвалтуванні, підтверджу її слова, і вас засудять до тюремного ув'язнення й оскотлення.

У своїй відповіді я використовую знання юридичних законів:

— Це тільки в Каліфорнії за стажеві злочини людей засуджують до оскотлення.

— Вам бракує свіжої інформації, докторе. За час перебування Бедфорд на президентському посту усі штати, в тім числі й Вермонт, прийняли такий самий закон, який діє в Каліфорнії.

Я згадую бідолашного містера Б. й мовчу.

— Ну, то що ви на це скажете? — вишкірює зуби Гельсінгфорс.

— Нічого.

— Хіба ви не бачите, все йде до того, що ви станете скопцем.

Я вирішую пом'якшити розмову.

— Хтозна, може, тоді я теж зроблю пристойну кар'єру в адміністрації президента?

Гельсінгфорс реагує на ці слова в знайомий мені спосіб: вона сміється. А насміявшись, гнівається на мене зате, що я її розсмішив. Вона насуплює брови й холодним, сповненим раптової злості голосом каже:

— Я можу сьогодні запевнити вас, докторе, що ситуація вже досить ясна. Вашу вакцину не запустять у виробництво тут і не дозволять вивезти її за межі США. В міру того, як ви завершуватимете роботу над вакциною, охорона довкола вашої лабораторії посилюватиметься. Відтепер ви повинні розглядати себе як в'язня.

Хоч у цих словах нема нічого такого, чого б я ще не знав, мене проймає холодний піт. Якщо Гільді Гельсінгфорс уже не потрібна навіть видимість моєї свободи, то це означає, що наближається розв'язка.

У горлі в мене пересохло, і я кажу:

— Якщо ви не збираєтеся використовувати вакцину, то навіщо тоді даєте мені змогу доводити роботу над нею до кінця?

Короткий сміх.

— Розумієте, вона мені правитиме за своєрідну заставу. Ви навіть можете не сумніватись: як тільки вона буде готова, я покладу її в надійне місце і не конче тут...

Якщо я правильно розумію, між Бедфорд і моєю співрозмовницею повної довіри не існує. А що мені вже нічого втрачати, то я вирішую контратувати.

— Як ви можете підтримувати геноцид Бедфорд — ви, хто потайки й далі кохає чоловіків?

Гельсінгфорс глумливо сміється.

— Ваше запитання не зовсім доречне. Я завжди знайду собі стільки чоловіків, скільки захочу. І слово "кохати" теж не зовсім вдале.

— А яке запитання доречне?

— А ось таке: чому я згодилася втратити величезні гроші, які могла б мені принести ваша вакцина? Що ж, я признаюсь вам, Мартінеллі. Я отримала невелику компенсацію... Це й була мета моєї поїздки до Вашингтона. Я її досягла.

Я мовчу. Я навчився боятись циніків. Тепер я надаю перевагу фанатикам на зразок Рут Джеттісон. Зрештою, я відчуваю тільки зневагу до жінки, здатної продати з молотка вакцину, на винайдення якої було витрачено стільки зусиль, і проміняти мільйони людських життів на якусь, хай навіть чималу, суму грошей.

— Ви дивитесь на мене, надто суворо, — каже Гельсінгфорс з робленою усмішкою. — Наче суддя. Одначе тут суддя я! І вся влада теж! У вас зв'язані руки й ноги, Мартінеллі, ви належите мені. І я, повірте, не стану підносити вам подарунків. — Вона вишкірює зуби й сміється. — Прихиліться до мене, Мартінеллі. Настав час, коли я вас проковтну!

Вона знову сміється. А я вдаю, ніби зрозумів її так, що маю підсунути до неї свій табурет. Отож я підводжуся, беру за одну з трьох ніжок табурет — він вельми важкий —

і на якусь мить, мить дуже коротку, мене охоплює бажання щосили вдарити ним Гельсінгфорс по голові.

Однаке я цього не роблю. Я одразу ж усвідомлюю, що нездатний стати вбивцею навіть випадково. Я ставлю табурет, але сісти на нього не встигаю. На другому кінці басейну з гуркотом відчиняються засклені двері до вітальні, і з них виходить Одрі в старих чорних джинсах та пуловері. Вона дуже бліда, майже як смерть, обличчя в неї напружене, на шиї повипиналися жили. Одрі йде до нас якось дивно, тримаючи руки за спиною, наче їх там зв'язали, щоб вести її на страту.

Та побачили б ви, з яким виглядом Гельсінгфорс повертається й упивається своїм оком у Одрі! Бідолашна дівчина, гіршої нагоди вибрати вона вже не могла.

Її відділяють від нас якихось метрів десять — такий завдовжки басейн, — і Гельсінгфорс не відриває від неї погляду. Цього погляду я, правда, не бачу, бо Гельсінгфорс стоїть до мене спиною, але вираз її очей я собі уявляю. А Одрі — виструнчена, непохитна — простує до нас із закладеними за спину руками. Її очі кольору незабудки втупилися в нас і горять фанатичним вогнем. Вона ступає похмуро, задерши підборіддя, немов ніс човна.

— І чого це ви сюди йдете, Одрі? — з удаваною ніжністю питає Гельсінгфорс. — Я ж сказала вам мити кахлі на кухні. Ви їх уже помили?

Одрі зупиняється за два кроки від неї і вже не покірливо, а з грубим викликом каже:

— Ні. Я мала інше діло.

— Яке?

— Обмірковувала одне рішення.

— О, чудово! — каже Гельсінгфорс. — І ви вже обмірковували це рішення?

— Еге ж.

Я підходжу до Гельсінгфорс і, порівнявшись із нею, зупиняюся поруч на відстані випростаної руки. Мені хочеться побачити її обличчя. Просто на очах ці жінки стали страшними ворогами.

— Що ж, — каже Гельсінгфорс з тією самою вбивчою іронією, — сподіваюся, сьогодні ввечері ви мені скажете про нього. Я помітила, що ці ваші рішення завжди оригінальні, хоч і досить безглузді. То ви пориваєте з нареченим (обличчя в Одрі здригається), то спите з Рут Джеттісон. Або ще краще — надумуєте накласти на себе руки.

— Зараз я скажу вам, що я вирішила, — відповідає безбарвним тоном Одрі, не кліпнувши й оком.

— Потім! Потім! — каже Гельсінгфорс і легенько махає рукою, мовби проганяючи від себе муху. — Зараз не зовсім слушний час. Я готуюсь кохатися з Мартіnellі.

— Йдеться про Мартіnellі.

Я в це не вірю. Ви не цінуєте доктора. І даремно. Бог мені свідок, — провадить Гельсінгфорс, шкірячи зуби, — я в захваті від вашого блискучого розуму, Одрі, але фізично ви якась прісна. А ось Мартіnellі з цього погляду має куди більшу перевагу

над партнеркою вашого типу. В нього є те, чого нема у вас. Я вже не кажу про його суто чоловічі властивості. Мартінееллі має й інші переваги: міцні м'язи, жорсткі губи й буйний волосяний покрив.

Якби оцей постійно фальшивий і озлоблений тон Гельсінгфорс не дратував мене, то я навіть замилювався б її винахідливістю в душевному катуванні. Чого варті тільки слова "жорсткі губи"! Я дивлюсь, як Одрі вся напружується. Щоразу, коли їй завдають підступного удару, вона починає кліпати очима, шкіра на її білому обличчі здригається. Одрі стоїть нерухомо, виструнчившись і тримаючи руки за спиною. Лишається тільки прив'язати її до стовпа й піднести до дров смолоскип.

І хоч Одрі сповнена рішучості — а може, саме через це, — їй ніяк не вдасться видобути із себе бодай слово. Її губи прилипли одна до одної, і, коли вона нарешті розтуляє рота, з нього не вихоплюється жоден звук.

— Ну, Одрі, говоріть, говоріть, — підбурює Гельсінгфорс. — Ви нагадуєте викинуту на берег рибину. Це напружене чекання нестерпне. Прошу вас, говоріть. Я вас слухаю.

— Гільдо!.. — озивається безбарвний, тихий, ледь чутний голос Одрі.

— Нарешті! — вигукує Гельсінгфорс.

— Гільдо, прошу вас покласти край своєму роману з Мартінееллі.

Гельсінгфорс сміється.

— Роману?! Я добре розчула? Яке слово! Одрі, ви на ціле століття відстали від життя! Йдеться не про роман, а про звичайне урізноманітнення техніки оргазму. Невже я ще раз мушу вам пояснювати, що оргазм буває якісно різний?..

— Гільдо!

— Що "Гільдо"?

— Гільдо, прошу вас востаннє, спровадьте звідси Мартінееллі.

— Востаннє? — перепитує Гельсінгфорс. — А скажіть, що ж. таке станеться, коли я вас не послухаюсь?

Западає мовчанка, і нарешті Одрі гарячково відповідає:

— Я накладу на себе руки!

— О, чудово! — каже Гельсінгфорс. — Ось до чого ви дійшли! Ви даєте мені наказ, а якщо я його не виконаю, то ви накладете на себе руки. Це справжній шантаж! А ви не подумали, що цим мене аж ніяк не злякаєте?

— Це не шантаж, — тихо проказує Одрі. — Мені не хотілося б ще раз пережити те, що я оце пережила. — Обличчя в неї спотворене від болю, тон її цілком недвозначний.

— Ви хочете сказати, Одрі, — озивається Гельсінгфорс з удаваним подивом, — ніби вам неприємна вже сама думка про те, що Мартінееллі може кохатися зі мною?

— Ви самі добре знаєте.

— Що ж, це ваша справа. Вона мене не обходить. Самі давайте раду своїм емоціям. Мовчанка.

— Гільдо, — каже Одрі стриманим, тихим голосом, — я порішу себе.

Гельсінгфорс стенає своїми могутніми плечима.

— Це буде ще одна спроба самогубства за допомогою барбіталу, і знову два тижні

пролежите в лікарні. А мене чекають нові чималі витрати.

— Я порішу себе ось цим, — каже Одрі.

Нарешті вона показує руки, і в правій я бачу невеличкий пістолет.

— Мале стерво! — холодно цідить Гельсінгфорс. — Ви знову нищпорили в моїй сумці. Я ж вам заборонила це робити!

— Я чекаю від вас відповіді, Гільдо, — промовляє Одрі, наставляючи пістолет собі в груди.

Голос у неї тремтить, чого не скажеш про руку. Поява пістолета все змінила. По спині в мене тече піт, серце калатає. Цієї миті я певен, що Одрі зараз вистрілить. Такої самої думки, мабуть, і Гельсінгфорс, бо якийсь час вона стоїть мовчки.

Та коли вона озивається знову, то тільки для того, щоб звести все до зневажливого жарту:

— Одрі, ви граєтесь. Коли хтось хоче застрелитись, то стромляє дуло пістолета собі в рот або ж, у крайньому разі, прикладає його до скроні. Ви волієте зробити дірку будь-де у своїх грудях, аби лиш не спотворити собі обличчя. Навіть більше, ви надумали застрелитись при докторові. Ви все обмірковували!

Я вирішую втрутитись і роблю це негайно:

— Я не згоден з вами, Гельсінгфорс! Якщо Одрі пустить собі в груди кулю, то я їй уже не допоможу. І доктор Рільке в Блувіллі теж. Її доведеться везти до Монтпілієра. І то тільки в тому разі, якщо куля прошиє легені. Але якщо вона прошиє серце, то все скінчиться вмиль.

— Замокніть, Мартінеллі! — кричить Гельсінгфорс, кидаючи на мене лютий погляд. — Одрі навіть не знає, де в неї серце. Погляньте на пістолет. Вона наставила його багато правіше від серця!

— Який жах! — кричу я й собі. — Хіба можна говорити такі страшні речі!

Гельсінгфорс повертає до мене сердите обличчя:

— Кажу вам востаннє: замкніть! Дайте мені змогу погратися в цю гру так, як мені хочеться! Ви все псуєте своїм безглуздим втручанням!

Коли я знову переводжу погляд на Одрі, мені впадає в око, що вона вже переставила пістолет, і тепер він націлений у дуже небезпечне місце. По моїх щоках котиться піт. Я мовчу. Відчуваю, що втручатися далі не варто. І дивна річ — Гельсінгфорс теж мовчить.

— Ну? — каже Одрі, якій мовчанка Гельсінгфорс додає сміливості. — Ви задоволені? Тепер пістолет на місці?

Гельсінгфорс не промовляє ні слова. У цю мить я майже певен, що її охопив страх за фатальний кінець. Де й поділась уся її розперезаність, якій ще хвилину тому, здавалося, не має меж. Гельсінгфорс осідає, опускає плечі і, обернувшись до мене, стомлено каже:

— Геть звідси!

Я ошелешений. Вона здається!

Все відбувається вмиль. Обличчя Одрі, яка й далі притискає до грудей дуло

пістолета, розслаблюється й наливається рум'янцем; відкинувши назад голову вона переможно дивиться то на мене, то на Гельсінгфорс. Цей погляд — велика помилка з її боку, я завважую це одразу ж.

А Гельсінгфорс випростується й горлає:

— Докторе, зостаньтеся!

Підійшовши до Одрі, Гельсінгфорс, у якої випинаються жили на скронях, нахилиється вперед, уся багровіє і кричить — ні, надсадним голосом волає:

— Одрі, я не потерплю шантажу! Я не дозволю вам диктувати мені, як я маю поводитись! Я теж обмірковувала своє рішення. Доктор приходить сюди стільки разів, скільки мені заманеться. Він приходить завтра, завтра і завтра!

Не знаю, чи Гельсінгфорс навмисне захотіла передражнити слова з "Макбета", але на останньому "завтра" лунає постріл, і Одрі падає. Мене дивує не те, як раптово ляснув цей сухий і не дуже гучний постріл, а те, як повільно падає Одрі. Передусім я не одразу зрозумів, що Одрі вистрілила. Я тільки побачив, як гойднулася її постать, відкинулася назад голова, набухла шия, а губи гарячково, з моторошним присвистом ухопили ковток повітря. Потім викотились очі, поблякло обличчя, підігнулися коліна. І аж тоді Одрі почала падати — дуже повільно, як у сповільненому фільмі. Ноги помалу підкосилися, постать, ледь погойдуючись, похилилась і впала долілиць — не рвучко, а досить граційно. І з тією легкістю, з якою зі спинки стільця сповзає шарф, згортаючись на підлозі в клубок.

Гельсінгфорс несамовито скрикує, вклякає навколішки біля тіла й перевертає його.

— Докторе! — кричить вона в розпачі. — Робіть щось, швидше!

Та робити щось уже пізно. Гельсінгфорс мала б це знати! Тільки для того, щоб не відчувати потім докорів сумління, я вклякаю з другого боку Одрі, стягую з неї пуловер і знаходжу рану від кулі. Мені навіть не треба прикладати вухо до її грудей, але я прикладаю, бо цього від мене чекають. Потім підводжусь, дивлюся на Гельсінгфорс і хитаю головою.

Вона не промовляє ні слова. Обхопивши могутніми руками тендітне тіло Одрі, вона легко підіймає його, несе до плетеного крісла й кладе туди. Відтак важко опускається біля крісла навколішки, прихиляє свою голову до голови Одрі, яка поруч з головою Гельсінгфорс здається дитячою голівкою, і починає стогнати.

Цей лиховісний стогін час від часу стає таким пронизливим, що його просто несила витерпіти. Здається, то ціла зграя диких собак виє на місяць. Подеколи цей стогін, різкий і хрипкий водночас, переходить у голосіння, в якому я вловлюю окремі слова та не зовсім зрозумілі уривки фраз. Потім знову починається тваринне завивання, сповнене такого непогамовного розпачу, що в мене холоне серце. Обличчя в Гельсінгфорс змарніло, перекинулося, щоки запали, з примружених очей котяться сльози. Особливо мені впадають у вічі її губи: вони застигли в затятій гримасі, немов на масках з грецької трагедії.

З уст цієї маски зривається нескінченний речитатив і скорботною луною відбивається в зашкленій залі.

Я не намагаюся скористатись у цю хвилину з її стану, щоб одягтись і вшитись звідси, тільки тому, що боюся повернути до себе її увагу. Адже вона, чого доброго, поки мої руки будуть зайняті, ще накинеться на мене. Коли пролунав постріл, я сподівався, що сюди прибіжить стривожена Джекі. Але ні, вона, мабуть, не почула пострілу. Очевидно, скляні стіни басейну подвійні чи й потрійні — так вони краще зберігають тепло, — і крізь них не проник слабкий звук пострілу з малокаліберного пістолета. Мушу сказати також, що мене зачарувала жахлива туга Гельсінгфорс і водночас приголомшило все, що тут сталося. Ноги в мене наче ватяні. Я сідаю на табурет і ніяк не можу позбутися невідчепної думки про те, що все можна ще повернути назад і запобігти цим подіям.

Адже це так безглуздо! Зрештою, все почалося, мов гра, тільки трохи жорстокіша за їхні звичні ігри. А скінчилося тим, що на мармурові плити пролилася кров із людського серця.

Завивання стихає. Я підводжу голову. Гельсінгфорс стоїть біля крісла, в якому лежить Одрі. Вона нерухома, мов статуя, обличчя в неї скам'яніло, її праве око вп'ялося в мене.

— Це через вас, — каже Гельсінгфорс свистячим голосом.

— Звичайно ж, — відповідаю я, потім устаю і дивлюся на неї з гнівом і страхом водночас. — Я ж прийшов сюди з власної волі! І з моєї власної волі ви зробили мене причетним до свого приватного життя!

— Вам не пощастить так легко виплутатись! — каже Гельсінгфорс тихим, свистячим голосом. — Ви зіграли жахливу роль! Я хотіла переконати Одрі в тому, що намір у неї несерйозний, і я це таки зробила б, якби не втрутились ви. Ви втручалися двічі! І надали реальності тому, що для неї було тільки грою! Одрі застрелилася, бо ви примусили її повірити, що вона на це здатна.

Я так обурююсь, що навіть забуваю про обережність.

— Вам дуже хотілося б перекласти свою вину на мене! — сердито кажу я. — Але ж то ви її спровокували! Ви кинули виклик Одрі, образили її, штовхнули на самогубство! Навіть більше — спонукали поправити пістолет на грудях!

— Замовкніть! — гримає Гельсінгфорс, обпалюючи мене несамовитим поглядом, і кидається туди, де на підлозі червоніє кривава пляма.

Я усвідомлюю, чому Гельсінгфорс метнулася до тієї плями тільки тоді, коли вона нахилиється.

Далі все відбувається дуже швидко. Я хапаю табурет, на якому щойно сидів, обіруч заносу над головою і тієї миті, коли Гельсінгфорс підводиться з пістолетом у руці, жбурляю його їй у голову. Але до голови табурет не долітає: Гельсінгфорс відбиває його рукою, що, мов підкошена, враз немічно обвисає. Я голий, як був, мчу понад бортиком басейну до виходу. Лунає постріл. Я вилітаю надвір і щодуху біжу вниз стежкою, яка веде до стайні. Позаду знову розлягається постріл, потім ще один. Я чую, як за мною хтось важко женеться, а попереду, метрів за тридцять, з'являється з карабіном у руці Джекі. Вона кричить:

— Ляжте, докторе! Ляжте!

Я збігаю зі стежки й падаю в траву. Лунають два гучні постріли, і щось глухо звалюється на землю. От і все. Я лежу у високій траві, і серце в мене як не вирветься з грудей. Я притискаюсь до підім'ятої трави, й починаю вірити, що живий.

РОЗДІЛ П'ЯТНАДЦЯТИЙ

— Вас не поранило?

Я перевертаюсь горілиць і бачу, як наді мною схиляється засмагле обличчя Джекі. Вона стоїть струнко у своїй заспокійливій уніформі, тримаючи карабін під пахвою, і дивиться на мене сповненими тривоги сірими очима.

— Вас не поранило, Ральфе?

Я підвожусь і стою, трохи погойдуючись.

— Ні. Тільки й досі не можу отямитись. Ніяк не збагну, чому Гельсінгфорс не влучила в мене. Така жінка, як вона, повинна вміти стріляти.

— Мабуть, вона стріляла з лівої руки, тому й схибила. Але я дуже боялася за вас. Ви застували її, і я не могла як слід прицілитись. А що з Одрі? — І Джекі переводить пильний погляд своїх сірих очей на будинок.

— Вона застрелилась.

Джекі вражено підводить брови.

— З ревностів. Її штовхнула на це Гельсінгфорс. Вона поставила її на край безодні. Гадаю, ви розумієте, що я хочу сказати.

— Розповісте мені про все це потім, докторе, — уриває мене Джекі командирським тоном, дивлячись на годинник. — У нас іще багато роботи.

І одразу ж холоднокровно, владно й зі знанням справи, що викликає в мене захоплення, бере ініціативу в свої руки. Мені не хочеться довго розводитись про неприємну роботу, яка нам випала, про те, як ми несли — а Гельсінгфорс скоріше тягли — двоє тіл до купи дров, як укладали їх на ті дрова й розпалювали багаття. Я ще й досі чую потріскування вогню й відчуваю бридкий запах горілого тіла. В моїй уяві й досі постає Джекі, яка перегортає заступом ще гарячий попіл, відкидаючи вбік недогорілі кістки. Від Гельсінгфорс, правду кажучи, застається зовсім невеличка купка порівняно з тією великою владою, яку вона мала за життя. Потім Джекі поливає ці рештки бензином і спалює їх дотла!

Залишається тільки позбирати гільзи та витерти криваву калюжу на підлозі в залі з басейном.

— Я зроблю це сама, — каже Джекі, — А ви тим часом прийміть душ, одягніться й приготуйте нам по чашці кави. Відчуваю, що мені кава не завадить.

Коли я закінчую готувати каву, на кухню заходить Джекі й каже:

— На щастя, тут неподалік є фонтан і каналізаційний колодязь.

Цієї ж миті дзвонить телефон. Ми ціпеніємо, потім Джекі випростується й коротко кидає:

— Я відповім.

Я йду вслід за нею до вітальні і, як тільки вона бере трубку, хапаю трубку з

паралельного апарата.

— Лейтенант Девідсон, — по-військовому відрекомендовується Джекі,

— Говорить містер Берроу.

— Містере Берроу, — рішучим, навіть трохи погрозливим тоном звертається Джекі, — покликати Гельсінгфорс?

Я в захваті від такого самовладання Джекі.

— Ні, ні! — відповідає тремтячим голосом Берроу. — Ви ж знаєте, вона забороняє кликати її. Я дозволив собі порушити інструкцію тільки тому, що з вертольота, який веде спостереження за нашим кордоном, нам щойно повідомили по радіо, нібито вони побачили неподалік від її будинку великий вогонь. Це мене занепокоїло.

— Багаття вже догоріло, — каже Джекі. — Гельсінгфорс, Одрі й Мартінеллі на місці. Власне, тут уже все гаразд. Ніякої небезпеки немає.

— О, тим краще, тим краще, тим краще! — торохтить Берроу, і оці тричі повторені слова "тим краще" чомусь нагадують мені про його потрійне підборіддя, що звисає уступами. — Лейтенанте Девідсон, — провадить він таким солодкавим, таким лагідним і обережним голосом, що хоч прикладай його до рани, — а ви не знаєте, чи довго ще Гельсінгфорс збирається лишатись у нашому колі?

Оце "у нашому колі" — справжній шедевр підлесливості,

— Сьогодні ввечері вона з Одрі їде звідси, — відповідає Джекі так само швидко й рішуче. — Після вечері я повинна відвезти їх машиною до поїзда. Містере Берроу, ви хочете щось переказати Гельсінгфорс?

— Ні, ні, — відповідає Берроу так злякано, наче під ним провалюється земля. — Ви навіть не кажіть їй, що я телефонував.

— О'кей, містере Берроу! — кидає Джекі й кладе трубку. — Ральфе, — одразу ж звертається вона до мене, — нам не слід повертатися рано. В нас іще чимало часу. Розкажіть мені докладно про все, що сталося.

Джекі вислуховує мою детальну розповідь, а коли я закінчую, вона серйозно каже:

— Ми дізналися, що Гельсінгфорс "продала" вашу вакцину адміністрації Бедфорд і за це отримала з державного бюджету велику грошову компенсацію. Ми маємо докази цієї ганебної махінації і при слушній нагоді опублікуємо їх. Ми довідалися також, що Гельсінгфорс, по суті, дістала дозвіл прибрати вас.

— Чи не тому ви були такі стурбовані, коли вели мене сюди?

— Так, Ральфе. Я, зі свого боку, мала дозвіл захистити вас. Зробити це було не так просто. Я б залюбки вколошкала Гельсінгфорс одразу ж, як ми сюди приїхали. Але тут була Одрі. Весь час, поки ви були в басейні, я стежила за вами в бінокль. Потім скляні стіни в басейні запітніли, і коли там знову з'явилась Одрі, я вже нічого не бачила.

— І не почули пострілу?

— Ні. — Джекі підводиться, —г— Перш ніж поїхати звідси, Ральфе, нам треба ще раз усе тут оглянути.

Вона обходить кімнати, нишпорячи сірими очима по всіх закутках. Я ходжу за нею назирці, але мені бракує її зосередженості. Коли ми знов повертаємось до передпокою,

Джеккі бере карабін і, зробивши різкий рух рукою, плечем і головою закидає його собі за спину.

— Я хочу у вас щось спитати, Джеккі, — озиваюсь я. — Коли мені треба покинути Блувілл? Ви це знаєте?

Вона зводить на мене погляд, і її сірі очі чомусь починають кліпати.

— Сьогодні ввечері.

— Сьогодні ввечері?!

Джеккі опускає голову, Я розгублено дивлюся на неї.

— Двадцять восьмого червня...

— Вас не влаштовує двадцять восьме червня? — усміхається вона.

— Двадцять восьме червня мене дуже влаштовує.

— А я подумала, що ви забобонний. У всякому разі, вам нема чого хвилюватися. План не зірветься. Я сама все організувала.

— Я, звісно, їду з Дейвом?

Джеккі сміється:

— Ви їдете з Дейвом. І не тільки з ним...

— Як, ми будемо не самі?

— Не хвилюйтеся, Ральфе. "Ми" все зважили: ви їдете з Дейвом, з Берідж...

— З Берідж?! — вигукую я.

— Постривайте, — каже Джеккі, сміючись — тепер уже переможно. — Я не показала. Ви їдете з Дейвом, з Берідж і... зі мною.

Від подиву я роззявляю рота.

— З вами?!

— Так треба, — каже Джеккі, дивлячись мені у вічі. І додає: — Залишитись у Блувіллі було б для мене не дуже безпечно: я вагітна.

— Ви певні? — питаю я, судомно ковтаючи слину.

— Я переконалась у цьому ще два тижні тому.

Джеккі відмикає вхідні двері й знов обертається до мене. Очі в неї іскряться.

— Ну що ви, Ральфе, заспокойтеся. Це мій клопіт, не ваш. — Вона по-дитячому надуває губи й щоки. — Якщо буде хлопчик, — а я на це сподіваюсь, — я назву його Майклом Бедфордом Девідсоном.

Вона наголошує на прізвищі Бедфорд, регоче зі свого жарту і, як солдат, добряче стусає мене в передпліччя. Потім різким рухом плечей поправляє карабін за спиною і виходить на осоння, доручаючи мені замкнути двері. Коли я обертаюсь, то бачу, як вона з піднесеною головою й розпростаними плечима поспішає до стайні.

Коли вашу втечу підготувала сама начальниця охорони, то, як сказала Джеккі, "план не зірветься". Наша втеча була не така вже й героїчна, хоч згодом канадська, а тоді і європейська преса страшенно роздула цю історію. Журналісти не пошкодували ні барв, ні фантазії. Всі інтерв'юери, особливо європейські, розбирали мене по кісточках, раз у раз вихваляючи за "винахідливість", яка нібито й допомогла мені втекти. А я раз у раз відповідав їм, що цю "винахідливість" виявив не я, а Берідж. Але вони знов і знов

приписували її мені. Певно, так їм було вигідніше. Оскільки серед утікачів я був найвідоміший, то й мав здобути всю славу, як генерал здобуває славу за битву, що її виграли його солдати.

Коли відкинути прикраси, яких не пошкодували журналісти, описуючи втечу, то ось яка вона була насправді: моя роль зводилася в ній до того, щоб точно виконувати все, що мені казали. А заслуги всі належать жінкам — Берідж, яка задумала втечу, і Джекі, яка обмірковувала деталі й розробила її план.

Звісно, йдеться тільки про спосіб здійснення втечі, а сам її принцип виробив Штаб "нас", розташований у якомусь таємному місці країни, — виробив одразу їж після того, як дізнався, що вакцина ось-ось буде готова. Але широку ініціативу він залишив за місцевим осередком, і деталі втечі та п дату багато разів обговорювали тут у вузькому колі; жодне таке обговорення не тривало й години.

Коли згодом я спитав у Берідж, де "ми" знайшли в Блувіллі безпечне місце для своїх засідань, вона відповіла:

— Ми засідали в душовій басейну в години, коли там плавали діти. Вони зчиняли такий гамір, що підслухати нас було неможливо. — По цих словах вона подивилася на мене й усміхнулася. — А ти, мабуть, гадав, що ми там просто плескали собі язиками.

— Еге ж, — відповів я, зніяковівши.

Берідж голосно засміялася.

— Еге ж, саме так я й гадав.

Берідж знову засміялася.

— Саме таке враження ми й хотіли справити. Ми знали, що завжди можемо розраховувати на колишні рефлексії статевої зверхності в чоловіків. І справді, наше "пліткарство" дало містерові Берроу привід докоряти своїй дружині.

— Як?! Місіс Берроу брала участь у ваших нарадах?

Берідж дивиться на мене, і в її очах спалахують вогники.

— Місіс Берроу очолювала "нас" у Блувіллі. — І вона замовкає, мовби втішаючись моїм подивом. — Саме місіс Берроу завербувала Ріту. Вона заскочила Ріту, коли та нишпорилася в кошику для паперу в кабінеті її чоловіка. А Ріта завербувала Джекі — сам знаєш як. (Сміх.) А після Джекі — решту. Ріта мала справжній талант для такої справи. Пригадуєш, вона виготовляла ляльки? Ріта вміла несхибно визначити серед "одиначок" тих, у кого бедфордівська пропаганда не вбила материнського інстинкту. Вона пропонувала їм одну зі своїх ляльок, і якщо вони приймали їх, сходилася з ними ближче.

Я знову вдаюся до думки до самокритики. Я знав, що "одиначки" в таборі мали якусь "справу з ляльками" і що містер Берроу заборонив ту "сміховинну розвагу". Але для мене, як і для нього, це була звичайна дрібниця. Я не надав їй значення. Аж сьогодні я усвідомлюю, що вона мала політичне забарвлення.

Я шанобливо дивлюся на Берідж.

— А що було після того, як містер Берроу заборонив ту "розвагу"?

— О, все було чудово! — весело відповідає Берідж. — Той старий кастрат і сам не

знав, яку послугу зробив нашій справі! Після його заборони лялька перетворилася на підпільний предмет, майже на символ опору. Вона стала, в буквальному розумінні цих слів, забороненим плодом! Тривали обшуки, про які нас попереджала місіс Берроу, і під час цих обшуків у когось неодмінно знаходили ляльку. Але в кого! В донощиць і бедфордисток, яких у такий спосіб і вдавалося спекатись. Що ж до самих ляльок, то вони викликали справжнє божевілля. Всі нишком почали виготовляти їх і шити для них платтячка та білизну. У "одиначок" виробився звичай таємно збиратися гуртом, щоб похвалитися одна перед одною й порівняти своїх "немовлят". Ними милувалися навіть охоронниці! Джекі заплющувала очі чи, правильніше сказати, заплющувала тільки одне око, помічала серед охоронниць "добрих матусь", повідомляла про них Ріту, а та одразу ж бралася до роботи.

Коли я спитав у Лії Берідж, що навело її на думку про втечу, вона відповіла:

— Ревнощі. Я жахливо тебе ревнувала, Ральфе. Ревнувала до всіх жінок, з якими ти мав стосунки: до Аніти, Кроуфорд, Гельсінгфорс, Джекі, Пуссі. А надто до Бесс. Еге ж, до Бесс! Знаю, це безглуздо. Але Бесс, сама не знаю чому, не давала мені спокою особливо. Я просто ненавиділа ту Бесс, хоч жодного разу її "е бачила. Те, що заборонялося робити чесній лаборантці, дозволялося хвойді, і це здавалося мені страшенною несправедливістю. З твоєї розповіді — а розповідати ти мастак — я дізналася, що Бесс майже така сама на зріст, як і я, і має таку саму статуру. Ти, мабуть, сміятимешся з мене, але одного вечора я загримувалася вдома під неї — наліпила фальшиві вії, густо підвела очі, щедро напмадила губи. Саме тоді нагодилася Джекі й розреготалась, а потім принесла мені перуку з білявим волоссям, яку конфіскувала в однієї охоронниці. Я надягла ту перуку, і Джекі, яка знала Бесс, бо перевіряла біля сторожової вежі її папери, сказала, що я дивовижно схожа на неї. Джекі вмовляла мене, щоб я, отак вирядившись, пішла до тебе о дев'ятій вечора "взяти сім'я". Ми розважалися, наче двоє божевільних, і цілу годину обговорювали цю ідею з усіх боків. Гадаю, то була своєрідна компенсація статевого незадоволення, яке ми відчували з дедалі більшою тривогою. Одне слово, тієї ночі, та й у наступні ночі, мені снилося, ніби я, прибравши подобу Бесс, стукаю замість неї у твої двері... Так, Ральфе, я не хочу критися перед тобою: саме ті сни й навіяли мені думку про втечу...

А тепер я переловім, година за годиною, весь сценарій утечі.

О восьмій вечора, після вечері, я кажу Дейву йти просто до нашого помешкання, а сам вирушаю до лабораторії, де Берідж, бліда й уся напружена, подає мені пляшку віскі зі снотворним. Вакцину я не впаковую. Берідж узяла це на себе.

О восьмій п'ятнадцять я вже вдома, в Дейвовій кімнаті. Тут я, як мені порадила Джекі, сідаю, беру аркуш паперу й, не кажучи ні слова, пишу фломастером про те, що на нас чекає і що Дейв повинен робити. Тоді подаю цей аркуш синові і, поки він читає, дивлюсь на нього. Він випростується, червоніє, випинає груди, і в нього загоряються очі. Переді мною стоїть страшенно щасливий хлопчик. Для нього починаються пригоди Гекльберрі Фінна — за участю батька та його самого, тільки пригоди ці відбуватимуться не на плоті, а на суходолі, у фургончику "форд". Я перехилиюся через синове плече й

підкреслюю нігтем вказівки, що стосуються безпосередньо його. Дейв читає і перечитує їх із сяючим обличчям. Я бачу по його губах, що він завчає їх напам'ять. Я ладен обійняти хлопця й поцілувати, але вчасно похоплююсь, усвідомлюючи, що така поведінка не дуже відповідає стереотипам пригод і може його тільки шокувати. Потім приношу з кухні сірники й даю їх синові. З поважним, майже благоговійним виглядом Дейв спалює аркуш. Я не хочу псувати йому ці щасливі хвилини й виходжу. Але на прощання ще поплескую долонею сина по плечу й підморгую йому — гадаю, роблю це в найкращих традиціях фільмів про сувору чоловічу дружбу.

Потім іду до своєї кімнати. Я не повинен брати з собою нічого, крім портфеля зі своїми записами, тож до дев'ятої години докласти рук мені нема до чого.

Ці три чверті години бездіяльного чекання були чи не найтяжчі в усій моїй втечі. Якби я кутив, то принаймні міг би присвятити цей час улюбленій отруті. Щоправда, тоді я, мабуть, і сам не помітив би, що курю. Я приймаю не найгіршу ухвалу: замість того, щоб ходити сюди-туди по кімнаті, розлягаюсь на ліжку. І через кілька хвилин переймаюсь почуттям, яке дивує мене й досі. Я обводжу поглядом кімнату й ураз відчуваю гострий, майже нестямний жаль, що покидаю її.

Проте в цій кімнаті нема нічого привабливого. Холодна взимку, задушлива влітку. Вмебльована просто, вигоди скромні, світло насилу пробивається крізь єдине вікно, з якого відкривається жалюгідний вид на огорожу з колючого дроту та барак для охоронниць. А які спогади пов'язані з цією кімнатою! Ліжка, на якому я провів стільки безсонних ночей і на якому мені наснилося стільки всіляких кошмарів... Столик під червоне дерево, за яким я так часто сидів, нічого не читаючи й не пишучи, перебираючи в пам'яті всі свої образи, з сумом чекаючи на Аніту або з тривогою думаючи про майбутнє... Та все ж таки це був мій притулок. Мій барліг, куди я забивався, щоб зализати свої рани. Покидаючи цю кімнату, я залишу в ній часточку самого себе, свого запаху, свого тепла й кілька місяців свого життя.

Коли о дев'ятій годині Бесс і Рікардо стукають у двері, я гарячково здригаюся, радіючи, що маю змогу розслабитись. Наливаю в кухню для Рікардо останню чарку свого чистого віскі. І повертаюсь у кімнату до Бесс, майже не звертаючи уваги на її професійний запал, навіть тоді, коли вона нарікає на мою повільну реакцію і докоряє мені в тому, нібито в неї з'явилася "суперниця". Коли ми нарешті знову виходимо на кухню до Рікардо, я з трепетом беру з єдиної стінної шафи, яку замикаю на ключ, пляшку віскі. Ту, що її дала мені Берідж. Хоч вона й запевнила мене, що до віскі підмішано тільки звичайного снотворного, я, наливаючи гостям по повній чарці, відчуваю себе отруювачем. Щойно вони, спершись ліктями на стіл, засинають, я слухаю, як б'ється в обох серце, й заміряю пульс.

— Чого ж ви ждете?! — кажє Берідж, вбігаючи в кухню у перуці й до невпізнання розфарбована. — Чому не скидаєте з Рікардо халат і не надягаєте його?

Настає єдиний напружений момент у всій утечі, О пів на десяту ми вирушаємо: Берідж сидить за кермом фургончика "форд-транзіт", я, насунувши на очі білого чепчика і вдаючи з себе п'яного, розвалився поруч, усередині фургончика причаївся з

головою загорнутий у покривало Дейв, праворуч від нього стоїть холодильник, до якого ми поклали свою вакцину поряд із пробірками Бесс — вони, сподіваюся, скоро будуть уже непотрібні.

Білий фургончик зупиняється під сторожовою вишкою. Надворі вже посутеніло, але в таборі ще ніде не світиться. Берідж подає жетони вартовій, яка довго роздивляється їх, а тоді мовби знехотя віддає нам наші посвідчення. Розлігшись на сидінні, я дивлюсь на вартову лише краєм ока, але цього мені досить, аби пересвідчитися, що ця суха тичка з прищуватим обличчям — дівчина скандальна. Вона недовірливо зиркає в мій бік.

— Чому шофер не за кермом?

— Бо п'яний, — відповідає Берідж безвиразним, хрипким голосом.

— Чому?

— Я не можу завадити клієнтам почастувати його чаркою віскі, — каже. Берідж, досить вдало імітуючи голос Бесс.

— Хто його почастував? — запитує вартова звинувачувальним тоном.

— Доктор Мартіnellі.

— Я доповім про це, — роздратовано кидає вартова. (Вона, мабуть, чомусь недолюблює мене).

— Голубонько, — каже Берідж, — якби я забороняла своїм клієнтам пити й підносити чарку Рікардо, то моему ремеслу настав би край!

Вартова червоніє. Я бачу, що говорити з такою розпусною жінкою їй важко і що вона вже ладна урвати розмову. Одначе не поспішає це робити. Що більше я дивлюсь на цю дівчину з масивною щелепою й тонкими губами, то менше вона подобається мені.

— Я доповім і про шофера.

— Гаразд, — кидає Берідж.

І тут Лія вперше за всю розмову припускається помилки. Вона вмикає передачу й натискає на акселератор. Тоді вартова сухо каже:

— Вимкніть двигун, вийдіть і відчиніть фургон.

Я весь напружуюсь і відчуваю, як у мене починає калатати серце. На мить западає мовчанка. Берідж знову бере себе в руки. Вона вимикає двигун і монотонно, але ущипливо каже:

— Голубонько, там нема нічогосінько, крім чоловічого сім'я в холодильнику.

Дівчина кліпає очима, наче їй дали ляпаса. Але не здається.

— Ви чули, що я сказала? — питає вона.

— О, даруйте, — каже Берідж, підвищуючи голос. — Я хочу знати, хто за що відповідає! Я заявляю вам: ви не маєте права чіпати моє сім'я в холодильнику!

— Робіть, що я вам наказала! — кричить вартова.

— Ну, якщо ви наполягаєте на своєму, то викличте лейтенанта, — промовляє Берідж із подиву гідною холоднокрівністю. — Я відчиню їх тільки при ній.

Мене сповнює страх і лють, особливо на Джекі. Вона пообіцяла, що під час

перевірки буде тут. З її вини все піде шкереберть. Куди вона запропастилася?

-т Вийдіть, — коротко каже вартова.

Берідж підкоряється, але хитрощі вартової вона розгадала. Перш ніж вийти з автомобіля, вона бере ключі й ховає їх до кишені.

— Дайте ключі! — сердито гримає вартова.

— Голубонько, — каже Берідж, — це сім'я — федеральна власність. Крім мене, ніхто не має права доторкатись до нього.

Несподівано дівчина скидає карабін і наставляє його в груди Берідж. Мені впадає в око, що в неї тремтять руки.

— Дайте ключі! — знов кричить вона.

Тоді я вирішую втрутитися. Я сідаю за кермо, вистромляю з дверцят трохи змочену спиртним голову і кажу з іспанською вимовою:

— Сеньйоро солдате, ви не повинні стріляти в сеньйору Бесс. Вона федеральна службовка.

— Не називайте мене сеньйорою! — гримає вартова.

Виходить, вона ще й нікчема.

Гаразд, сеньйоро, — кажу я з дурнуватим виглядом.

У цю мить я натискаю ліктем на клаксон, і лунає короткий сигнал. Я зробив так ненароком, але вирішую скористатися з цього і знесило опускаю напахчену спиртним голову та обидві руки на кермо. Лунає довгий пронизливий сигнал, і в ньому тоні голос вартової, що, певно, погрозово наказує мені підвести голову. Краєм ока я бачу, як із барака до нас біжать охоронниці. Їх п'ять чи шість, всі дуже стривожені й зі зброєю в руках. Зчиняється метушня. Лунають крики. На мою адресу летить найбрудніша лайка. Багато рук, не таких уже й ніжних, торсають мене, намагаючись відірвати від керма. Та все марно, я щосили тримаюся за нього, аж поки нарешті бачу Джекі. Вона щодуху біжить з табору — розчервоніла, зблискуючи очима. Лунають накази. Збентежені охоронниці повертаються до свого барака. Довготелеса вартова виструнчується й завмирає. Вона приголомшена. Берідж і я також. Джекі забирає в Берідж ключі від автомобіля, посилає вартову ввімкнути світло в таборі, відчиняє й гучно зачиняє бічні дверцята фургончика, повертає Берідж ключі, а тоді нахилившись, сердито шепоче:

— Ви не дотримались плану — під'їхали сюди на п'ять хвилин раніше.

Я зиркаю на годинник. Джекі має рацію. В усьому винна Берідж, це вона так квапила мене, коли я лічив пульс сонним Бесс і Рікардо. Я поправляю білого чепчика й посуваюся на своє місце. І тут відчуваю присмак крові в роті й біль у яснах. Ті люб'язні дівчата добряче почастували мене кулаками!

Наш фургончик рушає. Блувілл і його сторожова вишка лишаються позаду. Я прикладаю до ранки носовичок. Цієї хвилини я почуваю образу за те, як зі мною поводитися, за оце своє маскування, за вуса, за зелений значок, що блищить у мене на грудях. Якби я не боявся знову порушити наказ, то негайно викинув би його к бісу. Так, Блувілл я залишаю не дуже гарно.

Фургончик котиться путівцем, підстрибуючи на вибоїнах. Берідж зриває з себе вуалетку й перуку, струшує волоссям кольору червоного дерева, повертає до мене голову й раптом сердито каже:

— Бачу, ви здатні виявити ініціативу тільки тоді, коли треба допомогти рідному синові!

Я аж підстрибую. Це вже занадто! Це вкрай несправедливо! Ніби я не допоміг і їй! І ніби "ми", що взяли всю справу в свої руки, досі давали мені бодай якусь змогу приймати ухвали самому! Я впіймав тебе на гарячому, Берідж, ти виявляєш статеву зверхність! Адже до мене ставляться, як колись до жінок, зневажливо, ніхто зі мною не радиться, мені забороняють вживати будь-яких заходів на власний розсуд, а коли я нічого не роблю — ще й докоряють за це! Я притискаю до губи носовичка, мовчки забиваюсь у куток і, не дивлячись на Берідж, утуплююсь очима в темряву.

Переді мною вимальовується сумна картина майбутнього. Я думаю про Дейва і про себе. Ревнива жінка, ревності якої поширюються навіть на Дейва.

І ще одна жінка, вагітна від мене, яка втікає разом із нами... Вона теж привласнила собі права на мене — адже обидві вони "охороняють" мене. О, я забув ще про свою законну ласкаву дружиноньку Аніту, з якою — про це теж слід пам'ятати я не оформив розлучення! В мене таке враження, ніби я міняю одну в'язницю на іншу...

Я дивлюсь у темряву. Ясна в мене кривавляться. Час від часу я. спльовую кров у носовичок. Які ж безрадісні, якщо добре подумати, мої перші хвилини на свободі!

Від'їхавши кілометрів два від Блувілла, Берідж зупиняє на узбіччі фургончик і вимикає всі вогні. Ми мовчки чекаємо. Під'їздить джип, з його дверцят з'являється голова Джекі. Вона повільно проминає нас, подаючи знак їхати за нею.

Через шість-сім кілометрів джип звертає з шосе на путівець, який петляє між ялинами, В сутінках, із вимкненими фарами ми насилу посуваємося, та коли раптом виїздимо на галявину, тут стає набагато світліше. Джекі вискакує із джипа, підбігає до нас і схвильовано каже:

— Коли почуєте постріли, не виходьте з машини, не розмовляйте й нічого не бійтесь.

Потім вона повертається: до джипа, скидає з себе уніформу й надягає старі, витерті на колінах зеленуваті джинси та пуловер каштанового кольору з відгорненим коміром і з пов'язкою із зображенням сухого листка на лівій руці. Відтак знову застібає портупею з револьвером, бере на плече карабін, згортає уніформу, кидає її в джип і з рацією в руці зникає між ялинами.

Знову настає довге чекання. Здалеку долинає перестрілка. Я хапаюсь за ручку дверцят і чую голос Берідж:

— Куди ви?

— Заспокою Дейва.

— Сидіть на місці. Ви що, не чули наказу?

Я знизую плечима, вистрибую з кабіни й, відчинивши бічні дверцята фургона, шепочу кілька слів загорнутому в покривало Дейву. Потім торкаюся рукою його

обличчя: він геть спітнів. Я вивільняю його й нашорошую вуха. Стрілянина не вщухає. Я знову сідаю поруч із Берідж, яка бундючно каже:

— Чудово! Не стримуйте себе! Грюкніть дверцятами ще раз!

Та що таке слабкий стукіт дверцят, які я причинив за собою, проти цієї оглушливої стрілянини! Я й сам його майже не почув. Тож мені хочеться заскреготати зубами. Цієї хвилини ми з Берідж аж ніяк не відчуваємо любові одне до одного.

Стрілянина помалу вщухає, лунають ще три-чотири поодинокі постріли, і зрештою все стихає. Знову настає довге чекання. Потім у сутінках між ялинами з'являється темна постать Джекі. Вона без рації, без зброї, та коли підходить ближче, ми бачимо на її обличчі радісну усмішку.

— Справу зроблено! — збуджено каже вона.

Джекі розвертає джип і, ввімкнувши фари, знову котить на шосе. Ми їдемо вслід за нею.

Через три кілометри нас, тобто автомобіль Джекі, зупиняє гурт озброєних людей. Фари нашого фургончика освітлюють загін двадцятирічних хлопців і дівчат, одягнених так само, як Джекі, — в зеленуваті джинси й каштанові пуловери з нарукавними пов'язками із зображенням сухого листка. Одна з дівчат підходить до нас.

— Це ти той доктор, що з вакциною? — весело питає вона.

— Я.

— Вистром трохи голову у дверцята, щоб я подивилась на тебе.

Я вистромлюю голову.

— А в тебе нічогеньке личко, татусю, — каже вона, тягнучись до мене. І припадає до моїх губів.

Я не знаю, як. мені бути — ображатися за її слова чи радіти її поцілунку. І я кидаю навмання:

— Як поживаєте, партизанко?

Вона регоче.

— Чудово: цілуємось і воюємо!

Дівчина знову регоче й, похитуючись, розгонистою ходою іде від нас.

Гадаю, вона не дуже чистенька. Але губи в неї свіжі, а поцілунок її мав присмак трави. Ми повільно рушаємо. Коли ми проїздимо повз хлопців і дівчат, вони розмахують зброєю. Я вперше відчуваю подих свободи й примирливо дивлюся на Берідж. Вона сидить бліда, міцно вчепившись у кермо.

Митницю з американського боку захопив інший озброєний загін. Він чисельніший за той, що зустрів нас, і люди в ньому не такі збуджені. Я помічаю серед них кількох "стариків". У людей потемнілі, стомлені обличчя. Мабуть, у сутичці вони зазнали втрат.

Коротка зупинка біля канадської митниці. З усього видно, що на нас тут чекають. Промінь електричного ліхтарика світить спершу мені в обличчя, потім Берідж. Нам дають знак проїздити, і ми, не показавши ніяких паперів, рушаємо далі. Берідж зітхає й через кілька метрів зупиняє фургончик.

— Ральфе, ви не хотіли б сісти за кермо?

Ми міняємося місцями, і я встигаю сказати Дейвові, що він може скинути з себе покривало й лягти так, як йому зручно. Я їду за джипом Джекі. Попереду й позаду нас супроводжують мотоциклістки. Охорона не покидає нас і тут, але тепер уже канадська.

Далеко позаду зчиняється жвава стрілянина.

— Контрнаступ? — питаю я.

Берідж дивиться на годинника й хитає головою:

— Ні. Третій загін захоплює Блувілл.

Я підводжу брови.

— Яка мета цієї операції?

— Мети аж три, — відповідає бліда Берідж, зіщулившись на сидінні.

Я завважую, що вона розмовляє вкрай стомлено, хоч, як завжди, так само зверхньо.

— Перша: знищити блувілльський радіопередавач. Друга: вивезти тих людей, яким найбільше загрожує небезпека, — місіс Берроу, Ріту, Гребела, Пірса, Сміта й подружжя Стайнів. Третя: захопити вахтовий журнал проекту Джесперсена. Само собою зрозуміло, Джесперсена вивезуть теж, але, звісно, не гак шанобливо, як решту. Ми чекаємо від нього свідчень і самовикриття.

Я мовчу. Я просто в захваті. "Ми" ні про що не забули. З викриттям проекту Джесперсена воєнна машина, спрямована проти Бедфорд, дістане грізну зброю.

Саме тоді, коли я поринаю в роздуми, Берідж скручується клубочком і, затуливши руками обличчя, починає ридати. Якийсь час я не подаю голосу. Потім ніжно кажу:

— Ліє...

— Дайте мені спокій! — озивається вона, не відриваючи долонь від обличчя.

Така її реакція не обіцяє нічого доброго. Перегодя я торкаюся правою рукою її плеча. Берідж одразу ж відштовхує мою руку.

— Не доторкайтесь до мене, сексуальний маніяк! — кидає вона крізь сльози.

— Знову! Що я такого сказав?..

— Ви не сказали, ви подумали.

— Еге ж, тепер ви й думки мої читаете!

— Дайте мені спокій зі своєю безглуздою іронією!

Звісно ж, моя іронія може бути тільки безглуздою.

— То що ж я подумав?

— Коли я під'їхала до сторожової вишки на п'ять хвилин раніше, ви вгледіли в цьому жіночу легковажність.

— Зовсім ні. В цьому є й моя вина.

Берідж здригається.

— А на галявині, коли я заборонила вам вийти з машини й заспокоїти Дейва, ви звинуватили мене в бездушності.

— Ну що ви! Командир ви, а не я.

— А тоді, коли я заплакала...

— Помиляєтесь! Я подумав про те, що суспільні умови дозволяють вам заплакати, а мені — ні!

По цих словах я подаю Лії свій носовичок. Ридання стихає. Руки опускаються, і я знову бачу її обличчя. Ще кілька разів схлипнувши, вона заспокоюється. В мене самого підкочується клубок до горла. Зрештою, і в Гомера герої плачуть.

— Ох, Ральфе, — каже Берідж, — я так злякалася, так злякалася, коли ота тичка наказала мені відчинити бічні дверцята фургончика!

— Ви добре виплуталися з тієї халепи.

— Ні, ні, це ви, Ральфе, врятували становище. Ви повелися так розумно! І так несподівано! Досі я мала вас за боягуза, адже ви дуже чутливий.

— Дякую.

Вона не чує мене. В її очах я стаю дедалі відважнішим, і вона не перестає про це твердити.

— Бідолашний Ральфе, як я за вас хвилювалася! А ви повелися так мужньо! Вчепилися в кермо, наче молоденький бульдог!

— "Молоденький бульдог", мабуть, був би комусь не дуже потрібен.

Берідж сміється, підсувається на подвійному сидінні ближче до мене й кидає мені швартов. Я ловлю його правою рукою. Ось і порт. Спокійні води. Тихий вітерець. Ми причалюємо до берега подружньою парою. Я звертаю увагу на те, що Лія мені більше не докоряє, нібито я здатний "виявляти ініціативу тільки тоді, коли треба допомогти рідному синові". Ми мовчимо. Наші дві щогли погойдуються з боку в бік...

Але зараз я випущу її руку з своєї. Машину треба вести обіруч. І все ж таки я відчуваю полегкість. Гуркочуть мотоцикли, я мушу не спускати очей із сигнальних вогнів джипа, що їде попереду, і розмовляти так і далі я не зможу.

Через три години джип перетинає якийсь аеродром — певно, військовий — і веде нас просто в пашу вантажного літака, що й ковтає наш фургончик. Мабуть, цей фургончик комусь потрібен як "речовий доказ". Але спершу я видобуваю з-під покривала Дейва. Хлопець спав!

У літаку він остаточно прокидається. Його великі, обрамлені чорними віями очі жваво бігають, розгублено до всього придивляються, однаке я вже засинаю на ногах і нічим не можу йому допомогти. Я відчуваю глибоку вдячність до Джекі, коли вона виявляє до нього увагу. А сам опускаюся на сидіння, пристібаю ремінь і заплющую очі.

— Ральфе, — каже Берідж, сідаючи поруч зі мною. — Тільки не спить. У мене є для вас робота.

Я розплющую очі. Берідж не впізнати: в неї нова зачіска, обличчя гладеньке, рухи жваві, мова виразна. Вона так посвіжішала, наче після довгого сну прийняла душ.

— Ральфе, ось текст вашого виступу по канадському телебаченню. Звичайно, ви не повинні будете його читати — вдаватимете, ніби виступаєте без папірця. Наш політ триватиме півгодини. У вас візьмуть інтерв'ю, як тільки ми приземлимося. Отож ви маєте півгодини для того, щоб вивчити текст напам'ять.

— Ви все обміркували! — невдоволено кажу я. — Це ви приготували мою промову?

— О ні! Її написали на куди вищому рівні. Самі розумієте, говорити будь-що вам ніхто не дозволить.

— Я ж не йолоп!

— Ну що ви, любий Ральфику, не ображайтесь.

Берідж наголошує на слові "любий" і нахиляється, торкаючись своїм чудовим волоссям кольору червоного дерева мого обличчя. Я відчуваю його запах і вперше завважую, що воно помите й напахчене парфумами. Слава богу, жіночність ще не зникла остаточно. Який чоловік додумався б помити собі голову перед утечею? Я дивлюсь на Берідж. І як ніколи переймаюся ніжними почуттями до цієї невгавущої статі.

Іноді кажуть, що чоловік проникає жінці в душу. Та чи не можна сказати, що цією душею жінка "полонить" чоловіка? Саме це тепер і робить зі мною Берідж. Вона полонить мене — відчуття вельми приємне! — своїм волоссям, очима, усмішкою, пальцями. Не забуваймо й про голос.

— Ви не йолоп, — провадить Берідж, — а політично наївна людина. З вашими артистичними здібностями, Ральфе, ви виголосите цей текст бездоганно. Так треба. В ньому все виважено. Кожне слово має влучати в ціль.

РОЗДІЛ ШІСТНАДЦЯТИЙ

І справді, кожне слово влучило в ціль. Через тиждень після мого розвінчувального виступу Конгрес Сполучених Штатів висунув звинувачення проти президента Бедфорд.

Я не привласнюю собі слави в цьому. Моя роль скромна: я керував науковим колективом, який винайшов вакцину проти енцефаліту-16. Що ж до решти, то я був звичайним знаряддям у руках "нас". Знаряддям, наділеним певною спритністю й здатним, за словами Берідж, виявляти в роботі деяку ініціативу.

А втім, я був головною фігурою у розвінчанні, яке призвело до поразки Бедфорд. Я засвідчив, що Бедфорд, удаючи, ніби субсидує мої дослідження, насправді змовилася з Гельсінгфорс про те, щоб мою вакцину ніколи не було застосовано.

Одначе моє свідчення не мало б такої великої ваги, якби його не підтвердила по канадському телебаченню місіс Берроу. Вона розповіла про розмови Гельсінгфорс з її чоловіком, з яких стало зрозуміло, що змова існувала не лише проти моєї вакцини, а й проти мене особисто.

Потім Джесперсен (опинившись живий і здоровий у руках "нас" у Канаді, він зрікся бедфордизму) згодився публічно пояснити мету проекту, яким керував: позбавити каладіум сегінум запаху, кольору й смаку.

Його самовикриття на канадському телебаченні набуло форми прес-конференції, де на нього накинута ціла зграя журналістів. Джесперсен боронився мляво, але ця млявість навіть зміцнила до певної міри його захисні позиції: мовляв, чітко не уявляв собі, як адміністрація Бедфорд збирається використати його винахід. Джесперсен справив враження доброго хіміка, який далі за свою хімію нічого не бачить і який через особисту скромність та розумові лінощі зрештою звів стіну між наукою і своїм сумлінням.

Потім "ми" показали по канадському телебаченню свого несподіваного свідка: Аліну Мердок — незаміжню двадцятирічну радницю президента в Білому домі. Вона,

підтвердивши свої слова фотокопіями та магнітофонними записами, викрила фінансову угоду, згідно з якою Гельсінгфорс зобов'язалася перед президентом не допустити промислового виробництва вакцини проти енцефаліту-16.

Це свідчення справило на світову громадську думку велике враження: воно допомогло розставити всі крапки над "і", й тепер було ясно, що адміністрація Бедфорд заради своєї хибної філософії вживала заходів, які призводили до вимирання або — що означає те саме — не забезпечували збереження чоловічого населення Сполучених Штатів.

Я сподівався, що Джекі теж візьмуть у свідки — хоч би для того, аби вона розповіла про спробу Гельсінгфорс укоротити мені віку. Але цього не сталося. Берідж пояснила мені, що "ми" вирішили мовчати про мої взаємини з Гельсінгфорс і про те, що трапилося з нею та Одрі. Гадаю, "ми" не хотіли, щоб дружину Цезаря — в даному разі мене — в чомусь запідозрили, до того ж жорстокість і еротизм цього епізоду могли завдати неабиякої шкоди моєму ідеальному образу.

Нарешті, треба наголосити, що операція з розвінчанням Бедфорд була б неможлива без сприяння оттавських властей.

І справді, "ми" вже давно підтримували тісні зв'язки з прем'єр-міністром Канади Колеттою Лаграфей, про дивовижну ідилію листування якої з французьким президентом мені розповіла Аніта. Лаграфей так само, як і її кореспондент, була незвичайна особа. Передусім це стосувалося її зросту. Ще ніколи слово "маленька" щодо людської істоти не виражало стільки жіночності й ніжності. Канадські французи, які були вдячні прем'єр-міністрам вже тільки за те, що вона носила "їхнє" прізвище, не без захвату називали її "міні-жіночкою". Без каблуків — а помірністю вони в неї не грішили — Лаграфей була заввишки з метр п'ятдесят. Але вона мала таку добру статуру й пропорції, що справляла враження, ніби збудована краще, ніж набагато вищі за неї жінки з її оточення.

Коли мене відрекомендували їй, — потім я бачився з нею ще не один раз, бо вона захотіла проконсультуватися зі мною з приводу свого незначного неврологічного розладу, — мене вразила її ніжна шкіра й гарний колір обличчя — матовий і рум'яний водночас. Лаграфей мала не зовсім класичний ніс — широкий в основі й трохи кирпатий, — який, однак, не псував обличчя, а надавав йому лукавого виразу. І нарешті — я вже не кажу про її гарненький рот — оті чорні, вельми привабливі очі, короткозорість яких (прем'єр майже ніколи не носила окулярів) тільки додавала їм чарівності.

Лаграфей була членом Руху за визволення жінок, якому зовсім чужий фанатизм Бедфорд. На відміну від Дебори Грімм вона зовсім інакше дивилася на взаємини між двома статями. Лаграфей твердила, що жінконенависництво в чоловіків — дуже поширений і водночас не дуже тривкий передсуд, і хоч він і важко піддається викоріненню, однак це, власне, питання культури, а не виважених поглядів. Тож гніватися на чоловіків за їхню статеву зверхність не слід: її вселив у них певний тип цивілізації, і коли вони й керувалися нею у своїх вчинках, то здебільшого робили це

мимоволі. Отож відповідати на жінконенависництво чоловіконенависництвом у душі бедфордизму було б справжнім божевіллям. Треба не ненавидіти чоловіка, а перевиховати його. "Mend, not end" , — казала Лаграфей, яка з великою любов'ю й шанобливістю ставилася до людських створінь, зокрема й до чоловіків, і з огидою відкидала "одностатевий партеногенез", чого так прагнула Бедфорд.

Ця "маленька жіночка" виявилася вельми відважною. Коли зчинився скандал, у центрі якого стояв Мартінееллі і до якого була причетна й Лаграфей, вона рішуче відреагувала на тиск і погрози сусідньої могутньої держави. Одразу ж після мого першого інтерв'ю канадському телебаченню Бедфорд зробила все, щоб виправдати себе. Засоби масової інформації, — а вони були під її каблуком, — зобразили мене безчесним типом, який, не кажучи вже про те, що він украв вакцину — власність фірми "Гельсінгфорс", зводив найбрудніші наклепи на Білий дім, очорнював добре ім'я самої Гельсінгфорс, ошукав її і, мабуть, доклав рук, щоб знищити. Водночас Бедфорд зажадала видати Сполученим Штатам мене, місіс Берроу, Джесперсена й Аліну Мердок. Не домігшись цього, вона відкликала з Оттави свого посла, пригрозила Лаграфей економічною блокадою і збройним тиском.

Правду кажучи, тепер їй нелегко було б здійснити проти Канади воєнну операцію класичного типу. Мій викривальний виступ передали по радіо, його почули з радіоприймачів, які "ми" переховували на всій території Сполучених Штатів, і невдовзі підпільники розмножили його в мільйонах листівок та брошур. І одразу ж по всій країні пішли в наступ партизани антибедфордівського руху, примусивши урядову жіночу міліцію, дезертирство з якої дедалі частішало, перейти до оборонних боїв.

Проте за тиждень до того, як Бедфорд мала постати перед сенатом, вона почала щодня робити вкрай войовничі, просто-таки істеричні заяви. Вони викликали в світовій громадськості побоювання, що ця навіжена може вдатися до апокаліптичного демаршу. І ось тоді французький президент Деформон влаштував у Парижі прес-конференцію. З огляду на серйозну небезпеку, яка нависла над Канадою, він оголосив, що французькі атомні підводні човни плавають неподалік від канадських берегів і що Франція, за його словами, "не сидітиме склавши руки", якщо хтось нападе на її союзника.

Пробедфордівська преса спробувала ще раз розвінчати похваляння, манію величності й проканадські настрої Франції, а також її постійні втручання заради "загального добра" в чужі справи. Але в інших країнах світу все ж таки відчували певну полегкість. Хоч зовнішня політика Англії після другої світової війни була цілком співзвучна із зовнішньою політикою Сполучених Штатів, лондонська "Таймс", коротко описавши в передовій статті загальну ситуацію, зазначила, що, хоч яка нестерпна пиха у французького президента — "цього короля Франції, який має себе за бога-отця" — слід віддати йому належне: цього разу він "mit les pieds dans le plat" (у тексті ці слова стояли французькою мовою). За зручним вульгаризмом приховувався вимушений демарш британського прем'єр-міністра перед Бедфорд: він "поставив" свої ноги не в саму "тарілку", а лише на її край, попередивши в такий спосіб американського президента, що не підтримає її, коли вона пошле свої війська проти країни, яка належить до

Британської співдружності націй.

Сенат Сполучених Штатів, що зібрався у Верховному суді й засідав під орудою самого голови Верховного суду, звинуватив Бедфорд у порушенні законності й цілком розвіяв усі побоювання. Хоч Бедфорд і далі мала виняткові права виконавчої влади, тепер стало ясно, що це звинувачення надто похитнуло її авторитет і паралізувало її політичну владу, отож у своїй зовнішній політиці вона вже не могла вжити до північного сусіда серйозних заходів.

Я подумав, що цей судовий процес затягнеться на багато місяців, і готувався залишитись в Оттаві надовго. Насправді цього не сталося. Тим часом я з радістю спостерігав, як у Канаді запускали у виробництво нашу вакцину й починали вакцинувати людей. Загалом давно вже склалася думка, що будь-яка пошесть ущухає, коли в країні проходять вакцинування тридцять відсотків населення. Такий незначний відсоток мене завжди дивував, однаке ця думка знову підтвердилася. В Канаді смертність від енцефаліту-16 не падала доти, доки вакцинування досягло тридцяти відсотків чоловічого населення. Та як тільки вдалося переступити цей поріг, число смертних випадків різко зменшилося.

Цю новину "ми" поширили в Сполучених Штатах через підпільні радіопередавачі, і вона викликала в американців бурю несамовитого гніву проти Бедфорд. У звичайні часи громадськість висловлювала свій гнів переважно через пресу, але Бедфорд ужила проти неї виняткових заходів, і тепер засоби масової інформації виявляли боязкість, таку невластиву їхнім традиціям. За цих обставин люди могли виявляти свій гнів, збираючись у величезні натовпи, що заповнювали міські вулиці та громадські місця, і вимагаючи ввезення канадської вакцини й відставки Бедфорд.

Ці події зайвий раз підтвердили таке: щоб демонстрація минула неодмінно з жертвами, їй досить тільки наштотхнутися на озброєну протидію властей. Коли ж у багатьох великих американських містах масові заворушення не завдавали матеріальних збитків і минали без пролиття крові, то лише тому, що жіноча міліція вдень і вночі воювала з партизанами в селах і не мала змоги розганяти демонстрантів на міських вулицях. Навпаки, у Вашингтоні, де Бедфорд зосередила чималі війська для своєї охорони, демонстрація перейшла в бунт, а бунт — у битву в зімкнутих бойових порядках. Спалахнула громадянська війна місцевого масштабу з виявом жорстокості з обох боків, як це завжди буває в таких випадках.

Негритянське населення, таке численне у Вашингтоні й у перші дні байдуже, на п'ятий день раптом постало й вихлюпнуло на вулиці міста. Справа в тому, що у Вашингтоні ширилися чутки, нібито Бедфорд, капітулювавши перед вимогами сенату, згодилася невдовзі ввезти до США вакцину Мартінееллі, але вирішила робити це таємно й вакцинувати тільки білих. Що ж до негрів, то Бедфорд, мовляв, підписала окремий наказ: усі підприємці мають давати їм на робочих місцях без їхнього відома каладіум сегіnum у вигляді речовини без кольору й смаку, яку нещодавно розробив один учений.

Ці "новини", як я дізнався згодом, зовсім не мали під собою ґрунту, і "ми" були до них непричетні. "Новини" з'явилися серед негрів внаслідок морального надриву,

викликаного напруженими подіями, а також їхнього споконвічного почуття непевності. Факт досить симптоматичний, бо поки лютувала пошесть, у більшості штатів між неграми й білими панувало щось на зразок перемир'я. Але цьому перемир'ю настав край одразу ж, як тільки з'явилася можливість запобігти недужі. Ще не з'явилася вакцина в Сполучених Штатах, а американські негри вже дійшли висновку, що їх ніхто не збирається вакцинувати.

Під впливом інстинкту, який слід назвати расистським, начальниця вашингтонської жіночої міліції Евелін Б. Кроппер припустилася великої помилки. Щоб поставити перешкоду на шляху величезного неозброєного негритянського натовпу, вона зібрала в місті більшість своїх військ, оголивши фронт, який тримала перед білими партизанами, озброєними автоматами, гранатами й базуками. Партизани, певна річ, скористалися з цього, атакували по всьому фронту ті нечисленні загони, що лишилися перед ними, і через кілька годин запеклих боїв заволоділи парком біля Білого дому.

Лють партизанів уляглася одразу ж, як тільки вони стали в парку господарями. Вони не наважувалися вдертись до будинку, з яким було пов'язано стільки прекрасних спогадів, і дивилися на нього мовчки, з очевидною розгубленістю й майже побожною шанобливістю. Зрештою, не знаючи, що робити після своєї перемоги й зовсім не маючи наміру силою повалити уряд Сполучених Штатів, а тим більше знищити президента, вони зажадали від неї прийняти їхню делегацію.

Незворушна Бедфорд сиділа в Овальному кабінеті із зачиненими вікнами й дверима. Вона попросила передати їй попередньо список делегатів. Повстанці, дивна річ, поставилися до цих формальностей шанобливо й послухались. Коли список, пройшовши через десяток рук, потрапив до Бедфорд, вона уважно переглянула його. В ньому стояло п'ять прізвищ. Чотири перших були жіночі. П'яте належало чоловікові. Бедфорд спитала, чи то С, а діставши негативну відповідь, від гніву зблідла й навідруб відмовилася прийняти делегацію.

Те, що сталося потім, дуже легко можна було передбачити. Партизани вдерлися до Білого дому, вбили кількох охоронниць, що відкрили по них вогонь, і, висадивши двері, почали ганятися з кімнати в кімнату за Бедфорд. У тому безладі Бедфорд викинулася з вікна, і ніхто достоту так і не дізнався, що то було — вбивство, самогубство чи нещасливий випадок.

Бедфорд, обрана рік тому віце-президентом за "списком" Шермана, стала президентом після його смерті. Коли ж Бедфорд загинула, її місце в Білому домі посіла, згідно з американською конституцією, голова сенату.

Жінка, яка після Бедфорд узяла на себе керівництво однією з наймогутніших держав у світі, широкій громадськості була майже невідома. Її звали Елізабет Хоуп. Розлучена, знову одружена й овдовіла в перші місяці пошесті, вона мала сорок вісім років і виховувала чотирьох дітей від двох шлюбів; перше ніж стати сенатором, Хоуп успішно керувала підприємством готового одягу.

Того дня, коли новий президент Сполучених Штатів прийняла присягу, невеличка група оттавських вигнанців вилетіла літаком до Вашингтона. Берідж, Берроу й Джекі

страшенно раділи. Їхня небезпечна й мужня боротьба скінчилася перемогою. Для них і для Сполучених Штатів починалося нове життя: Елізабет Хоуп, відвертий, хоч і обережний, лідер антибедфордівської опозиції в сенаті, була в підпіллі одним із національних керівників "нас".

Хоча, з погляду цих великих подій, моє приватне життя здається й не дуже важливим, однак я хочу коротко розповісти про нього, бо воно, як і в мільйонів чоловіків, що вижили в Сполучених Штатах, у мене все ж таки було: захоплення влади "нами" цілком змінило мої будні, й вони стали зовсім інакшими, ніж при Бедфорд.

Я передчував, що на мене чекає в Оттаві першої ж ночі після втечі. О другій годині ночі нам дали дві двомісні кімнати (їх розділяла ванна) в готелі за містом. Парк навколо готелю кишив охоронцями. Я як порядний сором'язливий американець запропонував, щоб в одній з кімнат поселився я з Дейвом, а в другій — Джекі й Берідж. Обидві жінки всміхнулись і по-змовницькому й водночас спогорда презирнулися між собою, так ніби навіть не бажали бодай з чемності помічати, яка лицемірна моя пропозиція. А тоді Джекі рішуче сказала:

— О ні! Я ще не скінчила своєї розповіді Дейвові. Я поселюся з ним в одній кімнаті, а ви з Берідж — у другій.

Що ми й зробили. Господи, як я чекав цієї хвилини! І ось вона настала, а я почував себе надто спустошеним, щоб утішатися нею. Тільки-но ми лишилися самі, Берідж поглянула на мене один-однісінький раз, а тоді цілком холоднокровно, що викликало в мене захват, прийняла єдино правильне рішення: зняла телефонну трубку й попросила чергового адміністратора розбудити нас о шостій ранку.

— А доти, — сказала вона, кладучи трубку й ніжно дивлячись на мене, — я дам вам, бідоласі, повний спокій.

Минув тиждень. Тиждень, протягом якого дні здавалися мені довгими, а ночі короткими. Сьогодні я тільки всміхаюся, коли згадую про своє минуле: я зазнав невдач і горя, і ось зустрів Берідж, яка мала все, чого тільки може бажати чоловік. До того ж її любив Дейв, вона знайшла з хлопцем спільну мову, поводитися з ним по-материнському лагідно. Одне слово, Берідж, Дейв і я сіли в один човен і збиралися плисти з попутним вітром до небокраю. Щастя вам усім трьом, усій "дружній родині", спокійному острівцю у всесвітньому хаосі!

Третього вечора, коли голова Дії Берідж *post amorem* лягла на моє плече. Я кажу їй:

— Гадаю, Аніта не дуже опиратиметься розлученню зі мною.

— Ти хочеш домагатися цього від неї?

— І якнайшвидше. Це тебе дивує?

— Анітрохи.

Западає мовчанка. Потім Лія каже:

— Я не бачу в цьому потреби.

Я відсуваюся, зводжусь на лікті, дивлюсь на неї і безбарвним тоном кажу:

— Ти не кохаєш мене так, щоб вийти за мене заміж?

— Кохаю. Та годі про це.

— Але не так, щоб вийти за мене заміж?

— Це ні до чого.

Вона замовкає. А я веду далі:

— Мені здається, що коли когось кохаєш, то хочеш із ним жити.

— Я теж так гадаю, — відповідає Берідж, зиркаючи на мене з лукавинкою в очах.

— Але не одружуючись?

— Так.

— Чому?

— Бо традиційна моногамія, Ральфе, — це справжній пережиток.

Так воно насправді чи ні — не знаю. Але мені не до вподоби такі дискусії. Ґрунт для них не зовсім твердий. Болотянистий. Намулистий. У нього можна вгрузнути на цілі години. Я хутко вибираюся з цієї діалектичної калюжі й переходжу до конкретної розмови.

— Якщо в нас народиться дитина, що з нею буде?

— А що буде з дитиною Джекі?

Я спантеличено дивлюсь на Берідж. Як же я забув про це?! Вони розповідають одна одній про все! Тільки від мене криються! Наче від дитини... Дитини, яку від мене зачала Джекі, чи радше дитини, яку матиме від мене Лія Берідж. Але все ж таки не варто перебільшувати моєї ролі в ту грозову ніч.

— Не знаю, — відповідаю я зніяковіло. — Яв неї не питав.

— Я зроблю те саме, — каже Берідж. — Я дам їй своє прізвище й виховуватиму.

— Без моєї допомоги?

— З твоєю добровільною допомогою, якщо ти цього захочеш, і остільки, оскільки ми житимемо разом.

— А якщо ти мене покинеш?

Берідж реагує несподівано: розчулено цілує мене в шию.

— О, який ти милий, Ральфе! Навіть не припускаєш думки, що й ти можеш мене покинути!

Я стискаю її в обіймах. І розчулююсь — спершу через неї, потім через себе. Зрештою я навіть не знаю, чому розчулююсь. Гаразд. Не варто в це заглиблюватися. Пропустимо цього тихого ангела. Сподіватимемося, ми з Дією ще не раз побачимо його голубі крильця. Я з вдячністю дивлюсь на неї. Переді мною людина, яка принаймні вміє оцінити мої добрі риси. Не те, що Аніта. Відберіть у Аніти трохи чару — й одразу ж матимете черству людину. Вся справа в носі. Мені завжди здавалося, що маленький, з невеличким горбиком, трохи гоструватий і, як сама вона казала, "тонко відточений" Анітин ніс мав тісний зв'язок з її черствістю. Куди заспокійливіший вигляд має округлий ніс у Берідж або кирпатий у Колетти Лаграфей.

— Що ж, якщо ми розлучимось, — озивається Берідж, — то в цьому не буде нічого страшного. Я візьму цілком на себе виховання дитини.

— Навіть без аліментів?

— Еге ж. Жінка принижується, згоджуючись бути фінансово залежною від чоловіка. Вона повинна давати собі раду завдяки власній праці.

— А як бути з правом на відвідини?

— Це право з аліментами не пов'язане, — жваво відповідає Берідж. — Про це ми самі повинні домовитися між собою.

Вона замовкає.

— Одначе мені здається, — кажу я, — що так я стану безвідповідальним, другорядним членом сім'ї. Матиму з тобою дитину й не матиму ніяких обов'язків перед нею.

— Не більше, ніж прав на неї.

— Отже, я буду для-неї чужий?

— Не зовсім. Ти піклуватимешся про неї настільки, наскільки захочеш цього сам. Ти лише втратиш подвійну опіку: над "своєю" дружиною і над "своєю" дитиною.

— Ти хочеш сказати, що вся "влада" перейде до рук матері?

— Так.

Це своє "так" вона вимовляє дуже рішуче.

— Отже, настане своєрідний матриархат?

— Так.

Зваживши ці два "так", я веду далі:

— Чи варто відновлювати нерівність між чоловіком і жінкою та ще й робити це навиворіт порівняно з тим, що було досі?

— Це правда, — з гідністю відповідає Берідж. — У цьому є певна несправедливість. І ми між собою часто про це сперечалися. Та що вдієш? Усі ми вважаємо, що саме такою ціною має дістатися нам розкріпачення жінки.

— Як зручно і як легко, — кажу я, — змиритися з несправедливістю, коли вона тобі на руку...

Берідж не відповідає. Я не можу сказати, чи вона залишила останнє слово за мною, чи просто воліє бути глухою до моїх слів. Якщо їй справді хочеться бути глухою, то в цій глухоті, на жаль, доведеться впізнати суто чоловічу тактику; ввічливу відмову прислухатися або, ще гірше, розважливу поблажливість до споконвічних претензій другої статі.

Та це не все. Ще до того, як Бедфорд постала перед сенатом і "ми" взяли владу в Сполучених Штатах у свої руки, у моєму приватному житті в Оттаві відбувається несподіванка за несподіванкою.

Восьмого дня я був такий заклопотаний, що, спізнюючись на цілу годину до вечері, зателефонував до готелю й попередив тих трьох, щоб не чекали мене. Коли я нарешті дістаюся до своєї кімнати, то бачу незамкнені двері й вимкнуте світло. Я не хочу будити Лію. Не вмикаючи світла, рушаю до ванної, роздягаюсь і приймаю душ. Потім, знову ж таки в темряві, підходжу до свого ліжка й починаю шукати піжаму. Та марно. В цьому готелі покоївки виявляють небачену винахідливість, ховаючи такі речі.

Я натискую на кнопку нічника в головах, і те, що бачу, примушує мене забути про

пошуки. На сусідньому ліжку з-під простирадла визирає біляве волосся. Я одразу ж здогадуюся, чиє воно.

— Джекі! — вигукую я.

З-під простирадла виринає її голова, очі при звичаються до світла, і перше, що вона робить, — це сміється! В дівчини золота вдача.

— Джекі! Що ви тут робите?

Вона знову сміється.

— Ой, Ральфе! — вигукує вона. — Який у вас вигляд! Наче в коміка! Голий чоловік не повинен мати такий здивований вигляд. Це просто нестерпно!

— Джекі, а де Берідж?

— У сусідній кімнаті. Де ж їй бути!

— З Дейвом?

— Ні. Тепер Дейв має окрему кімнату. Йому було дуже незручно жити в одній кімнаті з жінкою.

Мені відлягає від серця. Може, я надто старомодний, але не хотілося б, щоб Дейв ставив собі багато зайвих запитань.

— Але це не відповідь на запитання, чому ви тут, — кажу я.

Вона весело сміється.

— Навіщо питати, докторе! Вам доведеться знову познайомитися зі мною ближче! Зрештою, ми не першу ніч проводимо разом.

— А як же Берідж? — дивуюсь я. — Невже це з її згоди?

— Звичайно ж! Ральфе! В якому столітті ви живете? Б'юсь об заклад, ви уявляєте все це, виходячи з приписів подружньої вірності! А чом би нам не согрішити, поки є нагода? Ральфе, може, вам соромно? У вашій голові повно старомодної моногамної мішури...

Нарешті я, відчитаний, присоромлений і (чом би не сказати й про це!) розчарований, відмовляюсь від піжами — навіщо вона мені? — і пірнаю у свою постіль, куди невдовзі хутенько перебирається й Джекі. Еге ж, я розчарований. О, я знаю, що таке різноманітні спокуси — сам про них часто мріяв. Та все ж таки не тепер! Не тепер, коли я просто сп'янів, відкривши для себе Берідж. Звісно, Джекі здорова й гарна дівчина, але вона зовсім позбавлена таємничості. Джекі йде до втіхи, як добрий солдат до гармати. До того ж вона перериває мій медовий місяць із Берідж і всі оті солодкі, витончені радощі, на які я так сподівався.

Другого дня рано-вранці Джекі, свіжа й бадьора, люб'язно згоджується прогулятися з Дейвом по місту, і, поки я голюсь у нашій спільній ванній, входить Берідж у золотаво-чорному халаті, на тлі якого її волосся кольору червоного дерева має особливо чудовий вигляд. Невже в Оттаві є такі гарні речі? Яка елегантність! І це — одна з активісток Руху за визволення жінок! Та, зрештою, чом би й ні? Я міряю очима Берідж, вона стає поряд зі мною, і з її широких рукавів виринають молочно-білі руки; енергійно, поважно й старанно вона розчісує своє пишне волосся. Я дивлюсь на неї в дзеркало, що висить на стіні перед подвійним умивальником. Гарна картина, я б навіть

назвав її старожитною, коли б не побоювався, що мене звинуватять у ностальгії за статевою зверхністю. Як же відрізняється від Берідж Джекі, що розчісує своє коротке волосся нашвидкуруч, насвистуючи!

— Добрий день, Ральфе, — спокійно каже Берідж. — Ти добре виспався?

Тон у неї діловий, ніякого зухвальства в ньому не чути.

— Я виспався б краще, якби мені не підмінили сусідку. Та ще й, звісно ж, не попередивши мене.

Вона ледь усміхається, але розмовляє й далі спокійно.

— Даруй, Ральфе. Я сама збиралася розповісти тобі про нашу ухвалу. Але ти повернувся дуже пізно, а я просто вмирала, так хотіла спати. Я випила заспокійливе.

— Он воно що! — кажу я з прикрістю, — Мене тільки повідомляють про ухвалу. А приймають її без мене.

Що їй робити, як не перейти, й далі всміхаючись, у наступ?

— Ральфе, хіба ти не кривиш душею? Адже Джекі тобі подобається. Ти вже спав із нею. Ще до мене. В отій славетній хатині.

— Тоді призвідницею була Джекі.

— Ральфе, ти міркуєш по-дитячому! Хіба має значення, хто був призвідник? Головне — наслідок. — Вона замовкає.

— Зрештою, Ліс, цього разу Джекі прийшла до мене з твоєї згоди! А я гадав, що ти ревнива!

— Я? Ревнива?! — перепитує Берідж.

Очі її сміються. Ці дві жінки просто збиткуються з мене, сумніву нема. Я для них, мабуть, якась смішна дитина, розумово відстала істота, просто стара іграшка. Одне слово, чоловік, зневагу до якого трохи притлумлює любов. Адже обидві вони кохають мене. Ну звісно! Цього наївного, сентиментального Ральфика вони кохають! І віддають належне його латинській мужності. Вона ж у нього, певна річ, латинська. Вихідці з Південної Європи мають свої чесноти.

Я теж намагаюся говорити спокійно.

— Якщо мене не зраджує пам'ять, у Блувіллі ти була аж надто ревнива. Там ти влаштовувала мені сцену за сценою.

— О, в Блувіллі! — озивається Берідж, Вона кладе щітку для волосся на раковину. Вираз обличчя в неї міняється, Голос теж.

— У Блувіллі, Ральфе, ситуація була зовсім інша. У Блувіллі з тобою кохалися всі, крім мене. Бесс! Джекі! О, Блувілл я не можу забути! Я там неймовірно страждала, що не мала змоги жити з тобою. Цілими ночами я лежала в муках долілиць на ліжку й у темряві кликала тебе. Ох, Ральфе, пригадую, як я стискала обіруч простирадла й пошепки — пошепки, щоб мене не почули через підслуховувальний пристрій, — без угаву промовляла: "Подаруй мені дитину, Ральфе, подаруй мені дитину!"

Ця розповідь мене зворушує. Я вимикаю електричну бритву й, розгубившись, кладу її у футляр непочищеною. Потім зводжу погляд на Берідж. Пишне волосся, голубі очі, молочно-біле обличчя й заспокійливий округлий ніс. І все це — на чарівному тлі

золотаво-чорного халату. Я відчуваю, як мене охоплює непогамовний потяг. Та саме тієї миті, коли мені спадає на думку обійняти Лію, мої почуття гаснуть. У голові зринає думка: чи маю я сьогодні право обіймати її? Як ці дві жінки домовилися ділити мене? По тижню? І чи матиму я право того тижня, коли належатиму одній, торкатися другої?

Я стримую роздратування, беру електричну бритву, відкриваю її й чищу.

— Ліє, ти марно мені все пояснювала, я не можу повірити, що ти з легким серцем поступаєшся мною Джекі. До речі, звертаю твою увагу на те, що вчора ввечері ти випила заспокійливе, — і це ти, хто завжди виступає проти нього!

Берідж знову хапає щітку для волосся. Та я хоч і чоловік, проте не йолоп і знаю, що вона вже розчесалася.

— Гадаєш, — каже нарешті вона глухуватим голосом, уникаючи мого погляду в дзеркалі, — такою розмовою ти дуже зарадиш справі?

Западає коротка гнітюча мовчанка. Мені не хотілося б зловживати своєю перевагою, і все ж таки я байдуже кажу:

— Якщо це тобі не до вподоби, то чому ти не протестуєш?

Губи її стискаються, голубі очі зблискують, волосся розлітається навсід — справжня тобі горгона чи менада. Ця гроза, відчуваю, обернеться проти мене.

— Ральфе, ти легковажна людина! Безвідповідальна й політично неграмотна! Ти зовсім не усвідомлюєш становища, яке склалося. Сполучені Штати втратили величезну кількість чоловічого населення. Цей відсоток поки що не з'ясований, бо вся статистика Бедфорд була фальшива, ми ж знаємо. Я вже не кажу про всіх отих С, яких розвелось так багато... Одне слово, перед нами, Ральфе, стоїть величезне завдання. Тож яка жінка за таких обставин може претендувати на те, щоб мати чоловіка тільки для себе?

— А штучне запліднення?

Вона рішуче струшує своїм волоссям кольору червоного дерева.

— Марні старання. Це зрозуміли ще при Бедфорд. Дуже мало жінок ідуть на це. Річ у тім, що жінки не бажають мати дитину від чоловіка, якого не знають особисто.

Добре сказано — "особисто"! І це її лицемірство анітрохи не відрізняється від мого. Та дарма. Тепер усе ясно.

— І тому "традиційна моногамія, — цитую я не без іронії, — це справжній пережиток". Хто це сказав, Діє? "Ми"?

— "Ми", але я з цим згодна, — рішуче відповідає Берідж.

Я розгублено дивлюся на цю активістку, яка кладе свої палкі ревності на вітар загальних інтересів.

— Але в такому разі, — кажу я із сарказмом, — мені здається, поки що я завантажений далеко не повністю. Двох вагітних жінок для мене буде, певна річ, замало. Так само, як Лії й Рахіль, що, змагаючись у плодючості, все одно не змогли ошчасливити Якова великою родиною. Їм знадобилися помічниці.

— Ти ще матимеш і інших, — каже Берідж, стиснувши губи.

Я мовчу. Я не всміхаюсь і не виказую ніякого почуття. Мене всього сковує байдужість. Але в моїй душі все ж таки щось відбувається і проступає на обличчі. Цього

досить, щоб проскочила іскра.

І спалахує вогонь.

— Ти даремно такий задоволений! — каже Берідж, і її хрипкий голос нагадує гуркіт грому. — Якби ти не був такий задоволений, то не намагався б цього приховати. Ти нікого не обдуриш, я тебе знаю. В тебе нема ні совісті, ні сорому. Ти горила — і тільки. Ні, ні, не горила, це для тебе багато! Шимпанзе! До речі, ти навіть такий самий волохатий. Тварина — ось ти хто! Вкрай похитлива тварина! Гідний коханець Бесс! Справжній Рікардо до оскоплення! Ти мрієш, щоб усі жінки світу злилися в одну... Тоді б ти кохав їх усіх одразу!

Цей образ для мене аж надто сильний. Я виходжу з ванної, грюкаючи за собою дверима. Того, що сказала Берідж, ні підтвердиш, ні спростуєш. Це інша тема. Як і кожна людина — чоловік чи жінка, — я міг би мати безліч партнерок. Але в учорашньому конкретному випадку мені не хотілося, щоб у моє ліжко замість Берідж лягала будь-яка інша жінка. А втім, вона сама це знає. Одначе поділившись мною й пішовши на таку жертву добровільно, на кого ж тепер вона гніватиметься, як не на мене?!

Як я й сподівався, згадуючи слова Берідж, сказані нею в Блувіллі про стратегію "нас", президент Хоуп сформувала адміністрацію із самих жінок. Однак на деякі незначні, хоч і досить помітні пости вона призначила й кількох чоловіків — наприклад, представником США в ООН. Чоловіком вона замінила й Аніту на посту посла в Парижі. За рупор Білого дому Хоуп обрала чарівного юнака, що колись був актором, а тепер зубрив напам'ять написані заздалегідь тексти й на всі запитання, які йому ставили, незмінно відповідав: "Коментарів не буде".

Втративши посаду в Парижі, моя дружина (згідно із законом Аніта й далі залишалась нею) не потрапила, однак, у неласку до нового президента. Правду кажучи, я б здивувався, якби сталося інакше. Аніта належить до рибинок з повноводих річок, котрі вміють пливати за течією і, коли спадає повінь, не дають себе викинути на берег ж непотріб історії. В останні місяці правління Бедфорд вона налагодила таємні зв'язки з "нами", і хоч президент Хоуп і відкликала її з Парижа, то зовсім не через недовіру: Аніту призначили радницею з іноземних справ при Білому домі. Мабуть, це був унікальний випадок в історії Сполучених Штатів: вона служила в цій ролі трьом президентам, які змінювали одне одного.

Отож я досить часто бачуся з Анітою у Вашингтоні, бо знову поселився в своєму домі на Уеслі-Хейтс. Мушу сказати, — про це я розповім пізніше, — що Аніті вдалося налагодити зі мною такі взаємини, які мене здивували...

Аніта була одна з чотирьох або, правильніше сказати, одна з трьох радниць Білого дому, бо четвертий був чоловік. Цей загалом відігравав ту роль, яку в американській армії відіграє вищий офіцер-негр, — роль показушного взірця. Його тримають там для того, щоб продемонструвати, ніби в американській армії нема расизму й навіть негр може стати генералом. Попервах Аніта, яка не дуже шанобливо ставилася до четвертого радника — таке ставлення, однак, змінилося, коли його роль почала

зростати, — глузливо називала того чоловіка "службовим самцем"; це не робило багато честі ні Арчібалду К. Монтегю, ні його статі.

Спершу ніхто не знав, яку роль виконує Арчі серед радниць. Він, звісно, завжди сидів на нарадах, але рота ніколи не розтуляв і, здавалося, слухав з однаковою байдужістю часто суперечливі думки, що ними радниці й президент обмінювалися при ньому.

Проте він не відходив від Елізабет Хоуп і кумедно контрастував із нею. Адже у свої тридцять років Арчі мав молодий вигляд, а на плечі Елізабет Хоуп з її зморщеним обличчям важким тягарем ліг полудень віку. Арчі був високий, ставний і кремезний, а вона — низька й повненька. І коли в неї ззаду й спереду вільно звисали сукні, які завжди наводили на думку, ніби їх пошили нашвидкуруч і надягли зовсім недбало, то Арчі одягався вельми вишукано.

За три місяці Аніта й решта радниць ні разу не бачили, щоб Арчі щось робив; він тільки граційно сидів поряд з Елізабет Хоуп і, поки жінки розмовляли, з бездоганною гідністю мовчав, а коли в губах президента з'являлася сигарета, схоплювався з крісла і з готовністю підносив запальничку. Впродовж усього цього часу він промовляв тільки одну фразу, і то пошепки й наче вбік: "Ви багато курите, президенте". Слід відзначити, що слово "містер", — його колись вживали перед словом "президент", — тепер опускали як недоречне, а "місіс" — як статево зверхнє.

Елізабет Хоуп мала такий прагматичний розум, що в Білому домі дивувалися, чому вона терпить біля себе радника, обов'язки якого так залежать від естетики. Загадка прояснилася, коли в силу вступив новий кодекс законів про жінку й президент Елізабет Хоуп обрала Арчі собі за чоловіка. Це був доказ того, що її проникливий розум оцінив справжні достоїнстві радника.

До речі, деякі з цих достоїнств досить швидко стали очевидними. Арчі мав уроджений нюх до рангів, у всі часи таких важливих у Вашингтоні. Трохи підучившись, він засвоїв усі тонкощі етикету, а його природний такт зробив решту: Арчі завжди пам'ятав прізвища людей, умів слухати й мав талант поважно вести розмови, які нікого не компрометували. Так він став для Елізабет Хоуп головним козирем, коли вона знову почала влаштовувати прийоми в Білому домі.

Слід сказати, що при Бедфорд прийоми перетворилися на просто-таки огидні карнавали. Оскільки чоловіків на них не допускали, то "одиначки" компенсували відсутність "ненависних самців" мужніми захопленнями, що вельми псували їхні манери. В них виробилася звичка на обідах у Білому домі надто багато пити, розвалюватися в кріслах і виголошувати сороміцькі промови. За свідченням очевидців, серед яких був один С (його взяли в метрдотелі, бо доти він працював у ресторані "Максім"), дехто з жінок, протестуючи по-своєму проти чоловічого лицемірства, "блював і псував за столом повітря".

Само собою зрозуміло, що ніхто з них не дозволив би собі таких вільностей при чоловікові президента Хоуп. Арчі ніколи не виходив за межі своєї ролі, але в ній він виявляв рішучість.

Він не завагався ввічливо, але твердо зауважити одній жінці-міністрові, яка прийшла до Білого дому в джинсах і в пуловері з відгорненим коміром (вони залишилися від її славетного підпільного життя), що в мирні часи такий одяг їй не пасує. Через місяць секретарка Білого дому не посоромилася вжити перед ним грубе слово. Арчі домігся в президента її негайного звільнення й на загальне задоволення замінив її особою куди тактовнішою. Такі його достоїнності разом із вродою та вишуканістю, з приводу якої люди казали, що Арчі — "найкраще в світі вдягнений чоловік", дуже сприяли його популярності. В ілюстрованих журналах дедалі частіше з'являлися його фотографії з теплими коментарями, а через півроку після одруження Арчі з Елізабет Хоуп його вже називали "першим джентльменом".

Спершу я вбачав у цьому титулі деякий глум, адже він вочевидь перегукувався з колишнім титулом "перша леді". Але Аніта запевнила мене, що журналістки, які так називають Арчі, ставляться до нього з щирим захопленням, навіть із почуттям симпатії.

Зрештою всі ми були дуже раді, що президент Хоуп може спертися на підтримку коханого чоловіка, адже вона опинилася перед украй серйозною ситуацією. В усіх країнах світу, а в Сполучених Штатах особливо, енцефаліт-16 призвів до жахливих спустошень серед чоловічого населення. Колись у Сполучених Штатах, на відміну від Європи, навіть не згадували про проблему народжуваності. Вживши тепер першою формулювання, сповнене історичного відлуння, президент заявила, що віднині "демографічній відбудові" Сполучених Штатів слід надавати цілковитого пріоритету.

Цей вислів був суто американський, і вжиті заходи чи, точніше, ліберальна філософія, з якої вони випливали, помітно відрізнялися від рішень, прийнятих у інших країнах. У Європі, де консервативні звичаї спиралися на вікову традицію, відродження населення вирішили домогтися, заборонивши аборти й гомосексуалізм. Президент Хоуп суворо засудила таку репресивну політику. На її думку, ця політика знову позбавляє кожного індивіда невід'ємного права на власне тіло й примусово ставить на службу державі органи відтворення громадян. Крім того, президент вважала, що застосування протизаплідних засобів та аборти позначаються на демографічній відбудові не дуже негативно, а гомосексуалізм не позначається на ній узагалі. На думку Хоуп, переважна більшість жінок у країні справді бажають мати дітей, і, кинувши до в'язниці незначну меншість тих жінок, які не хочуть дітей, навряд чи можна примусити решту народжувати їх більше. Треба тільки створити такі сприятливі умови й вигоди для жінок, щоб велика родина не була для них гнітючим тягарем або рабством на все життя.

Одну з таких цілей і було поставлено в новому "Кодексі законів про жінку". Прийнятий уже першого року перебування при владі адміністрації Хоуп, він враховував одну історичну особливість: коли пошесть ущухла, жодна американка вже не сиділа вдома; таке поняття, як "housewife", зникло — всі жінки, за винятком пенсіонерок, працювали.

У "Кодексі законів про жінку" було зроблено відповідні висновки з цього стану справ. Відтепер жінка незалежно ні від кого подавала декларацію про власні доходи,

сплачувала податки, давала дітям своє прізвище, сама здійснювала законне опікунство над ними до їхнього повноліття. "Кодекс законів про жінку" визнавав лише одного з батьків — матір. Тільки вона отримувала допомогу по багатодітності, користувалася соціальними пільгами й мала надане адміністрацією Хоуп право на значну податкову знижку.

Роль батька було визначено досить невиразно. Хоч нова адміністрація скасувала — як шкідливі — закони, спрямовані проти багатoshлюбності, в жодному з ухвалених нею законів не йшлося про потребу змінити процедуру одруження в Сполучених Штатах. Навпаки, всі подружні пари — католицькі, протестантські чи іудейські — діставали повну свободу вінчатися в церкві на власний вибір. Але таке поняття, як "чоловік" і "батько", скасовувалося: річ у тім, що обов'язки та права чоловіка й батька зникли. У "Кодексі" вживався термін "родитель", але цей "родитель" не давав свого прізвища ні жінці, яка вагітніла від нього, ні дітям, що народжувалися від їхніх статевих стосунків. Він не вносив більше до своєї податкової декларації імен дітей і не був зобов'язаний ні годувати їх, ні жити з їхньою матір'ю.

Єдиний зв'язок, який чоловік міг встановлювати зі своєю дитиною, зводився до того, що він мав право дати їй своє прізвище; це "середнє ім'я" (middle name) стояло перед материним прізвищем. Одначе таке напівусиновлення чи напівудочеріння не надавало чоловікові ніяких прав. До речі, його можна було здійснити тільки на письмове прохання матері, але виконати це прохання "родитель" не був зобов'язаний ні в якому разі.

Безперечно, в "Кодексі" таїлося безпрецедентне в історії людства прагнення здійснити статеву революцію. Але ця революція не мала назви. Майстерний і анітрохи не визивний стиль, яким був написаний "Кодекс законів про жінку", засвідчував те, що психологи, які дотримувалися колишніх поглядів на стать, назвали б "жіночими хитрощами" президента. Здавалося, новий закон аж ніяк не зачіпає принципів моногамії, та коли вчитатися в нього уважніше, легко було переконатись, що він просто пустопорожній. Чоловік, зведений у своїй біологічній ролі до плідника, перестав існувати як батько: його суспільна влада була непомітно скасована. Позбавлений керівної ролі, переставши бути ядром родинного осередку, чоловік ставав другорядним елементом суспільства.

Як казала Берідж, поняття "батьківські права" зникло. Суспільне визначення мали тільки матері. Вони могли жити самі або з чоловіками — це не мало значення. Юридично жінки не вважалися незаміжніми, бо більше не існувало ні опікунства, ні їхньої економічної залежності від чоловіка.

Вони, звісно, діставали допомогу, але колективну. Щедра, постійна й різноманітна допомога матерям — по багатодітності, всілякі премії, податкові пільги, цілодобові дитячі ясла — зробила "батьків" непотрібними й призвела, по суті, до прихованої націоналізації виховання.

Ці реформи не увінчалися б успіхом, якби чоловіки ще тримали в своїх руках головні економічні ресурси країни. Само собою зрозуміло, що тоді гроші рано чи пізно

відвоювали б позиції, які закони відбирали в колишньої першої статі. Але цього, здавалося, вже ніколи не станеться. Під час пошесті жінки дістали в спадщину понад три чверті засобів виробництва США й виявили неабиякі здібності в користуванні ними. Новий податковий закон президента Хоуп забезпечив цьому процесові і подальший розвиток. Податкові знижки діставали власниці великих підприємств та компаній, де жінки володіли більшістю акцій і обіймали головні керівні посади. Податковий закон ліг величезним тягарем на плечі народу, практично він призвів до зникнення "чоловічих" підприємств або до переходу їх у жіночі руки. Водночас права на спадщину стали куди сприятливіші, якщо майно матерів передавалося їхнім спадкоємцям. Звісно, мати могла відписати власність і синові, але ця рівноправність сина й дочки була позірною. Сума податку, яку сплачував спадкоємець за одержану спадщину, перевищувала половину її вартості, тоді як податкова ставка спадкоємиці не сягала й десяти відсотків.

Отож новий кодекс за допомогою звичайного податкового закону встановлював приховане право первородства на користь дочок. Якщо цей кодекс у недалекому майбутньому не скасують, то його приписи, напевне, через два-три покоління забезпечать американським жінкам цілковите панування над економікою США, а отже, й довготривалість їхньої політичної влади.

Цей процес, мабуть, ще не скінчився. Він триває й нині. Однак слід визнати, що президент Хоуп шанобливо ставиться до свободи, вміє переконувати й доходити взаєморозуміння з Конгресом, тому там, де попередня адміністрація так ганебно провалилася, вона досягає успіху. Святенництво Бедфорд, злочинне чоловіконенависництво її кліки, мрія Грімм та Джеттісон установити — цитую їхній безглуздий плеоназм — "одностатеву партеногенезну державу" призвели до громадянської війни в Сполучених Штатах. Президент Хоуп зрозуміла, що, хоча століттями жінку пригнічували, зводити суспільну споруду на ненависті до чоловіка усе ж таки не слід.

Безперечно, "Кодексові законів про жінку" можна закинути, що він знов порушує рівновагу між чоловіком і жінкою, роблячи всесильною колишню другу статтю. Але тільки майбутнє покаже, чи це порушення не приховує в собі серйозної небезпеки міжусобиць. Принаймні я можу засвідчити, що куди легше жити за цих суспільних порядків, ніж за тих, які існували в Блувіллі. При Хоуп чоловік уже не відчуває загальної ненависті, зневаги, постійної загрози своїй мужності й життю. Тепер жінка ставиться до чоловіка з великою любов'ю; ясна річ, цю любов викликали в неї протиприродні заборони Бедфорд, а також поява в жінки впевненості в собі — адже її більше не пригнічує болісне відчуття своєї суспільної нищотності.

Повернувшись до Вашингтона, ми знову потрапили в ту саму водовірт, у якій уже побували в Оттаві: радіо, телебачення, прес-конференції. Але тут усе це мало куди більшу вагу. До того ж в Оттаві головною дійовою особою був я. У Вашингтоні — Берідж.

А втім, вона поділилася цією славою з Джекі, що нарешті вийшла з тіні, в якій

залишалася в Оттаві, та з місіс Берроу. Всі троє не переставали пояснювати — це тільки додавало слави "нам", — як старанно вони оберігали мене в Блувіллі від бедфордистів, перш ніж їм пощастило здійснити втечу.

Я теж брав участь у цих прес-конференціях, але мені не ставили жодного запитання, і я мовчав. Мені впало в око, що мене відрекомендовують публіці як об'єкт захоплення, як історичного героя. Режисери показували мене на телеекрані великим планом, і хоч журналістки надавали мені слово й не часто, але в своїх коментарях вони щедро мене розхвалювали. "Присутній тут доктор

Мартінееллі, як ви самі бачите, — вельми чарівний чоловік (a very charming man)". Вони казали про це мимохідь, кладучи руку мені на коліно й по-змовницькому дивлячись на мене, чим мовби підкреслювали перед телеглядачками мою привабливість.

До речі, перед прес-конференцією Берідж і Джекі дали мені один урок. Якщо, мовляв, до мене звертатимуться із запитаннями (а про славетну вакцину слід було б трохи поговорити), то я не повинен виказувати своєї статевої зверхності. "Що ви розумієте під статевою зверхністю тепер?" — "Ну що ти, Ральфе, сам знаєш — зухвальство, самовпевненість...". О, я розумію! Я повинен нагадувати скромну простачку з п'єс Уайльда. Ту, що весь час відповідає матері: "Так, мамо".

Однаке мої подруги давали мені такі мудрі поради. Коли через півроку я спробував виявити чоловіче зухвальство, мені це не вдалося. Під час мого вже й не знаю якого числом інтерв'ю по телебаченню (те інтерв'ю передали, наскільки пригадую, значно пізніше) коментаторка вже вкотре знову відрекомендувала мене як "вельми чарівного чоловіка". Мене це дійняло до живого, і я урвав її, відрубавши: "Сподіваюся, я ще й непоганий дослідник". Коментаторка спершу сторопіла від мого зухвальства, а тоді поблажливо всміхнулася й грайливо сказала: "Звісно ж, докторе Мартінееллі. Ваших здібностей під сумнів тут ніхто й не ставить". Відтак на екрані великим планом з'явилися животи Джекі та Берідж — тоді вже добре було видно, що обидві вагітні. Режисер з оператором, мабуть, добре розважились, монтуючи після зйомки ці кадри.

— Бачиш, — сердито сказала мені потім Берідж, — чого ти домігся своєю впертістю!

Дейв був щасливий, коли, повернувшись до Вашингтона, знов опинився в нашому будинку на Уеслі-Хейтс. Тут на нього чекали великий садок, басейн, його кімната (в ній цілу стіну займала величезна чорна дошка), а особливо телевізор, якого йому так бракувало в Блувіллі. Попервах я запитував себе, як він сприйме те, що я житиму з двома дружинами. Та коли я обережно завів із ним про це розмову, то помітив, що хвилювання мої марні. Завдяки телебаченню та школі Дейв дуже швидко засвоїв головні ідеї відбудови. Щоправда, їм не треба було долати в його свідомості, як у моїй, укорінену одношлюбну традицію. Якось він повернувся зі школи й тріумфально заявив мені, що коли він стане дорослим, троє дівчат з його класу оберуть його за "родителя" своїх дітей. Тоді я й зрозумів, що, як це бувало вже не раз, марно сушив собі голову.

До речі, Дейв із великою цікавістю спостерігав за моїми вагітними подругами, і я,

щоб задовольнити його неослабну допитливість, вирішив дати йому невеличкий урок з ембріології, проілюструвавши свою розповідь власними малюнками на дошці в його кімнаті. Згодом я дізнався, що він з успіхом повторив цей урок у школі, і вчителька навіть його похвалила.

— Дарма, — сказав Дейв, розповідаючи мені про її похвалу. — Я страшенно лютую, коли подумаю, що в мене ніколи не буде власної дитини. — І сумно додав: — Не дуже приємно бути чоловіком.

Такого ще рік тому я від нього не чув, навіть у Блувіллі. Очевидно, нинішня школа спільного навчання не виховує хлопчиків у дусі фалократії.

Що ж до його взаємин із Берідж та Джекі, то вони дуже добрі, я навіть сприймаю їх майже з ревнощами. Спостерігаючи з самого початку нашого спільного життя, як Дейв радіє, коли Берідж і Джекі з любов'ю ставляться до нього, я зрозумів, що після смерті матері йому бракувало жіночої ласки. Він увесь час прагне підтримувати з Джекі та Берідж тісні взаємини і для цього зухвало кокетує з ними. І це йому, до речі, непогано вдається. Дейв забирає в обох чимало часу, але потай перевагу віддає, як я помітив, Берідж. Одначе ладити куди легше, навіть йому, з Джекі, ніж із Берідж: завжди весела, врівноважена, без комплексів, зовсім неприскіплива, Джекі ніколи нікому не дозволяє, тоді як Берідж час від часу ображається й "випускає пазурі". Але Берідж притаманна одна риса, до якої Дейв дуже чутливий. Коли вона розчулюється, то стає ще ніжнішою й дужче зворушує хлопця. Мабуть, Дейв вважає, що так Берідж вибачається за докори, які інколи йому кидає.

Я з великим задоволенням помітив, що Дейв, хоч він тепер і щасливий, не забув про Муч, яка давала йому в Блувіллі такі чудові уроки. Син часто їй пише, і Муч надсилає йому з Гарварда, де Стайн знову обійняв свою колишню посаду, довгі й майже поматеринському теплі листи. Листується Дейв і з Джоан Сміт. Якось я мав необережність сказати йому, що коли мені довірять у Вашингтоні один дослідницький центр, то я спробую знову зібрати до купи свій блувілльський колектив, до якого входили Сміт, Пірс і Гребел. Відтоді Дейв щотижня питає в мене, коли вже я почну втілювати в життя цей план і чи скоро він знову побачить Смітів. Мушу сказати, що й Джекі нетерпеливиться: вона буде рада знову зустрітися з Рітою. І я також. Берідж, навпаки, мовчить, і я добре знаю чому. Їй не до вподоби Рітин інквізиторський темперамент.

А ось коли до нас несподівано приїхала Дороті Берроу, ми зраділи неймовірно. Я прийняв її вельми гостинно на Уеслі-Хейтс і шкодував, що вона не може лишитися в мене більше, ніж на два тижні. Справа в тому, що недавно помер губернатор штату Огайо, і Дороті хотіла висунути свою кандидатуру на виборах нового губернатора. Дороті Берроу, якій я в Блувіллі тільки всміхався і з якою жодного разу не перемовився й словом, здивувала мене, виявивши невичерпну енергію. За короткий час свого перебування у Вашингтоні вона розлучилася з містером Берроу — "Кодекс законів про жінку" надавав великі пільги дружинам С, які бажали розлучитися з безплідним чоловіком, — проробила величезну політичну роботу з президентом і завагітніла від мене. Ще й попросила мене дати моє прізвище як "середнє ім'я" її майбутній дитині.

Джекі й Берідж подали мені у письмовій формі таке саме прохання, і я задовольнив його досить неохоче: адже досі спадщина, яка колись належала б тільки Дейвові, ділилася на трьох, а тепер їй треба було розподіляти вже на чотирьох. Зрештою, місіс Берроу була уповноважена особа "нас", і я не знав достоту (мені про це ніхто не сказав!), якою мірою "ми" оберігали мене в Блувіллі.

Я дуже здивувався, коли місіс Берроу ще до народження дитини від мене додала до власного прізвища моє як "середнє ім'я" і впродовж усієї своєї передвиборної кампанії виступала під ім'ям Дороті Мартіnellі Мортімер (Мортімер — її дівоче прізвище).

Цей її вчинок був зовсім незаконний. Однак випадки такого привласнення жінками чужого прізвища дедалі частішали. В службовій анкеті, яку вимагали від жінки, уже не було графи про те, заміжня вона чи ні (такі деталі вважалися ознакою статевої зверхності); була графа про те, чи вона мати. А звання матері надавало жінці стільки переваг і гак високо підносило її суспільний престиж, що ті, хто ще не був матір'ю, але збирався нею стати, вказували про це в анкеті, беручи собі "середнє ім'я" чоловіка, від якого ждали дитину.

У випадку Дороті Мартіnellі Мортімер, що взяла моє прізвище як "середнє ім'я", була, цілком очевидно, політична підкладка. Тоді я мав у Сполучених Штатах таку популярність, як відомий ліричний співак, і Дороті захотілось надати своєму чарівному образу романтичного забарвлення, поставши перед виборчим корпусом вагітною від чоловіка, котрого вона оберігала в Блувіллі.

Після свого обрання губернатором Дороті досить часто приїздила до Вашингтона, була завжди заклопотана й завжди кудись поспішала, пересідаючи з літака на літак. Та хоч вона залишалася в столиці й не довго, а все ж знаходила нагоду підтвердити, якщо можна так сказати, своє право на моє ліжко. Щоправда, мукою це для мене не було. Мені не дуже хотілося б жити з Дороті постійно, бо її енергія виснажувала мене, але я завжди зустрічав її приязно й радо. До того ж чому б не сказати й про те, що Дороті має одну вельми приємну мені фізіологічну властивість. Вона належить до тих жінок, про яких один великий письменник гарно сказав, що "їхньому оргазму притаманна щирість теплового потиску руки".

Якось, невдовзі після нашого переїзду до Вашингтона, мені зателефонувала Аніта — на той час вона вже повернулася з Парижа й стала радницею президента. Я зустрів її дзвінок холоднувато, звинуватив її в тому, що вона мене покинула, і, не бажаючи вислуховувати пояснення, поклав трубку. Лія Берідж, яка була тоді в мене вдома й зняла трубку, обурилася моїм вчинком і заявила, що він анітрохи не відповідає моїй скромній статі. Аніта, мовляв, була запекла опортуністка, це правда, але не можна заперечувати й того, що вона робила все, аби оберегти мене.

— Ще б пак! — почервонів я. — Мені ж так треба було, щоб мене оберігали!

Берідж знизала плечима, а тоді зверхньо відрубала:

— Замокни, Ральфе! Ти мелеш нісенітниці!

До кімнати ввійшла Джекі. Її животик уже виразно випинався рід капітанською формою (їй присвоїли нове звання), вона часто відчувала нудоту, але це не псувало їй

доброго настрою. Берідж розповіла їй про мій "подвиг", і Джекі розсміялася.

— Ну що ти, Ральфе, яке хлоп'яцтво! Не треба давати волю почуттям! Не станеш же ти сваритися з радницею президента! Та ми тобі цього, до речі, й не дозволимо!

Через два дні Аніта — просто тобі ангел! — телефонує мені знову. І я, згадавши, як мене картали жінки, вибачаюсь.

— Що ж, Ральфе, твою реакцію цілком можна зрозуміти. Чи не бажаєш пообідати завтра в китайському ресторані? Я запрошую тебе. Пошесть укоротила віку старому містерові Твану, а це доказ того, що він був не такий уже й старий! (Сміх.) Але чарівна місіс Тван у сукні з привабливим розрізом унизу (сміх) тримає ресторан і далі. Я теж буду там...

Я приходжу до ресторану із запізненням, Аніта вже сидить за столиком на другому поверсі, гортаючи ілюстрований журнал. Вона не змінилася. Волосся кольору червоного дерева, зелені очі й тонко вирізьблений ніс, який, відколи я зустрів міс Берідж, подобається мені вже менше. Не змінився в неї й одяг: чорна вузька й строга сукня з білим комірцем — майже уніформа. Вигляд страшенно розумний. І погляд, що шаблею враз прохромив мене наскрізь і, поки я підходжу ближче, міряє мою постать з ніг до голови. Потім Аніта рвучко схоплюється з місця — цей жест вона, здається, старанно підготувала — й цілує мене в губи. Кошмар! Особливо коли згадати, як Аніта, перше ніж поцілувати, подивилась на мене. Тоді вона знову сідає, бере мою руку й повертається до мене.

— А в тебе чудовий вигляд, Ральфе! Очі веселі, настрої прекрасний! Одразу видно, що твої жінки добре дбають про тебе (сміх) — чепурять, розчісують, годують!.. А яка вишуканість! Мені подобається, що тепер чоловіки замість піджаків носять куртки, які тісно облягають стан. Куртки більше пасують таким чоловікам, як ти, — тонким і м'язистим. Особливо, коли їх носять ось так, з вузькими штанами. Ральфе, в тебе сідниці тореадора. Я вже не кажу про інші переваги, які ти маєш (сміх). Слово честі, коли я побачила тебе, в мене аж слинка потекла. Шкода тільки, що ширінка в тебе не на німецький манір! Ці ширінки тепер викликають у Нью-Йорку фурор, і я, зі свого боку, вважаю, що ти з такою ширінкою мав би досить спокусливий вигляд!

Приходить місіс Тван і бере замовлення. Вона, як і колись, весь час усміхається, але, звісно, вже не так звабливо. А що мій погляд за звичкою падає на невеличкий розріз на її сукні внизу, то вона так агресивно й так промовисто зиркає на мене, що я ніяковію. Як тільки вона йде від нас, Аніта (так ніби вона чує голос Берідж!) закликає мене поводитися скромніше і обачніше.

— Ти дограєшся, що тебе викрадуть, любий Ральфе. Таке нині часто трапляється. Діють гангстерські ватаги з трьох-чотирьох жінок. О, тепер це анітрохи не нагадує оту пригоду із сердешним містером Б., пригадуєш? Над викраденими не глумляться, їх не катують. Кожного "родителя" відпускають з почестями, як тільки він виконає свій обов'язок. А що робити? Ми майже безсилі. Ми просто впали в містику материнства! Сьогодні жоден суддя не наважиться засудити жінку, яка завагітніла від викраденого чоловіка. Бо тепер жінки твердять, що діють з патріотичного обов'язку "в дусі

відбудови". Справді, Ральфе, при жінці ти мав би ховати свої оксамитні очі чи принаймні потупити їх. Не раджу тобі приходити самому на обід до місіс Тван. До речі, я взагалі не раджу тобі виходити з дому самому. Попроси капітана Девідсон, щоб тобі дала охорону. Так буде надійніше.

— Ти знаєш Джекі?

— Ну звісно. І Берідж знаю. Яка чарівна жінка! Це мені велика честь, любий Ральфе, що ти обрав жінку, схожу на мене! (Сміх.) У нас однакове волосся.

— Вона не схожа на тебе: в неї не такі очі, не такий ніс...

Аніта погладжує пальцем свої витончені ніздрі.

— Ні, може, й не такий, — каже вона трохи чванливо, що для політика досить дивно.

Потім Аніта дістає зі своєї сумочки якусь крихітну коробочку і вручає її мені як "невеличкий подарунок". Я дуже не хочу брати його, але в Аніти такий сумний вигляд, що відмовлятися я не наважуюся. А коли відкриваю коробочку, то відмовлятися вже взагалі пізно. "Невеличкий подарунок" виявився золотим перснем з печаткою, на якій стояли мої ініціали. Такі персні знову стають модними, запевняє Аніта, надіваючи персня на мій мізинний палець і ще раз цілуючи мене.

Окільцювавши отак мене, наче птаха, й заспокоївшись після цього лагідного поцілунку, вона починає жадібно їсти піріжечки з креветками (мою порцію теж) і ділитися великими своїми планами щодо мене.

Аніта познайомилася в Білому домі із новоспеченою нафтовою мільйонеркою — певна річ, вдовою. Цій уже немолодій "нафтовій дамі" дуже кортить зберегти своє ім'я для нащадків, присвоївши його якомусь науковому закладу.

— Я порадила їй — що тепер може бути доречніше! — відкрити дослідний інститут вивчення захворювань на енцефаліт. Тут, у Вашингтоні. А тебе призначити його керівником. Гадаю, все буде гаразд.

Я слухаю і щось стиха бурмочу про вдячність — що ж мені лишається робити ще? Як і всі великі люди, Аніта звикла виголошувати монологи. До речі, помітивши мою мовчанку, вона вітає мене:

— Ти вмієш слухати, Ральфе! В тебе такі гарні очі, коли ти слухаєш мене...

Від інституту — в нього ще не покладено жодної цеглини, але Аніта описує його так, немовби він уже збудований, — вона переходить до плану нагальнішого. Він дуже запав їй у душу і також потребує моєї співучасті: Аніта хоче народити від мене дитину.

Я сиджу наче громом уражений.

— Ти?! Дитину?!

— Чому ти дивиєшся? Гадаєш, я на це не здатна?

— Здатна, звичайно! Але це так суперечить твоїй життєвій філософії!

— Моя філософія змінилася, — поважно каже Аніта. — Часи теж. Та й саме суспільство змінилося. Діти тепер не стоять на заваді політичній кар'єрі. Навпаки.

Я мовчки втішаюся словом "навпаки", бо воно цього таки заслуговує.

— Не слід забувати, — провадить Аніта в дусі останньої промови Елізабет Хоуп

(зрештою, Аніта її, мабуть, і писала), — що найголовніше завдання сучасності — демографічна відбудова. Мине ще кілька місяців, і жодна американка, хоч би яку високу посаду вона обіймала, не зможе ходити з високо піднесеною головою, якщо вона не мати. Президент, на жаль... — Вона стишує голос. — Уже не молода... А ми, її радниці, повинні подати приклад. Ось поглянь, Ральфе, зараз ти побачиш щось таке, що набере офіційного статусу аж через тиждень. — Не виймаючи зовсім із сумки руку, вона показує мені на долоні якусь річ: значок малинового кольору, на ньому виразно проступають золотисті літери "MAR".

— Що означають літери "MAR"?

— The Mothers of the American Reconstruction . Цей значок зможуть носити тільки ті американки, — каже Аніта із заздрістю в зелених очах, — які завагітніють у перші роки відбудови. — І вона з жалем ховає значок до сумки.

Я вирішую розповісти про це Берідж і Джекі. Вони будуть задоволені, особливо Джекі — як людина військова, вона, мабуть, полюбляє значки.

— Але чому ти обрала саме мене? — питаю я. — Зрештою, є й інші чоловіки.

Аніта сміється.

— Адже ми одружені, Ральфе! Законно! Як я знаю, ти не маєш наміру розлучатись зі мною? (Звідки вона про це знає?)

Аніта знову сміється.

— Прошу тебе, не кривися так! Я не маю наміру приходити до тебе й розладнувати твоє життя. Ти живеш із двома чарівними жінками, і це чудово. Як ти знаєш, я завжди жила сама. Ральфе, я не прошу в тебе нічого, крім дружби й дитини. Твоє прізвище я вже маю.

Приховане, але досить промовисте нагадування. Звісно ж! Патріотичний обов'язок! Елізабет Хоуп, ми ладні на все! Піонерки, що прагнуть якомога швидше завагітніти! Всі квапляться стати першими матерями відбудови! Не забуваймо також, що Аніта хоче народити дитину, яка носитиме моє прізвище, і в такий спосіб разом з Джекі, Берідж та Берроу стати причетною до історичного епізоду антибедфордівського руху Опору. І це та Аніта, яка спочатку майже не опиралась бедфордівській філософії... Я захоплено (і з деяким острахом) дивлюся на цю спритну політиканку, яка приховує свою сутність за гарними зеленими очима й витонченим носом.

Аніта бере мою руку й щосили стискає її в своїй.

— Ти згоден, правда ж, Ральфе?

Як я можу відмовитись, коли вона так мене погладила, наділа мені персня й навіть узаконила все наперед? І все ж таки... Я відчуваю, що в моєму серці міцно засіла подружня, хоч і двоєдушна, вірність.

— Щодо мене особисто, Аніто, то я б залюбки. — Ці слова я вимовляю, докладаючи чималих зусиль. — Та мені треба порадитися зі своїми подругами.

Аніта сміється.

— Не завдавай собі клопоту, Ральфе! Я вже все зробила.

— Як?!

— Учора я пила з ними чай.

І обидві нічого мені не сказали! Як після цього не zavити? І я, гадаю, таки завив би, якби тієї миті не прийшла місіс Тван із рахунком. Я одразу ж потуплюю очі й не підводжу їх доти, доки Аніта розплачується й низенька людожерка в сукні з розрізом покидає нас. Я завважую, що Аніта, перше ніж платити гроші, не соромлячись, зробила свої підрахунки. Отже, можна бути радницею президента й не давати себе ошукати.

— Що ж, домовились, — жваво каже Аніта. — Я тебе забираю!

— Куди?

— До себе.

— Як, зараз?

— А чому б не зараз? Сьогодні саме слухна нагода — у мене якраз такий період, коли я легко можу завагітніти. Ральфе, я викрадаю тебе! Ось тільки подзвоню кільком людям, і ми вирушаємо!

Не чекаючи моєї відповіді, Аніта підводиться, рушає в куток кімнати й знімає трубку. Мені з думок не йдуть її слова "слухна нагода". Отже, день нашої зустрічі вона вибрала заздалегідь.

Аніта розмовляє по телефону. Голос у неї виразний, мова ясна, тон значущий. Ділова жінка, яка справу й зі мною залагодила спритно. Поки з'їла кілька пиріжечків з креветками, впіймала мене в свою сумочку із значком з літерами "MAR"!

Аніта все дзвонить і дзвонить. Щоб вона не подумала, ніби я її підслуховую, я гортаю сторінки рекламного журналу, який вона залишила на стільці.

Ознака нових часів — самі тільки чоловіки. Гарні, кремезні, волохаті. Реклама розкішної ванної кімнати з набором позолочених кранів: край голубої ванни сидить голий чи майже голий самовпевнений чорнявчик, накинувши вузький рушничок на своє грішне тіло, але так, що під рушничком чітко прозирають його форма й розмір. Його довірлива поза й привітні очі справляють на вас таке враження, ніби коли ви купите ванну, то цей кремезний "родитель" віддасть вам перевагу. Трохи далі білявчик, теж голий, але в пристойнішій позі; він повернув до вас м'язисту сідницю та волохату пахву й показує, що завдяки дезодоранту, яким користується, його піт не викликає ні в кого огиди. А ось — б'юсь об заклад, що я вгадав, — на цілісіньку сторінку подиву гідний комплект ширінок на німецький манір, сфотографованих великим планом разом із їхнім вмістом. Посередині, як довідка, подається історична ширінка на німецький манір, така, яку можна побачити на картинах XVI століття — звісно, не тільки в Німеччині, як свідчить під нею текст, а й у Фландрії та у Франції часів Карла IX: це мудре уточнення виправдує повернення до цієї "чарівної моди" (!), пристосованої до сучасності. Отже, тепер користуються не гудзиками, які важко розстібати, а замочком "блискавка", схованим під вишивкою, що так пасує чоловікам. Два стилі: ширінка з тієї самої тканини і такого самого кольору, що й штани, і ширінка з іншої тканини, яка "підкреслює рельєф" (!). Чоловіки з витонченим смаком, мабуть, нададуть перевагу ширінці з іншої тканини "приємного тону" (!), яка лише трохи відрізняється тоном від штанів. Ніщо не забуто, навіть низ ширінки віддугий — те, що там криється, окреслено

легеньким пунктиром, отож цей "вельми помітний виступ" додасть упевненості сором'язливим. Ну звичайно, побачивши цю рекламу, я вже не маю ні найменшого сумніву: сьогодні панівна стаття — жінки.

Аніта закінчує телефонні розмови, і тоді я теж вирішую зателефонувати, щоб перенести одне побачення. Аніта нетерпеливиться чи надто квапиться й каже мені, що йде до автомобіля — шофер поставив його за метрів сто праворуч від ресторану — і щоб я прийшов до неї, як тільки скінчу розмову.

Краще б я зачекав був на неї перед рестораном. Я не міг передбачити, що дорогою пройду повз добрих два десятки будівельниць, які повсідалися на тротуарі перекусити. Коли я їх помічаю, вже пізно. Я тільки потуплюю очі, вдаючи, ніби мені байдуже до них. Та я навіть не міг собі уявити, що буде далі. Досі на моїх прогулянках траплялося лише, що котрась із жінок то тернеться об мене, то гукне, то свисне або зробить вульгарну пропозицію. А тут на них, певно, вплинуло гаряче сонце, обідній перепочинок чи те, що о цій порі на вулиці мало перехожих. Побачивши мене, робітниці ще здалеку вибалушують у мій бік очі, а коли я підходжу ближче, починають гукати. Зчиняється страшенний галас. У їхніх масних жартах є щось зневажливе й садистське, словесне згвалтування, жорстокість якого мене приголомшує. Я вдаю з себе глухого й проходжу повз них, не пришвидшуючи ходи, бо не хочу, щоб вони подумали, ніби я утікаю. Та все марно. Переді мною виростає висока дівчина з веснянкуватим обличчям. Її колючі голубі очі майже викотилися з очниць. Вся спливаючи потом, вона перепиняє мені дорогу й, заохочувана сміхом та жартами подруг, кричить:

— Дівчата, зараз я приголублю цього любчика!

Вона щосили обхоплює мене руками, стискаючи так, що мені аж дух перехоплює, й цілує в губи. Губи в неї теплі й неприємно тхнуть. Я відбиваюся, кричу, пручаюсь, але на мене вже накидаються інші. Дівчата з криками обступають мене з усіх боків.

— Голубчику! — чую я крізь регіт голос білявки, що знов обіймає мене лівою рукою за шию. — Зараз побачимо, як ти допоможеш нам виконати патріотичний обов'язок!

Цієї миті біля тротуару, скреготнувши гальмами, зупиняється чорний "Плімут". Лунає короткий пронизливий сигнал. З автомобіля вискакує жінка в міліційній формі й щосили горлає на дівчат. Мене відпускають.

Я кидаюсь у автомобіль. Позаду лунають кпини, декотрі з них мають соціальне забарвлення й адресовані Аніті. "Плімут", по даху якого молотять кулаками ті фурії, рушає. За його кермом сидить жінка в міліційній формі. Я відкидаюся на сидіння — захеканий, розпатланий, серце як не вирветься з грудей. Я тремчу від гніву і — що правда, то правда — від страху. Звичайно, двох-трьох дівчат я ще міг би покласти на лопатки, але мені бридко піднімати руку на жінок (тепер цей постулат гадаю вже старомодний), до того ж їх було надто багато.

— Ну що ти, Ральфе, — каже Аніта, — отямся й застєбни штани. Вони хотіли тільки побешкетувати. То не такі дівчата викрадають чоловіків. У них немає ні грошей, ні вільного часу, ні затишних будинків, щоб дати викраденим чоловікам раду. Та все ж

таки, Ральфе, хай це буде тобі уроком. Сьогодні ж попроси Джекі, щоб виділила тобі охорону. Тобі не можна й далі ходити без ризику самому по вулицях Вашингтона, навіть удень.

Через візит до Аніти — довший, ніж передбачалося, — й перенесене побачення мій розклад дня поламався, і я, з'ївши нашвидкуруч сендвіч, повертаюся додому пізно.

— Я вже почала хвилюватись, — каже Берідж, відчинивши мені двері. — Джекі затрималася на службі, а я вклала Дейва спати. Він хотів дочекатись тебе.

Я роздягаюся, приймаю душ, надягаю піжаму і, затягуючись сигаретою "Честерфілд", заходжуюся з наполовину наповненою чаркою віскі в руці розповідати Берідж про свій день. Я дуже стомлений і навіть не докоряю їй за те, що вона, не порадившись зі мною, пішла з Анітою пити чай.

На хвилину я замовкаю. Берідж теж мовчить, і я перегода кажу:

— В мене таке враження, ніби мене продали якомусь дослідному інституту.

Берідж роздратовано знизує плечима.

— Це зовсім не так. Ти все драматизуєш. Зрештою, Аніта — твоя законна дружина.

— Я маю тільки одну дружину, і ти це добре знаєш.

— Я сказала — законна.

— Хто мене відрадив розлучатися з нею?

— Ну що ти, Ральфе, не варто до цього повертатися. Хочеш ти чи ні, а це розлучення неможливе. Воно мало б політичне забарвлення. Люди подумают, що ти відвернувся від Аніти через її бедфордівське нікчемство, тоді як президент узяла її до себе радницею. Зрештою, будьмо відверті, в чому тобі докоряти Аніті? Вона навіть з Парижа не переставала просити Бедфорд, щоб тебе не чіпали.

Я випростуюсь.

— Тоді це все міняє! Я про таке не знав! Від кого ти довідалась?

— Від Дороті.

— І не сказала мені!

— Мабуть, це було б для мене забагато — без угаву розхвалювати Аніту, — каже Берідж, струснувши волоссям.

Я мовчу й дивлюся на неї. Велика ти людина, Ліє Берідж (щойно її призначили на високу посаду в департаменті охорони здоров'я). Тепер мені треба буде за допомогою ласки, настирливості, м'яких докорів і широкого арсеналу чоловічого мистецтва домогтися від тебе, щоб ти, по-перше, більше нічого не приховувала від мене, а по-друге, щоб без мого відома не приймала ухвал щодо мене. Я не стану заводити розмову про ту чашку чаю, яку ти випила вчора з Анітою. Не стану говорити про неї цього вечора. Так, цього вечора, бо щойно ти сказала правду — сказала її, вирвавшись із панцира активістки, і я відчуваю, як розтаю перед тобою.

— Ліє, — кажу я напівжартома-напівсерйозно, — а що, коли ми покинемо все це? Коли виїдемо звідси?

— Хто "ми"?

— Ти, Дейв і я.

— Родинний осередок, — каже Лія Берідж, але без їдкого сарказму, якого можна було сподіватись.

— Чом би й ні?

— Еге ж, — провадить вона з м'якою іронією, — чом би й ні? Але куди?

— Куди хочеш. До Європи...

— О, до Європи!.. — зітхає Берідж. — Туди, де щойно прийняли досить круті закони!

— Тоді, може, до Африки?

— Щоб знову потрапити в цивілізацію, де зневажають жінок!

На цьому я уриваю свою гру. Але відчуваю, що зустрів у ній глибоке розуміння з боку Лії.

— А чому тільки ми троє? — доскіпується вона, намагаючись продовжити розмову.

— Чому б не взяти з собою й Джекі? Бідолашну Джекі...

Я подумки оцінюю її співчуття. А що Берідж дивиться на мене, чекаючи відповіді, то я кажу:

— Я дуже люблю Джекі. Але вона в нас, сказати б, щось на зразок додаткового елемента. Мені здається, вона з нами для того, щоб надати нашому життю респектабельності.

Берідж регоче.

— Ох, Ральфе, який же ти дивак! "Респектабельності"! А втім, це правда!

Вона вчасно заговкає. Далі Берідж не піде. Навіть наодинці зі мною, навіть звільнившись від підслуховувальних пристроїв, вона не стане критикувати філософію "нас", "Кодекс законів про жінку" й містику відбудови. Слава тобі, президенте Хоуп! Ті, хто збирається відбудовувати країну, вітають тебе!

Берідж бере мене за руку й легенько зітхає.

— Ральфе, тобі не слід більше виходити з дому самому. Зважся нарешті й попроси в Джекі, щоб виділила тобі охорону.

Берідж стискає мені руку, і я теж відповідаю їй потиском. Потім вона знову зітхає. Колишнім утікачам із Блувілла годі вже мріяти про втечу. Бо хоч би куди ми подалися, довкола нас завжди буде огорожа з колючого дроту. Це сумна правда. Тож Берідж і далі працюватиме в ХЕВ і залишатиметься активісткою "нас". А я, колишній представник жінконенависницької культури, звикатиму — що вже й почав був робити в Блувіллі — до свого нижчого становища. Навіть більше, щодня я намагатимуся терпіти — коли з більшим, коли з меншим успіхом — свою нову роль сексуальної іграшки. Сподіваюся, при цьому в мене не дуже розвинуться самолюбні інстинкти. І, може, мені пощастить уникнути параноїчного комплексу переслідування.

Якби я був віруючий християнин, то сказав би, що спокутую свої гріхи. Відверто кажучи, тепер, коли чоловіки й жінки помінялися ролями, я з дня на день дедалі глибше усвідомлюю: спокутувати є що.

Я дивлюся на Лію Берідж і знову стискаю її міцні пальці. О ні, я, звісно, нікуди звідси не поїду. Я втратив у житті багато. І все ж таки в мене залишилося одне, чого ніхто не забере. Це — ти, Ліє.

А також наш таємний шлюб у цьому офіційно неподільному володінні.